

SUUREEN LÄNTEEN

Reino Kero

*Siirtolaisuus Suomesta
Pohjois-Amerikkaan*

*...li seuri
...aksi huono
...mulla
...in miuista
...lle niin
...lle minä
...tansa
...in paljo
...nyt
...ää
...na ja
...etta
...son 10
...sitten
...tä
...ron
...soiteen*

Reino Keron kirjoittama ”Suureen Länteen” on ensimmäinen osa kaikkiaan 6-osaisesta Suomen siirtolaisuuden historiaa käsittelevästä teossarjasta. Kyseessä on ensimmäinen laaja kokonaisuus aiheesta. Tässä osassa tarkastellaan suomalaisten Pohjois-Amerikkaan suuntautunutta siirtolaisuutta pääasiassa ennen toista maailmansotaa. Sen avulla lukijalle selviää muun muassa, paljonko Suomesta

lähti siirtolaisia Pohjois-Amerikkaan, keitä he olivat ja miksi lähtivät, miten matka järjestettiin, mille alueille Amerikassa sijoituttiin, millaisissa ammateissa siellä työskenneltiin, millainen oli siirtolaisen arkipäivä ja kuinka moni palasi takaisin Suomeen.

Kirjan pohjana on viime vuosikymmeninä tehty erittäin laaja siirtolaihistorian tutkimus. Saman tekijän kirjoittamassa toisessa osassa perehdytään tarkemmin amerikansiirtolaisten elämään ja kulttuuriin, mm. poliittisiin ja uskonnollisiin liikkeisiin sekä harrastustoimintaan. Teossarjan muissa osissa näkökulma laajennetaan muihin maihin ja maanosiin. Niiden kirjoittajina on useita kokeneita alan tutkijoita.

ISBN 951-9266-51-8

9 789519 266510

Päällys: Jussi Jäppinen

Siirtolaisuusinstituutti

Piispankatu 3
20500 Turku

Puh. 921-2317 536
Fax 921-2333 460

Reino Kero

Suureen Länteen

Siirtolaisuus Suomesta
Yhdysvaltoihin ja Kanadaan

Siirtolaisuusinstituutti
Turku 1996

ISBN 951-9266-51-8

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 1996

Suomen siirtolaisuuden historia

- I *Reino Kero*: Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan
- II *Reino Kero*: Suomalaiset Yhdysvalloissa ja Kanadassa
- III *Jouni Korkiasaari* ja *Kari Tarkiainen*: Suomalaiset Ruotsissa
- IV *Olavi Koivukangas*: Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa
- V *Max Engman*: Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa
- VI *Jouni Korkiasaari*: Suomalaiset Euroopassa

Toimituskunta:

Kansleri, akateemikko *Olavi Granö* (puheenjohtaja)

Johtaja *Olavi Koivukangas*

Tohtori (h.c.) *Jaakko Numminen*

Professori *Pertti Pesonen*

Tutkimusjohtaja *Tom Sandlund*

Päätoimittaja: Johtaja *Olavi Koivukangas*

Toimitussihteeri: Erikoistutkija *Jouni Korkiasaari*

Taitto: *Jouni Korkiasaari*

Kansi: *Jussi Jäppinen Ky, Jyväskylä*

Kannen postikortin omistaja: *Veikko Lehtoranta, Turku*

Kannen kirje: *Siirtolaisuusinstituutin kirjekokoelmat*

Sisällysluettelo

Esipuhe 11

Kirjoittajan alkusanat 13

1	Suomalaiset Uuden Ruotsin siirtokunnassa	15
	Delawaren siirtokunta oli osa Ruotsin suurvaltapyrkimyksistä	16
	Kauppamiehiä, sotilaita ja Värmlannista tulleita uudisasukkaita	19
	Siirtokunnan ongelmia	25
	Ruotsalaisten ja suomalaisten merkitys	27
2	”Amerikankuume” saapuu Suomeen	33
	Amerikkalainen yhteiskunta suomalaisten ihanteena	34
	Merimiehet edelläkävijöinä	34
	Värväreitä tulee Suomeen	39
	Kirje tuo kutsun joka mökkiin	41
3	Miksi siirtolaiseksi?	47
4	Amerikan kutsun kuulijoita oli paljon	53
	Suomesta 350 000 siirtolaista	54
	Miksi juuri Pohjanmaalta?	61
	”Viimeisen paatin” siirtolaiset	65
5	Jokaisella siirtolaisella oli lähtömotiivinsa	67
6	Virta Pohjois-Amerikkaan – purosia muualle	73
7	Kilpailu siirtolaisen matkarahoista	77
	Ruotsalaisten agenttien kulta-aika Suomessa	78
	Norddeutscher Lloyd tulee Suomeen	79
	Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön monopolikausi	82
8	Atlantin aalloilla	85

9	Siirtolaisuus heijasteli taloussuhdanteita	95
10	Siirtolaisuuden rakenne	103
	Nuoria miehiä ja naisia	103
	Talollisia ja mökkiläisiä	107
	Perheittäin ja yksinään	110
	Asekätkijöitä ja ylioppilastyttöjä	111
11	Mitä siirtolaisuudesta ajateltiin?	113
	Virkamiehet tyytyvät katselemaan	114
	Sanomalehdet syyttäjän roolissa	115
	Papit puhuvat pahaa	120
	Juhani Aho tuomitsee – Severi Nyman ymmärtää	122
12	Suomalaisten pesäpaikat Pohjois-Amerikassa	123
	Kaikkiialla mutta ennen muuta Michiganissa ja Minnesotassa	124
	Miksi Minnesotaon ja Ontarioon?	131
	Finntownit ja farmikontrit	135
	Uuden Suomen perustaminen Kanadaan	138
13	Amerikassa tehtiin työtä	143
	Mitä siirtolaiselle tarjottiin?	143
	Merillä ja satamakaupungeissa	147
	”Umpimaineissa” ja ”avopiteissä”	150
	Oma farmi – suomalaisen siirtolaisen unelma	156
	Korvessa	168
	Kämpän emäntänä ja miljonäärien keittiöissä	172
	Yrittäjiä	182
	Kapakoitsijoita, kauppiaita ja tehtaiden omistajia	182
	Kaivosten perustajia	186
	The Finnish American Mining Company	188
14	Vaikeita ongelmia	193
	Valkoinen surma	194
	Mielenterveys horjuu	194
	Rehellisiä ja rikollisia	197

15 Avioliitto ja sen vaihtoehdot	209
Häähumua	210
Avoliitto	219
Vapaan rakkauden oppi	220
Avioero	221
Ilotalojen asiakkaat	225
16 Siirtolaisperhe	229
Lapsia	231
Oma ”haussi”	233
Lapsen kuolema	234
17 Onnistuneita ja epäonnistuneita	239
Charles Linn – oman onnensa seppä 1800-luvun Alabamasta	239
Hjalmar Lehtinen – torpparin pojasta kaivosmieheksi ja kaivosmiehestä miljonääriksi	241
Vainö Hoover – self-made-man 1900-luvulta	243
Oscar J. Larson, Emil Hurja, Santeri Nuorteva ja Sanna Kannasto – mittavia poliitikkoja	245
Eliel ja Eero Saarinen – rakentamisen ja kaupunkisuunnittelun mestarit	250
William Anderson – lumperijäkki	252
”Hurja Hilma” – prostituoitu	254
18 Moni palasi Vanhaan Maailmaan	255
Kuka palasi?	255
Siirtolainen tuo tekniikkaa ja liikeideoita	261
Palanneet poliittisina vaikuttajina	266
Kulttuurin vaikuttajia	270
”Työläisten isänmaahan”	271
19 Mutta useimmat jäivät Uutta Maailmaa rakentamaan	281
Lähdeviitteet	285
Lähdeluettelo	297
Henkilöhakemisto	305

Esipuhe

Suomen Historialliselle Seuralle vuonna 1916 esittämässään tutkimusohjelmassa professori U.L. Lehtonen ja dosentti Väinö Voionmaa sisällyttivät siihen tärkeinä kohtina keisarikuntaan ja ulkomaille muuttaneiden suomalaisten historian. Vuotta myöhemmin O.K. Kilpi julkaisi tutkimuksen *Suomen siirtolaisuus ja 19. vuosisadan kansantalous*. Seuraava varsinainen siirtolaistutkimus, Anna-Leena Toivosen väitöskirja *Etelä-Pohjanmaan valtamerentakainen siirtolaisuus*, ilmestyi vuonna 1963.

Samana vuonna alkoi Turun yliopistossa professori Vilho Niitemaan johtama *Suomen kaukosiirtolaisuuden tutkimusprojekti*, joka on tuottanut useita väitöskirjoja ja muita opinnäytteitä Suomen valtamerentakaisesta siirtolaisuudesta. Projektilla oli kunnianhimoisena tavoitteena Suomen siirtolaisuuden historian kirjoittaminen. Keskeinen syy projektin ehtymiseen oli professori Niitemaan joutuminen sairauseläkkeelle vuonna 1977 ja hänen seuraajiensa tutkimusintressien suuntautuminen muille alueille.

Turkuun vuonna 1974 perustettu Siirtolaisuusinstituutti ei vähäisten resurssiensa vuoksi kyennyt alkuvaiheessa täyttämään tätä aukkoa. Sen tutkimustoiminta painottui tuolloin suomalaisten sodanjäl-

keisen Ruotsiin muuton selvittämiseen ja soveltavan tilaustutkimuksen suorittamiseen. Vasta vuonna 1988 vietetyn Suomen Delaware-siirtolaisuuden 350- ja eurooppalaisen Australian 200-vuotisjuhlien yhteydessä korostettiin kokonaisuutensa tarvetta Suomen siirtolaisuudesta. Tämän tarpeen tiedostaen Siirtolaisuusinstituutti julkaisi vuonna 1989 Jouni Korkiasaaren suppean yleisesityksen *Suomalaiset maailmalla*, jonka painos on jo kauan sitten loppunut.

Samoihin aikoihin, ja liittyen vuonna 1992 vietettävän Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlan valmisteluihin, Siirtolaisuusinstituutti ryhtyi suunnittelemaan useampiosaisen Suomen siirtolaisuuden historian kirjoittamista.

Aluksi tavoitteena oli tehdä teossarjasta kolmiosainen, mutta myöhemmin päätettiin kuuteen osaan seuraavasti:

I – Reino Kero: *Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan*, II – Reino Kero: *Suomalaiset Yhdysvalloissa ja Kanadassa*, III – Kari Tarkiainen ja Jouni Korkiasaari: *Suomalaiset Ruotsissa*, IV – Olavi Koivukangas: *Suomalaiset Afrikassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Latinalaisessa Amerikassa*, V – Max Engman: *Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa* ja VI – Jouni Korkiasaari: *Suomalaiset Euroopassa*.

Teossarjan ensimmäisen osan nyt ilmestyessä mieluisa tehtäväni on kiittää ensiksi opetusministeriötä projektin rahoituksesta.

Siirtolaisuuden historian toimituskunnan jäseninä ovat olleet akateemikko *Ola-vi Granö* puheenjohtajana, ja jäseninä opetusministeriön kansliapäällikkönä toiminut tohtori (h.c.) *Jaakko Numminen* sekä professori *Pertti Pesonen* ja instituutin hallituksen puheenjohtaja, tutkimusjohtaja *Tom Sandlund*. Esitän heille parhaat kiitokset monipuolisesta asiantunte-muksesta ja kiinnostuksesta työhön.

Kiitokset myös ensimmäisen osan kirjoittajalle apulaisprofessori *Reino Kerolle* ja koko teossarjan toimitussihteeriksi nimetyille erikoistutkija *Jouni Korkiasaa-relle*, samoin osastosihteeriksi *Maija-Liisa Kalhamalle* projektin talouteen ja hallintoon liittyvistä tehtävistä.

Kukin osa on ennen kaikkea yleisteos. Jo ensimmäisen osan toimitustyössä ilmeni, että tarvetta syventävään tutkimukseen on edelleen, esimerkkinä Venäjän asevelvollisuuslakien vaikutus suomalaisten nuorten miesten siirtolaisuuteen vuosina 1878–1905.

Yli miljoona suomalaista on lähtenyt siirtolaisiksi runsaan sadan vuoden aikana. Näiden suomalaisten ja heidän jälkeläistensä vaiheet ovat osa Suomen kansakunnan historiaa säilytettäväksi tuleville polville. Samalla he ovat tehneet merkittävällä tavalla myös uusien kotimaidensa historiaa.

Siirtolaisia paljon menettänyt Suomi on 1990-luvulla muuttunut maahanmuuttomaaksi ja monikulttuuriyhteiskunnaksi. Tunteamalla oman maamme siirtolaisten maastamuuttoa ja sopeutumista uusiin oloihin voimme paremmin ymmärtää myös eri puolilta ja hyvinkin erilaisista kulttuureista Suomeen tulevia maahanmuuttajia. Kun Suomen siirtolaisuuden historia valmistuu, seuraava tehtävä olisi-kin kirjoittaa ”Suomeen muuton historia”. Eräällä tavalla siirtolaiset ovat olleet kansainvälistymisen ja monikulttuurisuuden edelläkävijöitä.

Olavi Koivukangas

päätoimittaja
Siirtolaisuusinstituutin
johtaja

Kirjoittajan alkusanat

Tämän kirjan syntytarina on poikkeuksellisen pitkä. Se alkoi jo syksyllä 1963 – pian sen jälkeen, kun Anna-Leena Toivonen oli julkaissut väitöskirjansa kotimaakuntansa Etelä-Pohjanmaan valtamerentakaisesta siirtolaisuudesta. Minunkin lähtökohtani oli kotimaakunta – Satakunta, jonka amerikansiirtolaisuudesta ryhdyin kirjoittamaan pro gradu -tutkielmaani.

Oma väitöskirjani Suomen amerikansiirtolaisuudesta valmistui vuonna 1974. Pian tämän jälkeen aihepiiristä ilmestyi joukko muita väitöskirjoja, noin 50 pro gradu -tutkielmaa, monografioita ja artikkeleita.

Kirjoitin välittömästi väitöskirjani valmistuttua yleisesityksen Suomen amerikkalais- ja kanadansiirtolaisuudesta. Tämä hyvin suppea esitys, *Suuren Lännen Suomalaiset*, ilmestyi vuonna 1976. Tuohon aikaan amerikansiirtolaisuutta koskevaa suomalaista tutkimusta oli vielä varsin niukasti. Nyt ilmestyvä Suureen Länteen rakentuu sen sijaan erittäin laajan viime vuosikymmeninä tehdyn perustutkimuksen varaan. Monikin siirtolaishistorian ongelma on vuoden 1976 jälkeen saanut uuden tulkinnan.

Tämän kirjan syntyyn tavalla tai toisella vaikuttaneita on ollut satoja. Työni alkuvaiheissa oli erittäin paljon merkitystä sillä, että tapasin satoja suomalaisia siirtolaisia ja kymmeniä siirtolaisena olleita. Tässä esityksessä näkyy konkreettisesti myös se, että pääsin 1960-luvulla etsimään oppia Minnesotan Yliopistosta ja että näihin aikoihin Turun yliopisto osallistui useisiin yhteispohjoismaisiin siirtolaishistorian tutkimushankkeisiin. Oma suuri merkityksensä on ollut myös amerikkalaisten ja kanadalaisten tutkijoiden tapamisella. Erityisen arvokkaaksi olen kokenut Minnesotan Yliopistosta ideoidun FINNFORUMIEN sarjan. Myös Turun yliopistossa olevien työtovereiden merkitys on ollut suuri.

Esitän kaikille vuosina 1963–1996 tutkimustyötäni ja tämän esityksen kirjoittamista tavalla tai toisella tukeneille lämpimät kiitokset.

Turussa, 6. pñä toukokuuta 1996

Reino Kero

Suomalaiset Uuden Ruotsin siirtokunnassa

1

”Joskus on kuultu sanottawan, että muka Suomalaisilta kokonaan puuttuu se urhea wehkeilys-henki, joka kaikissakin kansoissa on ajanut joukon ihmisiä heittämään oman syntymä-maansa rajoja ja hakemaan awarassa maailmassa uutta onnea ja asuin-siaa. Enimmät Euroopan kansat ... owat perustaneet siirtokuntia wieraissa maissa, joko omassa maan-osassa tai waltamertenkin toisella puolen ... Ainoastaan Suomen kansa, niin wakuutetaan, – ei ole milloinkaan uskaltanut retkeillä koti-nurkkiansa ulommaksi, waan on ollut muka turpeeseensa sidottu pahoina niinkuin hywinäkin päiwinä.”¹

Yrjö Koskinen kirjoitti näin 1860-luvun alussa ja lienee ollut ensimmäinen suomalainen historiantutkija, joka kirjoitti Pohjois-Amerikkaan 1630-luvulla perustetun Uuden Ruotsin suomalaisista siirtolaisista, ja jopa ensimmäinen suomalainen tutkija, joka kirjoitti jotakin siirtolai-

sista. Kirjoitelman pohjana oli joukko ruotsalaisia Delawaren siirtokunnasta kirjoitettuja esityksiä. Osin Delawarea koskeneiden tietojen perusteella, osin muualle tapahtuneesta siirtolaisuudesta saamiensa tietojen pohjalta Yrjö Koskinen päätyi toteamaan, ettei ”*syytös Suomalaisen luonteen liikkumattomuudesta ole warsin todenperäinen*”.²

Delawaren siirtokunta oli osa Ruotsin suurvaltapyrkimyksistä

Delawareen vuoden 1640 paikkeilla tulleet suomalaiset olivat Pohjois-Amerikan asuttajina todellisia pioneereja. Amerikkaa yritettiin asuttaa tosin jo 1500-luvun puolivälissä, mutta onnistunut asutustoiminta alkoi vasta vuonna 1607. Ja vielä 1630-luvun lopullakin Pohjois-Amerikan eurooppalainen asutus rajoittui lähinnä kapealle rannikkokaistalle.

Ruotsi oli 1600-luvun alussa suurvalta, jonka joukot taistelivat menestyksellisesti Saksassa, Puolassa, Baltiassa, Venäjällä ja Tanskassa ja jonka omistamat alueet laajenivat tähän aikaan huomattavasti naapurien kustannuksella. Tämä ei riittänyt, vaan Ruotsi kuten moni muukin Euroopan valtio perusti myös kauppakompanioita, jotka erikoistuiivat käymään kauppaa kaukomailla, Afrikassa, Aasiassa ja Amerikassa, ja joiden piti kartuttaa kruunun kassaa valtamerentakaisten maiden rikkauksilla.

Hollantilaisten, ennen muuta Peter Minuit -nimisen miehen auttamina, ruotsalaiset saivat tukikohdan Pohjois-Amerikan itärannikolta, Delawarejoen alajuoksulta, ja perustivat sinne kauppa-aseman, jota kutsuttiin Uudeksi Ruotsiksi.

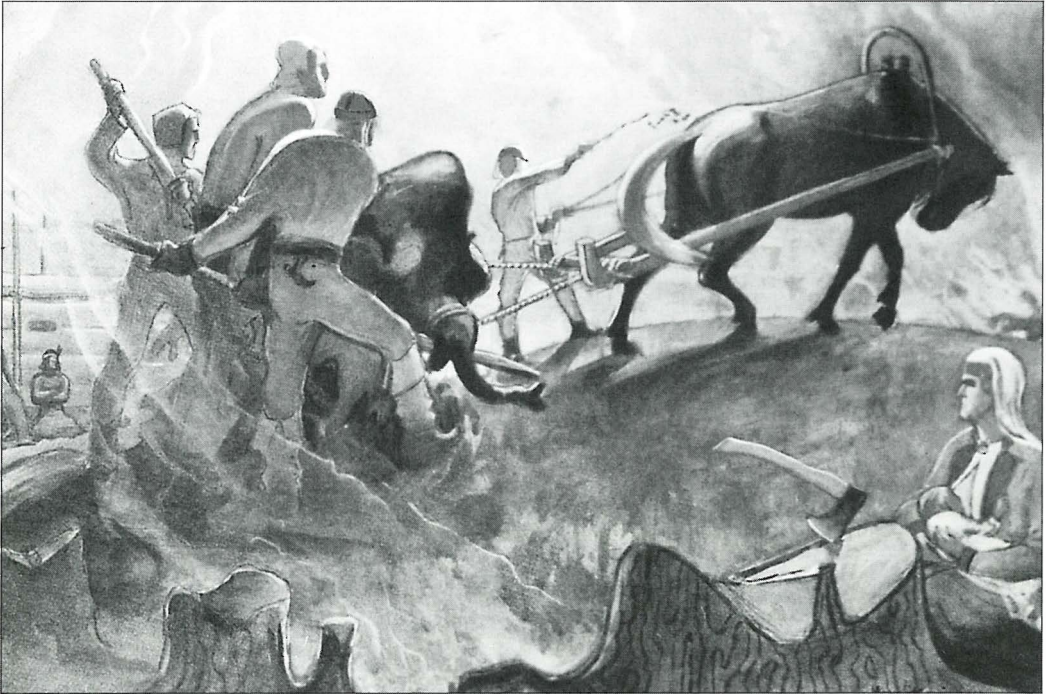
Ensimmäiset asukkaat tulivat sinne Ruotsista vuonna 1638.³

Uuden Ruotsin siirtokunta sijaitsi siis Delawarejoen varrella – alueella, johon kuuluu osia nykyisistä Delawaren, Pennsylvanian, Marylandin ja New Jerseyyn osavaltioista. Ensimmäiset ruotsalaiset laivat saapuivat sinne vain 18 vuotta myöhemmin kuin kuuluisa Mayflower oli saapunut Massachusettsiin. Ruotsalaiset olivat Delawaren jokilaaksossa silti myöhäisiä tulokkaita, sillä englantilaiset ja hollantilaiset olivat kiistelleet alueen omistamisesta jo 1610-luvulta lähtien. Hollantilaiset olivat jopa yrittäneet asuttaakin Delawaren jokilaaksoa, ja Hollannin Länsi-Intian kauppakomppania piti tätä aluetta 1630-luvun lopullakin omanaan.⁴

Ensimmäinen Ruotsista lähtenyt retkikunta oli puoliksi hollantilaisten rahoittama hanke, ja sen johto oli nimenomaan heidän käsissään. Johtaja oli hollantilainen Peter Minuit, joka oli ennen Uuden Ruotsin perustamista ehtinyt toimia pitkään Uudessa Hollannissa.

Vuonna 1642 Uuden Ruotsin kauppakomppania organisoitiin uudelleen. Hollantilaiset olivat havainneet sen huonoksi sijoitukseksi ja jättäytyivät hankkeesta pois. Tämän jälkeen kauppakomppania oli kutaquinkin ruotsalainen. Kruunulla oli siinä vahva osuus. Kauppakomppania organisoitiin vielä uudelleen vuosina 1654–55, ja asiakirjoissa se kulkee tästä lähtien Amerikan komppanian nimellä. Syyskuussa 1655 Ruotsi menetti siirtokunnan hollantilaisille, joita johti tarmokkaaksi ja taitavaksi luonnehdittu Peter Stuyvesant. Hollantilaisvalta päättyi jo vuonna 1664, jolloin englantilaiset ottivat alueen haltuunsa.

Ensimmäinen ”retkikunta” lähti Uuteen Ruotsiin syksyllä 1637 ja viimeinen

Suomi-Seuran tilaama Delaware-aiheinen Aarno Karimon maalaus valmistui vuonna 1939. Maalaus luovutettiin vuonna 1946 Suomi-Collegelle, kun tämä suomalaisten siirtolaisten opinajo täytti 50 vuotta.

marraskuussa 1655. Yhteensä retkikuntia lähti kaksitoista, ja näistä kymmenen pääsi perille. Seitsemän toi siirtokuntaan ”suurehkon määrän” uudisasukkaita.

Delawareen pyrkineiden matka oli täynnä koettelemuksia. Niinpä yksi siirtokuntaan lähetetyistä laivoista haaksirikkoutui elokuussa 1649 Puerto Ricon läheisyydessä. Keväällä 1654 lähetetty retkikunta puolestaan päättyi navigointivirheen seurauksena Manhattanille eli hollantilaisten tärkeimpään tukikohtaan ja joutui hollantilaisten takavarikoimaksi. Viimeinen Ruotsin lähettämä retkikunta pääsi kyllä perille, mutta vasta maaliskuussa 1656, jolloin Uusi Ruotsi oli jo hollantilaisten hallussa. Matkaankin se

oli siis lähtenyt vasta siinä vaiheessa, kun Ruotsi oli jo menettänyt siirtokunnan.

Delawareen saapui vielä 1660-luvun alussa omatoimisesti – ei siis enää Ruotsin valtion lähettämänä – Keski-Ruotsin ”suomalaismetsistä” lähteneitä siirtolaisia. Jos nämä jo Hollannin hallussa olleeseen siirtokuntaan saapuneet lasketaan mukaan, tuli siirtokuntaan Ruotsin alueelta noin 1 000 siirtolaista. Viimeisen ryhmän vaiheita Yrjö Koskinen kuvaa seuraavasti:

”W. 1664, Toukok. 24 p., kirjoitti Ruotsalainen asiamies Amsterdamissa Hollannin maalla, että sinne oli tullut joukko Suomalaisia perheitä, kaikkiansa 140 henkeä, wanhoja, nuoria ja lapsia, jotka

Suurin osa Delawaren siirtokuntaan 1650-luvulla muuttaneista suomalaisista tuli Värmlannista, jonne suomalaisia oli muuttanut nimenomaan Savosta. Tämä autioksi jäänyt savupirtti kertoo Värmlannin erämaissa aikoinaan eläneistä suomalaisista kaskenpolttajista. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Suomesta kotoisin olleella amiraali Klaus Flemingillä oli tärkeä rooli Uuden Ruotsin perustamishankkeissa. Hän oli mm. Uuden Ruotsin komppanian johtaja vuosina 1637–44. Vuonna 1938 Suomen hallitus lyötätti Alpo Sailon suunnitteleman Delaware-aiheisen muistomitalin, jonka toiselle puolelle on kaiverrettu amiraali Fleming ja tämän viereen suomalainen perhe. Toisella puolella on juuri raivattujen peltojen keskelle rakennettu linnitys ja kirkko. – *Suomen Silta 1938.*

oliwat menossa Uuteen Ruotsiin. Kirjeentekijä mainitsee, että lapset enimmältään kulkiwat paljailla paitasillaan, ja että enin osa näistä matkalaisista oli umpisuomalaisia, jotta ainoastaan muutamat miehistä osasiwat ruotsiakin. Kuitenkaan eiwät tulleet itse Suomenmaasta ... oliwat pitäjäläistensä ja pappiensa suosiolla lähteneet matkalle, myytyänsä kaiken omaisuutensa. Talwi-kehin aikana oliwat ensin kulkeneet omilla hewosillaan Talaen maakunnan kautta Kristianiaan Norjassa. Sieltä oliwat Hollantilaisessa laiwassa päässeet Amsterdamiin, ja hakiwat nyt tilaisuutta päästä waltameren yli. Heillä oli muassansa muutamia Uudesta Ruotsista w. 1657 lähetettyjä kirjeitä, joissa sitä maata paljon kiitettiin; ja koska heidän kotimaassaan wilja oli niin tyyris ja heitä muutoin kowin rasi-tettiin, oliwat päättäneet muuttaa Amerikkaan.”⁵

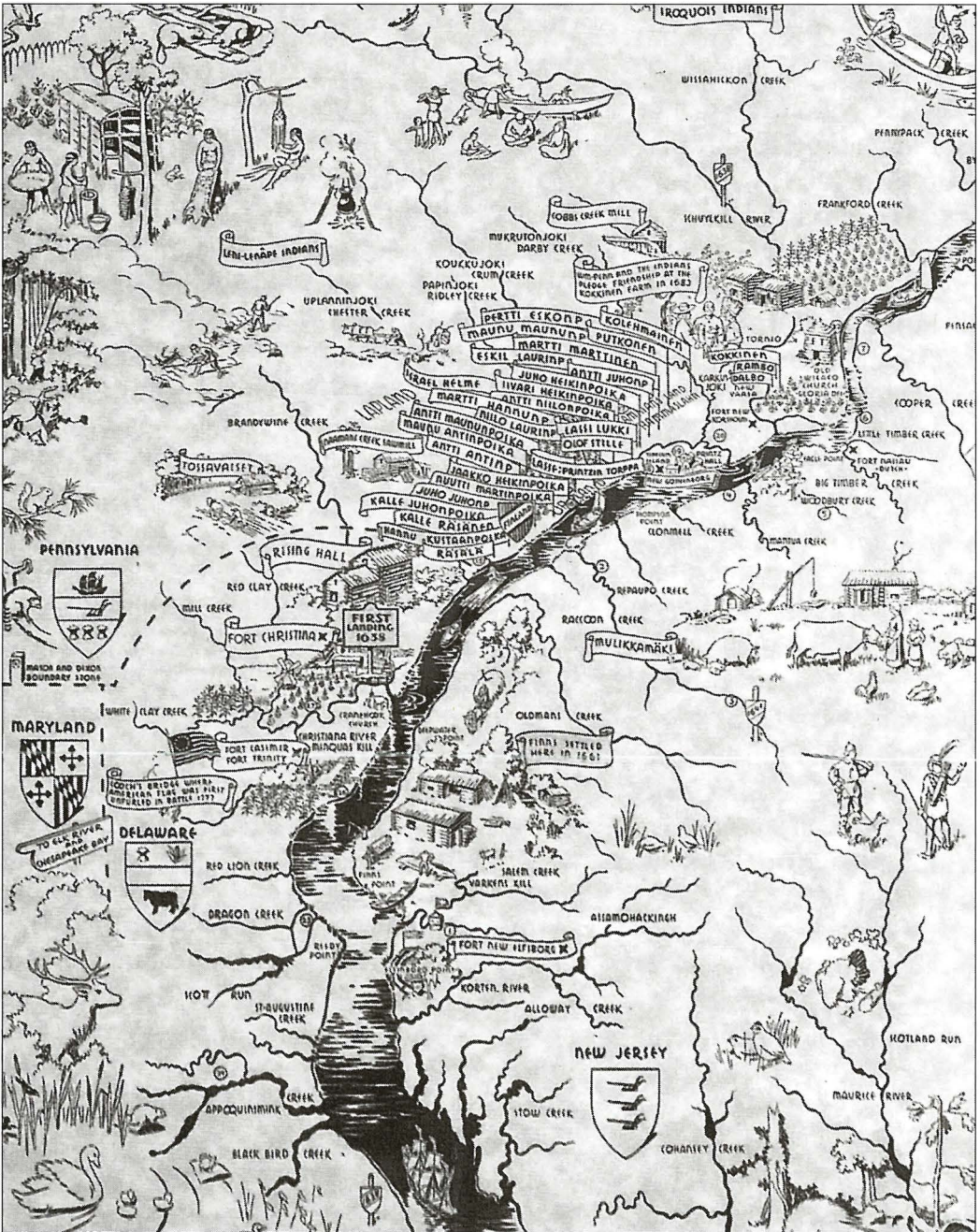
Siirtokuntaa perustettaessa nimenomaan intiaanien kanssa käytävän kaupan odotettiin olevan tuottoisaa. Kun siirtokuntahanke sitten toteutui, ei kaupalle asetettuja tavoitteita kuitenkaan saavutettu. Toki intiaaneilta onnistuttiin jonkin verran ostamaan turkiksia, mutta merkittävin kaupan artikkeli oli silti tupakka, jota Uuden Ruotsin asukkaat onnistuivat ostamaan lähialueilla asuneilta eurooppalaisilta. Omat tupakan viljely-yritykset eivät onnistuneet. Tupakan myynti oli helppoa, koska Uuden Ruotsin kauppakompanialla oli vuosina 1642–49 Ruotsissa tupakakaupan monopoli. 1650-luvun alussa tämä monopoli murtui, mutta Kaarle X Kustaa antoi valtaan tultuaan komppanialle jälleen yksinoikeiden tupakan tuontiin.

Kauppamiehiä, sotilaita ja Värmlannista tulleita uudisasukkaita

Uuden Ruotsin siirtokunta oli aluksi hyvin vaatimaton kauppa-asema. Kun ensimmäiset siirtokuntaa perustamaan tulleet laivat lähtivät takaisin Eurooppaan, jäi kauppa-asemalle vain parisenkymmentä sotilasta ja virkamiestä, joiden kohtalona oli sitten odottaa seuraavaa retkikuntaa kokonaista kaksi vuotta. 1640-luvun alussa tulleet laivat toivat mukanaan jo myös uudisasukkaiksi aikoneita, mutta vain vähän. Niinpä vuonna 1647 siirtokunnan asukasmäärä oli vain 183, ja tästä pienestä joukosta ainoastaan 28 katsottiin varsinaisiksi uudisasukkaiksi.

Täydennystä siirtokunta sai vasta vuonna 1654, mihin mennessä sen asukasmäärä oli ehtinyt pudota noin 70:een. Tulijoiden ryhmään kuului lähtiessä 350 siirtolaista. Osa näistä kuoli matkalla, mutta siitä huolimatta siirtokunnan asukasmäärä nousi nyt yli 300:aan. Viimeinen Ruotsista lähetetty retkikunta toi seuraavana vuonna lähes 100 asukasta lisää. Kuten edellä todettiin, tuli alueelle vielä 1660-luvulla Ruotsista joukko suomalaisia, mutta tämän ryhmän saapumisen jälkeenkin Delawaren siirtokunnassa oli ehkä vain 500–600 asukasta.⁶

Koska Uusi Ruotsi sai lähes kaikki asukkaansa Ruotsin valtion alueelta, voidaan siirtokunnan kaikkia asukkaita tietenkin kutsua ruotsalaisiksi. Tämä on ollut lähtökohta monissa Ruotsissa ilmestyneissä Delaware-tutkimuksissa. Asukkaiden alkuperää voidaan kuitenkin tarkastella toisinkin. Voidaan kysyä, kuinka suuri osa siirtokunnan asukkaista tuli niiltä Ruotsin alueilta, joista Suomi myöhemmin muotoutui, ja kuinka suuri osa heistä

Uusi Ruotsi perustettiin Delawarejoen varrelle. Siirtokuntaa on usein kuvattu kartoissa, joissa on sekä totta että tarua. Kuvassa K.A.Suvannon piirtämä kartta vuodelta 1938. – Turun yliopisto, Yleinen historia.

Suomalaiset siirtolaiset toivat Pohjois-Amerikkaan kaskeamistekniikan. – *New Yorkin Utisissa* (73/1938) suomalaiset uudistilalliset esiteltiin näin.

oli lähtöisin suomalaisten keskiajan lopulla, 1500-luvulla ja 1600-luvun alussa asuttamista Ruotsin ”suomalaismetsistä”. Viimeksi mainitut kysymykset ovat luonnollisesti kiinnostaneet kovastikin sekä amerikansuomalaisia että suomalaisia tutkijoita.

Puutteellisten lähteiden vuoksi ei tiedetä, oliko vuonna 1638 Delawarejoelle tulleen ensimmäisen ruotsalaisen retkikunnan jäsenten joukossa suomalaisia. Niinpä amerikansuomalaiset Delawaren siirtokunnan 300-vuotisjuhlien järjestäjät pohtivat vielä vuonna 1937, olisiko juhlia vietettävä ruotsalaisten tapaan vuonna 1938 vai vasta vuonna 1941, josta lähtien siirtokuntaan kuului varmasti myös suomalaisia.⁷

Niin sotilaiden, virkamiesten kuin uudisasukkaidenkin hankkiminen Uuteen Ruotsiin oli 1640-luvun alussa työlästä. Niinpä jo vuonna 1640 suunniteltiin, että Ruotsin metsäseudulla asuvia suomalaisia, joita syytettiin metsien hävittämisestä (kaskenpoltosta), tuomittaisiin lähetettäväksi Uuteen Ruotsiin. Mainittuna vuonna ainakin neljä kaskenpoltton takia sotilaspalvelukseen tuomittua Värmlannin suomalaista anoi Uuteen Ruotsiin karkottamista, ja anomuksiin myös suostuttiin. Tarkoitus oli koota enemmänkin tällaisia metsäntuhoajia. Lisäksi tässä vaiheessa löytyi jo myös muutamia vapaaehtoisia ”metsäsuomalaisia”.

Vuonna 1643 eräiden läänien, mm. Värmlannin, maaherrat saivat määräyk-

sen vangita metsiä tuhoavia suomalaisia Uuteen Ruotsiin lähetettäväksi. Tämä lie-nee taas vienyt muutaman Värmlannin suomalaisen Uuteen Ruotsiin. Tässä vaiheessa siirtokuntaan tuli myös joitakin Suomessa pikku rikoksista tuomittuja. Pakkosiirtolaisuus ei kuitenkaan ollut kovin laajaa.

Pakkosiirtolaisuuden aika muuttui 1640-luvun lopulla jonkinlaiseksi ameri-
kankuumeen ajaksi. Niinpä vuonna 1649 Matts Ericksson Värmlannista kirjoitti 200 suomalaisen puolesta Valtaneuvostolle ja anoi tämän joukon Uuteen Ruotsiin lähettämistä. Samalta vuodeltä olevista Valtaneuvoston asiakirjoista käy lisäksi ilmi, että lähtemään halukkaita olisi ollut jopa 300. Muutamat, ehkä muutamat kymmenetkin, anojista onnistuivat pääsemään matkaan yhdeksännen retkikunnan mukana, mutta tästä joukosta vain harva pääsi perille.

Keväällä 1654 Uuteen Ruotsiin tulleen suuren ryhmän koostumuksesta ei ole tarkkoja tietoja. On kuitenkin arveltu, että 40% ryhmään kuuluneista olisi ollut suomalaisia, ja useimmat näistä Värmlannista. Ryhmän värväyksestä huolehtinut Sven Skute oli kotoisin Kruunupyystä. Tämän ryhmän saapumisen jälkeen uudisasukkaista kaiken kaikkiaan 30% oli suomalaisia.⁸

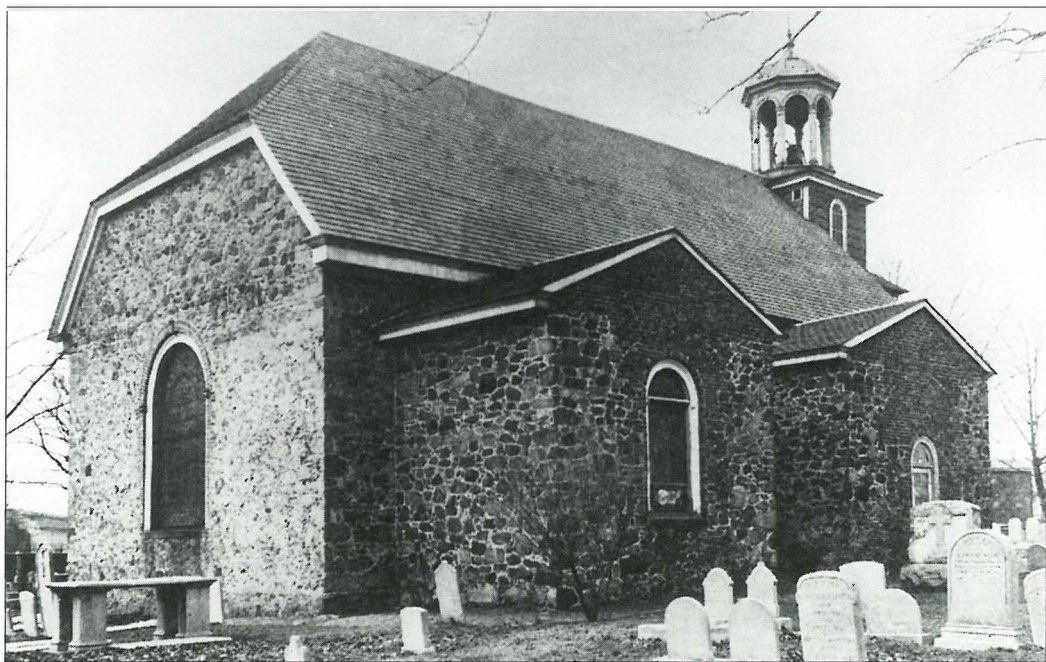
Keväällä 1656 tulleesta 105 uudisasukkaan joukosta vähintään 92 oli suomalaista alkuperää ja mitä todennäköisimmin Värmlannista. Tämän jälkeen suomalaisten osuus kaikista Delawaren uudisasukkaista oli jo 40–50%. Vuonna 1663 Delawaren tuli kaksi ryhmää. Toisessa oli noin 30 ruotsalaiseksi sanottua uudisasukasta, toisessa 32 suomalaista. Viimeinen eli vuonna 1664 Delawaren tullut

Ruotsalainen Pehr Lindeström kävi Delawaren siirtokunnassa ja julkaisi 1640-luvulla *Geographia Americae*-nimisen teoksen, jossa kuvataan siirtokuntaa. Oheinen piirros esittelee alueen intiaaneja. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

retkikunta koostui pelkästään suomalaisista. Tulijoita oli 140. Ainakin osa ryhmän jäsenistä oli lähtöisin Värmlannista.⁹

Noin puolet Uuteen Ruotsiin tulleista uudisasukkaista oli sellaisia, joista voi käyttää nimitystä suomalainen. Suuri osa heistä oli lähtöisin Ruotsin ”suomalaismetsistä”. Suomesta tulleet olivat pääasiassa kotoisin ruotsinkielisiltä rannikkoalueilta. On lisäksi hyvin todennäköistä, että Delawarejokilaaksoon pysyvästi jääneistä vielä huomattavasti suurempi osa oli Värmlannin suomalaismetsien asukkaita, huonoon huutoon joutuneita kas-

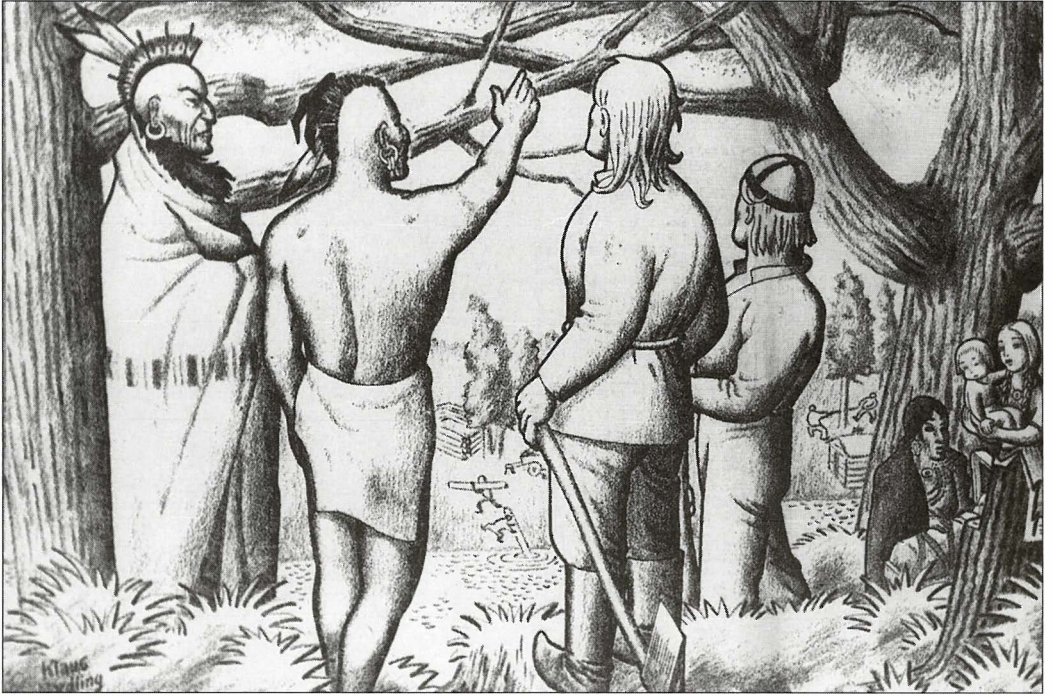
Wilmingtonin 1690-luvulla rakennettu kirkko tunnetaan ”suomalaisena kirkkona”. Tämä Uuden Ruotsin asukkaita palvelemaan rakennettu kirkko on vanhin Yhdysvalloissa käytössä oleva kirkkorakennus. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

kenpolttajia. Siirtokunnan virkamiehet ja sotilaat olivat muualta Ruotsista, Suomesta ja jopa Hollannista. Suuri osa heistä palasi kruunua aikansa palveltuaan vanhaan maailmaan, kun sen sijaan Värmlannin suomalaisten paluusta ei ole tietoja.

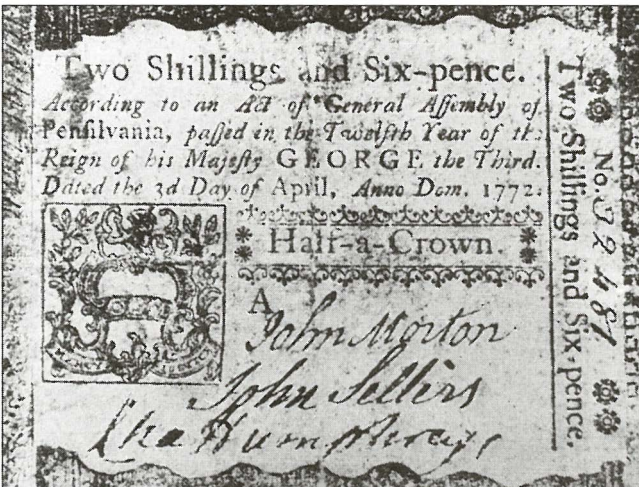
1600-luvulta olevista lähteistä ei löydy kovinkaan paljon mainintoja siitä, mitä kieltä Uuteen Ruotsiin tulleet suomalaiset käyttivät. Amandus Johnson on kuitenkin tutkimuksissaan todennut, että yksi siirtokunnan ongelmista 1650-luvun lopulla eli hollantilaisten valtaan tulon jälkeen oli se, että osa väestöstä – suomea ja hollantia puhuneet – ei ymmärtänyt virkamiesten käyttämää kieltä eli ruotsia. Kun pääosa siirtolaisista tuli Ruotsin suomalaismetsistä ja kun näissä metsissä vielä

1800-luvullakin käytettiin yleisesti suomen kieltä, on varsin perusteltua lähteä siitä, että 1660-luvun siirtokuntalaisista suuri osa puhui ensi sijassa suomea, osa sekä suomea että ruotsia ja osa vain ruotsia. Lisäksi siirtokunnassa käytettiin vielä useita muitakin länsieurooppalaisia kieliä. Pelkästään ruotsia taitaneiden pappien lähettäminen siirtokuntaan lienee osoitus vain siitä, että Ruotsin valtio ei ollut kiinnostunut entisten asukkaitensa suomen kielen vaalimisesta.

Missä vaiheessa suomen kieli sitten hävisi? Luultavasti aika pian sen jälkeen, kun Ruotsin metsäseuduilta tulleet siirtolaiset olivat kuolleet. Ruotsin kieli säilyi sen sijaan varsin pitkälle 1700-luvulle. Niinpä kun Pietari (Pehr) Kalm ennen Tu-

1930-luvun lopun kuvitelma intiaanien ja Delawaren suomalaisten rinnakkaiselosta. Kuvan yhteydessä todettiin ”Pohjois-Amerikan intiaanien, ’punanahkojen’, ja suomalaisten uudisasukkaiden ... välien ... olleen mitä parhaimmat” ja arveltiin, että kuvan piirtäjä – nuori amerikansuomalainen Klaus Nordling – oli ”kyennyt ... aidosti elävöittämään tuokiokuvan ylväsolemuksisten intiaanien ja tutunomaisesti pukeutuneiden Kalevala-aikuisten Amerikka-raivaavien suomalaisten jokapäiväisestä elämästä ja kanssakäymisestä”. – New Yorkin Uutiset 21.6.1938.

Vuonna 1772 Pennsylvaniassa käyttöön otettu seteli, josta löytyy John Mortonin, Värmlannista tulleen suomalaisen siirtolaisen pojanpojan, nimikirjoitus. – Siirtolaisuusinstituutti.

run Akatemian talousopin professoriksi tuloansa kävi 1700-luvun puolivälissä laajalla tutkimusmatkalla Pohjois-Amerikassa (1748–51), hän tapasi Delawaren alueella vanhoja ruotsia puhuneita ukkoja. Suomea puhuneista hän ei mainitse mitään.¹⁰ Ruotsin kielen säilymiseen vaikuttivat todennäköisesti eniten Ruotsista lähetetyt papit: ruotsin kieli oli pitkälle 1700-luvulle osa uskonnollista perinnettä. Suomen kielen nopeaan häviämiseen vaikuttivat paitsi ryhmän pienuus myös suomalaisten asuminen hajallaan ja sekaavioliitot.¹¹

Siirtokunnan ongelmia

Uusi Ruotsi oli kauppasema, jonka tuli käydä kauppaa nimenomaan intiaanien kanssa – vaihtaa eurooppalaisia tuotteita intiaanien hankkimisiin turkiksiin. Jo 1640-luvun alussa ruotsalaiset pyrkivät tekemään siirtokunnastaan myös alueen, jossa olisi Ruotsista tulleiden raivaamia maatiloja.

Uuden Ruotsin asukkaat joutuivat tekemisiin lähinnä kahden intiaaniryhmän kanssa. Toisesta näistä käytettiin nimitystä lenapeintiaanit tai delawareintiaanit. Uuden Ruotsin perustajat puhuivat myös joki-intiaaneista ja meidän intiaaneistamme. Toisesta intiaaniryhmästä käytettiin nimitystä andastit tai susquehannat. Uuden Ruotsin asukkaat ja hollantilaiset käyttivät heistä lenapeintiaaneilta lainaamaansa nimitystä minquat eli kavalat.

Uuden Ruotsin alueen kuten yleensäkin Pohjois-Amerikan itäisen rannikko-seudun intiaanit tunsivat 1600-luvulla maanviljelyn. He viljelivät maissia monilla alueilla – todennäköisesti myös De-

lawarejoen varrella – kaskeamalla valmistetuilla pelloilla. Nämä maata viljelevät intiaanit muistuttivatkin itse asiassa jossain määrin niitä Ruotsin metsäseuduilta Amerikkaan tulleita savolaisia, jotka olivat tottuneet hankkimaan toimeentulonsa Ruotsin metsäseuduille raivailtaan kaskiviljelmiltä. Intiaanien niin kuin myös Euroopan viimeisten kaskitalonpoikienkin toimeentulo perustui paitsi kaskipeltojen tuottoon myös metsästyseen, kalastukseen ja villien kasvien hyödyntämiseen.

Hyvin monissa Delaware-esityksissä korostetaan, miten Ruotsista saapuneet uudisasukkaat tulivat toimeen intiaanien kanssa paremmin kuin muut eurooppalaiset. Väite pitää paikkansa. Siirtokunnassa eli intiaanivaaran merkinä tosin 1600-luvun lopulla suomalainen nainen, jolta intiaanit olivat vieneet päänahan, mutta intiaanien surmaamien Uuden Ruotsin uudisasukkaiden määrä jäi hyvin pieneksi – alle kymmeneen. Eivätkä intiaanit tehneet Uuden Ruotsin alueelle yhtään sellaista suurisuuntaista hyökkäystä, jollaisia tunnetaan niin Uuden Ruotsin pohjois- kuin eteläpuolelta ja jopa Delawarejoen alueeltakin.

Ruotsalaisten ja intiaanien hyvät suhteet on selitetty monellakin tavalla. On viitattu uudisasukkaiden Ruotsista mukanaan tuomiin intiaaniystävällisiin ohjeisiin, siihen, että ruotsalaisten oli käytävä kauppaa intiaanien kanssa, ja siihen, että intiaaneilla oli parhaillaan käynnissä sotia sekä hollantilaisten että englantilaisten kanssa. Omalaatuisin selitys lienee se, että Uuden Ruotsin asukkaat olivat suomalaisia, jotka olivat entisessä kotimaassaan tottuneet tulemaan toimeen alkupe- räisväestön – lappalaisten – kanssa.¹²

Suomessa julkaistiin vuonna 1938 myös Delaware-aiheinen postimerkki. Ruotsin hallitus teetti samana vuonna Delaware-aiheisen juhlarahan. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Lappalaisteoriaa lukuun ottamatta edellä mainitut selitykset ovat uskottavia. Perustelluin niistä lienee se, että intiaanit olivat 1640- ja 1650-luvulla huonoissa väleissä – ajoittain sodassakin – hollantilaisen ja englantilaisten kanssa. Uuden Ruotsin asukkaat olivat tästä syystä intiaaneille tervetullut, vaikkakin perin heikko liittolainen. Dokumentoitua liittolaissuhdetta intiaanien ja ruotsalaisten välillä ei ollut, mutta eiväthän 1600-luvun intiaanit muutenkaan sopimuksiaan ja toiveitaan kirjalliseen muotoon pukeneet.

On siis todennäköistä, että intiaanit näkivät Ruotsista tulleissa liittolaisia ja että nämä puolestaan pyrkivät elämään rauhassa intiaanien kanssa. Ruotsalaisten ja suomalaisten rauhantahtoisuus oli tärkeää jo siksi, että tämä ryhmä oli 1650-luvun puoliväliin asti hyvin pieni, ja myös siksi, että Uusi Ruotsi oli aluksi nimenomaan kauppasema. Halu käydä kauppaa intiaanien kanssa teki rauhan välttämättömäksi.

Uuden Ruotsin asukkaiden näkemykset intiaaneista ja siitä, mitä heille pitäisi

tehdä, tuskin erosivat siitä, mitä englantilaiset ja hollantilaiset ajattelivat. Intiaani oli Uuden Ruotsin niin kuin englantilaisten ja hollantilaisten siirtokuntienkin asukkaille arvokas vain sikäli, että tältä saattoi ostaa edullisesti Euroopassa arvoitettuja turkiksia. Muuten intiaani oli pelkkä kiusankappale. Tällaisena heidät näki mm. siirtokunnan pitkäaikaisin johtaja (1643–53) Johan Printz. Printz olisi vuonna 1644 halunnut käyttöönsä 200 sotilasta, joiden avulla hän olisi voinut ”taittaa niskat jokaiselta joki-intiaanilta”. Printzin harmiksi ruotsalaiset olivat niin pieni ja heikko ryhmä, että he saattoivat vain kauhistella intiaanien sotaisuutta ja miettiä, mitä näille pitäisi tehdä, jos käytössä olisi riittävän suuri määrä sotilaita.¹³ Hollantilaisten ja nimenomaan englantilaisten siirtokunnat olivat sen sijaan 1640-luvulla jo niin vahvoja, että ne pystyivät joillakin rannikkoalueilla järjestämään intiaanien keskuudessa suuriakin verilöylyjä.

Vaikka suhteet intiaaneihin olivatkin käytännössä varsin kitkattomat, eivät ruotsalaisten tavoitteet toteutuneet. He

onnistuivat ostamaan intiaaneilta vain vähän turkiksia. Osittain tämä johtui siitä, että tarjolla olleista turkiksista kilpailivat myös hollantilaiset ja englantilaiset, osittain myös siitä, että ruotsalaisilla ei ollut riittävästi Euroopassa valmistettuja tuotteita kuten kattiloita, veitsiä ja kirveitä, joita olisi tarvittu intiaanien kanssa käydyssä vaihtokaupassa. Pahimmillaanhan siirtokunnan asukkaat joutuivat odottamaan Ruotsista lähetettyjä laivoja vuosikausiakin.

Uuden Ruotsin asukkaat onnistuivat helposti saamaan intiaaneilta omistusoikeuden tiettyihin maa-alueisiin. Tämä johtui ensinnäkin siitä, että intiaanit eivät ymmärtäneet, mistä eurooppalaisten kanssa tehdyissä maakaupoissa oli kysymys. He eivät ymmärtäneet, mikä maan todellinen arvo oli. Ja toiseksi he eivät kauppvoja tehdessään ainakaan tässä vaiheessa tajunneet sitä, että he – eurooppalaisten näkökulmasta – kaupan tehdessään menettivät pysyvästi oikeutensa maahan. Maakauppa oli intiaaneille vain helppo tapa hankkia joitakin sellaisia hyödykkeitä, joita oli saatavissa ainoastaan eurooppalaisilta.

Ainakin kerran Uuden Ruotsin asukkaat joutuivat kokemaan hyvin konkreettisesti sen, miten maakauppa intiaanien kanssa ei ollut sama kuin maakauppa valkoisen miehen kanssa. Siirtokunta hankki nimittäin intiaaneilta oikeuden tiettyyn Delawarejoen länsipuolella olevaan maa-alueeseen. Kaupasta tehtiin asiakirjakin, mutta muutaman vuoden kuluttua intiaanipäällikkö Peminacka myi hollantilaisille tämän saman maapalan, mihin hollantilaiset sitten rakensivat Ruotsista tulleiden protesteista välittämättä Fort Casimir -nimisen linnoituksen.

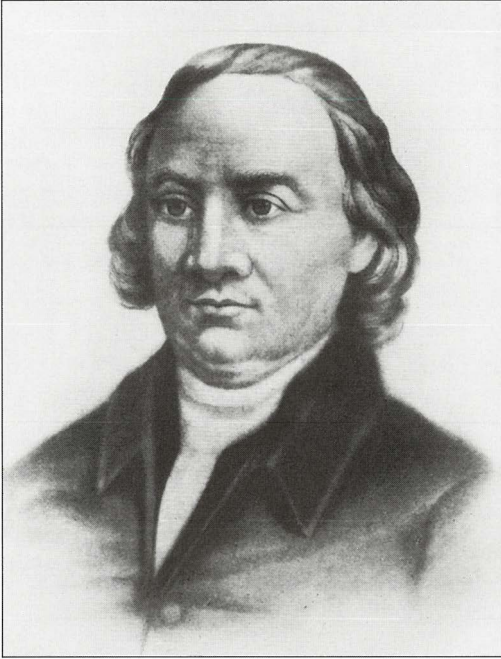
Ruotsalaisten ja suomalaisten merkitys

Etenkin suomalaisille – mutta ruotsalaisiakin esimerkkejä löytyy – Delaware-esityksille on ollut tyypillistä pohtia, millainen vaikutus suomalaisilla ja ruotsalaisilla on ollut Yhdysvaltain syntyyn ja amerikkalaisen kulttuurin kehitykseen. Suomalaiset esitykset ovat hyvin usein takertuneet John Mortoniin, jolla oli oma roolinsa Yhdysvaltain itsenäistymisprosessissa.¹⁴

Kun arvioidaan ruotsalaisten ja suomalaisten osuutta siirtokunta-ajan Amerikassa, on lähdeävä Ruotsin alueelta tulleiden määrästä. Heitä oli 1660-luvulla ehkä noin 600, kun eurooppalaisen väestön kokonaismäärä Pohjois-Amerikan itärannikon siirtokunnissa oli tähän aikaan noin 73 000. Ruotsista tulleiden osuus oli siis vähemmän kuin 1%, ja ”suomalaisten” ehkä 0,5%.

Ruotsista saapuneilla ja nimenomaan ehkä suomalaista syntyperää olleilla siirtolaisilla saattoi olla siirtokuntien kehityksessä kuitenkin hieman suurempi kuin ”alle yhden prosentin rooli”.¹⁵ Muissakin kuin suomalaisten tekemissä tutkimuksissa lähdetään nimittäin aika usein siitä, että suomalaiset tai savolaiset olivat ryhmä, joka toi Amerikkaan kaksi uudisasukkaalle tärkeätä taitoa, kaskenpolttekniiikan ja taidon rakentaa hirsisiä rakennuksia.¹⁶ Nämä väittämät saattavat olla kovin yksinkertaistavia, mutta ne voivat hyvinkin pitää paikkansa.

Suurin osa Delawareen tulleista suomalaisista oli Ruotsin metsäsuomalaisia. Uudisasutustyössä he olivat varmasti erittäin sopiva ryhmä, sillä metsäsuomalaiset olivat tottuneet hankkimaan toimeentulonsa syrjäisiltä erämaa-alueilta. Heillä oli

Värmlannista Amerikkaan tulneiden suomalaisten jälkeläisistä John Morton (1725–77) on tullut muita tunnetummaksi: Hän oli yksi Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajista. Amerikansuomalaiset valmistivat maailmansotien välisenä aikana monia ”Morton-tutkimuksia”, joista ehkä lennokain oli Akseli Rauanheimon 1920-luvun alussa julkaisema ”Rautalammin lahja Amerikalle”. John Mortonista voisi ehkä todeta, että hän ”eli” kaksikin elämää, joista molemmilla oli merkityksensä. 1700-luvulla hän oli ainakin Pennsylvanian puitteissa merkkihenkilö, ja 1930-luvulla hän oli suomalaisen siirtolaisen menestymisen symboli, vaikka John Mortonia ei missään tapauksessa voikaan luokitella siirtolaiseksi. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

siksi poikkeuksellisen hyvät edellytykset luoda myöhemmin tuleville eurooppalaisille malli siitä, miten erämaassa oli eletävä, asuttava ja raivattava maata.

Ruotsi – Suomi mukaan luettuna – oli 1600-luvulla kutakuinkin ainoa alue Euroopassa, jossa metsiä riitti vielä kaskettaviksiin. Niinpä jos jokin eurooppalainen uudisasukasryhmä toi Pohjois-Amerikkaan kaskenpolttekniiikan, niin se ryhmä koostui juuri Ruotsin metsäsuomalaisista. On kuitenkin muistettava, että intiaanitkin tunsivat kaskenpoltton ja että Amerikan uudisraivaajat saattoivat ottaa oppia myös heiltä. On kuitenkin arveltu, että Värmlannin suomalaisten kaskenpolttekniiikka ja erämaakulttuuri yleisemminkin sopivat eurooppalaisille uudisasukaille paremmin kuin intiaanien tuntema.¹⁷

On myös väitetty, että Delawaren suomalaiset olivat se uudisasukasryhmä, joka

omaksui intiaaneilta erämaassa tarvittuja taitoja ja välitti niitä muille eurooppalaisille. Uudisasukkaiden käyttämä tekniikka olisi siten ollut yhdistelmä intiaanien ja savolaisten kaskenpolttajien taitoja.

Hirren käyttäminen varhaisen Amerikan rakentamisessa on perusteltua yhdistää Ruotsista tulleeisiin siirtolaisiin. Missään tapauksessa se ei ollut intiaanien perua. Euroopassakin lähinnä vain Ruotsi oli sellaista aluetta, josta tulleet uudisasukkaat olivat perehtyneet hirsisten rakennusten valmistamiseen. Hirrenkäyttötekniikan tuojia olivat siten mitä todennäköisimmin juuri Uuteen Ruotsiin tulleet siirtolaiset, ehkä sekä ruotsalaiset että suomalaiset.

Delawaren suomalaiset olivat Amerikan asuttajien joukossa hyvin pieni ryhmä, joka lienee 1700-luvun alkuun mennessä menettänyt jo oman kielensäkin.¹⁸

John Morton – siirtokansan merkkimies

Kun amerikansuomalaiset 1930-luvulla valmistautuivat viettämään Delawaren siirtokunnan perustamisen 300-vuotisjuhlaa, julkaisi Salomon Ilmonen kirja- sen, jonka tarkoitus oli ”*virillä ja lietsoakin innostuksen tulta siirtokansasamme, innostuttaa sitä ensimmäisten Amerikkaan tulleiden suomalaisten 300-vuotismuistojuhlan toimeenpanemiseen*”. Kirjanen kertoo John Mortonista (1724–1777), jonka suku oli kotoisin Rautalammilta.

Morton näytteli kirjan mukaan keskeistä osaa, kun 13 Englannin amerikkalaista siirtokuntaa julistautui itsenäiseksi valtioksi: ”*Ei aikaakaan kun sisälle astui John Morton, kasvot vaaleina, huulet väristen sisäisen mielenliikutuksen puristuksesta ja kädet lujasti nyrkkiin puserrettuina aivan kuin taisteluun mennäkseen. Vakavin ja varmoin askelin hän kuitenkin äänestyspaikalle saapui ja voimakkaalla, läpi laajan kokoushuoneen kuuluvalla äänellä vastasi puheenjohtajan kysymykseen ”aye”. Pennsylvanian äänestyksen vaakalauta painui Amerikan vapauden puolelle.*”

Ilmonen luonnehti Mortonin todelliseksi suurmieheksi: ”*Älynlahjojensa, jalon luonteensa ja arvokkaan käytöksensä johdosta Morton kohosi aikansa huomatuimpien ja suurimpien amerikkalaisten valtiomiesten rinnalle ... Viekkkaus, jota niin monet matalat valtiomiehet käyttävät edukseen, oli hänelle vierasta, niin hyvin hänen kotoisissa tehtävissään kuin myöskin valtiollisissa otteissaan. Niin pyhänä hän piti rehellisyyden ja oikeudentunnon, että hän saattoi jättää parhaan ystävänsäkin, jos se astui esteeksi hänen velvollisuutensa suoralla linjalla. Hänen yksityiselämänsä kaunisti*

kristityn hyveet ja puhtaus. Kotonaan hän oli rakastettu, helläsydäminen perheenisä ja isäntä. Kansanmiehenä hän jakeli alustalaisilleen ja naapureilleen neuvoja, ja hänen luokseen uskalsi köyhäkin asioineen tulla.”

Kuvaukseen sisältyy sekä oman siirtokansan itsetunnon nostatusta että tosiasiota. Suomalainen siirtolainen ”tarvitsi” kunniaakaan historian, ja sellaista saattoi rakentaa Mortonin elämäntarinasta. Jalo, helläsydäminen ja rehellinen olivat kauniita sanoja, jotka oli helppo liittää kauan sitten eläneeseen henkilöön.

John Mortonin sukujuuret olivat Värmlannin suomalaismetsissä tai Suomessa, jossa hänen isoisänsä isä ja kenties isoisäkin olivat syntyneet. Pennsylvaniassa hän oli merkkimies, jolla oli paljonkin erilaisia luottamustoimia. Hän kuului Pennsylvanian lainlaatijakuntaan ja oli itsenäisyydestä päättäneen mannermaakongressin jäsen. Eikä ehkä tarvitse epäillä sitäkään, että Mortonin tässä kongressissa antama ääni oli viimeinen ja samalla ratkaisevakin. Toisaalta on paikallaan muistaa, ettei amerikkalainen historiantutkimus ainakaan yleisesitysten tasolla noteeraa tätä viimeisen äänen antajaa.

Vuonna 1938 vietettyjen juhlien yhteydessä paljastettiin Wäinö Aaltosen veistämä muistomerkki, joka kertoo suomalaisten uudisasukkaiden raivaustyöstä. Kuva on Forsman Oy:n kivi-veistämöltä pian sen jälkeen, kun muistomerkki oli valmistunut. Myös Rautalampi sai vuonna 1938 Delaware-muistomerkkinsä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Jane Elisabeth Harvey, juuriltaan ”Delawaren suomalainen”, paljasti 29.6.1938 Aaltosen veistämän muistomerkkin. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Pienuudestaan huolimatta tämä ryhmä vaikutti konkreettisesti siihen, miten Pohjois-Amerikan suunnattomat erämaa-alueet muuttuivat maatalousalueiksi. Ja tänään voidaan lisäksi sanoa, että jo miljo-

nat amerikkalaiset juontavat juurensa Delawaren siirtokunnan asukkaista ja todella moni samalla myös Värmlannin suomalaismetsistä.¹⁹

”Amerikankuume” saapuu Suomeen

2

Miltei koko 1600-luvun loppupuoli ja 1700-luku olivat aikaa, jolloin Suomesta ei tapahtunut siirtolaisuutta Pohjois-Amerikkaan käytännöllisesti katsoen lainkaan. Suomalaiset siirtolaispioneerit eivät silti täysin unohtuneet. Tästä on osoituksena Yhdysvalloissa 1800-luvun alkupuolella ilmestynyt kirjallisuus, jonka ”henkilövalikoimaan” kuului silloin tällöin myös Delawaren suomalainen. Satunnaisesti siihen saattoi kuulua myös suomalainen merimies. Romaaneissa suomalaiset esiintyivät useimmiten pelkkinä niminä, joskus myös hahmoina, joilla oli ylikuonnollisia ominaisuuksia.¹

Suomalaisia merimiehiä liikkui yllättävän paljon 1600- ja 1700-luvulla maailman merillä. Moni näistä poikkesi varmasti Amerikankin satamiin.² Delawaren siirtolaisuuden ja 1800-luvun puolivälissä alkaneen ”suuren siirtolaisuuden” välillä on kuitenkin selvä katkos. Muutamat Amerikkaan päätyneet merimiehet eivät

olleet silta siirtolaisilmiöstä toiseen, vaan ”suuri siirtolaisuus” oli uusi ilmiö, joka oli aikaisempaan verrattuna mitoitetaan jättiläinen. Se oli olennainen osa Atlantin alueen teollistumista ja nopeaa taloudellista kasvua. Uusia piirteitä se sai myös siitä, että Atlantin alue tuotti uutta – muun muassa liikenteeseen liittyvää – tekniikkaa kiihtyvällä vauhdilla.

Amerikkalainen yhteiskunta suomalaisten ihanteena

Matkustaja- ja tietoliikenteen nopeutuminen 1800-luvun puolivälissä höyrylaivojen, junien ja sähkölennättimen käyttöönoton ansiosta lisäsi huomattavasti Euroopan ja Amerikan välistä vuorovaikutusta. Suomeenkin alkoi tulla entistä enemmän Amerikkaa koskevia tietoja, ja Amerikan kuva alkoi suomalaisten silmissä hahmottua yksityiskohtaiseksi ja monivaihteiseksi. Liberalismi oli samoihin aikoihin saamassa jalansijaa Suomessa. Eurooppalaisten aateveljiensä tapaan Suomen liberaalit alkoivat ihailla Amerikan oloja, joista tulikin 1800-luvun puolivälissä suomalaisten yhteiskunnan uudistajien suuri esikuva. Ajateltiin, että Amerikka on tulevaisuuden maa. Puhuttiin vanhan maailman henkisestä väsymyksestä, moraalisesta ja poliittisesta rappiosta, tuomittiin sen sodat ja vallankumoukset, ja uskottiin, että kaukana lännessä kaikki oli toisin. Siellä oli toisenlainen yhteiskunta, siellä kaikki edistyi jättiläisaskelin.³

Joku katsoi, että Yhdysvaltain hyviin puoliin kuului se, ettei sieltä ”löydy kalliisti palkattuita paawia, prowastia ja konistorioita”.⁴ Ja jollekulle amerikkalainen yhteiskunta siinteli maailmana, ”jonka Luoja oli säätänyt ensiksiki antamaan

nykyajalle uuden hengen ja sitte olemaan turwapaikkana kaikille wanhassa maailmassa sorretuille”.⁵

Äärimmillään Amerikan ihailu lienee mennyt silloin, kun turkulainen sanomalehtimies J.W. Lillja tarttui kynään ja kysyi: ”Miksi sydän lyö tavallista kiihkeämmin, kun kuullaan mainittavan Yhdysvaltain nimi? ... Mikä saa sadattuhannet ihmiset virtaamaan sinne Euroopasta ja Aasiasta? Miksi ihmeelliseen Amerikkaan virtaa ihmisiä Euroopan tasavalloistakin? Miksi nämä ihmiset asettavat peliin viimeiset varansa, elämänsä ja tulevaisuutensa etsiessään Amerikasta uutta isänmaata ... Siksi, että Amerikassa ihminen saattaa uhrata todelliselle Vapauden alttarille ... Jokainen kunniallinen ammatti on siellä yhtä arvokas. Tämän ihmeen on saanut aikaan vapaus, joka on kadonnut Euroopasta ja jota Aasiassa ei ole koskaan tunnuttakaan. Vapaus on antanut Amerikalle myös voiman synkimmän häpeätahransa, neekeriorjuuden, poistamiseen. Sähkölennättimen avulla saadaan nyt myös Eurooppaan siemeniä niistä hedelmistä, joita Euroopan jaloimmat pojat ovat viljelleet Amerikassa. Vapaus syleilee jo toisella kädellä – Atlantin yli kulkevalla sähkölennättimellä – vanhaa Eurooppaa, ja pian se ulottaa toisen kätensä – Alaskan kautta Aasiaan kulkevan lennättimen – yli Aasian autioiden arojen, ja taivuttaa lopuksi kätensä rukoukseen, joka siunaa maailman kaikki sukukunnat.”⁶

Merimiehet edelläkäviinä

Sanomalehdet levittivät 1800-luvun puolivälissä tietoja Amerikasta, sen hienosta yhteiskunnasta ja suurista rikkauksista ai-

nakin sanomalehtiä lukeneiden keskuuteen. Välikäsien kautta näitä tietoja saivat ehkä myös jotkut torpparit ja mökkiläiset, joille sanomalehti oli vielä outo asia. Yleensä torpparien ja mökkiläisten tiedot Amerikasta olivat tähän aikaan kuitenkin peräisin merimiesten tarinoista. Oulun Wiikko-Sanomia kirjoitti vuoden 1862 alussa seuraavasti:

*”Amerika on kumma mailma, se wetää tykönsä ihmisiä joka mailman paikkakunnista. Sen sisällinen luonnon rikkaus on tuttu, ja sitä nauttimaan rientävät ihmiset mailman köyhemmistä osista. Suomalaisia on myös paljo Amerikassa, mutta näistä tiettävästi ei ole tuskinpa kukaan asettaunut uudistalon asukkaiksi Amerikan metsiin. Merimiehiä on ainoastaan jäänyt Amerikkaan, niistä on monta sielläkin merimiehinä ja kullan kaiwajina. Useita on tullut takaisikkina, ja niistä owat monet koonneet siellä waroja; mutta isänmaa ei ole unohtunut heiltä, sen rakkaus on wetänyt heidät kotiinsa takaisi. Toiset taas, joilta owat warat menneet, eiwät isollakaan halulla ole kehdanneet palata kotiinsa warattomina.”*⁷

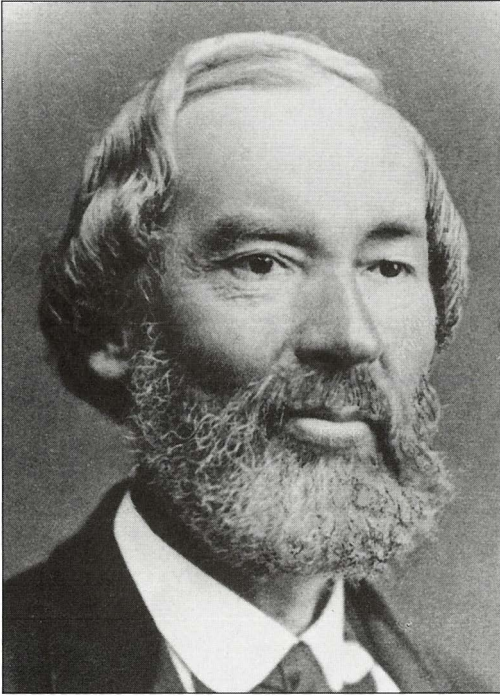
Tämä Oulun Wiikko-Sanomissa ollut tekstin palanen lienee ensimmäinen historiakatsaus Suomesta Amerikkaan tapahtuneesta merimiessiirtolaisuudesta. Tutkimuskirjallisuudessa usein esitetty tieto Kalifornian kulturalöytöjen Suomen amerikkansiirtolaisuudelle antamasta sysäyksestä lienee kuitenkin peräisin Salomon Ilmosen kirjoittamasta Amerikan Suomalaisen Historiasta vuodelta 1919. Ilmonen oli keräämiensä haastattelutietojen perusteella tullut vakuuttuneeksi siitä, että Kalifornian kulturalöydöt olivat suorastaan merimiessiirtolaisuuden lähtökohta. Hänen teoksensa ensimmäinen osa kertoo ni-

menomaan ”Merimiehinä ja kullanetsijöinä Amerikkaan tulleista suomalaisista”.⁸ Yksilöityjä tietoja kullankaivajiksi ryhtyneistä merimiehistä hänellä on kuitenkin hyvin niukasti.⁹ Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö Kalifornian kultakuume olisi voinut saada liikkeelle joukoittain suomalaisia merimiehiä. Onhan otettava huomioon, että osa kullankaivajista menehtyi niissä ankeissa oloissa, joissa kulta oli huuhdottava. Yksityiskohtaisen muistitiedon säilyminen näistä kultakentille menehtyneistä on tietenkin hyvin epätodennäköistä. Osa Kaliforniassa epäonnistuneista taas lähti muutaman vuoden kuluttua etsimään kulta Australiasta.¹⁰ Osa lähti uudestaan merille, ja osa palasi Suomeen.

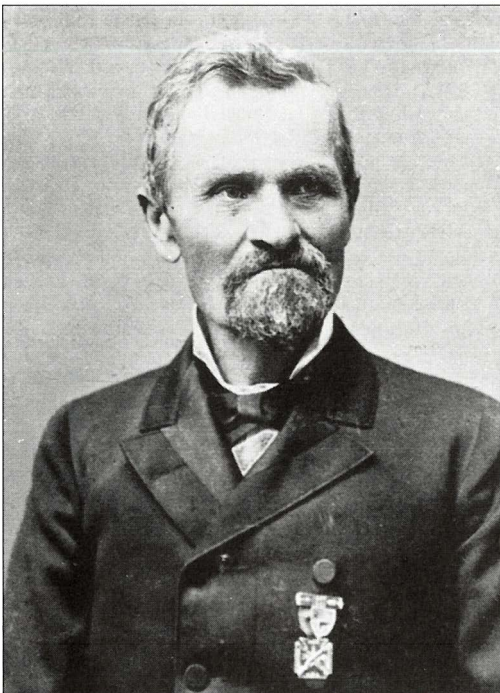
Tiedot Kalifornian kulturalöydöistä levisivät nopeasti Suomeenkin ja saivat ainakin muutaman suomalaisen pohdiskelemaan, miten kulturalöydöistä voisi hyötyä. Joillakin ”kultakuume” nousi niin korkeaksi, että se johti lopulta lähtöpäätökseen. Ensimmäisten joukkoon kuului ilmeisesti myös turkulainen Edward Kohn, joka lähti Amerikkaan joko vuonna 1849 tai 1850. Kohn sai 1850-luvulla kymmeniä seuraajia. Tämän Kalifornian kultakuumeeseen liittyneen merimiessiirtolaisuuden keskuspaikka oli Turku. Merimiesten lisäksi Suomesta lähti Amerikkaan tässä vaiheessa pieni määrä sellaisia, joita passiluetteloissa kutsutaan kaivosmiehiksi.¹¹

Maaailman valtamerillä liikkui 1800-luvun puolivälissä noin 250 suomalaista purjelaivaa ja tuhansia suomalaisia merimiehiä. Myös nämä merimiehet kuulivat kultakenttien kutsun. Turkulaisen varus-

Yksi ensimmäisistä suomalaisista siirtolaisista oli August Fredrik Soldan (1817–85), joka oli ennen Amerikkaan tuloaan käynyt Haminan kadettikoulun, valmistunut sitten Pietarissa insinööriupseeriksi ja opiskellut sen jälkeen Saksassa. Helmikuun vallankumous houkutteli Soldanin vuonna 1848 Pariisiin. Vallankumouksen epäonnistuttua Soldan ei tohtinut palata Suomeen vaan muutti Yhdysvaltoihin ja oli siellä kymmenisen vuotta mm. rautatieinsinöörinä. Kun Suomi 1860-luvun alussa sai oman rahapajan, oli Soldan sen ensimmäinen johtaja. Tässä virassa hän toimi kuolemaansa asti. – *Suomen Pankin kokoelmat.*

Gustaf Wilson (1827–1905) oli yksi monista Oulusta lähteneistä ja sitten Amerikkaan päätyneistä merimiehistä. Merille Wilson lähti vuonna 1842 ja saapui Amerikkaan vuonna 1844. Palveltuaan aikansa amerikkalaisissa aluksissa hän sai "kultakuumeen" ja liittyi vuonna 1850 Kalifornian kullankaivajien joukkoon. Vuonna 1852 Wilson muutti Oregoniin ja osallistui siellä pariin intiaaneja vastaan käytyyn sotaan. Sen jälkeen hän oli virkamies ja sitten liikemies. Venäjän varakonsuliksi hänet nimitettiin vuonna 1883. Vuonna 1890 hän kävi Suomessa. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Wilson osallistui erilaisiin Lännen suomalaisten yhteishankkeisiin. – *Edistys 1899.*

tamon omistaman ja Kalifornian vesillä vuonna 1851 liikkuneen Fröja-laivan kapteenin lähettämä kirje kertoo, että hyvin pian hänen San Franciscoon saapumisensa jälkeen laivasta karkasi kaksi merimiestä. Kuukautta myöhemmin miehistö kieltäytyi tekemästä työtä ja halusi päästä maihin. Kapteeni oli nyt valmis tekemään uuden palkkasopimuksen, joka kaksinkertaisti palkat. Tämän jälkeen laivasta karkasi kuitenkin vielä seitsemän merimiestä, ja niin Fröja joutui purjehtimaan vajaalla miehistöllä Honoluluun.¹²

Toisaalta on olemassa tietoja, jotka viittaavat siihen, että Kalifornian kultalöytöjen vaikutus olisi sittenkin jäänyt vaatimattomaksi. Karkaaminen laivasta ei ollut vain vuoden 1850 paikkeille rajoittunut ilmiö, vaan se oli ollut yleistä jo aikaisemminkin. Ja toiseksi: erään laskelman mukaan vuosina 1841–53 Amerikan vesillä liikkuneista suomalaisista laivoista karkasi vain 48 miestä, mikä oli 11,7% kaikista suomalaisista laivoista karanteenien suomalaisten merimiesten kokonaismäärästä.¹³

Merimiessiirtolaisuuden toinen aalto on ajoitettu vuosiin 1854–55, jolloin Krimin sota ”työnsi” suomalaisia merimiehiä Amerikkaan.¹⁴ Sota supisti huomattavasti merenkulkua Itämeren alueella. Suomalaisia laivoja tuhoutui, ja niitä myytiin ulkomaille. Moni merimies jäi tällöin työttömäksi.¹⁵ – Passiluetteloiden mukaan vuosina 1855–56 Turusta lähti 16 eriarvoista merimiestä Amerikkaan. Muualta lähteneitä oli 11.¹⁶

Krimin sodan aiheuttama työttömyys ”työnsi” merimiehiä epäilemättä Amerikkaankin. Siellä 1850-luvulla tapahtuneesta suomalaisten laivojen myynnistä aiheutunut siirtolaisuus ei kuitenkaan voi-

nut olla laajaa. Suomen kaupunkien merenkulkua koskevista tutkimuksista löytyy nimittäin vain yhden laivan Amerikkaan myyntiä koskeva maininta.¹⁷

1900-luvulle säilyneiden muistitietojen perusteella on arveltu, että myös Yhdysvaltain sisällissota olisi antanut uusia virikkeitä merimiesten Amerikkaan jäämiselle. Joitakin olisi innostanut mahdollisuus taistella orjuuden poistamiseksi, joitakin taas Yhdysvaltain laivaston tarjoama korkea palkka. Sisällissodassa mukana olleiden suomalaisten määrä on arvioitu noin sadaksi.¹⁸

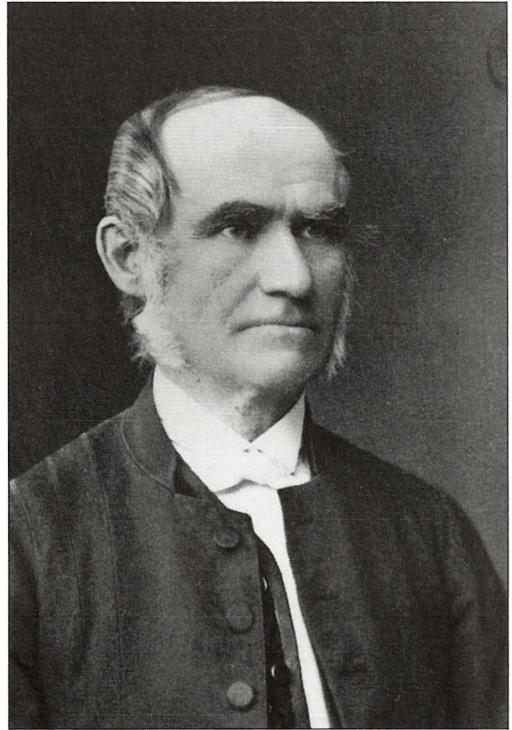

San Franciscon ja New Yorkin lisäksi Philadelphia, Pensacola, New Orleans, Boston ja Baltimore olivat satamakaupunkeja, joissa liikkui suomalaislaivoja ja joissa myös karkailtiin. Yksistään Pensacolassa karkasi vuoteen 1890 mennessä 122 suomalaista merimiestä.¹⁹ Merimiehen Ystävään 1880-luvun lopulla tallentuneiden tietojen ja 1900-luvun alussa kerättyjen muistitietojen perusteella on myös mahdollista todeta, että 1870- ja 1880-luvulla siirtolaisiksi ryhtyneitä merimiehiäkin oli paljon. Kanadan kauppalavastossa palvelleita koskevat tiedot taas osoittavat, että pääosa suomalaisista karkureista oli ilman muuta sellaisia, jotka tulivat Yhdysvaltain satamakaupunkeihin muiden kuin suomalaisten laivojen miehistöön kuuluvina.²⁰

Merimiesten kotiin lähettämät kirjeet saattoivat olla harvinaisia, mutta jotkut Amerikkaan karanneista merimiehistä palasivat Suomeen eivätkä olleet turhan vaatimattomia kertoessaan seikkailuistaan. Sukulaiset, ystävät, tuttavat ja kylänmiehet saivat kuulla, että Amerikka oli todel-

Venäjälle kuuluneessa Alaskassa arvellaan käyneen noin 4 000 suomalaista. Pääosa heistä oli merimiehiä ja kalastajia, mutta joukossa oli myös muutama uudisasukas. Helsingissä syntynyt Arvid Adolf Etholén (1799–1876) oli Alaskan kuvernööri vuosina 1840–45. J.E.Lindhin maalaus. – *Museovirasto*.

Toinen kuuluisa Alaskassa ollut suomalainen oli Uno Cygnaeus (1810–88), joka toimi siellä Sitkan luterilaisen seurakunnan kirkkoherrana vuosina 1840–45. Suomeen palattuaan hän ansioitui Suomen koululaitoksen kehittäjänä, mistä syystä häntä alettiin kutsua Suomen "kansakoulun isäksi". – *Åbo Akademi*.

linen kultamaa. Moni saattoi menestyksensä todistamiseksi näytellä Amerikasta tuomiaan dollareita tai jopa kultahiiekkaa kuten isokyröläinen Mikko Saapeli, jonka paikkakuntalaiset ristivät "kultakukkaroksi". Kaliforniasta ryhdyttiinkin Suomessa jo varhain 1850-luvulla käyttämään nimitystä "kultamaa", ja seuraavalla vuosikymmenellä alettiin puhua myös "Amerikan kultavainioista", "Amerikan kultahoista", ja jo tällöin yleistyi myös sanon-

ta "mennä Amerikkaan weitsellä kultaa wiiltämään".²¹ Pian Amerikkaan meno ja rikastuminen merkitsivät monelle samaa.

Mikä sitten oli Kalifornian kulta löytöjen ja niistä alkaneen vähitellen mittavaksi kasvaneen merimiessiirtolaisuuden merkitys amerikansiirtolaisuuden alkuvaiheissa? Ainakin kahta asiaa on paikallaan korostaa. Merimiesten Suomeen lähettämät kirjeet ja Suomeen palanneet merimiehet olivat tärkeitä Amerikkaa

koskevien tietojen välittäjiä: merimiehet ”pitivät huolen” siitä, että Amerikasta Suomeen tulleiden tietojen määrä kasvoi tuntuvasti 1800-luvun puolivälissä. Merimiehet – sekä Amerikassa maihin jääneet että Suomeen palanneet – vaikuttivat huomattavasti myös siihen, mille alueille 1860-luvulla alkanut ”tavallisten suomalaisten” siirtolaisuus tuli ohjautumaan.

Varväreitä tulee Suomeen

Sekä Yhdysvalloissa että Suomessa puhuttiin aikoinaan paljon siirtolaisten värväämisestä. Useimmiten näihin puheisiin liittyi kielteistä väritettä. Värväreillä oli kuitenkin oma tärkeä osansa Pohjois-Amerikkaa koskevien tietojen levittäjinä etenkin siirtolaisuuden alkuvaiheissa.

Minnesota ja Michigan ”tarvitsivat” 1860- ja 1870-luvulla suomalaisia siirtolaisia. Suomalaisia haluttiin työmieheksi kaivoksiin ja rautateille sekä farmareiksi alueille, jotka olivat vielä koskematonta korpea tai preeriaa. Niinpä Suomeen lähettiin siirtolaisvärväreitä.

Värväreitä ja näiden mainoslehtisiä tuli Suomeen aluksi Pohjois-Norjan ja Ruotsin kautta. Pohjois-Norjassa oli 1800-luvun puolivälissä tuhansia suomalaisia, joiden keskuudessa siirtolaiseksi lähteminen Amerikkaan yleistyi jo ennen kuin siirtolaiskuume levisi Suomeen. Nämä Ruijan suomalaiset levittivät 1860- ja 1870-luvulla niin suullisia kuin kirjallisiakin Yhdysvaltoja koskevia tietoja Pohjois-Suomeen. Saman tapaista siirtolaisvärväystä tapahtui Ruotsin puoleisesta Tornionjokilaaksosta. Pohjanmaan ruotsinkielinen väestö taas sai Amerikan kutsunsa käydessään työssä Ruotsissa.

Siirtolaisten värvääminen Yhdysvaltoihin tuli 1880-luvun alussa lähes mahdolliseksi, koska uusi laki kielsi tällöin yrityksiä hankkimasta työvoimaa Euroopasta. Kanadaan siirtolaisia voitiin sen sijaan värvätä vielä myöhemminkin.

Suomessa lienee kiertänyt 1870-luvun alussa muutamia värväreitä. Nämä olivat Yhdysvalloissa olleita suomea puhuvia siirtolaisia, joita amerikkalaiset yritykset lähettivät Suomeen kertomaan, kuinka Yhdysvalloista olisi saatavissa hyvin palkattua työtä ja hyvää viljelysmaata. Tämän lisäksi Suomeen levitettiin jonkin verran lentolehtisiä ja karttoja, joista pääosa kertoi Kanadan siirtolaiselle tarjoamista mahdollisuuksista.

Lentolehtisten levittäminen Suomeen tapahtui salaa. Sanomalehtien toimitukset saivat niitä kuitenkin joskus haltuunsa ja julkaisivat niistä pieniä palasia. Niinpä sanomalehtien perusteella tiedetään, että vuonna 1874 Ruotsissa toiminut siirtolaisvärväri Hans Mattson houkutteli suomalaisia Kanadaan ja painatti lentolehtisen, jossa Kanadasta kerrottiin mm. seuraavaa:

*”Työpalkat Canadassa on isompi kuin Euroopassa – Maanbrukarit saavat päivässä 5 ja 10 marka ja hyviä hanterkarit 14 marka – Pikaihmiset 34 marka, 56 marka kuussa – Reisu ellikä matka tapattu Canada Allan ja Dominion linjan kanssa. Maannostupaika on qvebeckissa. – Esiwalta autta rahan kanssa ... Kusumus rejsosta saapi kirjoituksen kautta. Ruokawerkit owat oikein halpa Canadassa, ja net isot rautatiet, joka rakentetta tarwritte 1/2 miljona työhmiset.”*²²

Hans Mattsonin värväyspuuha epäonnistui lähes täydellisesti. Jonkin verran tuloksekkaampi lienee ollut yritys, josta

Vuonna 1874 Suomeen levitettiin mainoksia, joissa Hans Mattson – Ruotsissa syntynyt siirtolaisvärväri – lupasi, että *"Kojki joka Canada menne, saapi waapa rejsu Canadian rauttatien päällä"*. Värväys lienee jäänyt lähes tuloksettomaksi. Tyypillinen värväri oli Mattsonin tapainen siirtolainen, joka palkattiin hankkimaan Euroopasta siirtolaisia jollekin vielä asuttamattomalle alueelle tai jonkin yrityksen palvelukseen. Kuva on otettu vuonna 1863 – heti sen jälkeen, kun Yhdysvaltain sisällissotaan osallistunut Mattson oli saanut everstin arvon. – *Ljungmark 1971.*

kerrottiin sanomalehdissä keväällä 1883. Lehtitietojen mukaan Kristiinankaupungin seuduilla *"Eräs herras(?)mies ... [on] jakanut Kristiaaniassa tänä vuonna painetuita suomenkielisiä Kanaatan karttoja ja niitten selityksiä, joissa mainittu maa kuvataan niin hyväksi kuin Amerikan houkutuskiertokirjeissä on ennenkin taivannut olla. W.L. [Waasan Lehti] on luottetavalta taholta saanut kuulla, että asiamies oli näitä kiertokirjeitä jakanut monta sataa – kenties tuhansiakin – jo ennen meriliikkeen awattua. Ihan samantlaisia kirjeitä on äskettäin taasen yrittänyt Waasaan tulla; mutta kun tullimiehet ne owat tällä kerralla laittaneet painoasiamiehen haltuun, niin owat ne kaikki tyyni joutuneet häwityksen kitaan."*²³

"Houkutuskiertokirjeissä" oli todennäköisesti kyse hankkeesta, jota Matti

Halminen – yksi Sointulan²⁴ "sankareista" – muisteli 1900-luvun alussa seuraavasti:

"Vuoden 1882 paikoilla saapui joukko suomalaisia Etelä-Pohjanmaan ja Länsi-Suomen monista pitäjistä Itä-Kanadaan työnhakuun. Juuri silloin rakennettiin tätä rautatietä Ontarion suurilla sydänmailla ... Kun Ottawaan, Kanadan pääkaupunkiin, saapui tieto, että suurempi joukko suomalaisia oli saapunut maihin, niin ... Kanadan kenraalikuvernööri itse omissa persoonassaan tuli hakemaan suomalaisia rautatien töihin ... tuo arvoisa herra osti ja lahjoitti heille hyvät eväät, siankinkut, juustot ja muut herkut, joita oli niin runsaasti, etteivät miehet voineet niitä junamatkalla läheskään kaikkia kuluttaa. Sen lisäksi matkusti hän itse junassa miesten mukana työmaalle asti.

Työmaalle tultua otettiin kaikkien miesten nimet muistiin ja olivat ne sitten julkaisuina kirjasessa, jossa kovasti mainostettiin Kanadaa suomalaisille maanviljelysmaana. Näiden miesten sanottiin nyt olevan työssä Canadian Pacific rautatiellä ja että he ansaittuaan varoja aikoivat asettua maanviljelijöiksi Kanadaan ... Suomalaiset lähettivät näitä kirjasia omaisilleen ja tuttavilleen Suomeen ... kannessa oli suuri härän kuva ja siksi sitä sanottiin "Kanadan härkäkirjaksi". Sitä oli levinnyt paljon ainakin Lapuulle ja Kauhavalle v.1883 ... suomalaiset tuskin silloin tiesivät, kuka tuo aulis matkatoverinsa oli, olivatpahan hänelle antaneet nimen "Ottawan äijä" ... seuraus silloin oli, että "Siipiaar" [Canadian Pacific Railroad] ja "Ottawan äijä" saivat lisää suomalaisia rautatietyöläisiä. Niitä tuli vuosina 1882 ja 1883 verraten suuri määrä varsinkin Etelä-Pohjanmaalta." ²⁵

"Ottawan äijä" ei taatusti ollut kenraalikuvernööri – kenties hän oli pikkuvirkamies, jonka tehtäviin kuului siirtolaisten hankkiminen Lännessä oleville vielä asuttamattomille alueille. Tai hän oli rautatieyhtiön virkailija tai "Siipiaarin" palkkaama värväri, joka sai yhtiöltä maksun jokaisesta hankkimastaan työmiehestä?

Tarinat "Ottawan äijästä" ja Kristiinankaupungin seudulla levitetystä mainoksista saattavat sisältää paljonkin liioittelua. Kannattaa kuitenkin muistaa, että juuri Kristiinankaupungin lähialueilta lähti hiukan myöhemmin huomattavan paljon siirtolaisia Kanadaan. Tässä tapauksessa värväys ilmeisesti siis johti uuden – Kanadaan suuntautuneen – siirtolaisvirran syntymiseen.

Siirtolaisuuden paisumisesta huolestuneille suomalaisille virkamiehille värvärit

ja näiden jakamat mainokset olivat 1870-luvulla ja 1880-luvun alussa kauhistus. 1880-luvun lopulla saattoi sanomalehdistä sen sijaan jo löytyä ilmoituksia, joissa kehoitettiin lähtemään siirtolaiseksi Kanadaan. 1890-luvun alkupuolella Kanadan siirtolaisviranomaiset painattivat lisäksi kymmeniä tuhansia Kanadan karttoja ja mainoslehtisiä kertomaan maansa siirtolaisfarmarille tarjoamista mahdollisuuksista.²⁶

Tietoja sen paremmin näiden sanomalehdissä julkaistujen ilmoitusten kuin mainoslehtistenkään vaikutuksesta ei ole säilynyt. Propaganda ei ehkä enää kiinnostanut Suomen viranomaisia eikä järin paljon siirtolaiseksi haluaviakaan. Viimeistään 1880-luvulla siirtolaiseksi aikoivat saivat nimittäin pääosan Pohjois-Amerikkaa koskevista tiedoistaan jo muilta kuin värväreiltä, joiden puuhat oli sanomalehdissä leimattu "walheeksi ja petokseksi".

Kirje tuo kutsun joka mökkiin

Vuonna 1868 julkaistiin Oulun Wiikko-Sanomissa suomalaisen siirtolaisen Minnesotasta lähettämä kirje, jossa todettiin mm. seuraavaa:

"Minun tarkoitukseni pääasia tällä kerralla on, että weljellisesti kaikella rehellisyydellä antaa sinulle tietoa tämän maan elosta ja olostä. ja nyt. weljeni rakas! nyt tahdon kutsua sinua tulemaan tänne asumaan. elämään ja kuolemaan. Jätä, weljeni! syntymämaas ja tule tänne. Jos sinä olet hywinki rikas, niin sitä helpompi ja parempi päästä alkuun. niin lupaan sinulle olla awullinen maata laittamaan minun krannikseni ... Jos sinulla on

*kuinka hywä elämä siellä, niin täällä on vielä parempi.”*²⁷

Tällainen kirje sai ehkä tuhannetkin Pohjois-Suomen asukkaat miettimään, kannattiko maata viljellä hallaisessa Suomessa vai rikkaassa Amerikassa.

Amerikansiirtolaisuuden ensimmäisiltä vuosikymmeniltä, 1860- ja 1870-luvulta, kirjeitä on säilynyt vain vähän. Useimmat niistä olivat joko suoraan tai saajien lähettäminä sanomalehdille tulleita ja osa niissä myös julkaistuja. On kuitenkin todennäköistä, että 1870-luvulla Oulun ja Vaasan lääneihin tuli Amerikasta kirjeitä jo hyvin paljon ja että ne kertoivat Amerikasta sekä hyvää että pahaa.

Tyypillinen amerikankirje sai julkisuutta hyvin vähän. Se oli vain kahden sukulaisen tai ystävän välinen viesti, jossa kerrottiin mitä erilaisimmista asioista. Mutta kun kirjeitä tuli satoihin ja tuhansiin taloihin ja mökkeihin, oli kirjeiden kertomalla merkityksensä. 1900-luvun alussa Etelä-Pohjanmaalla vaikuttanut pappi totesi asian seuraavasti:

*”Weli kirjoitti weljelleen, sisar sisarelleen, isä pojalleen, tuttawa tuttawalleen, ja niin sytytettiin sytyttämistään Amerikan kuumetta.”*²⁸

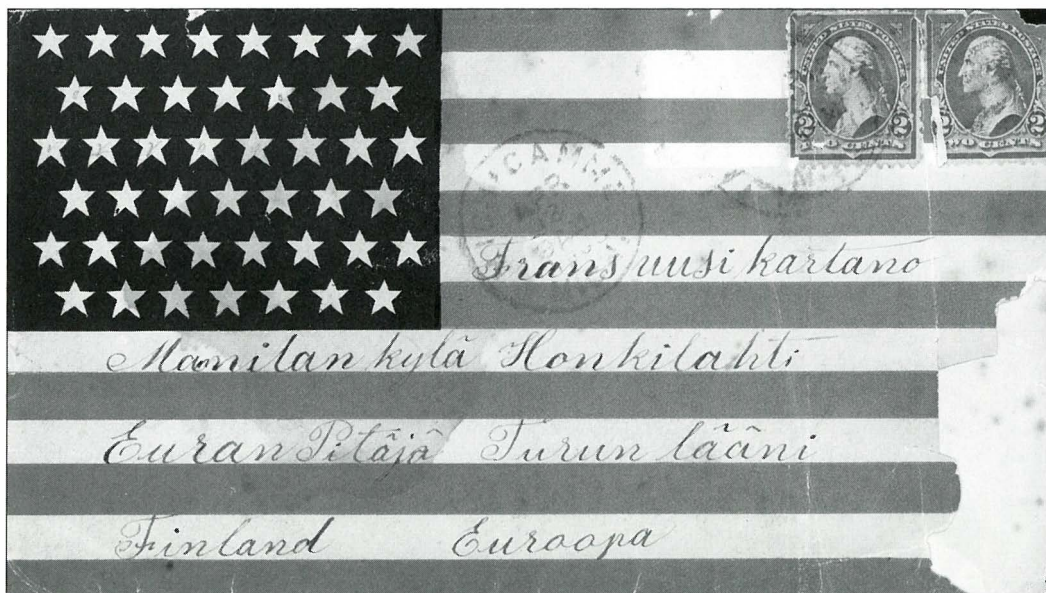
Aina Amerikasta tulleet kirjeet eivät suinkaan kertoneet hyvää, vaan niissä voitiin myös kehottaa pysymään Suomessa. Hyvin usein kirjeen sävy oli kuitenkin seuraavanlainen:

”Tämä uusi maailma on se jaloin paikka koko mailmassa, joka kantaa suloisinta ja hellintä äitin nimeä ja on synnyttänyt sen ylityksiltä wihatun, mutta kansalta rakastetun wapauden. Tämä onnen lapsi on Pohjois-Amerikan yhdyswaltakunta, yhteisestä kansan hengestä siitetty, ja syntynyt siitä kansasta, joka itse hallitsee it-

*ensä ... Minä en saata osiksikaan teidän silmäinne eteen kuwaita tämän onnellisen wapauden hywiä hedelmiä ... kuin ette itse ole eläneet wapaan kansan sylissä ... Euroopan ja Suomen sääty-rajoitus orjuuttaa kansan toisia palwelemaan ja toisia ylönkatsomaan ... Jos hän [amerikkalainen] kohtaa köyhän ... sille hän toimittaa ulottuwaisen awun. Jos se olis kuinka outo ja muukalainen, niin hän rinnallansa pöydässä hänen ruokkii ja puhtailla lakannoilla lewityttää sängyn ja panee lewolle, sitten ewästää matkalle, ja usein kootaan rahojakin reissuawaisen awuksi ... Täällä ei ole kalun eli ruoka-ainetten warkaita ja elohuoneissa ei pidetä lukkoja ... sillä täällä ei ole pelkoa warkaista niinkuin Suomessa. – Sopimattomat leikit ja raakaluontoiset kanssapuheet, ynnä muut roistomaiset käytökset, eiwät ole täällä kansassa, niinkuin walitettavasti usein Suomessa saa kuulla, johonka lienee syynä opetuksen puute, kansakielen orjuus, ylimyswalta, jota palwelee se kiroittu sääty-rajoitus; rangaistuslaki ja keppikoulut polkewat ihmis-arwoa ja paaduttawat kansalaiset parantumattomaan tilaan.”*²⁹

Tällä tavalla amerikkalainen yhteiskunta kuvattiin joissakin kirjeissä lähes taivaalliseksi, kun taas suomalainen yhteiskunta oli näissä kuvauksissa suorastaan Helvetin esikartano. Joissakin kirjeissä taas ylistettiin Pohjois-Amerikan luontoa ja niitä mahdollisuuksia, joita maanviljelijäksi ryhtyminen siirtolaiselle tarjosi. Otettakoon tästä esimerkiksi Kaliforniasta vuonna 1875 Pohjois-Suomeen lähetetty kirje, jossa sanotaan, että

”Ensinkin owat ilmat aiwan kauniit ja ihanat, alati on kirkas auringon paiste. Sadetta ei ole paljon koskaan, waan maa kuitenkin kaswaa hywin. Maa on sitä

Tämä kirje, joka tuli Honkilahdelle vuonna 1903, kertoi paljon myönteistä uudesta maailmasta ja antoi matkaohjeita Amerikkaan haluaville. – Turun yliopisto, Yleinen historia.

*paitsi hywin kaunista ... Kylmä ei suinkaan kylwöjä haittaa, eikä huoneitakaan ole tarwis lämmittää.”*³⁰

Pohjois-Amerikan kiittelemine ei ollut tyypillistä vain siirtolaisuuden alkuvaiheissa, vaan löydämme myös 1900-luvun puolelta kirjeitä, jotka ovat todellisia ylistyslauluja. Esimerkiksi tällaisista otettakoon Euraan vuonna 1902 tullut kirje:

”Kaleva on Etelä-Michiganissa lähellä ison Mich.järven rantaa Maniste ja Onekanankin kaupunkien lähellä. Seutu on erittäin hedelmällinen, sitä todistavat suuret hedelmämetset joita on ylt ympäri ja joiden oksat tänäkin vuonna taipuu taakan alla. En ikinäni ole nähnyt niin suuria omenoita kun täällä. Sitte täällä kasvatetaan lukemattomia hedelmälajia joita en ole nähnyt ja joista en tunne kun väskynöitä. Wiiniköynnöksiä kasvaa aarniometsissä villinäkin, kietoutuneina suurempain

*puitten runkoille ... Jos sinulla on tosi aikomus saapua tänne maanviljelijäksi, niin aika on rahaa tässä jos misään. Maat kallistuvat myötään. Suomen nykyinen kato on taas uutena tulvan lisääjänä. Mitä viipyminen sitte muuten maksaa. Mitä hallat teille jättää sen vie ryssät hitaasti mutta varmasti.”*³¹

Ensimmäiset suurehkot suomalaiset siirtolaisryhmät lähtivät Tornionjokilaaksoista ja ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta. Seuraavassa vaiheessa muuttajia alkoi tulla kaikkialta Oulun ja Vaasan lääneistä. 1880-luvun alussa amerikasiirtolaisuus oli tuttu ilmiö jo Pohjois-Satakunnassa ja miltei koko Etelä-Suomen rannikolla. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa siirtolaiseksi lähteminen oli sitten jo suosittu puheenaihe kaikkialla Etelä-Suomessakin.

Siirtolaisilmiön leviäminen, merimiesten, värväreiden ja kirjeiden tuoman Ame-

Oskari Heinonen (n. 1860–94) lähti siirtolaiseksi Merikarvialta. Monien muitten merikarvialaisten tapaan hän oli aluksi Pohjois-Michiganissa, mutta pian hän päätyi metsätöihin "Pritia Columbijaan". Heinonen ahkeroi muutamia vuosia metsätöissä ja kuoli sitten monen muun suomalaisen tapaan keuhkotautiin. Heinosen Suomeen lähettämät kirjeet ovat yksi Suomen arvokkaimmista siirtolaiskirjekokoelmista. – Turun yliopisto, Yleinen historia.

rikan kutsun saapuminen, näkyy hyvin sanomalehdissä julkaistuissa paikkakuntakirjeissä. Ensimmäisten siirtolaisten lähtö oli nimittäin asia, jota kirjeiden lähettäjät mielellään kommentoivat. Siikaisista lähetettiin vuonna 1882 Satakuntalehdelle kirje, jossa kerrottiin, kuinka "Amerikkaan muuttohalu on jo alkanut lewitä Satakunnankin maakuntaan. Niinpä on Siikaisten pitäjäästä lähtenyt nykyään wiisi miestä onneaan etsimään Amerikan oikullisista oloista. Lähtijäin jou-

kossa kuuluu olleen muuan talon isäntäkin. Muutamain ennen Amerikkaan muuttaneiden naapuripitäjäläisten kehoituskirjeet kuuluvat lähtijäin mielet niin huikeisseen, ettei matkan tuntemattomat vaikutukset ja kulungit woineet pitää miesten järkeä ohjissa, waan muuttohalu sai kun saikin wallan." ³²

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin siirtolaisuus oli sitten levinnyt jo sisämaahan, ja tällöin Satakuntalehdessä kerrottiin, että "Amerikankuume on Suomen

*niemelläkin nuorten miesten päät pyörälle saanut ... joten kuume näyttää lewiävän hiljaisiin ja jäykkiin suodenniemiläisiinkin.”*³³

Amerikasta Suomeen lähetettyjen kirjeiden määrää on mahdotonta laskea. Asiasta saadaan kuitenkin jonkinlainen kuva, kun todetaan, että yksistään vuonna 1894 amerikansuomalaisten arvioitiin lähettäneen Oulun ja Vaasan lääneihin 479 470 kirjettä ja 148 732 painotuotetta, etupäässä amerikansuomalaisia sanomalehtiä. Hiukan liioitellen arvioitiin tähän aikaan,

että Vaasan ja Oulun lääneissä luettiin yhtä paljon Yhdysvalloissa kuin Suomessa julkaistuja sanomalehtiä.³⁴

Kun siirtolaisilmio oli levinnyt kaikkialle Suomeen, sai kirje uuden tehtävän. Se ei enää levittänyt siirtolaiskuumetta alueelta toiselle. Tuhannet ja taas tuhannet kirjeet kertoivat kuitenkin, millainen oli siirtolaisen ”Ameriikka” tai ”Kanaata”, ja kirje jos mikä vaikutti konkreettisesti nyt siihen, lähtisikö Suomesta jonakin vuonna muutama tuhat vai suorastaan kymmeniä tuhansia siirtolaisia.

Miksi siirtolaiseksi?

3

■ 1800-luvun puolivälin tienoilla Suomesta alkanut valtamerentakainen siirtolaisuus oli osa koko Eurooppaa koskettaneesta muuttoilmiöstä. Suomen siirtolaisuuden syytkin olivat paljolti samoja kuin muualla Euroopassa.

Länsi-Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta tuli 1800-luvun puolivälissä yhtenäinen talousalue, jonka osat uudet liikennevälineet – juna ja höyrylaiva – sitoivat toisiinsa. Tämän talousalueen länsiosissa eli Pohjois-Amerikassa oli runsain mitoin viljeltäväksi sopivaa maata, kivihiiltä ja erilaisia metalleja kuten rautaa ja kuparia sekä suunnattomia koskemattomia metsiä. Vain pääomasta ja työvoimasta oli puutetta ja niitä taas löytyi Euroopasta. Englannissa oli pääomaa enemmän kuin Englanti itse tarvitsi, ja lukuisilla mailla kuten Suomella oli työvoimaa, jolle kotimaassa ei voitu tarjota tuottavaa työtä.

Kun liikkuminen maanosasta toiseen nyt tuli aikaisempaa helpommaksi, siirtyi eurooppalainen työvoima massana sinne,

Vuosisatain vaihteesta oleva piirros kertoo siirtolaisten saapumisesta New Yorkin Ellissaa-
relle. New York oli tärkein, mutta ei ainoa siirtolaisten maitinnousupaikka. – *Hälsning från
Amerika.*

missä sitä tarvittiin. Noin 37 miljoonaa siirtolaista etsi työtä Yhdysvalloista, noin 5 miljoonaa Kanadasta, ja miljoonat suuntasivat toiveensa myös sellaisiin valtamerentakaisiin maihin kuin Kanadaan, Argentiinaan, Brasiliaan ja Australiaan. Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan tapahtunut siirtolaisuus oli osa tästä työvoiman alueelta toiselle siirtymisestä.

Eurooppa eli jo 1800-luvun lopulla nopean taloudellisen kasvun aikaa, mikä on jatkunut melko tasaisena tähän päivään asti. Taloudellinen kasvu oli aluksi nimenomaan teollisuuden kasvua: Eurooppaan syntyi valtava määrä uutta teollisuutta, ja teollisuus tarjosi vuosi vuoden jälkeen yhä enemmän ja enemmän työ-

paikkoja. Onkin siksi jopa hiukan yllättävää, että kymmenet miljoonat eurooppalaiset lähtivät juuri tänä aikana siirtolaiseksi valtamerentakaisiin maihin. Väkiluvun kasvu oli kuitenkin Euroopassa niin nopeata, että eurooppalaista työvoimaa riitti sekä maanosan omiin että valtamerentakaisen maitten tehtäisiin: vuonna 1700 eurooppalaisia oli 120 miljoonaa, vuonna 1800 jo 180 miljoonaa ja vuonna 1900 jopa 390 miljoonaa. Suomessa väkiluku kasvoi suhteellisesti vieläkin nopeammin: vuonna 1800 se oli noin miljoona ja ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä jo kolme miljoonaa.

Mistä tämä siirtolaisuuttakin ”ruokkinut” nopea väkiluvun kasvu sitten aiheutui? Ehkä jotakin merkitystä oli silläkin, että nimenomaan 1800-luvulla sotia oli

verraten vähän, mistä syystä sodilla ei ollut väestöreservien kuluttajana oikeastaan mitään merkitystä. Ennen kaikkea on kuitenkin muistettava, että Euroopan maatalous kehittyi aikaisempaa tuottavammaksi ja teki entistä suuremman väestömäärän elättämisen mahdolliseksi. Teollisuuden kehityksellä oli tietenkin myös merkityksensä: teollistuminen nosti eurooppalaisten elintasoa, ja se taas alensi kuolleisuutta. Lääketieteen kehityskin suosi väkiluvun nopeata kasvua. Rutto hävisi Euroopasta ilman, että lääketieteellä oli asiaan mitään vaikutusta. Mutta isorokko ja muut rokot, kolera ja tuberkuloosi menettivät väestöä kuluttavan voimansa ainakin osittain myös siksi, että lääkäreillä oli aikaisempaa enemmän taitoa ja tietoa tautien ehkäisemisessä ja parantamisessa.¹

Eurooppaan syntyi vähitellen ”suhteellista liikaväestöä”, väestöä, jolle kotimaa ei pystynyt tarjoamaan riittävältä tuntunutta toimeentuloa. Ja poikkeuksellisesti, kuten Irlannissa 1840-luvun lopulla, suhteellisesta liikaväestöstä kasvoi absoluuttistakin liikaväestöä, kun maataloutta kohdannut kriisi aiheutti laajan nälänhädän. Aivan 1800-luvun lopulla Suomessakin voitiin puhua suhteellisesta liikaväestöstä, ja voimme katsoa, että väkiluvun kasvu oli täälläkin yksi siirtolaisuuden syy.

Euroopan väkiluvun nopea kasvu loi jonkinlaista väestöpainetta siirtolaiseksi lähtemiseen. Konkreettisimmin siirtolaisuusvirtojen kasvuun vaikutti kuitenkin Euroopan taloudellinen kehitys. Suomenkin siirtolaisuuden syistä tärkein oli ilman muuta talouselämän kehitys. Suomen kyky tarjota työtä ja hyviä palkkoja oli vaatimaton atlantintakaisten alueiden talouselämän tarjontaan verrattuna.

Euroopan ja Suomen väkiluvun nopea kasvu 1800-luvulla kertoo maatalouden kasvumahdollisuuksien toteutumisesta: uudismaa, uudet viljelykasvit ja uusi maataloustekniikka moninkertaistivat elintarviketuotannon. Mutta 1800-luvun loppupuolella maatalouden kasvumahdollisuudet – ainakin maatilojen määrän lisääntymisen muodossa – olivat jo hyvin rajalliset: Raivattavaksi kelpaavaa maata oli 1800-luvun päättyessä enää varsin vähän, ja suurimmassa osassa Suomea maatilat olivat niin pieniä, että niiden jakaminen oli hyvin huono vaihtoehto. Maanviljelijän ammatista haaveilleita oli paljon, haaveiden toteuttamismahdollisuuksia taas riittämättömästi.

Teollisuuden rooli 1800-luvun lopun Suomen talouselämässä oli vaatimaton. Teollisuudella oli tietenkin periaatteessa kasvumahdollisuuksia, ja Suomeen alkoi todellakin syntyä teollisuuskaupunkeja. Monestakin syystä Suomen teollisuuden kasvu jäi kuitenkin vähäiseksi: Tampere ja muut teollistumisen kärjessä kulkeneet kaupungit saattoivat tarjota työpaikan vain osalle työpaikkaa etsineistä.

Edellä on jo todettu, miten liikkuminen nimenomaan junan ja höyrylaivan ansiosta tuli aikaisempaa paljon helpommaksi. Tämä oli yksi tärkeä siirtolaisuuden taustatekijä. Oma merkityksensä lieinee ollut myös sillä, että Euroopan valtiot suhtautuivat siirtolaisuuteen melko vapaamielisesti. Omasta maasta tapahtuvasta siirtolaisuudesta ei tosin erityisemmin pidetty, mutta toisaalta siirtolaisten lähtöä ei yleensä pyritty esimerkiksi lainsäädännöllisesti estelemäänkään. Elettiinhan taloudellisen liberalismien aikaa. Suomessa siirtolaisten lähdölle ei juuri asetettu rajoituksia.²

On myös sanottu, että 1800-luvun kuluessa tapahtui jonkinlaista yhteiskunnallisen fatalismin häviämistä: torpan pojan ei enää ilman muuta odotettu jäävän torppariksi, vaan hänelle tunnustettiin periaatteessa mahdollisuus yhteiskunnalliseen nousuun. Ja siirtolaiseksi lähteminen jos mikä oli tällöin väylä, joka tarjosi tähän mahdollisuuden.

Suomesta tapahtuneen siirtolaisuuden ”yleisten” syiden joukossa on sellaisia, joista on oltu ja ollaan edelleenkin eri mieltä. Tällaisia ovat ainakin torpparilaitoksen merkitys, kysymys asevelvollisuuden pakoilusta ja venäläisten sortokausien merkityksestä.

Vuosisatoin vaihteessa torpparikysymys oli Suomessa kiivaan keskustelun aiheena.³ Torpparien joissakin tapauksessa hyvinkin kova osa olisi tietenkin voinut olla tekijä, jolla olisi ollut yleisempääkin merkitystä siirtolaisuuden syiden joukossa. Suuresta siirtolaisjoukosta löytyy varmasti muutama sellainen, jonka työnsi siirtolaiseksi torpparin asema, mutta siirtolaisuuden ”perussyihin” torppariongelma tuskin kuului. Torpparialueiden ja voimakkaan siirtolaisuuden alueen vertailu nimittäin osoittaa, että joiltakin ”pahimmilta” torpparialueilta siirtolaisuus oli hyvin vähäistä ja että joillakin todella voimakkaan siirtolaisuuden alueilla torpparien määrä oli vaatimaton.⁴

Asevelvollisuuden pakoilu on myös nähty merkittävänä siirtolaisuuden syynä. On katsottu, että jo ”vanhan väen asevelvollisuus” työnsi nuoria miehiä siirtolaisiille. Vielä useammin sekä aikalaiset että monet tutkijatkin ovat olleet sitä mieltä, että sortovuosien ajan asevelvollisuuslain-

säädäntö ja kutsunnat – erityisesti vuoden 1901 asevelvollisuuslaki – aiheuttivat siirtolaisuutta. Kyseisen lain mukaiset kutsunnat toteutettiin vuosina 1902–1904. Etenkin vuonna 1902 kutsunnoista pois jääminen oli hyvin yleistä. Vuodesta 1905 lähtien kutsuntoja ei enää ollut, mutta ”toinen sortokausi” alkoi jo vuonna 1908, ja se jatkui aina Suomen itsenäistymiseen asti. Myös sen on katsottu lisänneen siirtolaisuutta.⁵

On helppo löytää esimerkkejä siirtolaisista, jotka kertoivat valinneensa siirtolaitien vältyäkseen joutumasta venäläiseen sotaväkeen. Muutama vasemmistolainen kuten Santeri Nuorteva jätti Suomen, koska ”maa alkoi polttaa jalkojen alla”. Jokunen oikeistopoliitikkinen kuten Eero Erkko karkotettiin Suomesta. Nuortevan ja Erkon lähtö oli kiistatta sortokauden satoa, mutta löytyy myös esimerkkejä siitä, että joku on selvästi valehdellut, kun hän on väittänyt lähteneensä siirtolaiseksi asevelvollisuutta paetakseen.⁶

Mitä erilaisimpien esimerkkien poimiminen on mahdollista, mutta on täysin mahdotonta laskea, oliko asevelvollisuutta tai Venäjän sortopoliittikkaa paenneita kenties 500 vai ehkä 5 000. Siinä tapauksessa, että määrä liikkui tuhansissa, oli pakoilijoiden osuus kaikista amerikkaisiirtolaisista 1–2%, kutsuntakriisin vuosina tietenkin olennaisesti suurempi. – On ehkä paikallaan korostaa myös sitä, että oli varmasti myös sellaisia siirtolaisia, joiden lähtöön vaikuttaneita tekijöitä oli useita, ja että näiden monien syiden joukkoon kuuluivat jollakin tavalla myös asevelvollisuus ja venäläinen ”sortovalta”.

Tämän kirjoittaja katsoo, että asevelvollisuuden pakoilu siirtolaisuuden syynä on siirtolaishistorian esityksissä ollut pal-

Asevelvollisuuden pakoilu ja siirtolaisuus

Vuoden 1878 asevelvollisuuslain mukaan kaikkien miesten tuli 21 vuotta täytettyään osallistua arvannostoon, jossa pienimmän numeron saaneet joutuivat 3-vuotiseen vakinaiseen väkeen, jota seurasi vielä kaksi vuotta reservissä. Onnekkammat siirrettiin suoraan reserviin, jossa heille annettiin koulutusta kolmena kesänä yhteensä kolme kuukautta. Vuonna 1901 annettu uusi laki määräsi, että suomalaiset saattoivat joutua suorittamaan palvelustaan myös venäläisissä joukko-osastoissa kaukana kotimaastaan. Lain soveltamisesta luovuttiin vuonna 1905.

Vuosina 1902–1904 pantiin kautta maan toimeen ns. kutsuntalakkoja, joiden seurauksena keskimäärin yli 58 prosenttia, mutta paikoin jopa kaikki kutsutut jäivät pois kutsunnoista. Poisjääneet eivät tämän jälkeen voineet tuntea oloaan kovin turvalliseksi eikä esimerkiksi ulkomaan passin anomista viranomaisilta kannattanut enää juuri ajatella.

Asevelvollisuus ja sortovuodet koettiin aikanaan merkittävänä siirtolaisuuden syynä. Vuoden 1924 siirtolaisuuskomitea totesi mietinnössään, että ”Ylt'yleensä koko Pohjanmaalta ja varsinkin säästeliäisyydestään tunnetun ruotsalaisen väestön keskuudesta suuri osa nuorisoa vältti asevelvollisuuttansa Amerikkaan menemällä joko luvalla (puutteellisten passiasetusten vuoksi) tai ilman lupaa, välillä silakka-veneellä suoraan Ruotsiin (”*Monäsin passilla*”). Vähitellen kuitenkin asevel-

vollisuuden pelko hälveni, mutta silloin tuli helmikuun manifesti 1899, tuoden yleistä turvattomuuden tunnetta, ja kun kun lisäksi v. 1901 annettiin uusi asevelvollisuus-asetus, joka teki mahdolliseksi, että nuorukaisemme joutuisivat palvelemaan Venäjällä ja vieraitten upseerien käskyn alla, nousi siirtolaisuustulva pelottavaan määrään, 23,152 henkeen.”

Anna-Liisa Toivosen (1963) mukaan sortovuosien vaikutus siirtolaisuuteen ei rajoittunut vain asevelvollisuuslain seurauksiin, vaan ankeat ajat jatkuvine laittomuuksineen olivat yleensä omiaan ”työntämään” kotimaasta pois päin. ”*Yleisen henkisen paineen osuus lähtöpäätöksissä on kuitenkin erittäin vaikeasti määriteltävissä, se kun ei koskettanut kansanmiehen arkielämää niinkuin asevelvollisuus. Eteläpohjalainen vain tunsu tarvetta hakeutua vapaampaan maahan, kun se kerran oli hänen mahdollisuuksiensa rajoissa.”*

Siirtolaisten määrä ja miesten osuus lähteneistä oli monina sortovuosina hyvin suuri. Tämä ei silti välttämättä eikä yksinomaan aiheutunut asevelvollisuuden pakoilusta tai sortotoimista, sillä huomattavat vuosittaiset vaihtelut olivat ominaisia koko amerikansiirtolaisuuden ajalle. Myös alueellisia eroja esiintyi. Viime kädessä siirtolaisuutta säätelivät Pohjois-Amerikan talousuhdanteet, kuten siirtolaisuuskomiteakin aikanaan totesi. Tämä talouselämän vaikutus näkyi voimakkaana myös muualla Euroopassa.

jolti myytti – tarina, joka on antanut siirtolaisuuden historialliselle tarkastelulle ylimääräistä hohtoa.

Euroopassa oli monia siirtolaisuuden paisumiseen vaikuttaneita syitä, joita voidaan yhteisellä nimellä kutsua ”työntekijöiksi”. Väkiluvun kasvu oli yksi tällainen. ”Työnnön” ohella siirtolaisuuteen vaikutti myös ”veto”. Valtamerentakaisilla alueilla oli useitakin tekijöitä, jotka vetivät eurooppalaisia – yhtä hyvin irlantilaisia kuin suomalaisia – puoleensa. Ilmainen tai hyvin halpa maa oli niistä yksi. Aina 1880-luvulle asti ja jopa vielä sen jälkeenkin Yhdysvalloista ja Kanadasta löytyi raivaamatonta ja hyvin viljeltävää kelpaavaa maata, jonka omistajaksi pääseminen oli siirtolaisenkin ulottuvilla. Ja kun maa alkoi loppua, löysi siirtolainen paikkansa kasvavasta teollisuudesta, joka tarvitsi miljoonia ja taas miljoonia eurooppalaisia käsiä ja joka oli valmis maksamaan tulokkaille näiden näkökulmasta erittäin korkeita palkkoja.

Amerikan ”veto” ei rajoittunut pelkätään materiaalsiin tekijöihin. Euroopassa kuviteltiin, että Amerikassa oltiin ”vapaita” toisella tavalla kuin Euroopassa. ”Amerikan vapaus” oli osittain realiteetti, osittain se oli pelkkä kuvitelma. Jollekin se oli ”keisarin puuttumista”, toiselle ”provastin puuttumista”, ja kolmas kuvitelti vapauden tunnusmerkiksi sen, ettei tarvinnut nostaa herroille hattua.⁷ Pelkätään ”vapautta” etsineitä eurooppalaisia oli varmasti vähän, mutta usko ”vapautteen” oli kuitenkin tekijä, joka sekkin helpotti lähtöpäätöksen tekemistä.

Joskus on pohdiskeltu, oliko ”työntö” ”vetoa” tärkeämpi siirtolaisuuden syy – vai päinvastoin. Sekä yleisellä että yksilötasolla löytyy tietenkin tapauksia, joissa toinen syyryhmä näyttää toista tärkeämmältä. Mutta on korostettava sitä, että siirtolaisuuden luonteeseen on aina kuulunut ”työnnön” ja ”vedon” samanaikainen vaikutus. Ja jokaisesta yksilötason lähtöpäätöksestä on todettava, että lähtöpäätöksessä ovat aina kohdanneet lähtöympäristön ”työntö” ja päämääräalueen ”veto”.

Amerikan kutsun kuulijoita oli paljon

4

”Suuren amerikansiirtolaisuuden” aikana (n. 1820–1930) Euroopasta Yhdysvaltoihin muuttaneita oli noin 37 miljoonaa. Kanadaankin tulleita oli noin viisi miljoonaa. Yhdysvaltain ja Kanadan siirtolaisviranomaiset ovat laatineet näistä erilaisia tilastoja. Useimmat Euroopan valtiot eivät sen sijaan olleet kiinnostuneita siitä, kuinka paljon ja millaisia siirtolaisia maasta lähti. Suomi, joka oli kiinnostunut, kuuluu harvoihin poikkeuksiin. Suomen siirtolaistilastot ovatkin Euroopan siirtolaishistorian tutkimuksessa todellinen ja ainutlaatuinen helmi.

Virallisia siirtolaistilastoja Suomessa ryhdyttiin kokoamaan jo vuonna 1883. Ensin tietoja koottiin vain Vaasan ja Oulun lääneistä, mutta vuodesta 1893 lähtien tietojen keruu ulotettiin koko maahan.¹

Entisajan siirtolaistilastot perustuivat passiluetteloihin. Jokainen siirtolaiseksi lähtevä tarvitsi periaatteessa passin, joita oli saatavissa lääninhallituksilta, joiltakin maistraateilta ja poikkeuksellisesti jolta-

kin muultakin viranomaiselta. Passeja myöntäessään viranomaiset laativat passiluetteloita, joista tilastot koottiin.

Virallisissa tilastoissa on paljon puutteita. Ensinnäkään niissä ei ole lainkaan tietoja vuotta 1883 edeltäneestä siirtolaisuudesta. Lisäksi kaikki eivät määräyksistä huolimatta käyttäneet passia lainkaan. Myös passeja kirjoittaneet ja passiluetteloista tilastoja koonneet virkamiehet olivat toisinaan huolimattomia. Toisaalta joku saattoi lähteä siirtolaiseksi jopa 5–6 kertaa ja ottaa passin jokaista lähtöä varten. Tällainen henkilö pääsi tilastoihinkin moneen kertaan. Siirtolaiseksi lähteneiden henkilöiden määrä ei siten voi olla yhtä suuri kuin myönnettyjen passien määrä. Oman lisänsä tilastojen epätarkkuuteen tuo vielä se, että osa passin ottaneista ei lähtenytäkään siirtolaiseksi.

Tiedot Suomesta lähteneiden siirtolaisten määrästä eivät kuitenkaan rajoitu pelkästään virallisiin tilastoihin. Vuotta 1883 edeltäneeltä ajalta tietoja on saatavissa passiluetteloista ja seurakuntien arkistoista. Erittäin paljon täsmentäviä tietoja siirtolaisuuden varhaisvuosilta löytyy Ruotsin ja Norjan satamakaupunkien poliisilaitosten kokoamista matkustajaluetteloista, Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön matkustajaluetteloista ja hiukkasen myös sanomalehtien julkaisemista tiedoista. – Kaiken kaikkiaan lähdeaineisto tarjoaa Suomen siirtolaisten kartoittamiseen erinomaiset mahdollisuudet. Euroopan maista vain Ruotsissa lähtökohdat ovat yhtä hyvät.

1800-luvun lopulla ajateltiin, että harvaan asutussa Suomessa olisi tilaa paljon suuremmalle ihmisryhmälle kuin maassa sil-

loin asui. Siksi siirtolaisuuden kehitystä seuranneet olivat syvästi huolissaan siitä väestötappiosta, jonka siirtolaisuuden nähtiin maalle aiheuttavan. Erityisesti keväisin oli helppo kuvitella, että Suomeen jäisi kohta enää vain ”ikäloppuja wanhuksia ja sairaita”. Kaupunkeihin johtavilla teillä oli joskus jopa hevosjonoja, kun ”Amerikan taudin” saaneet matkustivat kohti lähintä rautatieasemaa. Rautatieasemilla odottavat ihmisryhmät todistivat myös ”taudin raivoamisesta”. Ja sanomalehdistä voitiin lukea, kuinka Hangossa oli tungosta, kun sadat ihmiset odottivat siirtolaislaivojen lähtöä.

Suomesta 350 000 siirtolaista

Puheet Suomen autioitumisesta olivat vilkkaan mielikuvituksen tuotteita, mutta siirtolaisuuden paisumista päivittelevät olivat oikeassakin. Amerikansiirtolaisuudesta tuli 1880-luvulla valtava muuttoliike, joka sitten jatkui voimakkaana jopa vuosikymmenestä toiseen.

Suomesta lähti vuosina 1870–1929 noin 389 000 siirtolaista, jotka jakautuivat eri vuosikymmenille seuraavasti:²

1870–79	3 000
1880–89	36 000
1890–99	60 000
1900–09	150 000
1910–19	80 000
1920–29	60 000

Asetelmassa on päädytty 389 000 siirtolaisen kokonaismäärään. Kun osa siirtolaisista kuitenkin esiintyy useammankin vuoden tilastoissa, on luvusta vähennettävä noin 5 %. Tällöin päädytään siihen, että vuosina 1870–1929 Suomesta lähti valta-

merentakaisiin maihin noin 350 000 siirtolaista. Lukuun voitaisiin lisätä muutama tuhat 1800-luvulla Pohjois-Amerikkaan päätyneitä merimiestä. Heidän siirtolaistaipaleestaan ei kuitenkaan ole sellaisia asiakirjamerkintöjä, joiden perusteella heidän määränsä voitaisiin tarkasti laskea.

Siirtolaisuus Suomesta valtamerentakaisiin maihin oli laajimmillaan vuodesta 1899 ensimmäiseen maailmansotaan ulottuvana ajanjaksona. Tällöin siirtolaiseksi lähteneitä oli noin 230 000. Eniten siirtolaisia lähti vuonna 1902, jolloin yli 23 000 suomalaista suuntasi kulkunsa kohti valtamerentakaisia maita.

Ensimmäisen maailmansodan aikana matkustaminen valtamerillä oli niin vaarallista ja Suomesta pois pääseminen niin vaikeata, että siirtolaisuus oli sotavuosien ajan hyvin vähäistä. 1920-luvun alussa siirtolaisuus jälleen kasvoi, mutta tällöin lähteneet ryhmät olivat silti enää vain suuren siirtolaisvirran jälkimaininkeja.

Muihin Pohjoismaihin verrattuna suomalaisia siirtyi valtamerentakaisiin maihin paljon vähemmän kuin ruotsalaisia ja norjalaisia – Ruotsissa lähtijöitä oli yli miljoona ja Norjassa 750 000. Tanskassa heitä oli suunnilleen saman verran kuin Suomessa. Suhteellisestikin siirtolaisuus oli Norjasta ja Ruotsista paljon voimakkaampaa ja Tanskasta suurin piirtein samaa luokkaa kuin Suomesta.

Kaiken kaikkiaan suomalaisten osuus koko eurooppalaisesta siirtolaisvirrasta oli varsin vaatimaton: 350 000 siirtolaista oli pieni pisara siinä noin 40 miljoonan siirtolaisen joukossa, jolla Euroopasta lähtiesään oli päämääränään Pohjois-Amerikka.

Siirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan oli koko Euroopan ilmiö, mutta joitakin Eu-

Siirtolaisuus Euroopasta Yhdysvaltoihin v. 1821–1929

1821–1830	143 000
1831–1840	599 000
1841–1850	1 713 000
1851–1860	2 598 000
1861–1870	2 315 000
1871–1880	2 812 000
1881–1890	5 247 000
1891–1900	3 688 000
1901–1910	8 795 000
1911–1920	5 736 000
1921–1929	3 866 000

Eräistä Euroopan maista Yhdysvaltoihin v. 1821–1929 tulleet siirtolaiset.

Saksa	5 900 000
Irlanti	4 600 000
Italia	4 600 000
Itävalta-Unkari	4 100 000
Englanti	3 300 000
Venäjä	3 300 000
Ruotsi	1 100 000
Norja	800 000
Suomi	350 000

roopan maita on perustellumpaa kutsua siirtolaismaiksi kuin joitakin toisia. Aina 1820-luvulta 1880-luvulle asti siirtolaiset tulivat lähinnä Länsi-Euroopasta: Brittein saarilta, Saksasta ja Skandinaviasta. ”Amerikankuume” levisi kuitenkin vähitellen kohti itää. Niinpä kun siirtolaisuus Norjasta Yhdysvaltoihin alkoi jo 1820-luvulla, tuli Ruotsi vahvasti mukaan 1840-luvulla ja Suomi 20–30 vuotta Ruotsin jälkeen. 1880-luvun alussa siirtolaisuus

1853, perheestä – Amerikka – Sv.	perheestä, synt. 1871, l. loppu n.
1853, perheestä Helma Juhon v. Hel-	luona kotona – Amerikka – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	54. II St. Hermanustina p. Kauppila,
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ maalais kylästä – Maasilta – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	55. II St. p. Mikko Hieskinen Mettin
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Karvelan kylästä, synt. 1880, p.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ perheestä – Amerikka – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	56. II St. Valentinus Hieskinen, Murnin,
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ velan kylästä, synt. 1861, maini
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Olasta – Amerikka – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	57. II St. p. Johannes Hieskinen, Niika-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Perälän kylästä, synt. 1877, perhe-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ kät. pöytä. kelpo – Amerikka – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	58. II St. Mariaus Hieskinen, Karhusa-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Korvalomasta – Viipari laivi – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	59. II St. p. Mirna Anttoni Hieski-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Niimilästä, synt. 1885, per-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ tosi – Amerikka – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	60. II St. Mikl. Jukka Väitö, Hieskinen, Piti-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ joki, Alhankajoki, synt. 1857, p.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Olasta – Amerikka – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	61. II St. Olga Juhon v. Rautas-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Olasta – Amerikka – Sv.
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	62. II St. Frans Anttoni Hieskinen, Kelm-
1853, perheestä – Amerikka – Sv.	✓ Olasta – Amerikka – Sv.

Ainakin osa nimismiehistä laati tarkan luettelon työpa- sin muualle Suomeen tai esteettömyystodistuksen Amerikkaan lähtöä varten saaneista. Kankaanpään nimismiehen luetteloista vuonna 1901 käy ilmi esteettömyystodistuksen saaneen henkilön nimi, kotikylä, yhteiskunnallinen asema, syntymävuosi ja perhesuhteet. Useimmat saivat esteettömyystodistuksen viideksi vuodeksi. – Turun Maakunta-arkisto.

Itä- ja Etelä-Euroopasta alkoi lisääntyä nopeasti. Esimerkiksi Puolasta ja Italiasta lähteneiden määrät nousivat pian miljooniin. Erotukseksi Euroopan länsiosista tulleista ”vanhoista siirtolaisista” ryhdyttiin Itä- ja Etelä-Euroopasta tulleita kutsu- maan vuosisatain vaihteessa ”uusiksi siirtolaisiksi”. Suomesta tulleet 350 000 siirtolaista on yleensä luettu tähän uusien siirtolaisten ryhmään.

Suomen amerikansiirtolaisuutta on kerta toisensa jälkeen luonnehdittu ”pohjalaiseksi ilmiöksi”. Näkemys on perusteltu, sillä esimerkiksi vuosien 1870–1914 siirtolaisista 52% tuli Vaasan läänistä ja kolmannes Etelä-Pohjanmaaksi määritelly-

tä alueelta. Kunnittain laaditut siirtolaistilastot osoittavat kuitenkin, etteivät voimakkaan ja heikon siirtolaisuuden rajat kulkeneet suinkaan Pohjanmaan maakuntarajoja pitkin ja että muualtakin kuin Pohjanmaalta löytyi alueita, joista siirtolaisuus oli erittäin voimakasta. Jos halutaan erottaa jonkinlainen Siirtolais-Suomi muusta Suomesta, on raja vedettävä suurin piirtein seuraavasti: Siirtolais-Suomeen kuuluu koko Pohjanlahden rannikkoalue Porin maalaiskunnasta aina Liminkaan asti. Itäisimmät Siirtolais-Suomen kunnat ovat Saarijärvi, Viitasaaari ja Kiuruvesi (ks. oheinen kartta).

Kaikkiaan Siirtolais-Suomesta lähti vuosina 1870–1914 yhteensä 199 600 siirtolaista, mikä oli 65,9% Suomen koko

Suomen viralliset siirtolaistilastot on koottu passiluetteloiden pohjalta. Tämä passi on yksi monista. Se annettiin vuonna 1909 sodankyläläiselle talollisen pojalle. – Siirtolaisuusinsti-
tuutti.

*№ 1. Ученому сыну
Андрею-Владиміру 1909 года.*

**UUPVISADT
POLISKAMMAREN I HANGÖ
= LB-VI-1909 =
NÄYTETTY
HANGON POLISILAITOS**

Tagoimur.

*Tämän omistaja taloupoika
Mikkel Ankesti Hans
Ara, Sodankylän pi-
täjästä, aikoo matkustaa
Amerikkaan viideksi
157 vuodeksi,*

*jonka todistukseksi ja esteettömä mat-
kustusta varten tämä passi on annet-*

A. B. Sundomur.

siirtolaisuudesta. Keskväkiluvun kutakin 1 000 henkeä kohti Siirtolais-Suomesta lähti vuosittain keskimäärin 8,2 siirtolaista, muualta Suomesta 1,2 ja koko Suomesta 2,8. Ero Siirtolais-Suomen ja muun Suomen välillä oli siten tuntuva.

Oheisessa kartassa erottuu melko yhtenäinen alue, jossa vuosittainen siirtolaisuuden voimakkuus oli vähintään 10,0 promillea. Pohjoisin tämän alueen kunta on Lohtaja, eteläisin Laihia ja itäisin Karskula. Tämä siirtolaisuuden ydinalue ei suinkaan erottunut jyrkästi ympäristöstään, vaan siirtolaisuuden voimakkuus heikkeni vähitellen tultaessa ydinalueelta etelään, itään tai pohjoiseen. Ydinalueen ulkopuolella oli lisäksi joukko erillisiä kuntia, joissa siirtolaisuus oli suurin piirtein samaa luokkaa kuin itse ydinalueella. Tällaisia olivat Kalajoki, Korsnäs, Ylimarkku, Närpiö, Lapväärtti ja Siipyy rannikolla sekä Alavus sisämaassa.

Siirtolais-Suomen ulkopuolelta voidaan erottaa muutamia alueita, joiden siirtolaisuus oli voimakkaampaa kuin niiden ympäristön. Tällainen alue on ensinnäkin Tornionjokilaakso sekä Oulun ja Tornion välinen rannikkoalue. Samaan alueeseen voitaisiin lukea joitakin kuntia Pohjois-Suomen sisämaasta. Tällaisia olivat esimerkiksi Pudasjärvi, Puolanka, Suomussalmi, Taivalkoski, Kuusamo ja Kemijärvi. Raja tämän alueen ja Siirtolais-Suomen välillä on hyvin epäselvä.

Kohtalaisen voimakasta siirtolaisuus oli myös Rauman seudulta, Ahvenanmaalta, Varsinais-Suomen saaristosta, Kymijoen sualueelta sekä Viipurinlahden ympärillä olevista kunnista. Sen sijaan Hämeen, Mikkelin ja Kuopion läänit olivat aluetta, josta siirtolaisia lähti hyvin vähän. Samanlaista heikon siirtolaisuus-

Siirtolaisten määrä lääneittäin vuosina 1870–1914.

Uusimaa	13 200
Turku–Pori	43 800
Häme	8 800
Viipuri	16 000
Mikkeli	5 000
Kuopio	9 900
Vaasa	158 400
Oulu	47 700
Koko maa	302 800

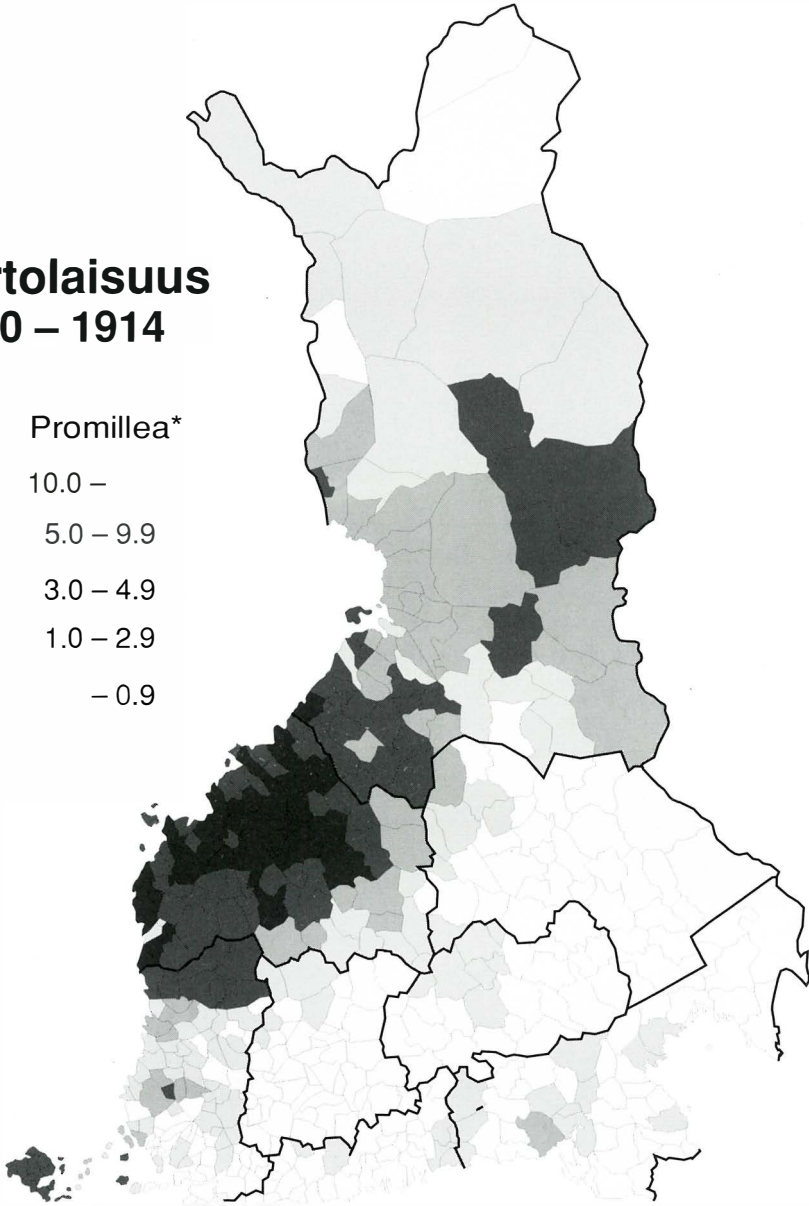
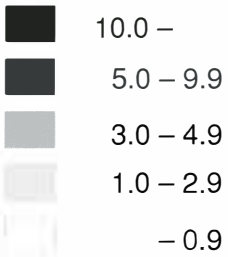
Luvut perustuvat virallisiin siirtolaistilastoihin (1893–1914) ja passilueteloihin (1870–92) sekä Tornionjokilaakson seurakuntien pääkirjoista kerättyihin tietoihin.

den aluetta löytyi myös Turun ja Porin, Uudenmaan ja Viipurin lääneistä.

Ensimmäinen maailmansota katkaisi siirtolaisvirran, mutta 1920-luvulla valtamerenentakaisiin maihin lähti vielä noin 60 000 siirtolaista. Ennen sotaa lähteneistä kokonaista 52% tuli Vaasan läänistä. Suuria määriä tuli lisäksi Turun ja Porin läänistä sekä Oulun läänistä. Edellisen osuus Suomen koko siirtolaisuudesta oli 15% ja jälkimmäisen 16%. 1920-luvulla siirtolaisuuden painopiste säilyi edelleen Vaasan läänin alueella, sillä sieltä tuli nytkin kokonaista 38% kaikista siirtolaisista. Osuus oli kuitenkin huomattavasti pienempi kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Myös Oulun läänin merkitys siirtolaislääninä laski. Turun ja Porin lääni sekä Uudenmaan lääni olivat nyt selvästi tärkeämpiä, ja myös Viipurin läänistä tuli siirtolaisia miltei yhtä paljon kuin Oulun läänistä. Ahvenanmaalta siirtolaisuus oli

Siirtolaisuus 1870 – 1914

Promillea*

* Siirtolaisia keskimäärin vuodessa keskilukuvun kutakin 1000 asukasta kohti.

Siirtolaisuuden voimakkuus Suomen eri osista vuosina 1870–1914. – Kero 1974.

Amerikankuume levisi myös rajantakaiseen Karjalaan. Niinpä Uhtualta ja Vuokkiniemestä lienee lähtenyt noin 200 siirtolaista, ensimmäiset jo 1800-luvun lopulla, viimeiset 1920-luvulla. Yksi Vienan karjalaisten tukikohta Amerikassa oli Illinoisin DeKalb, jossa vuonna 1913 oli noin 20 Karjalan laulumaitten poikaa. Vienan karjalaisten toiminnasta Pohjois-Amerikassa tiedetään hyvin vähän. DeKalbissa moni kuului suomalaiseen raittiusseuraan. Useimpien arvellaan muutaman siirtolaisvuoden jälkeen palanneen joko Vienan Karjalaan tai Suomeen. Kuvassa Dekalbissa vuonna 1906 asuneita Vienan karjalaisia, joukossa myös kuvan omistajan Pentti Keynään isoisä Antti Ivanovits Keynäs (alarivi, kolmas vasemmalta), joka löysi DeKalbin jo 1890-luvulla, ja isä Vaseli Andreivits Keynäs (alarivi, kolmas oikealta), joka palasi muutaman vuoden Amerikassa oltuaan Suomeen, valmistui vuonna 1911 opettajaksi Jyväskylän seminaarista ja oli sitten aktiivisesti mukana Vienan Karjalan kulttuurin kehittämissä pyrkimyksissä ja itsenäistymishankkeissa. – *Pentti Keynään kokoelmat.*

1920-luvulla jopa suhteellisesti voimakkaampaa kuin mistään muualta Suomesta. Yleistäen voi näin ollen sanoa, että vaikka Vaasan lääni vielä 1920-luvullakin säilytti asemansa Suomen todellisena siirtolaislääninä, tuli siirtolaisuuteen tässä vaiheessa jo myös huomattavan paljon etelä- ja itäsuomalaista väriä.

Kaupungeista siirtolaisuus oli yleensä suhteellisesti voimakkaampaa kuin maaseudulta. Tämä pitää paikkansa nimenomaan sellaisten kasvavien teollisuuskes-

kusten kuin Helsingin, Tampereen, Viipurin ja Turun osalta. Tosin hyvin suuri osa – ehkä jopa 70–80% – kaupunkien siirtolaisista oli lähtöisin maaseudulta. Kotimaan kaupunkien työläiskorttelit olivat vain välietappi matkalla Suomen maaseudulta valtamerentakaisiin maihin.

Kun kaupunkeja Suomessa oli verraten vähän ja kun useimmat niistäkin olivat pieniä, oli luonnollista, että siirtolaiset tulivat pääosin maaseudulta. Niinpä ennen ensimmäistä maailmansotaa lähes 90%

siirtolaisista kirjattiin maaseudulta lähteneiksi. 1920-luvulla kaupunkisiirtolaisten osuus oli sen sijaan jo yli 20%, mutta kuten aikaisemminkin, hyvin moni heistä oli peräisin maaseudulta.

Suomalaisia lähti Amerikkaan myös Suomen rajojen ulkopuolelta, ennen muuta naapurimaista Norjasta, Ruotsista ja Venäjältä, joissa heitä oli luonnollisesti eniten. Osa näistä oli kauan sitten Suomesta muuttaneiden jälkeläisiä, pääasiassa ruijan- ja värmlanninsuomalaisia, joiden joukossa saattoi olla vielä suomea puhuviakin. Pietarista taas lähti mm. satoja suomalaisia käsityöläisiä, jotka yleensä päätyivät Yhdysvaltain suurkaupunkeihin, erityisesti New Yorkiin.

Miksi juuri Pohjanmaalta?

Siirtolaisuus oli erityisesti Pohjanmaalle ominainen ilmiö. Siksi on paikallaan kysyä, miksi niin suuri osa Suomen siirtolaisista tuli juuri tältä alueelta? Ja miksi savolaiset tyytyivät muikkuunsa eivätkä lähteneet Atlantin takaisia suuria kaloja pyytämään? Ehkä tärkein selitys on se, ettei talouselämän kehitys Pohjanmaalla ollut yhtä suotuisaa kuin muualla Suomessa.

Pohjanmaan talouselämä eli tervanpolton ansiosta muuhun Suomeen verrattuna jonkinlaista kulta-aikaa aina 1800-luvun puoliväliin asti. Höyrylaivojen yleistyessä purjelaivojen käyttö alkoi 1800-luvun puolivälissä vähentyä, ja tämä heijastui nopeasti tervan kysyntään. Tervaa ei enää tarvittu niinkuin ennen, ja niin Pohjanmaa menetti tärkeän tulolähteen. Hiukan liioitellen voidaan sanoa, että Pohjanmaa joutui nyt ”tervakriisiin”, kun sen sijaan muu-

Suomesta lähti Amerikkaan myös kourallinen – kenties muutamia kymmeniä – juutalaisia, joista moni ryhtyi Amerikkaan tultuaan liikemieheksi. Näistä kuuluisin on G.A. Grönlund, jolla oli 1880-luvun lopulla ja 1890-luvun alkupuolella monia yrityksiä – ennen kaikkea kuitenkin The Scandinavian and Finlanders Emigration Company. Muita tunnettuja tapauksia ovat ”Hämeenlinnasta karannut juutalainen”, joka omisti New Yorkissa ”makkaratehtaan ja useita lihapuoteja”. Suomessa hän oli ilmeisesti ollut teurastaja. Samoin New Yorkissa vaikutti jo 1800-luvun lopulla pari suomenjuutalaista kauppiasta, joista toinen harjoitti vaatekauppaa ”ehkä suuremmassakin määrässä”. Myös Texasista löytyi vuonna 1890 suomenjuutalainen vaatekauppias.

alle Suomeen saha- ja selluloosateollisuuden nousu toi puun hinnan kohotessa ennen näkemättömän runsaasti rahaa. Muualle maahan nousi teollisuuskeskuksia, mutta Pohjanmaalle uudenaikainen teollisuus ei kotiutunut.³

Toinen merkittävä syy Pohjanmaan laajaan siirtolaisuuteen oli väkiluvun kasvu, joka 1800-luvulla oli kaikkiallakin Suomessa, mutta aivan erityisesti Pohjanmaalla hyvin nopeata.⁴ ”Tervakriisin” iskiessä oli Pohjanmaalla sitten erittäin runsaasti väestöä, jolle ei löytynyt kotimaakunnasta tuottavaa työtä.

Kolmas tärkeä taustatekijä oli se, että siirtolaisuudesta tuli Pohjanmaalla jo 1870- ja 1880-luvulla ”muoti-ilmiö”. Kun

Nimenomaan vuosisatain vaihteessa siirtolaiset tulivat Pohjanmaan mökeistä ja taloista. Unkurin talo Ylihärmästä (kuva vuodelta 1929) on hyvä esimerkki pohjalaisesta rakentamisesta, jossa apuna olivat useinkin isännän Amerikasta tuomat dollarit – *Museovirasto*.

kotimaan kaupungit 1800-luvun viimeisten vuosikymmenien aikana alkoivat vetää väestöä puoleensa, eivät Pohjanmaan 1870-luvulla syntyneet siirtolaisperinteet murtuneet, vaan lakeuksien kansa hakeutui yhä edelleenkin tuttuun ”siirtomaahansa” Minnesotaan tai muualle ”vapaaseen Amerikkaan”. Savolaisille Amerikka oli sen sijaan vieras maa vielä siinä vaiheessa, kun tietoja kotimaan kaupunkien tarjoamasta työstä alkoi tihkua takamaille. Savolaisista Helsinkiin muutto tuntui pian yhtä luonnolliselta kuin Amerikkaan meno pohjalaisista, ja Kotkasta tuli jopa ”savolaisten Amerikka”. Kotimaan kaupunkeihin muutosta tuli siis joillakin alueilla, kuten Savossa, tapa.

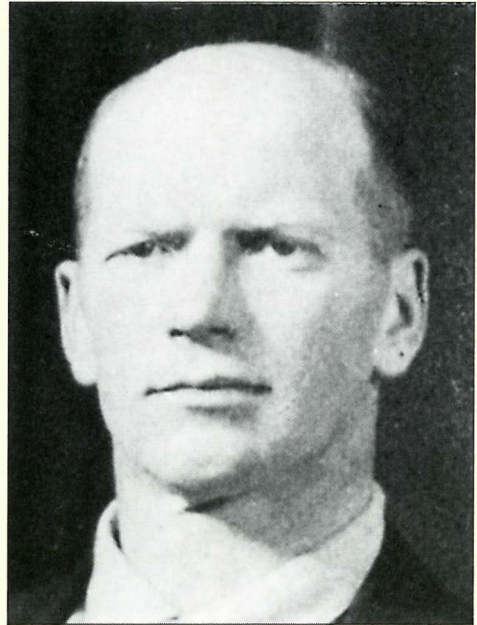
Miksi siirtolaisuudesta Pohjanmaalla sitten tuli jo varhain perinne? Todennäköi-

sesi siksi, että yhteydet sieltä ulkomaille, ennen kaikkea Ruotsiin ja Norjaan, olivat 1800-luvulla paljon paremmat kuin esimerkiksi Savosta. Ruotsista ja Norjasta taas saattoi saada ”siirtolaiskuumeen” helposti 1860-luvulla, jolloin ruotsalaiset ja norjalaiset olivat jo sankoin joukoin vaeltamassa Amerikkaan.

Pohjanmaan voimakkaan siirtolaisuuden syitä on joskus etsitty myös ”kansanluonteesta”. On selvää, että kahden eri alueen väestö saattaa reagoida samaan tekijään – esimerkiksi Amerikan tarjoamiin ansiomahdollisuuksiin – eri tavalla. Mutta jos ryhdytään pohtimaan, mikä pohjalaisten ja savolaisten luonteessa loppujen lopuksi oli erilaista, päädytään helposti hyvin mystisiin selityksiin. Näin kävi 1910-luvulla tunnetulle taloustieteen tut-

Siirtolaisuus ei ollut ainoa Pohjanmaalle vahvasti keskittynyt ilmiö. Onkin kysytty, onko ollut vain sattumaa, että myös puukkojunkkarit, körttiläiset ja jääkärit ovat tulleet nimenomaan Pohjanmaalta. Eniten jääkäreitä lähti Alahärmästä, joka oli myös amerikansiirtolaisuuden ydinaluetta. ”Suuren siirtolaisuuden” aikana yli 3 000 alahärmäläistä lähti etsimään toimeentuloa valtamerten takaa. Ensimmäisen maailmansodan aikana puolestaan 43 alahärmäläistä hakeutui Saksaan saadakseen siellä sotilaskoulutusta.

Moni jääkäri lähti 1920-luvulla siirtolaiseksi joko Pohjois-Amerikkaan tai Australiaan. Hyvä esimerkki näistä ”levottomista” on kuvan Frans Gabriel Latvala, joka syntyi vuonna 1896 Alahärmässä. Saatuaan Saksassa sotilaskoulutusta hän palasi Suomeen ja oli mukana vapaussodan taisteluissa. Sodan päätyttyä hän osallistui suomalaisten Itä-Karjalaan tekemään sotaretkeen. Vuonna 1924 hän lähti Kanadaan ja oli siellä aina vuoteen 1935 asti. Suomeen palattuaan Latvala hankki kotipitäjästään maatilan, mutta jo vuonna 1936 hän lähti takaisin Kanadaan ja oli työssä

South Porcupinen kultakaivoksissa. Talvisodan puhjettua Latvala halusi monen muun amerikan- ja kanadansuomalaisen tapaan puolustaa synnyinmaataan, mutta pääsi Suomeen vasta huhtikuussa, jolloin sota oli jo ohi. Tämän jälkeen hän eli taas maanviljelijänä Alahärmässä, jossa hän kuoli vuonna 1962. – *Suomen jääkärien elämäkerrat 1975.*

kijalle, O.K. Kilvelle, joka kirjoitti erinomaisen tutkielman Suomen amerikansiirtolaisuuden syistä. Pohtiessaan pohjalaisen kansanluonteen vaikutusta siirtolaisuuteen hän totesi ajan tutkimukselle ominaiseen tapaan mm. seuraavaa:

”Pohjalaisessa kansanluonteessa juuri nämä ominaisuudet, voimakas sosiaalinen itsetunto, itseensäluottavaisuus ja vapaudenrakkaus erittäin suuressa mitassa as-

tuvat esiin. Pohjalaisten niin sanoaksemme psykillinen siirtolaismahdollisuus on jo yllämainittujen ominaisuuksien kautta suurempi kuin Suomen muiden seutujen väestön.

*Mutta tähän tulee lisäksi eräs ominaisuus pohjalaisten kansanluonteessa: jonkinlainen sielullinen voimaihmisuus, cyclopismi. Sen lisäksi eräänlainen omi-
tuinen ristiriitaisuus, vastakohtaisuuksiin*

Viime vuosikymmenien tyypillisiä siirtolaisia ovat olleet Amerikkaan avioituneet ylioppilastytöt. Raivaajan päätoimittaja (1984–) Marita Cauthén on esimerkki Amerikkaan naiduista. Hän lähti syksyllä 1968 Yhdysvaltoihin opiskelemaan ja avioitui seuraavana vuonna amerikkalaisen kanssa. Kuvassa nuori Marita Yalen Yliopiston Art & Architecture -rakennuksen portailla. – *Kuvan omistaa Marita Cauthén.*

Jääkiekkoilijat ovat olleet viime vuosikymmenien ”uussiirtolaisia”, joista useimpien tie on kulkenut Pohjois-Amerikkaan. Ensimmäinen suomalainen Pohjois-Amerikan NHL:ssä pelannut suomalainen oli kuvan Pentti Lund, joka sai kiinnityksen New York Rangers -seuraan vuonna 1947. Ensimmäinen todellinen jääkiekkomenestyjä oli porilainen Veli-Pekka Ketola, joka pelasi 1970-luvulla kolme kautta Winnipeg Jetsin riveissä. Lundilla ja Ketolalla on ollut monta seuraajaa. Niinpä vuosina 1980–89 Suomesta siirtyi NHL:ään 67 pelaajaa. Jotkut näistä menestyivät erinomaisesti, mutta moni joutui myös toteamaan, että jääkiekkoilijankaan tie ei välttämättä ollut kultasantainen. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

taipuvaisuus. Pohjalaisissa on voimakaan temperamentin väkeä, viimeisen askeleen ottajia; he ovat usein rekordikansaa niin hyvässä kuin pahassa.”⁵

”Viimeisen paatin” siirtolaiset

Siirtolaisuus oli 1930-luvulla hyvin vaatimatonta. Virallisten tilastojen mukaan tämän vuosikymmenen aikana Suomesta muutti Pohjois-Amerikkaan vain 5 516 siirtolaista, 1 949 Yhdysvaltoihin ja 3 567 Kanadaan. Kun toinen maailmansota alkoi, loppui siirtolaisuus käytännöllisesti katsoen kokonaan.⁶ Sodan päätyttyä saattoi jälleen monikin suomalainen miettiä Pohjois-Amerikkaan siirtolaiseksi lähtemistä. Hyvin harva pystyi kuitenkin suunnitelmansa toteuttamaan. Välittömästi sodan jälkeen lähti Suomesta oikeastaan vain pieni joukko niin sanottuja asekatkijoita.

Kaikkiaan Yhdysvaltoihin muutti vuosina 1945–89 lähes 12 000 ja Kanadaan noin 27 000 suomalaista. 1990-luvun alkuvuosina muuttajia on ollut kumpaankin maahan vain muutama sata.⁷

Suomesta Kanadaan toisen maailmansodan jälkeen suuntautunut siirtolaisuus huipentui vuonna 1951, jolloin Kanada sai 4 158 suomalaista siirtolaista. Toinen todellinen huippuvuosi oli 1957, jolloin tulijoita oli 2 884. – Siirtolaisuus Yhdysvaltoihin taas oli huipussaan vuonna 1949, jolloin muuttajia oli hiukan yli 1 000. – 1980-luvulla Yhdysvaltoihin siirtyneitä oli keskimäärin 250 ja Kanadaan 100–200 vuodessa. Muuttoliikkeen vaatimatto-

muus johtui nimenomaan siitä, että niin Yhdysvaltoihin kuin Kanadaankin oli vaikea saada pysyvää oleskelulupaa.

Pääosa Pohjois-Amerikkaan muuttaneista suomalaisista on viime vuosikymmeninäkin tullut luonnollisesti Suomesta. Joukossa on kuitenkin ollut kourallinen myös ”etappimuuttajia” – sellaisia, jotka olivat muuttaneet Suomesta ensin esimerkiksi Ruotsiin.

Millaisia siirtolaisuuden syyt ovat olleet toisen maailmansodan jälkeisenä aikana? Sodan päätyttyä Eurooppa oli täynnä pakolaisia, joista moni halusi muuttaa valtamerentakaisiin maihin. Vain harva sai luvan nousta siirtolaislaivaan. Halua siirtolaiseksi lähtemiseen, nimenomaan Yhdysvaltoihin, on kuitenkin ollut vielä senkin jälkeen, kun Euroopan olot ovat vakautuneet. Ja nytkin vain harva siirtolaiseksi haluava on voinut toteuttaa toiveensa.

Välittömästi sodan jälkeen Suomesta lähti pieni joukko sellaisia, jotka pelkäsivät Suomen muuttuvan Neuvosto-Suomeksi ja joiden lähdön syytä voi luonnehtia poliittisiksi. 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla – niinkuin aikaisemminkin – siirtolaiseksi lähteneet etsivät kuitenkin ensi sijassa hyvin palkattua työtä Yhdysvalloista, Kanadasta tai Australiasta. 1960-luvulta lähtien muuton syy on kuitenkin hyvin usein ollut avioliitto, jonka suomalaistyttö on solminut amerikkalaisen miehen kanssa. Varsin paljon lienee viime vuosikymmenien aikana ollut myös niitä, jotka ovat lähteneet ensin Yhdysvaltoihin opiskelemaan ja jotka sitten ovatkin jääneet sinne pysyvästi.

Jokaisella siirtolaisella oli lähtömotiivinsa

5

Siirtolaishistorian tutkijan näkökulmasta Pohjanmaan väkiluvun nopea kasvu oli tekijä, joka lisäsi painetta siirtolaiseksi lähtemiseen. Tämä oli siis yksi siirtolaisuuden syy. Yksityisellä siirtolaiseksi lähteneelläkin oli syynsä – motiivit, joihin hän saattoi vedota siirtolaislaivaan noustessaan. Hän tarkasteli asioita kuitenkin aivan toisesta näkökulmasta kuin siirtolaishistorian tutkija. Siirtolainen ei lähtenyt siksi, että hän tunsi kotimaakuntansa väkiluvun kasvavan liian nopeasti. Häntä saattoi motivoida sen sijaan se tosiasia, että kotimökki ei tarjonnut kunnon toimeentuloa koko sille lapsijoukolle, jolla mökkiä oli siunattu.¹

Kun siirtolaisia tai siirtolaisena olleita 1960-luvulla haastateltiin ja heiltä kysyttiin, miksi haastateltava aikoinaan päätti muuttaa Amerikkaan (tai Kanadaan), perusteli hän useimmiten siirtolaiseksi lähtemistään taloudellisilla syillä. Joku sanoi lähteneensä, koska ”ei päässyt Suomessa [taloudellisesti] alkuun ollenkaan”. Joku

toinen taas mainitsi Amerikkaan menonsa syyksi ”nälän”. Oli myös sellaisia, jotka katsoivat lähteneensä siksi, että tarvittiin välttämättä rahaa kotitorpan omaksi lunastamista varten ja että rahaa saattoi saada kokoon vain ryhtymällä siirtolaiseksi. Joku taas tarvitsi rahaa kotitalon velkojen maksamiseen.²

Siirtolaisten joukossa oli myös sellaisia, jotka katsoivat paenneensa kodin ankeaa ilmapiiriä – ristiriitoja, joita esiintyi saman katon alla asuneiden eri sukupolviin kuuluneiden välillä. Kotona syntyneet erimielisyydet saattoivat olla nuorelle punnus, jonka painosta mielessä aikaisemmin vain utuisena väikkynyt siirtolaislaivaan nousu muuttui todellisuudeksi.

Jotkut olivat – ainakin haastatteluhetkellä – sitä mieltä, että siirtolaiseksi oli lähdetty, koska oli haluttu ”seikkailla” ja ”katsella maailmaa”. Tällaisista motiiveista puhuttiin jo 1800-luvullakin. Niinpä Pohjois-Suomi -lehden nimimerkki ”Tervakoura” katsoi vuonna 1879 sankarinsa päätyneen Philadelphiaan, koska tällä ”... oli mieli nähdä mailmaa ja mitä muut ihmiset meinaa, ja että wanhoina päiwinä osaisin puhua enemmän kuin ukot Sawossa, jotka tunkioltaan katselewat päiwännousua ja kuuntelewat käen kukkumista.”³

Siirtolaisten joukossa oli varmaan joku sellainen, joka todella halusi ”seikkailla” ja ”nähdä maailmaa”. Tällaisilla perusteluilla saatettiin kuitenkin myös peitellä jotakin konkreettista ja häpeälliseksi koettua – tai sitten tällaiseen selittelyyn turvaututtiin siksi, ettei oikein tiedetty, miksi aikoinaan tuli lähdettyä.

Naisten lähtömotiivit olivat ehkä hiukan toisenlaisia kuin miesten. Naisten joukossa oli sellaisia, jotka odottivat, että

avioliiton solmiminen uudessa maailmassa olisi varmempaa kuin Koti-Suomessa, ja joku nainen uskoi ehkä sen ”kansanvii-saudenkin”, jonka mukaan ”*Amerikka oli miesten ja hevosten helvetti mutta naisten taivas*”. Etelä-Pohjanmaan kansannaisten sanottiinkin tuumailevan, että ”... *kuka sitä wiitsii nawetoissa ja lantatunkiolla hääriä, kun Amerikassa saa olla hienona naisena komeissa sisähuoneissa, ja kuka-pa täällä wiitsii silakkaa ja piimää syödä, kun sinne woille ja wehnäselle pääsee.*”⁴

Venäläisten Suomessa 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa harjoittama poliittinen painostus oli tekijä, joka sai muutamat tuntemaan, että maa poltti jalkojen alla. Siirtolaisten joukossa oli mm. sellaisia, jotka mainitsivat lähteneensä välttyäkseen joutumasta venäläiseen sotaväkeen. Satojen tuhansien suomalaisten siirtolaisten joukossa tällaiset henkilöt – poliittiset pakolaiset – olivat kuitenkin suhteellisen harvinaisia.⁵

Kun edellä puhuttiin ”siirtolaisuuden yleisistä syistä”, todettiin, miten on mahdollista puhua siirtolaisuuden työnnöstä ja vedosta. Näistä voi puhua myös, kun analysoidaan yksittäisen siirtolaisen motiiveja. Työttömyys, epämiellyttävä työ, puute, asevelvolliseksi joutumisen pelko ja perheen sisäiset riidatkin saattoivat olla työntämässä Suomesta valtamerten taakse.

Mitä ”motiivien veto” sitten oli? Se syntyi ennen kaikkea niistä tiedoista, joita saatiin Pohjois-Amerikasta palanneilta siirtolaisilta ja sieltä tulleista kirjeistä. Palanneet siirtolaiset olivat kuin eläviä mainoksia: englanninkielisillä sanoilla tarinotaan höystäen he kehuivat Amerikkaa kaikille, jotka vain halusivat kuunnella, ja usein sellaisillekin, jotka eivät olleet kiinnostuneita ”vapaan Amerikan” uutisista.

Uudisasukkaalle tarjolla ollut ilmainen maa vaikutti ainakin siirtolaisuuden alkuvaiheissa monenkin suomalaisen lähtöhaluihin. Tietoja saatiin ennen muuta sukulaisten ja ystävien lähettämistä kirjeistä. Jokin merkitys oli kuitenkin myös suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä olleilla tiedoilla. *Suomen Kuvalehdessä* 1.10.1876 ollut kuva antoi houkuttelevan – ja varmasti täysin väärän – kuvan siirtolaisfarmarin mahdollisuuksista. On todennäköistä, että kuvan piirtäjällä ei ollut minkäänlaista käsitystä siitä, millaisia erämaahan nousseet suomalaisten uudisrakennukset olivat.

Kuuntelijoihin parhaiten vedonnut seikka lienee ollut palkka – rehevä kertomus siitä, että renkipoika ansaitsi Pohjois-Amerikassa paremmin kuin kotikylän rikkaimmat isännät omalla maatilallaan.

Jos palanneet siirtolaiset lupasivat siirtolaiseksi lähtemisestä kiinnostuneelle paljon, niin ainakin yhtä paljon lupasivat kirjeet. Niistä saatiin tietää, että elämä Pohjois-Amerikassa olisi helppoa. Kuvieltiin, että ”*Maija siellä käwelee silkissä ja hattu päässä*” ja että ”*eivät herrat-*

kaan Suomessa joka päivä syö semmoista ruokaa” kuin siellä syötiin.⁶

Kirjeistä saatiin myös tietää, että ”*Pohjois Amerika on äiti kaikille sorrettuille, jotka pääsevät tähän maahan. Ei ole ruan eikä rahan puutetta eikä tarvitse pehkua syödä ... Täällä on joka päivä pöytä ruualla täytetty ja monenlaisilla, paremmin kuin Suomen häissä.*”⁷

Jo 1880-luvulla siirtolaisten lähettämät valokuvat saivat monen uskomaan, että ”*täältä lähteneet 'savikäpälat' esi-*

Suomen Kuvalehdessä oli vuonna 1876 kuva, joka kertoi siirtolaisten matkasta erämaahan. Muutama suomalainenkin matkasi uudistilalleen tähän tapaan, mutta kuvasta löytyvä romantiikka tästä matkasta varmasti puuttui. – *Suomen kuvalehti* 1876.

*tywät nyt hattupäinä ryökynöinä ja sylinterihattuisina herroina”.*⁸ 1900-luvun alussa Etelä-Pohjanmaalla vaikuttanut pappi totesi saman seuraavasti:

*”Entäs ne komeat puwut, hatut, silkki- ja samettihameet, jota siellä saa päälle panna! Täällä wain herrasnaiset hatuissa kulkewat, siellä ei ole mitään erotusta, waan owat kaikki rouwia ja ”ryökyniä”. Eikäpä tämä olekaan naisilla pieni wetowoima. Onhan sitä mukawa katsella miten ”mökin Maija” ja ”torpan Liisa”, oltuaan muutaman kuukauden Amerikassa, lähettävät sieltä walokuwansa, missä esiintywät hienoina herrasnaikkosina.”*⁹

Useimmilla lähtijöillä oli siis lähtömotiivinsa, joista voi erotella työntäviä ja ve-

täviä tekijöitä. Mutta oli niitäkin, joiden lähtö oli kaikkea muuta kuin harkittu teko. Yht’äkkiä vain haluttiin tehdä samoin kuin sukulaiset ja tuttavat, joiden siirtolaiseksi lähtö näytti houkuttelevalta. Pohjois-Amerikassa käymällä moni varmaan myös tyydytti alitajuista pätemisen tarvettaan. Haluttiin näyttää ympäristölle, ettei ihan eilisen teeren poikia oltu. Ja lopuksi on vielä todettava, että lähes 10% siirtolaisista oli alaikäisiä lapsia, jotka eivät tehneet lähtöpäätöstä lainkaan. Lapset matkustivat vanhempiensa, joskus myös sukulaisten mukana.

Siirtolaisten lähtöympäristön käsitykset Pohjois-Amerikkaan menijöiden tavoitteista ja vaikuttimista olivat samanta-

paisia kuin siirtolaisten itsensäkin. Otettiin esimerkiksi papit, jotka laativat Tilastolliselle Päätoimistolle vuosittain luettelon ulkomaille muuttaneista seurakuntalaisistaan ja merkitsivät tähän luetteloon, miksi kukin oli muuttanut. Useimmissa tapauksissa papit katsoivat seurakuntalaistensa lähteneen taloudellisista syistä. Jotkut papit ilmoittivat siirtolaisten kuitenkin lähteneen poliittisistakin syistä. Vihjailen kirjoitettiin luetteloon lähden syyksi esimerkiksi ”itäiset valtiotuulet”.

Yleensä papit olivat valmiita ymmärtämään siirtolaisia, mutta oli myös sellaisia sielunpaimenia, jotka näkivät siirtolaisuuden kielteisessä valossa. Nämä katsoivat siirtolaisten lähtevän ”rahan himon” takia tai arvelivat, että lähdettiin ”laiskuudesta”, ”hurjuudesta”, ”seikkailunhalusta”, ”vaimoa pakoon”, ”jalkavaimoja karakuun”, tai ”luvattoman rakkauden” ja ”perheellisten rettelöiden” takia. Yleisesti ottaen pappien selvityksistä saadaan kuitenkin sama vaikutelma kuin siirtolaisten omistakin kertomuksista: siirtolaisten päämotiivi oli rahan ansaitseminen, mutta toisaalta siirtolaiseksi lähteminen saattoi olla vuosisadan vaihteen Suomessa ratkaisu mihin ongelmaan tahansa.

Kun tämän kirjoittaja 1960-luvulla keräsi elämäkertatietoja Yhdysvaltoihin ja Kanadaan jääneiltä siirtolaisilta ja kysyi, kuinka pitkän ajan haastateltava oli aikoinut viipyä siirtolaisena, oli vastaus lähes aina ”viisi vuotta”. Miksi juuri viisi vuotta? Ehkä osittain siksi, että passi myönnettiin enintään viideksi vuodeksi. Siirtolaisen ”viisi vuotta” ei kuitenkaan ollut vain

”Se on onnellinen, joka pääsee tähän maahan, kyllä täällä on kerjäläinenkin paremmilla päivillä kuin suomessa pahan talon isäntä”. Näin kertoivat kirjeet, joiden uskottavuutta lisäsivät usein valokuvat. Kuvassa Satakuntaan 1900-luvun alussa tullut valokuva, joka vakuutti, että ”kylän nuijista” oli tullut ”mistereitä”. – Turun yliopisto, Yleinen historia.

Suomen passilainsäädännön satoa. Oli paljon helpompaa tehdä lähtöpäätös, kun ajatteli, että matkalla oltaisiin vain viisi vuotta eikä lähdettäisi koko loppuelämän ajaksi, mitä siirtolaiseksi lähteminen kuitenkin useimmiten merkitsi.¹⁰

Virta Pohjois-Amerikkaan – purosia muualle

6

Siirtolaiseksi haluavalle oli teorias-
sa tarjolla monta vaihtoehtoa. Oli
mahdollista hakeutua naapurimaihin,
Pohjois-Norjaan, Ruotsiin tai Venäjälle.
Tai sitten voitiin lähteä valtameren taak-
se, Pohjois-Amerikkaan, Etelä-Amerik-
kaan, Australiaan, Uuteen Seelantiin tai
Etelä-Afrikkaan. Käytännössä ratkaisu
syntyi kuitenkin lähes itsestään. Yleensä
joku sukulainen tai tuttava oli jo ennes-
tään valtamerentakaisissa maissa, ja niin-
pä asiaa sen pitempään miettimättä läh-
dettiin sinne, mistä tiedettiin löytyvän
oman kylän väkeä. Useimpien – noin
350 000:n – päämääräksi tuli näin Poh-
jois-Amerikka ja siellä Yhdysvallat. Vain
vajaa kymmenen prosenttia tästä joukosta
kulkeutui Kanadaan. Vasta 1920-luvulla
Kanada alkoi kiinnostaa enemmän, koska
tuolloin Yhdysvaltain siirtolaiskiintiöt
tukkivat suomalaisilta tien ”oikeaan lu-
vattuun maahan” lähes kokonaan.

Etelä-Amerikkaan suomalaisia siirtyi
jo 1800-luvun loppupuolella. Lähtijöiden

Kanadan kautta Yhdysvaltoihin

Siirtolaiseksi pääsy Yhdysvaltoihin alkoi vuonna 1924 olla vaikeata. Kanadassa olleiden suomalaisten oli kuitenkin varsin helppo ”livahtaa” Yhdysvaltain puolelle. Varakonsuli Charles Potti kuvaa tätä muuttoa kirjeessään 20.7.1924 varakonsuli Edvin Lundströmille seuraavasti:

” Koska kuulin että tänne Harboriin oli tullut eräs suomalainen Kanadan puolelta, niin kävin häntä erikoisesti puhuttelemassa sen suhteen. Mies kyllä on vanhoja Harborilaisia, mutta kun ei ollut maan kansalainen, niin oli hänen kulettava omalupaisesti yli rajan. Hän kertoi, että Niakaralla on aivan hiljan järjestetty salakuljetus rajan yli ja että se on niin hyvin järjestetty, että sen perille on viran omaisten siellä vaikea päästä.

Hän sanoi että jokaisen Amerikan tarkastajan lähelle on sijoitettu henkilö, joka pitää huolta siitä milloin on aika päästä yli. Toisinaan pitää varttoa tilaisuutta päivänkin, hän sanoi ja sitten kun se sovelias aika tulee, niin telefoonit soi ja kuorma noin kuusikin yhtä aikaa lähtee autolla yli.

Hän sanoi olleensa Niakaralla kaksi viikkoa ja sillä ajalla sanoi ainakin 75 suomalaista menneen yli rajan. Sinä päivänä kun hän tuli rajan yli oli tullut 16 suomalaista joista viisi naista ja 11 miestä.

Myöskin hän kertoi tässä salakuljetus renkaassa olevan erään kauan Kanadassa olleen suomalaisen.

Kysyin eivätkö he tiedä mitä heille seuraa jos joutuvat kiinni,

Kyllä se siellä on selvillä, mutta ennemmin sitä menee linnaan Amerikan puolella ja sitten Suomeen kuin että kuolla nälkään Kanadassa.

Paljonko pitää maksaa näille kuljettajille? kysyin

” \$50.00 sen vähemmällä ei pääse”, vastasi hän.

” Mutta eihän silloin vielä ole kysymys nälkäkuolemasta kuin on \$50.00 maksaa kuljetuksesta?” kysyin edelleen.

Niin, on huomattava, että rahat lähettää aina joku Amerikan puolella oleva tuttava ja sitähan minäkin vartoin kaksi viikkoa”, selitti mies tähän.

Myöskin olen kuullut, että Amerikan puolella olevat tuttavat menevät autolla Kanadan puolelle 5 henkeä aina autossa ja nämä on kirjoilla varustettuja jotka voivat junalla palata takaisin ja sitten heidän tilan autossa ottaa ”Karkurit”. En tiedä kuinka kauan tämä heitä onnistaa, mutta kyllä siitä vielä tulee loppu ja sellaiseen asiaan on vaikea Suomen viran omaisten ollenkaan kajota pa-dempi kuin saa olla erillään.”

1920-luvun alussa Yhdysvallat kiintiöi maahan tulevan siirtolaisuuden. Monien mielestä maassa jo olleetkin olivat liikaa. Suomalainen kommunisti näki siirtolaisten "ahdistelun" näin. – *Punikki* 1/1925.

määrä pysyi kuitenkin hyvin vähäisenä aina vuoteen 1906 asti, jolloin noin 100 suomalaisen joukko perusti Argentiinan Misionesiin Colonia Finlandesa -nimisen yhteisön. Siirtolaisuutta Misionesiin tapahtui jonkin verran vielä myöhemminkin. 1910-luvulla pieni määrä siirtolaisia hakeutui myös Brasiliaan ja 1920-luvulla sekä Brasiliaan, Argentiinaan, Paraguayhyn että Dominikaaniseen tasavaltaan. Yhteensä Etelä-Amerikkaan lienee 1930-

luvun alkuun mennessä lähtenyt noin 500–1000 suomalaista siirtolaista.¹

Kun Australiassa 1850-luvulla tehtiin kulturalöytöjä, alkoi suomalaisia hakeutua sinnekin. Ensimmäiset siirtolaiset olivat merimiehiä. 1880-luvulla alkoi kuitenkin Pohjanmaalla jo ”tavallinenkin kansa”, talollisten lapset, itselliset ja työväki jossain määrin kiinnostua Australiaan muuttamisesta. Amerikasiirtolaisuuteen verrattuna tämä muuttoliike oli kuitenkin hyvin

vaatimatonta aina 1920-luvulle asti, jolloin Yhdysvaltain siirtolaiskiintiöt saivat monen siirtolaiseksi haluavan suuntaamaan matkansa Australiaan. Suomalaisia lienee kuitenkin muuttanut sinne tällöin vain 1 000–2 000.² Uudessa Seelannissa suomalaisia on ollut vielä huomattavasti vähemmän kuin Australiassa.

Siirtolaisuuden Suomesta Etelä-Afrikkaan arvellaan alkaneen samoihin aikoihin kuin Australiaankin. Nimenomaan 1890-luvun puolivälissä näytti jopa siltä, että oli syntymässä uusi huomattavan suuri siirtolaisvirta, jonka kohde oli Etelä-Afrikassa. Vuonna 1895 lähtijöitä oli jopa yli 200. Toinen selvä huippu oli vuoden 1905 vaiheilla, mutta sen jälkeen Etelä-Afrikkaan lähteneitten määrät pysyivät jatkuvasti hyvin pieninä.³

Suomen oloihin kyllästyneelle oli siis vuosisatain vaihteessa tarjolla montakin siirtolais tietä ja muitakin laivalinjoja kuin kuuluisa Allan. Mutta vain yhdestä maasta, Yhdysvalloista, laulu lupasi, että siellä olisi edessä ”kultasannalla päällystetty raitti”. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tämä kullalla hiekotettu tie sai kuitenkin ahtaan porttinsa: Yhdysvalloissa säädettiin vuonna 1921 laki, joka kiintiöi Suomestakin tulevan siirtolaisuuden. Tämän lain mukaan maahantulo sallittiin kolmelle prosentille siitä siirtolaismää-

rästä, joka kustakin kansallisuudesta oli ollut maassa vuoden 1910 väestölaskennassa. Suomalaisen kiintiö oli 3 921 henkilöä vuodessa. Kiintiötä tiukennettiin kuitenkin jo vuonna 1924 niin, että väestölaskentavuodeksi valittiin vuosi 1890 ja kolmen prosentin sijasta käytettiin laskentaperusteena kahta prosenttia.

Uusilla määräyksillä haluttiin rajoittaa nimenomaan Itä- ja Etelä-Euroopasta Yhdysvaltoihin tulevaa siirtolaisuutta ja jättää ovet auki Euroopan länsiosista tuleville. Suomalaisen kohdalla määräys vaikutti niin kuin haluttiinkin: kiintiön supistuminen 471:een kuihdutti Suomesta tulevan siirtolaisvirran lähes kokonaan. Muiden Pohjoismaiden osalta kiintiöiden leikkaus ei ollut yhtä tuntuva.

Vuonna 1929 Yhdysvalloissa säädettiin taas uusi ja entistä tiukempi siirtolaislaki, mutta sillä ei enää juuri ollut merkitystä. Syksyllä 1929 alkanut suuri lama-kausi teki nimittäin Yhdysvalloista maan, joka ei kiinnostanut pitkään aikaan siirtolaisiksi haluavia.⁴

Kanada asetti passipakon vuonna 1923 kaikille muille siirtolaisille paitsi briteille. Tämä ei juuri rajoittanut suomalaisten siirtolaisuutta Kanadaan, mutta talouslamman puhjettua Kanadakin sulki ovensa.⁵ Suuren siirtolaisuuden vuosikymmenet olivat nyt lopussa.

Kilpailu siirtolaisen matkarahoista

7

Kun siirtolaisuudesta tuli massailmiö, laivayhtiöt alkoivat toden teolla kiinnostua siirtolaiskuljetuksista. Aluksi siirtolaisia kuljetettiin purjelaivoilla. 1870-luvun alkaessa näiden tilalla oli kuitenkin jo suuria höyrylaivoja, jotka tarjosivat purjelaivoihin verrattuina matkustajille monia etuja. Niinpä laivojen lähtö- ja tuloajasta voitiin ilmoittaa täsmällisesti etukäteen. Lisäksi matka voitiin tehdä aikaisempaa paljon nopeammin ja ajan mittaan myös halvemmalla.

Purjelaivalla siirtolaiseksi matkustaneiden suomalaisten määrä jäi mitättömäksi. Ensimmäisessä tunnetussa Suomeen levitetystä siirtolaismainoksessa katsottiin kuitenkin vielä aiheelliseksi korostaa, millaisia etuja höyrylaivat tarjosivat purjelaivoihin verrattuna. Viranomaiset löysivät tämän vuodelta 1871 olevan mainoksen Muoniosta majatalon seinältä, minne joku Allan-linjan asiamies oli sen kiinnittänyt. Mainoslehtinen lupasi, että ”*Kaikista linjoista Atlantarin meren poik-*

*ki on linja Kvepekin ja Portlannin kautta lyhyin ja sentähden merimatkan vaivat väheneet. Tultuaan Kvepekkiin, lähtevät matkustajat siitä rautatiellä, joka on aivan lähellä seisotuspaikkaa, jonka tähden ne säästävät sekä aikaa että rahan kulua. Tällä tavalla saatetaan välttää niitä pahennuksia, jotka muutoin tavallisesti seuraavat tultua ja lähtöä sellaisista seisotuspaikoista.”*¹

Kun siirtolaisuus Suomesta alkoi, kilpailivat Euroopasta lähtevistä siirtolaiskulketuksista ennen muuta englantilaiset ja saksalaiset laivayhtiöt. Niistä huomattavimpia olivat saksalaiset HAPAG² ja Norddeutscher Lloyd sekä englantilaiset Cunard, Inman, National, Dominion, White Star, Anchor, Allan, State ja Wilson.³

Ruotsalaisten agenttien kulta-aika Suomessa

Ensimmäiset suomalaiset siirtolaiset saivat ”amerikankuumeensa” Ruotsista ja Norjasta, joiden siirtolaisista pääosa käytti 1860- ja 1870-luvulla englantilaisia laivalinjoja. Siksi oli mitä luonnollisinta, että Suomesta tullut siirtolaisvirta kytkeytyi kansainväliseen kuljetusorganisaatioon juuri näissä maissa toimineiden englantilaisten agenttien välityksellä.

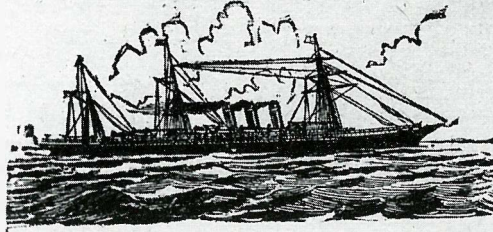
Ruotsissa toimineiden agenttien 1870-luvulla Suomeen suuntaamasta propagandasta on säilynyt hyvin niukasti tietoja. Vuodelta 1873 olevasta siirtolaisraportista löytyy kuitenkin maininta, jonka mukaan Vaasassa, Kokkolassa ja Kristiinankaupungissa jaettiin syksyllä 1872 ja talvella 1873 Ruotsissa painettuja suomenkielisiä ja ruotsinkielisiä opasteita Amerikkaan matkustaville.

Siirtolaisuus Suomesta kuten yleensäkin Euroopasta valtamerentakaisiin maihin oli 1870-luvun lopulla hyvin vähäistä. Uusi muuttoaalto alkoi kuitenkin jo 1880-luvun alussa, ja tällöin taistelu suomalaisista siirtolaisista kiihtyi. Niinpä Göteborgissa toimineiden agenttien edustajat tulivat suomalaisia vastaan jo Tukholmaan ja palkkasivat itselleen suomea osaavia apulaisia. Myös joihinkin valtameriläivoihin palkattiin 1880-luvun alussa suomea puhuvia tulkkeja.⁴

Matkalipun ostaminen valtamerentakaisiin maihin ei ollut Suomessa mahdollista vielä 1870-luvulla eikä 1880-luvun alussakaan, vaan siirtolaiseksi lähtevän oli hankittava matkalippunsa joko Ruotsista tai Norjasta. Tämän lisäksi suomalaiset siirtolaiseksi aikovat saivat kuitenkin jo hyvin varhain matkalippuja myös Yhdysvalloista, jossa laivayhtiöillä oli asiamiehiä. Näiltä siirtolaiset saattoivat ostaa niin sanottuja prepaid-lippuja, joita voitiin lähettää Eurooppaan. Prepaid-lipulla voitiin matkustaa Euroopasta jollekin tietylle Pohjois-Amerikan paikkakunnalle.

Suomalaisille prepaid-lippuja myyneet henkilöt olivat yleensä amerikansuomalaisia liikemiehiä, jotka kaupittelivat ”tuotteitaan” etenkin Amerikan Suomalaisessa Lehdessä. Tämä lehti julkaisi keväisin siirtolaiseksi aikoville matkustusohjeita. Lehden mainitaan levinneen vuonna 1882 jopa 80 Suomen paikkakunnalle, pääasiassa Oulun ja Vaasan lääneihin. Pudasjärvelle lehteä tuli jopa 20 kappaletta. Amerikansuomalaisten sanomalehtien palstoille sijoitettu laivayhtiöiden siirtolaispropaganda tavoitti siten hyvin ne henkilöt, jotka Suomessa olivat aikeissa lähteä Amerikkaan.

Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiö, Helsinki,

myypi höyrylaivapilettiä Amerikasta kaikille rautatien asemille Suomessa ja päinvastoin, sekä rautatiepilettejä kaikkiin paikkoihin Amerikkaan.

Wälittää rahälähetystjiä Amerikasta Suomeen ja Suomesta Amerikkaan, ja wälittää myöskin tawaralähetystjiä Amerikan ja Suomen wälillä.

Hornborg & Co.,

Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön Pääasiamiehet Amerikkaan,

29 State Str., New York.

Suom. Meillä on suomalaisia kirjoja warastossa. Kirjaluettelo lähetetään pyynnöstä wapaasti jokaiselle.

26

Laivayhtiöt julkaisivat tuhansia ja taas tuhansia mainoksia, joissa omaa yhtiötä kehuittiin estottomasti. Norddeutscher Lloydin ilmoituksesta saatiin vuonna 1890 lukea, miten hienosti tämä yhtiö piti huolta suomalaisista siirtolaisista: *”Tahdomme lausua sydämelliset kiitokset suomalaisen siirtolaisyhtiön asiamiehille sekä Waasassa että New Yorkissa ... ja myös täten kehoitamme kaikkia Amerikan ja Suomen wäliä kulkewia kansalaisia matkustamaan sitä tietä mikä on niin nopea ja jolla niin hywä hoito ja huoli pidetään erittäinkin suomalaisista siirtolaisista, eikä uskomaan huonojen linjain wilpillisiä asiamiehiä, jotka makeilla sanoilla ja ilmoituksilla waan wiettelewät kansalaisia matkustamaan hitailla rahtilaiwoilla.”* (Waasan Lehti 29.11.1890). – Kuvassa olevan mainoksen taas julkaisi Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön pääasiamies *Siirtolainen*-lehdessä 4.7.1894.

Suomalaisten lähtö siirtolaiseksi helpottui huomattavasti vuonna 1886: tästä alkaen siirtolaiseksi haluava saattoi nimittäin ostaa matkalippunsa jo kotimaasta.⁵ Siirtolaisuutta aikaisemmin miltei hysteerisesti pelänneet viranomaiset eivät puuttuneet matkalippujen myyntiin millään tavalla, eivät liioin niihin ilmoitukseen, joita lippujen myyjät julkaisivat sanomalehdissä.

Norddeutscher Lloyd tulee Suomeen

Kun kauppias K. J. Wahlstein avasi Vaasassa ”tikettikonttorinsa” vuonna 1886, kilpailu suomalaisen siirtolaisen sielusta ja rahoista kiihtyi. Wahlsteinia jäljitellen ruotsalaisten siirtolaisyhtiöiden johtajat hankkivat pian ala-agentteja melkein kaikista Pohjanlahden rannikon satamakaupungeista ja Seinäjoelta.⁶

The Scandinavian and Finl. Emigr. Co., Ltd.
Incorporated under the laws of the State of New York.

OFFICES:
 Scand. & Finl. Emigr. Co., Ltd.
 21 Nassau St., N.Y. YORK.
 & A. G. & Co., Ltd., Managers.
 Scand. & Finl. Emigr. Co., Ltd.
 HILFENBERG, MICHIG.
 J. H. M. & Co., W. M. & Co.
 Scand. & Finl. Emigr. Co., Ltd.
 W. S. & Co., FINLAND.
 F. K. & Co., GERMANY.

AGENTS IN SEVERAL PORTS IN FINLAND.
 General Agents for Norddeutscher Lloyd Steamship Company, in Finland.
 Money Orders and Exchange for All Ports in Scandinavia and Finland a Specialty.

AGENCIES:
 Wasa Affre Bank, Wasa Finland.
 Finlands Bank, i Finland.
 Den Norske Credit Bank.
 Christiania, Norway.
 Skand. Credit Aktie Bolaget.
 Stockholm, Sweden.

New York Maalisk 29 p. 1892.

Herra Oskar Heinonen
 Ylikylä Merikarvia Finland.

Uro. Kirjeenne 12 p:llä tältä kuulta olen saanut.
 ja sen lisäillen kaikkiin puoliin lueant. Minä
 matkustan parin viikon perästä asioiden takia
 ja ja käyn siinä maassa Suomessaakin. Olkaa
 hyvä ja kirjoittakaa minulle kirje osoitteella
 Herran V. Ek. Hautoniemi ja selittäkää kaikki
 asia juurta jalkoain, mainittua samassa
 minä aikaina ne rettelit tapahtui sekä
 kenen kanssa, eikä se oli sen apulais.
 sen kanssa. Kun minä saan tarpeelliset tie-
 dot asiasta niin haluan tehdä perinpohjaisen
 tutkimuksen, ja päätän vasta ritte asian kaa-
 rojen jälkeen. Kunnioituksella

G. A. Grönlund.

The Scandinavian and Finl. Emigr. Co., Ltd. myi suomalaistilaisille siirtolaisille tuhansia matkalippuja ja välitti Amerikassa olleiden suomalais-ten rahoja "vanhaan maa-
 han". Vuonna 1892 merikar-
 vialaisella Oskar Heinosella
 oli rahoja Suomeen lähettä-
 essään ongelmia. Yhtiön
 johtaja lupasi vastauskir-
 jeessään tehdä "perin poh-
 jaisen tutkimuksen" ja päät-
 tää "sitte asian haarojen jäl-
 keen". – Turun yliopisto,
 Yleinen historia.

G. A. Grönlundin vaiheista vuoden 1893 jälkeen on säilynyt hyvin niu-
 kasti tietoja. Hänen väitetään syksyllä
 1893 paenneen Yhdysvaltain viran-
 omaisia Suomeen, ja olleen sitten
 myös Ruotsissa ja Afrikassa, minkä
 jälkeen hän taas palasi Yhdysvaltoi-
 hin. 1890-luvun lopulla Grönlundin
 sanotaan olleen "liikehommassa"
 Missouriissa.

Grönlund ei ollut vain matkalippu-
 jen myyjä. Hän välitti Suomeen myös
 siirtolaisten rahoja. Väitetään, että
 parhaana vuonna hän olisi välittänyt

Suomeen jopa kuusi miljoonaa mark-
 kaa ja että hänen yhtiönsä tekemän
 konkurssin yhteydessä suomalaiset
 siirtolaiset olisivat menettäneet satoja
 tuhansia dollareita, jotka Grönlund
 oli ottanut vastaan, mutta ei koskaan
 toimittanut Suomeen. Kotimaahan ra-
 haa lähettäessään suomalaiset menet-
 tivät rahojaan myös parin muun yhti-
 ön konkurssissa. Toinen näistä oli
 skandinaavien omistama American
 Emigrant Company ja toinen suoma-
 laisten omistama Oldenburg–Jasberg
 Company.

Saksalaiset laivayhtiöt tulivat toden teolla kilpailuun mukaan vuonna 1888. Niinpä HAPAG hankki tällöin Suomesta asiamiehen ja ilmoitteli useissakin sanomalehdissä.⁷ Todelliseksi sodaksi siirtolaisagenttien kilpailu muuttui syksyllä 1889, kun mukaan tulivat The Scandinavian & Finlanders Emigrant Co ja sen perustaja G. A. Grönlund.

Grönlundin sanotaan olleen juutalaisen kauppiaan poika Tampereelta. Amerikkaan hän lienee tullut joskus 1880-luvun alkupuolella. Vuonna 1887 hän perusti oman ”siirtolaisyhtiönsä” ja liittoutui siten Norddeutscher Lloydin kanssa. Tavoitteena oli ohjata pääosa Suomen siirtolaisliikenteestä kulkemaan Saksan kautta.

Syksyllä 1889 The Scandinavian & Finlanders Emigrant Co. lähetti asiamiehen Suomeen V. K. Hultin -nimisen henkilön, joka rakensi Suomeen tultuaan nopeasti ennen näkemättömän tiheän siirtolaisasiamiesten verkoston. Niinpä yhtiöllä oli keväällä 1890 edustaja ainakin 14 paikkakunnalla,⁸ ja asiamiesverkostoa kasvatettiin vielä tämän jälkeenkin.

Hultin hankki asiamiehiä erityisesti niiltä paikkakunnilta, joilta oli lähtenyt runsaasti siirtolaisia tai jotka olivat tärkeitä siirtolaisiksi lähtevien kokoontumispaikkoja. Hän julkaisi paljon myös sanomalehti-ilmoituksia. Aivan erityisesti näitä ilmoituksia oli Waasan Lehdessä.

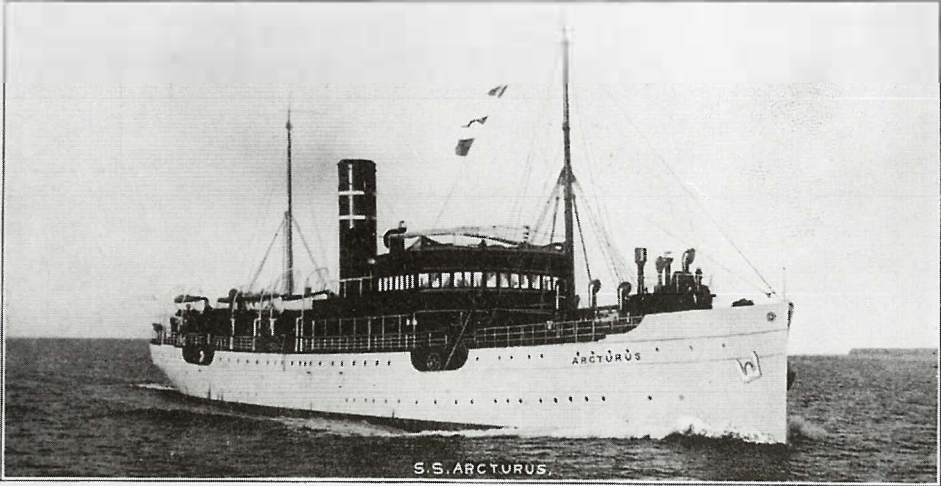
Suomessa toimineita siirtolaisagentteja oli 1890-luvun alussa niin paljon, että tätä ajankohtaa voisi luonnehtia siirtolaisagenttien kulta-ajaksi. Kilpailu oli kuitenkin armottoman kovaa, ja aika paljon muutakin kuin kulta-aikaa. Eniten agentteja oli Vaasassa, Seinäjoella ja Hangossa. Hangossa oli parhaimmillaan ainakin kahdentoista laivalinjan edustus.⁹

Laivayhtiöiden ilmoittelussa on havaittavissa eräs kaikille yhteinen piirre: pääosa ilmoituksista oli niissä sanomalehdissä, jotka levisivät Etelä-Pohjanmaalle. Ilmoittajat eivät yrittäneet vaikuttaa alueilla, joilta siirtolaisuus ei ollut alkanut eikä saanut massailmiön luonnetta. Tavoitteena oli ensi sijassa Pohjanmaalta tulevien siirtolaisten ohjaileminen oman linjan asiakkaisiksi.¹⁰

Sanomalehtimainosten ohella asiakkaita etsittiin levittämällä kuljetuksista, aikatauluista ja matkalipun hinnasta kertovia mainoslehtisiä. Nimenomaan Hultinin siirtolaiskonttori levitti näitä suunnattomia määriä. Jotkut agentit kaupittelivat matkalippujaan junissa, ja Seinäjoen asemalla agenttijoukko joskus jopa sanomukaisesti tappeli asiakkaista.¹¹

Hultin hankki 1890-luvun alussa asiakkaiskseen huomattavan osan Suomesta lähteneistä siirtolaisista. Jo vuonna 1890 Norddeutscher Lloyd kuljetti enemmän suomalaisia siirtolaisia kuin yksikään toinen laivayhtiö ja vuonna 1891 enemmän kuin kaikki muut yhtiöt yhteensä.

Grönlundin, Hultinin ja Norddeutscher Lloydin menestys jäi kuitenkin lyhyeksi, kun Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiö (SHO) solmi yhteistyösopimuksen useiden Englannista siirtolaisia valtamerentakaisiin maihin kuljettaneiden yhtiöiden kanssa ja aloitti syksyllä 1891 säännölliset siirtolaiskuljetukset Hangosta Englantiin. Kuljetusorganisaation toisessa päässä eli Amerikassa Grönlund oli kuitenkin ajautunut vaikeuksiin jo aikaisemmin alettuaan riidellä amerikansuomalaisten sanomalehtimiesten kanssa. Tämän seurauksena hän menetti amerikansuomalaisten keskuudessa nauttimaan sa hyvän maineen ja samalla mahdolli-

HOLIDAY TOURS: "OFF THE BEATEN TRACK."

Finland Line (Illustrated Programme (free) from JOHN GOOD & SONS, LTD., HULL.
or local Tourist Agents.

SHO:n höyrylaiva Arcturus oli laiva, joka jäi lukemattomien siirtolaisten mieleen. Siihen nousiin Hangossa, ja sen tunkkaisessa "ruumassa" matkattiin Englantiin. Tuhannet ja taas tuhannet näkivät sen kannelta viimeisen kerran synnyinmaansa rannat. Arcturus tuli siirtolaisliikenteeseen 1890-luvun lopulla ja palveli maastamuuttajia vielä 1930-luvullakin. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

suutensa toimia menestyksekkäästi liike- miehenä.

SHO:n tekemä sopimus englantilaisten ja amerikkalaisten yhtiöiden kanssa oli SHO:n ja Grönlundin ohjaileman organisaation välisen sodan lähtölaukaus. Ratkaisevaa osaa tässä sodassa näytteli sellainen yllättävä tekijä kuin kolera, joka vuonna 1892 raivosi Euroopassa. Yhdysvalloissa määrättiin syksyllä 1892 kolmen viikon karanteeni kaikille siirtolaisia tuoville laivoille. Tästä kärsivät erityisesti Itä-Euroopasta tulleita siirtolaisia kuljettaneet saksalaiset laivayhtiöt. Kuolinkun Norddeutscher Lloydin toiminta Suomessa sai kuitenkin vasta keväällä 1894,

kun The Scandinavian & Finlanders Emigrant Co. teki Yhdysvalloissa konkurssin. Lähes kaikki suomalaissiirtolaiset käyttivät tämän jälkeen taas englantilaisten ja amerikkalaisten laivayhtiöiden tarjoamia kuljetuksia. Samalla SHO sai käytännöllisesti katsoen monopolin valtameriläivayhtiöiden edustajana Suomessa.¹²

Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön monopolikausi

Suomen amerikansiirtolaisuus oli vuosina 1894–98 hyvin vähäistä. Niinpä oli luonnollista, että siirtolaiskuljetuksista ei

juuri kilpailtu. Vasta 1890-luvun lopulla, kun siirtolaisuus jälleen alkoi paisua, syntyi taas kilpailua. 1890-luvun alkuun verrattuna se oli kuitenkin hyvin vaatimaton. Scandinavian–American -linja (entinen Thingvalla) yritti vuonna 1899 saada asiakkaita Suomesta, mutta huonolla menestyksellä. Vuodesta 1901 lähtien SHO ja Scandinavian–American -linja olivat sitä paitsi jo yhteistoiminnassa.¹³

1900-luvun alussa Suomessa käytiin siirtolaiskuljetuksista lyhyt, mutta kiivas hintasota. Sen aloitti keväällä 1903 Höyrylaiva Osakeyhtiö Nord, joka ilmoitti edustavansa Suomessa HAPAGia, Norddeutscher Lloydia ja Skandia-linjaa. Nord lupasi kuljettaa siirtolaisia Amerikkaan 100 markalla. SHO ja sen kanssa yhteistoiminnassa olleet valtamerilinjat vastasivat pudottamalla lipun hinnan 79 markkaan.¹⁴

Höyrylaiva Osakeyhtiö Nordin tarina jäi lyhyeksi, sillä syksyllä 1904 SHO osti sen laivat. Näin SHO onnistui jälleen monopolisoimaan Suomesta lähtevän siirtolaisliikenteen.

Ensimmäinen maailmansota tyrehytti niin Suomesta kuin muualtakin Euroopasta Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisvirran. Ne harvat, jotka lähtivät Suomesta

maailmansodan aikana, kulkivat Ruotsin ja Norjan kautta. Sodan päätyttyä siirtolaisuus elpyi, mutta aikaisempaan verrattuna se oli vaimeata. Laivayhtiöiden kilpailu asiakkaita jatkui silti entiseen tapaan.

SHO kuljetti vielä vuosina 1920–21 kaikki Suomesta lähteneet siirtolaiset. Tämän jälkeen sen monopoli murtui, mutta tärkein kuljettaja se oli edelleenkin. Pie-nimmillään sen osuus oli vuonna 1929, mutta vielä tällöinkin se kuljetti yli puolet Suomesta lähteneistä siirtolaisista.¹⁵

SHO:n edustamat laivalinjat olivat 1920-luvulla suurin pärtin samat kuin ennen ensimmäistä maailmansotaakin. White Star–Dominion oli edelleenkin tärkeä. Cunard säilytti niinkään asemansa. Kaikkein tärkeimmäksi kasvoi tässä vaiheessa C.P.R., jonka osuus vuonna 1923 oli kokonaista 40%.

SHO:n pahin kilpailija 1920-luvulla oli Ruotsin–Amerikan -linja. Lähtevät ja palaavat siirtolaiset eivät kuitenkaan enää olleet laivayhtiöille samanlainen kulta-kaivos kuin ennen ensimmäistä maailmansotaa. Tuolla vuosikymmenellä tulivat toisaalta muotiin siirtolaisten Eurooppaan, myös Suomeen, tekemät huvimatkat, joiden järjestämisestä kilpailivat sekä laivayhtiöt että amerikansuomalaiset järjestöt.¹⁶

Atlantin aalloilla

8

Matka Suomesta Amerikkaan oli elämys, josta useimmille siirtolaisille jäi värikkäitä muistoja. Moni muisteli matkaa vielä vanhuksenakin samaan tapaan kuin parkanolainen Julia Salmentausta:

”No sitte päästii Hankoniemelle ja sitte aamulla kaikki ne laivalle menevät huurettiin sinne. Se oli siihen aikaan hyvin huono laiva, että siinä oli miehet ja naiset kaikki yhres. Ja Herra Jumala ei silloin ollu myrskyä, kun maalta lährettiin. Sitte rupes nousee mahroton myrsky, kun päästiin niin aavalle, ettei enää maata näkyny. Siellä oli vanhempia ihmisiä, ne rukoili ja veisas kauheest ... Sitten minä oli kipiänä Atlantilla, minä olin niin kipiänä.”¹

Euroopasta valtamerentakaisiin maihin suuntautunut siirtolaisvirta koostui lukuisista eri haaroista, jotka tulivat sekä Euroopan sisäosista että rannikoilta ja yhtyivät muutamissa Atlantin rannikon satamakaupungeissa. Niistä kulki yksi suuri

virta Pohjois-Amerikkaan ja muutamia pienempiä virtoja muihin maanosiin.

Suomesta lähtenyt siirtolaisvirta kulki 1870- ja 1880-luvulla miltei kokonaisuudessaan Tukholman kautta. Sinne tultiin suomalaisella rannikkolaivalla, joka lähti jostakin Pohjanlahden satamasta, useimmiten Vaasasta. Oulun läänistä lähteneet käyttivät usein myös ruotsalaisia rannikkolaivoja.

Talviliikenteen vakiintuminen Hangon ja Tukholman välille sekä rautatieyhteyden saaminen Pohjanmaalta Hankoon (1883) muuttivat siirtolaisvirran kulkua jonkin verran jo 1880-luvulla: talvella ja varhain keväällä pääosa Tukholmaan saapuneista suomalaisista siirtolaisista tuli Hangon kautta. Talviliikenteen ollessa vaikeuksissa turvauduttiin hätätilassa myös sellaiseen reittiin, joka vei siirtolaisen ensin Hyvinkäältä Pietariin ja sieltä Libauhun, josta laivat pääsivät lähtemään talvellakin säännöllisemmin kuin Hangosta. Norddeutscher Lloyd kuljetti siirtolaisia myös Hangosta Kööpenhaminaan tai Lyypekkiin.²

Kun SHO aloitti syksyllä 1891 säännölliset siirtolaiskuljetukset Hangon ja Hullin välillä, Ruotsin kautta matkustaminen kuihtui. Parissa vuodessa myös Tanskan ja Saksan kautta matkustaminen väheni huomattavasti. Siirtolaisuuden päävirta kulki nyt Hangosta Hulliin, ja tällaisena tilanne säilyi aina suuren siirtolaisuuden loppuun asti.³

Kun siirtolaisuuden päävirta kulki Ruotsin kautta, oli Tukholma siis ensimmäinen Suomen ulkopuolinen etappi. Täältä matka jatkui joko junalla tai laivalla Göteborgiin, josta päästiin laivalla Hulliin. Saksalaiset yhtiöt taas veivät asiakkansa Tukholmasta joko Kööpenhami-

naan tai Lyypekkiin. Jos ensimmäisenä päämääränä oli Kööpenhamina, jatkettiin sieltä matkaa Lyypekkiin. Saksan halki mentiin junalla Bremerhaveniin, josta matkaa jatkettiin valtamerilaivalla. Hulliin tulleet siirtolaiset taas matkustivat junalla Englannin poikki Liverpooliin, josta valtamerimatka alkoi.⁴

Matka Suomesta valtamerilaivojen lähtösatamiin kesti parhaassa tapauksessa vain muutamia päiviä. Pahimmassa tapauksessa siirtolaiset joutuivat sen sijaan odottamaan kuljetuksia Hangossa tai Ruotsissa jopa viikkokausia. Muutamia päiviä kestäneitä pysähdyksiä saattoi tapahtua myös Saksassa ja Englannissa.

Valtamerimatkan kestossa oli suuria vaihteluja – laivat olivat nimenomaan 1870- ja 1880-luvulla kovin eri tasoisia. Useimmiten matkasta selviydettiin kuitenkin alle 10 vuorokaudessa. Koko siirtolaisaikakaudesta voidaan yleistäen sanoa, että suomalaiselta siirtolaiselta meni matkalla kotipaikkakunnalta johonkin Pohjois-Amerikan satamakaupunkiin noin kaksi viikkoa.⁵

Pohjois-Amerikkaan tultuaan siirtolaiset nousivat yleensä maihin New Yorkissa, Bostonissa tai Quebecissä – poikkeuksellisesti Portlandissa (Maine) tai Philadelphiassa (Pa). Itärannikon satamakaupungeista osa siirtolaisista jatkoi matkaansa junalla kauas sisämaahan tai länsirannikolle. Jos siirtolaisen päämääräpaikakunta oli Pohjois-Amerikan sisä- tai länsiosissa, oli hänellä New Yorkiin, Bostoniin tai Quebeciin tultuaan vielä jäljellä useita päiviä kestänyt junamatka. Esimerkiksi Oskari Tokoi kertoo muistelmissaan, että kun hän vuonna 1891 matkusti New Yorkista Wyomingin Carboniin, kesti tämä matka kokonaisen viikon.⁶ Tokoin

Siirtolaisia Hangon satamassa. Emil Danielssonin (1882–1967) akvarelli 1900-luvun alkuvuosilta. – *Museovirasto*.

tullessa Amerikkaan olivat junat jo korvanneet sisämaareittejä kulkeneet laivat.⁷

Siirtolaiseksi lähtijän ensimmäinen ongelma oli yleensä matkalipun ostamiseen tarvittavien rahojen hankkiminen. Helppimmin se onnistui talollisille ja näiden lapsille. Itsellisten, mäkitupalaisten, renkien ja piikojen oli hyvin usein turvauduttava lainarahoihin. Noin kolmannes suomalaisista osti matkalippunsa Amerikasta saaduilla rahoilla, noin kolmannes onnistui lainaamaan kotimaasta, vain yhdellä kolmanneksella oli matkarahat omasta takaa.⁸ Tuntematon määrä – ehkä ei kovin pieni – joutui luopumaan matkasta, koska matkarahoja ei löytynyt mistään.

Matkalipun hinta riippui luonnollisesti mm. lähtöajankohdasta, matkustusluokasta, määränpäästä ja käytetystä laivayhtiöstä. Esimerkiksi vuonna 1899 lippu Hangosta New Yorkiin maksoi White Star -linjan laivalla halvimmillaan 155 silloista markkaa. Elinkustannusindeksiin perustuvan laskentakertoimen avulla arvioituna sen ostovoima olisi vuoden 1996 rahassa mitattuna ollut hieman yli 3 000 markkaa. Cunard-linjan laivalla puolestaan saattoi vuonna 1910 matkustaa Hangosta Bostoniin 246 markalla eli nykyrahassa noin 4300 markalla. Paremman matkustusluokan mukavuuksista joutui tietenkin maksamaan lisähintaa. Amerikassa matka tulosatamasta kauemmas sisämaahan saattoi vielä lisätä kuluja huomattavasti.

Esimerkiksi Michiganiin matkanneet jou-
tuivat maksamaan lipustaan melkein sa-
man verran lisää kuin laivamatkasta. Kali-
forniaan, Oregoniin ja Washintoniin asti
menneille matkakuluja kertyi halvimmil-
laankin lähes 500 markkaa (1899) eli
melkein 10 000 markkaa vuoden 1996 os-
tovoimalla mitattuna.

Kun matkan rahoitus oli kunnossa,
seurasi passin hankkiminen, mihin liittyi
vain harvoin ongelmia. Kotiseurakunnan
kirkkoherralta haettiin ensin ”papinkirja”
ja nimismieheltä (tai maistraatilta) esteet-
tömyystodistus. Tämän jälkeen voitiin
pyytää passia joltakin passiviranomaiselta,
yleensä oman läänin lääninhallitukselta.
Passin hankkimisessa oli usein apuna
joku laivayhtiön asiamies, joka myi myös
matkalipun.⁹

Matkavarusteita siirtolaisella oli yleensä
vain vähän. Hän otti ehkä mukaan hiukan
ylimääräisiä vaatteita ja ruokaa kuten
palvuttua lampaanlihaa, leipää ja voita.
Mutta yleensä luotettiin siihen, että lai-
voissa saataisiin kylliksi ruokaa ja että
Amerikassa taas voitaisiin ostaa tarpeen
mukaan vaatteita.

Amerikkaan lähtö oli juhlalliseksi koettu
tapahtuma, vaikka lähdöt nimenomaan
Pohjanmaalla olivatkin aivan jokapäiväi-
siä. Sukulaisia ja tuttavvia käytiin hyväste-
lemässä ennen matkaa. Eräässä vuodelta
1891 säilyneessä kirjoitelmassa lähtöä
kuvataan seuraavasti:

*”Jo wiikon päivät käweltiin py-
häwaatteissa, eikä tehty päivän työtä.
”Mikä sitä nyt työtä tekee kuin pian Ame-
rikaan pääsee lähtemään”, niin tuumat-
tiin ja kuljettiin paperossi hampaissa hy-
västi sanomassa tutuille, jotka toiwotti-*

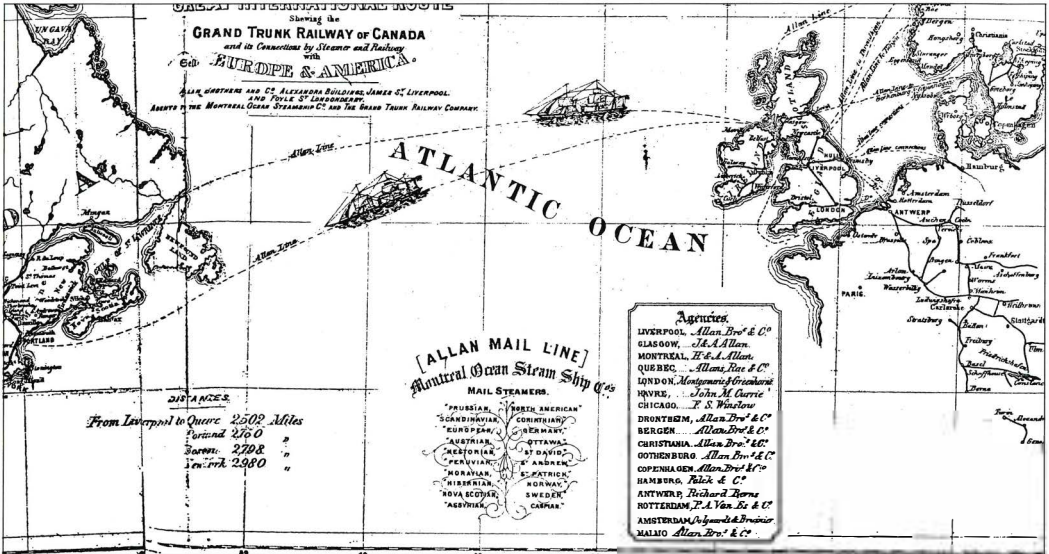
*vat onnea matkalle ja pudistiwat hellästi
kättämme. Jo wihdoin tuli se odotettu päi-
wä, jolloin piti sanoa kotiwäelle hywästi,
mutta se olikin kaikkein waikeinta. Ei se
muuten, waan kuin niin itkeä tillittiwät jo
koko aamun että ” kuin se tuokin nyt läh-
tee eikä taija enää ikään nähdä” ... Kir-
kon mäellä wielä käännynin katsomaan
ympäri kylää ja rinnasta nousi omituinen
tunne, joka huokaukseen wihdoin puhke-
si, waan matkaa jatkettiin eteenpäin.”¹⁰*

Alkumatkalla oli usein saattajana joku
omainen tai tuttava, ja matkaa tehtiin he-
vosella. Useimmiten ensimmäisenä pää-
määränä oli jokin rautatieasema, josta
matkaa voitiin jatkaa junalla. Kun siirto-
laisuus oli vilkkaimmillaan, saattoi sa-
massa junassa olla kymmeniä, kenties
joskus satojakin siirtolaisia.

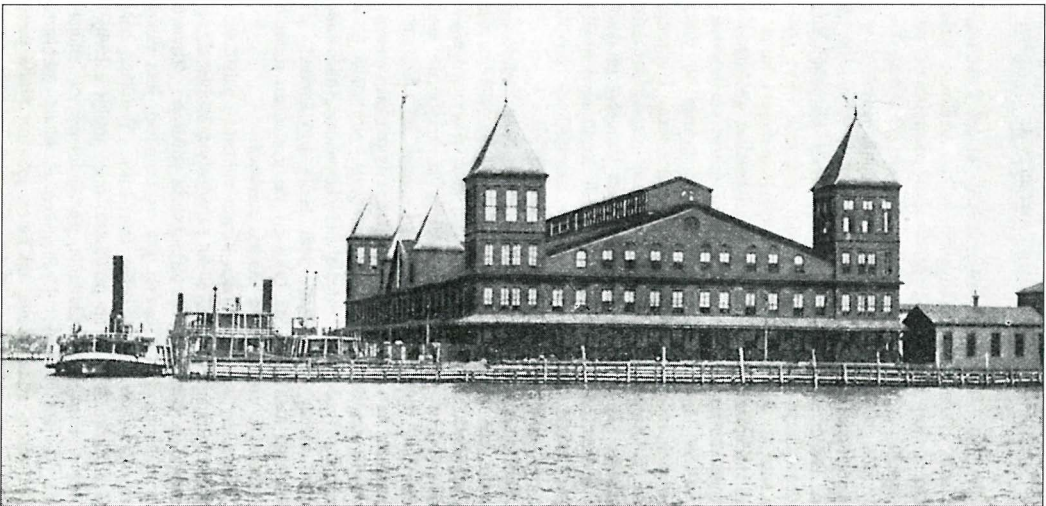
Amerikkaan matkalla oleva joukko oli
äänekästä. Kovaan meteliin ehkä pyrittiin
hukuttamaan ne ikävän tunteet, jotka itse-
pintaisesti pyrkivät esille, kun koti jäi vä-
hitellen aina kauemmaksi ja kauemmaksi.
Ehkä ilonpitoon joskus innosti myös pul-
lo, jolle oli löytynyt paikka matkaeväiden
joukkoon. Niinpä esimerkiksi eräs Kok-
kolassa junaan noussut siirtolainen kertoo
lähtötunnelmista seuraavasti:

*”Kun olimme kaikki junan sisällä,
kuului konduktöörin kimeä wihellys, ja
silloin sitä lähdettiin ... tawasta laulettiin
oikeen koko woimasta että konduktööri
käski wähän hiljempää laulaa, ettei ju-
nassa pahennusta tulisi, silloin me wähän
asetuttiin, waan taas asemilta lähdettyä
joku aloitti laulun niin toiset siihen heti
yhtyiwät.”¹¹ Näin siis lähdettiin kuin
soitellen sotaan.*

1870-luvulla ja 1880-luvun alkupuolella
matkalippu hankittiin yleensä joko
Tukholmasta tai Göteborgista, myöhem-

Allan-linjan mainokseen 1870-luvun alussa liittynyt kartta, joka kertoo, millaisia reittejä tämän linjan laivat käyttivät 1870-luvun alussa. Muoniosta majatalon seinältä löytynyt ja viranomaisten haltuun päätyneet mainos karttoineen lienee tarkoitettu Suomen pohjoisimista osista lähteneille siirtolaisille. – *Suomen Kansallisarkisto.*

Ellis-saari vuosisatoin vaihteessa. Ellis-saaren ja samalla New Yorkin kautta saapui Yhdysvaltoihin miljoonia ja taas miljoonia siirtolaisia. Ellis-saari on yhä paikka, johon siirtolaisten Amerikkaan tulo kytketään. Tämä saari olikin tulopaikoista tärkein, mutta myös Boston ja Quebec olivat ainakin suomalaisille siirtolaisille hyvin tärkeitä maiminnoisupaikkoja. – *Järnefelt 1899.*

min joko kotipaikkakunnalla asuneelta siirtolaisasiamieheltä tai lähimmässä kaupungissa olleesta ”tikettikonttorista”. Laivalinjojen välisen kilpailun ollessa kuumimmillaan siirtolaisten ei juuri tarvinnut etsiä matkalipun ostopaikkaa, sillä ”tikettejä” kaupiteltiin jopa junissa.¹²

Ainakin Vaasassa, Seinäjoella, Hyvinkäällä ja Hangossa oli ”siirtolaishotelleja”, joissa valtamerentakaisiin maihin matkustavat viettivät öitään. Olot näissä hotelleissa olivat varmaan kaikkea muuta kuin miellyttävät, mutta mökin pojalle riitti nurkkaus, jossa hän sai viettää yönsä.

Kun tultiin Hankoon, oli edessä matkalippujen ja passien tarkastus. SHO järjesti myös lääkärintarkastuksen, jotta ketään ei palautettaisi Pohjois-Amerikasta sairauden vuoksi takaisin.

Muutamilla juhlatunnelma päättyi jo satamassa pidettyyn lääkärintarkastukseen. Pieni osa siirtolaiseksi aikovista käännytettiin nimittäin sairauksien, esimerkiksi trakoman, takia kotiin. Suurin osa siirtolaisiksi pyrkineistä sai kuitenkin astua laivaan ja oli mukana, ”kun laiva rupesi irti liikkumaan möljästä ... silloin sitä hurrattiin kowasti.”¹³

Kun hurraa-huudot oli huudettu, kehityi tilanne usein seuraavasti:

”Ilta alkoi hämärtää, jokainen silmäili että vieläkö siintää armaan Suomemme rantoja; yö tuli ja myrsky yön mukana, jokaisen täytyi mennä ruumaan. Itsekukin etsi makuu paikan, waan turhaan. Täytyi ruweta ruuman lattialle, kun ei muuta ollut. Jo alko muutamia ylönannattaa, oksennusta oli joka paikassa. Moni ei kyennyt ylös nousemaan, siinä siwo oli, ei Suomessa ole siat semmoisessa hajussa ja mikä vielä pahempi kuin oli ahtaus että täytyi olla aiwan päällekkään, kuin

*meitä oli noin 200 paikkoin ja yksi pikku ”ruuma”, jossa oltiin.”*¹⁴

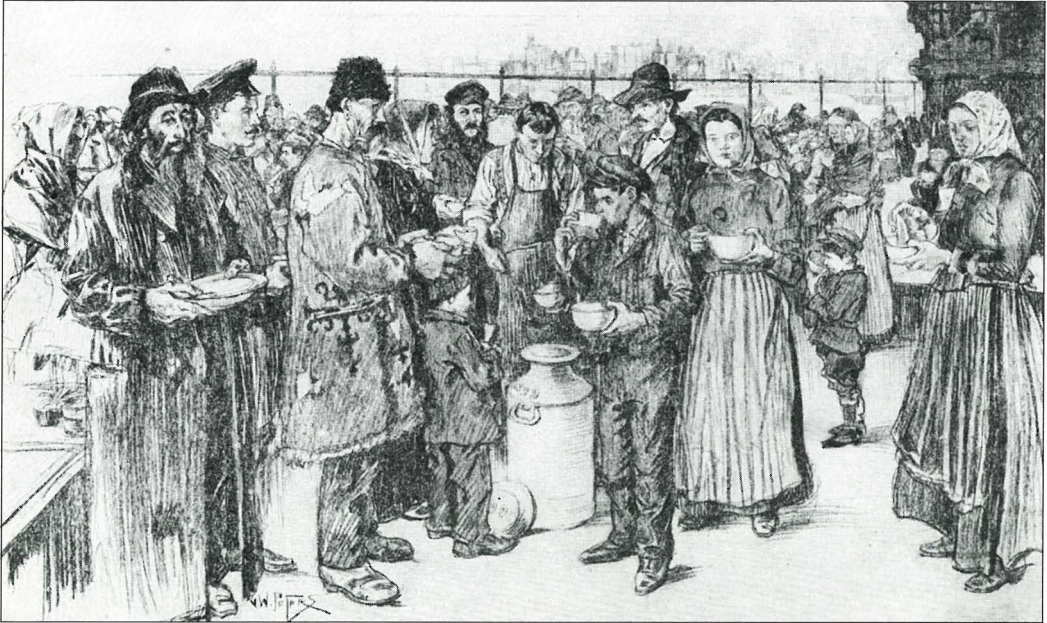
Jos matka kulki Ruotsin kautta, oli siirtolaisilla ensimmäinen merimatkinsa yleensä jostakin Pohjanlahden rannikko-kaupungista Tukholmaan. Tämä matka ei ollut mikään suuri seikkailu. Tukholmaan saapuminen oli sen sijaan jo hämmentävä kokemus. Satamassa olivat vastassa siirtolaisagenttien apulaiset, jotka piirittivät nopeasti maihin nousevat siirtolaiset:

*”Mutta nytkös mylläkkä nousi, kun laiwan portit aukaistiin; möljäällä kohahti ihmisiä laiwaan ettei ollut paljon liikkumisen sijaa. Nämä kyseliwät ja uteliwat piljeteistä ... ja kuulumme yhden ja toisen kauppaawan sekä ruotsin että suomen kielellä suosiotansa.”*¹⁵

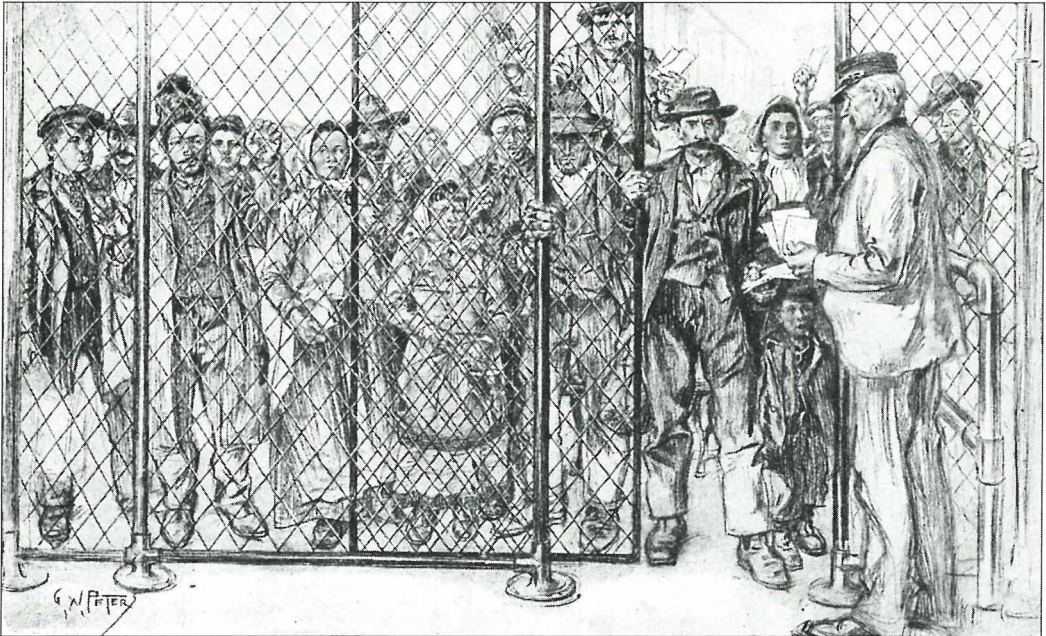
Satamasta suomalaiset marssivat sitten majapaikkoihinsa ”kuin olisi pataljoona ryssiä ollut liikkeellä”. Matka Tukholmasta Göteborgiin sujui kivuttomasti, Göteborgista Hulliin sitäkin tuskallisemmin:

*”Itsekullakin linjalla [on] oma osansa, joitten rajana ei kuitenkaan ole muuta kuin liitu wiiwat, ja saawat siis matkustajat kahlua toistensa oksennuksissa, jota onkin runsaasti Pohjan-merellä; ja sen vuoksi tässä on ilkein taiwal matkalla Amerikkaan.”*¹⁶

Suomesta lähdetessä laivassa oli yleensä vain suomalaisia. Saksasta ja Englannista matkaa jatkettaessa he liittyivät kuitenkin muualta Euroopasta tulleen siirtolaisvirtaan. Itä-Euroopasta tulleita kohtaan suomalaiset tunsivat ylemmydentuntoa – jopa siinä määrin, että suomalaisten ennakkoluulot otettiin huomioon laivayhtiöiden mainoksissakin. Ja Norddeutscher Lloydia arvosteltiin vuonna 1892 katkerasti siitä, että se ei erotellut suomalaisia ja ”polakoita” toisistaan:

Siirtolaiset ruokailevat New Yorkiin pääsyä odottaessaan. – Hälsning från Amerika.

Moni Ellissaarelle tullut siirtolainen odotti tällaisessa "häkissä" sukulaista, tuttavaa tai laivayhtiön asiamiestä, joka auttaisi New Yorkiin saapunutta. – Hälsning från Amerika.

Viimeinen osa matkasta tehtiin 1900-luvun alussa tällaisilla hevosten vetämillä vaunuilla. Yhdysvaltain siirtolaisviranomaisten raporteista käy ilmi, että vuosina 1907–20 tulleesta 95 516 suomalaisesta siirtolaisesta 55 466 aikoi mennä sukulaisen luo ja 31 898 ystävän luo. – Turun yliopisto, Yleinen historia.

”Puolalaisia eli n.k. ”polakoita” oli monta kertaa suurempi lauma kuin meitä. Ja koska tässä muistin ”polakoita”, muistin myöskin sen ”Darmstadtin” johtajien eli Bremen-linjan synnin, et’ eivät eroittaneet meitä ”polakoista” eri ruumiin, vaan komennettiin kaikki sekaisin kuin silakat suolaan.”¹⁷

Siirtolaisuuden alkuaikoina valtamerilinjan valinta lienee ollut melko sattumanvaraista. Vain muutamilla oli Amerikasta saatuja matkaohjeita. Eräässä 1870-luvun alkua koskevassa kertomuksessa matkareitin valintaa kuvataan seuraavasti:

”Matkallani Stokholmiin kohtasin yhden ruotsalaisen, joka oli myös matkalla Amerikkaan, Bostoniin. Kuin minulla ei ollut muuta pää-maalina kuin Amerika niin luulin sen olevan yhden tekewän mitä lin-

jaa menen eli mihin ranta kaupunkiin. Minä tiesin, että New Yorkki on suurin kaupunki, ja siellä olis paljon uutta nähtävänä, mutta kuin tiesin sen kaupungin olevan koko mailman waltatienä niin luulin jonkun syrjätien olevan rauhallisemman keltanokalle, ja sen wuoksi päätin lähtyä yhtämatkaa ruotsalaisen kanssa Bostoniin.”¹⁸

Siirtolaisilmiön vanhetessa matkareitien ja valtamerilinjojen valinta alkoi vähitellen kuitenkin perustua kohtalaisen tarkkoihin matkustusolosuhteita koskeviin tietoihin.

Valtamerimatkin oli 1800-luvun puolella siirtolaiselle ankara koettelemus. Lukuisissa matkakertomuksissa valitaan sellaisia seikkoja kuin huonoa ruokaa, liian ahtaita tiloja, epäsiisteyttä, ja

sitä, että matka tehtiin paljon hitaammalla laivalla kuin oli luvattu:

*”Agentti wei kaikki skandinaawilaiset, suomalaiset ja saksalaiset yhteen pimiään ja haisewaan putkaan laiwan pohjal-
le, keulassa. Tämä iljetti meitä kaikkia
jonka wuoksi teimme tenän ruumaan me-
nosta. Wälitäkki oli aiwan tyhiä ja met
tukimme romujamme pariin osastoon,
mutta samalla tuli akentti muiden wirka-
miesten kanssa ajamaan meitä ulos sieltä.
Kaikki haalasivat törkynsä alas paitsi
minä en hätäillyt laukkuni kanssa, joka
oli ainoa matka neuwoni. Minä sanoin
agentille että minulla oli wälitäkin piljet-
ti, enkä siis mene tuohon putkaan, joka ei
ole isänsäkään tappajalle kelwollinen.
Akentti sanoi, että se on mainittu wälitäk-
ki. Minä käsinkin hänen näyttämään sen
alla olewaa täkkiä, niin tahdon uskoa sitä
wälitäkiksi. Mutta Agentti pyörähti muu-
alle ja toinen lukitsi owet joista kapineet
oli pois muutettu, paitsi mun laukkuni,
joka jäi lukon taka ... Matka käwi sentäin
hywin ja suomalaiset, joita oli 8, oliwat
kiitettävän lujat merillä; sillä heistä ei
oksentanut kukaan, waikka saksalaiset
lykkäsiwät pahempaakin.”¹⁹*

Tulosatamissa siirtolaisviranomaiset tarkastivat maahan saapujat. Joku huono-onninen joutui vielä tässä vaiheessa palaamaan takaisin lähtömaahansa. Useimmiten palauttamisen syy oli jokin sairaus. Joskus siirtolainen saatettiin palauttaa myös siksi, ettei hänellä ollut ”maihinnousurahaa”, tai siksi, että hänen katsottiin saapuneen Amerikkaan jonkin yhtiön värväämänä. – Pääosa siirtolaisista läpäisi kuitenkin tarkastukset ja sai lähteä etsimään onneaan luvatusa maasta.

Ellissaaren lääkärintarkastusta on usein luonnehdittu tiukaksi. Siikajokilaakson kahdeksan kunnan siirtolaisuudesta tehty tutkimus osoittaa kuitenkin, että Amerikan portti saattoi avautua sairaallekin. Niinpä kirkonkirjojen mukaan Siikajokilaakso-
sta onnistui tuhansien terveiden joukossa pääsemään Amerikkaan yksi ”sokea”, yksi ”lähes sokea”, yksi ”huono silmäinen”, yksi ”kuuromykkä”, kaksi ”tylsämielistä”, yksi ”heikkomiellinen” ja yksi ”mielenvikainen”. – *Vilmusenaho 1995.*

Merimatalla oli omat vaikeutensa, mutta oli niitä vielä junamatkallakin. Englantia taitamattomille junamatka oli pelottava kokemus, koska moni joutui matkustamaan yksin päiväkaupallakin. Suomeen tulleissa kirjeissä todisteltiin kuitenkin sattuvasti, miten matkustajista pidettiin hyvää huolta:

”Koko matka hankosta alkain johdetaan ja paimenetaan niin ettei pääsekään pakoon muualla kuin meren jos maalla menee erhetyksessäkin pois laumasta niin kyllä se takaisin talutetaan ne pelkää että se öksyy oudoilla paikoilla tulkit on aina vastaan ottamassa misä vain maihin astutan ja komentavat niin kuin sota laumaa laivoista junaan ja junasta laivaan ja telekafi eli säkö sanomat lentää edellä että paimenet tulewat asema paikoilla vastaan ottamaan vaikka kuinka pöllö olisi niin kyllä sinne viedään mihin piletti osoitta.”²⁰

Siirtolaisen tullessa päämääräpaikkakunnalleen oli joku sukulainen tai tuttava yleensä vastassa. Tuttujen ihmisten pariin

pääseminen oli varmasti suuri helpotus pitkän ja pelottavan matkan jälkeen. Jos matka oli ollut pelottava, niin oli se toisaalta myös kokemus, jota siirtolainen ei koskaan unohtanut. Siirtolaisten joukossa lienee ollut paljon sellaisia, jotka eivät olleet käyneet ennen lähtöään yhdessäkään kaupungissa, sellaisia, jotka siirtolaiseksi lähtiessään näkivät ensimmäisen kerran junan ja laivan, ja jopa sellaisia, jotka nyt ensimmäisen kerran elämässään joutuivat tekemisiin muiden kuin kotikylän asukkaiden kanssa. Siten matka valtamerentakaisiin maihin oli ensimmäinen kivulias vaihe siinä pitkässä prosessissa, joka sopeutuminen uuteen elinympäristöön oli. Ensimmäisessä Amerikasta Suomeen lähettämässään kirjeessä siirtolainen saattoi muistella matkaansa esimerkiksi seuraavaan tapaan:

”Nyt minä päsini paikalla ja alan Kirjoitta matkastani saan Sanoaa hyväpäivä ja paljon Terveisiä teillä kaikilla Täältä Amerikasta.

Mutta ei se semmoista ole See Ammerikan meno kuiin Se luullan olevan. kyllä Sielä kuljetetan niin monella Sortilla ettei luuliskan ensin Kuin läksimme vuohijoen Asemalta niin oli jo visikymmen Asema ennen hankoa ja Siältä me pääsimme lähtemän Lauvantain ehtona ja päsimme Maanantaina köpenhaminan. ja Siältä lähdettiin samana päivänä Enklantin ja päsimme keskivikon Ehtona hullin. ja sinä oli vosikat kohta Paikalla jotka meitä Kuljettivat pitkin kaupunkija. ja kaikilla niillä ajureilla on neljä pyöräiset vaunut ja kaksi hevoista edessä. ja Waunut ovat niinkuin huone. Klasiset seinät ja nin Sudet että mahtu 50 henkeä ja meitäkin viettin ensimmäisillä Hevoisilla kaupunkin ja Siellä

annettiin kaffija ja Nisusta. sittä viättin toisilla Hevoisilla asemalla ja sieltä Lähdettiin yötä vastaan viämän Liiverpolin. ja sieltä sattin Pari tuntija nukkua ja Sittä viättin laivan jo Amupuolella päivä ja ehtonna Lähdettiin atlantille ja Päästin postonin 16 päivänä Sinne. ja sieltä lähdettiin ammerikan maata junalla kulkemaan ja päästin Clokuettin 19 päivä.

Hankosta lählevässä laivassa Oli kovin huono ruoka ja Muton semmeista ellei Huonot ihmise tahtonnut Sada mitän. mutta Sittä se parantui vähän Mutta huonoa se sieläkin oli. Mutta maku kamari oli hyvä. En minä reisustani muuta Tiedä.”²¹

Ja todella monelle siirtolaiselle matka jäi ainoaksi. Suomesta lähdettiin viideksi vuodeksi, mutta joku kovan onnen siirtolainen kuoli jo ennen kuin viisi vuotta oli kulunut. Useimmat toki elivät uudessa kotimaassaan kymmeniä vuosia mutta lykkäsivät paluuta kerta toisensa jälkeen – eivätäkään palanneet koskaan.

1920-luku oli amerikansiirtolaisuudessa monella tavalla oma poikkeava ajanjaksonsa. Niin myös siirtolaisten matkustamisessa. Matka Pohjois-Amerikkaan oli vielä 1800-luvun lopulla siirtolaiselle todellinen koettelemus. Laivayhtiöiden välinen ankara kilpailu johti kuitenkin vähitellen siihen, että Atlantin ylityksestä tuli jopa miellyttävä kokemus. SHO:n laivojen alkeellisuudesta valitettiin sen sijaan vielä 1920-luvullakin. Niinpä vuonna 1924 ilmestyneessä Siirtolaisuuskomitean mietinnössä paheksuttiin SHO:n laivoissa olleita puutteita.²² Mietinnön ilmestyessä siirtolaisuuden suuret vuodet olivat kuitenkin jo ohi, ja siksi oli jokseenkin yhdentekevää, millaisia parannuksia SHO:ta vaadittiin tekemään.

Siirtolaisuus heijasteli taloussuhdanteita

9

Siirtolaisilmiöille näyttää olevan ominaista se, että muuttoliikkeen voimakkuudessa tapahtuu huomattavia vaihteluja. Jonakin vuonna siirtolaisuus on erittäin laajaa, jonakin taas hyvin vähäistä. Suuressa amerikansiirtolaisuudessa voidaan erottaa ainakin kolmenlaista aaltoliikettä. Ensimmäinen näistä liittyi vuodenaikojen kulkuun, toinen lyhyihin ja kolmas pitkiin taloudellisiin suhdannejaksoihin.

Miten Suomen amerikansiirtolaisuuden voimakkuuden vaihtelu sitten kytkeytyi vuodenaikoihin? Siirtolaisuuden varhaisvaiheissa eli 1870-luvulla tämä muuttoliike painottui erittäin selvästi kesä- ja heinäkuuhun. Keskimäärin yli puolet siirtolaisista lähti näiden kahden kuukauden aikana. Jo 1880-luvulla lähdöt jakautuivat tasaisemmin eri kuukausille, ja samanlainen kehitys jatkui seuraavien siirtolaisuusvuosikymmenien aikana.¹

Tilastollinen Päätoimisto totesikin ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä,

että ”Säännöllinen asiantila näyttää olevan se, että siirtolaisuus kevätkuukausina eli maaliskuu-, huhti- ja toukokuussa saavuttaa huippunsa, laskee kesä- ja heinäkuussa, osottaa kohoamisen taipumusta elo- ja syyskuussa sekä sen jälkeen laskee laskemistaan saavuttaen vähimmän määränsä joulukuussa.”²

Siirtolaisuus huipentui 1870- ja 1880-luvulla kesäkuussa ennen muuta siksi, että siirtolaiset kulkivat tässä vaiheessa miltei poikkeuksetta Ruotsin kautta ja että ensimmäiset suomalaisia tuoneet laivat saapuivat sinne vasta toukokuun puolivälin jälkeen, kun jäät Pohjanlahdelta olivat sulaneet. Kun SHO sitten ryhtyi hoitamaan kuljetuksia 1890-luvun alussa, alkoi siirtolaisuudesta tulla nimenomaan varhaiskevään ilmiö. Ja kun talvimerenkulku vähitellen pääsi lapsenkengistään, muuttui siirtolaisuus lähes ympärivuotiseksi.

Hangosta Englantiin talvellakin ylläpidettyjen laivayhteyksien oheilla lienee ollut merkitystä sillä, että rautatieverkoston kehittäminen teki vähitellen helpoksi siirtymisen Suomen osasta toiseen minä vuodenaikana tahansa. Erityisen tärkeätä oli se, että 1880-luvulla Pohjanmaa sai rautatieyhteyden Hankoon ja että pohjalaiset siirtolaiset eivät enää olleet alkumatkalla sidottuja rannikkolaivojen kulkuun. Varsin pitkäänhän pohjalaisten matka alkoi rannikkolaivalla jostakin Pohjanmaan satamakaupungista.

Valtamerentakaisten taloussuhdanteiden vaihtelu ja siirtolaisille tarjolla olleiden töiden kausiluontoisuus vaikuttivat myös eri kuukausien siirtolaismääriin. Osa suomalaisten suosimista kaivoksista avattiin keväällä ja suljettiin syksyllä. Samoin meneteltiin monilla rakennustyö-

mailla ja satamissa. Amerikasta tulleet kirjeet ja palanneet siirtolaiset tekivät asian hyvin tunnetuksi myös Suomessa. Ohjeet Amerikkaan tulosta olivat hyvin usein seuraavanlaiset:

”Kyllä täällä nyt tas näin kesä aikana on hyvä aika mutta talvija vastahan ei pirä yhrenkää tulla taikka pijan kuivumahan [nahka] selkärankahan kiinni.”³

Suomalaista siirtolaisuutta tarkasteltaessa on syytä myös muistaa, että metsätyöt alkoivat Pohjois-Amerikassa yleensä syksyllä. Siirtolaisuuden usein syyskuussa tapahtunut kasvu saattoi johtua tästä. Siirtolaisvirtaa tasoittaneista tekijöistä huomattavin lienee ollut se, että naisten työmaat eivät olleet samalla tavalla kausiluontoisia kuin miesten.

On mahdollista, että Suomessa tarjolla olleiden työtillaisuuksien kausiluontoisuus olisi myös jonkin verran vaikuttanut vuosittain havaittavissa olleeseen melko säännölliseen siirtolaisuuden voimakkuuden vaihteluun. Nimenomaan se, että metsätöiden sesonkikausi loppui keväällä, saattoi vaikuttaa siirtolaisuuden paisumiseen kevätkuukausina. Muuttoliikkeen kytkeytyminen maatalouden työvoimantarpeessa eri aikoina tapahtuneisiin muutoksiin vaikuttaa sen sijaan epätodennäköiseltä, vaikka jotkut aikalaiset olivat tällaisen yhteyden näkevinäänkin.⁴

Yhdysvaltain talouselämälle oli 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa tyypillistä, että ajoittain oli voimakkaita taloudellisia nousukausia, ajoittain taas voimakkaita laskukausia. Yksi suhdannejakso kesti yleensä noin 3–4 vuotta. Suhdannejakson nousu- ja huippuvaiheessa siirtolaisille oli tarjolla työtä vaikka kuinka

paljon, lasku- ja lamakausien aikana työn saanti taas saattoi olla hyvinkin vaikeata.

Suomen siirtolaisuuden voimakkuuden riippuvuus taloudellisista suhdanteista oli jo vuosisadan alussa Tilastolliselle Päätoimistolle selviö, vaikka niitä koskeva tutkimus oli tällöin vielä aivan alkuvaiheissaan.

Taloudellisten suhdanteiden ja siirtolaisuuden voimakkuuden riippuvuussuhteen selvittäminen tuli muotiasiaaksi 1920-luvulla, jolloin amerikkalainen Harry Jerome julkaisi tutkimuksensa ”Migration and Business Cycles”. Jerome vertaili joidenkin Yhdysvaltain tuotannonalojen, kuten takkiraudan, valmistuksen määrällistä vaihtelua Euroopasta Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden vaihteluun ja päätyi toteamaan, että siirtolaisuuden aaltoliike heijasteli Yhdysvaltain talouselämän suhdanteita. Siirtolaisuudessa havaittava aaltoilu pyrki kuitenkin talouden suhdannevaihteluihin verrattuna hiukan ”myöhästymään”, mikä johtui siitä, että tiedon kulkeutuminen Yhdysvalloista siirtolaisuuden alkulähteille vei oman aikansa.⁵

Taloussuhdanteiden vaikutus näkyi hyvin myös Suomen amerikansiirtolaisuudessa: nousukausi Yhdysvalloissa merkitsi Suomessa siirtolaisuuden voimistumista, laskukausi taas siirtolaisuuden heikkenemistä ja Amerikasta palanneiden määrän kasvua.

Suomen siirtolaisuudessa on kaksi vuotta, 1904 ja 1908, jolloin siirtolaisuus normaalista ”kaavasta” poiketen huipentui vuoden lopulla eikä keväällä. On todennäköistä, että ”varaslähtö” aiheutui Yhdysvaltain presidentinvaaleista.⁶

Kaikki siirtolaiset tiesivät omien kokemustensa perusteella, että Amerikassa oli

melko säännöllisin välein ”hyviä ja huonoja aikoja”. Suomalaiset, joita yhteiskunnan kehitys kiinnosti enemmän kuin monia muita siirtolaisia, kytkivät nämä ”hyvät ja huonot ajat” ainakin jossain määrin Yhdysvaltain presidentinvaalien tuloksiin. Niinpä demokraattien päästyä vuoden 1884 presidentinvaalien jälkeen valtaan arvioitiin tilannetta huomattavimmassa amerikansuomalaisessa lehdessä seuraavasti:

*”Waikka aika ei tosin olekaan hallituksen tekemä, niin wallan muutos epäluotettawan puolueen käsiin on kuitenkin muutamiksi vuosiksi tuntuwasti laimistanut tämän maan edistymistä, sillä uusiin ja suuriin yrityksiin ei ryhdytä niin kauan kun waltiolliset asiat owat epäwakaisella kannalla.”*⁷

Myös Amerikasta Suomeen lähetetyistä kirjeistä löytyy runsaasti todisteita siitä, miten työllisyys tilanteen odotettiin riippuvan presidentinvaalien ajankohdasta, toisinaan myös vaalien tuloksesta. Kirjeistä käy sitä paitsi ilmi se, mitä ”tavallinen” siirtolainen ajatteli presidentinvaalien merkityksestä ja millaisia tietoja hän välitti Suomeen. Vuonna 1888 Suomeen (Merikarvialle) tulleessa kirjeessä asia todettiin seuraavasti:

*”Kyllä se tälää ny on puhena, että aika on huono systä että keväällä tulee prisitän tin vali mutta luullaan sitte tulewan hyvä aika ... lultavasti anotaan sama päliikkö, joka on ennenki ollu, sitte taita tulla hyvä aika.”*⁸

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin todettiin kirjeessä, että *”olihan täälä Amerikan yhdysvalloissa taas prisitent in vaali ... ja taas tuli sitä kultaista Ripupliki aikaa neljä vuotta ... Sinä kirjotit, että Kalle meinaa tulla tänne. Jos hänellä niin*

Suuri osa siirtolaisten työpaikoista oli lyhytaikaisia. Parhaiten työtä oli yleensä tarjolla kesäisin. Dakotan "nisufarmarit", jollaista K. A. Suvannon piirros esittää, tarjosivat syksyisin muutamaksi viikoksi hyvin palkattua työtä. Kymmenien vuosien ajan tilapäistöitä tehneet siirtolaiset hakeutuivat Dakotaan vehnän korjuuseen. Ja kun korjuutyö Dakotassa loppui, hakeutui moni Kanadan puolelle, jossa sato valmistui myöhemmin. Vasta maailmansotien välisenä aikana viljankorjuu koneellistui niin, että "nisufarmarien" tarjoama sesonkityö loppui. – *Työmiehen Joulu 1928.*

tosi tuuma on niin olis minusta nähden paras tulla keväällä, sillä keväällä alkaa paremmin työt käydä ja aikaki muten paranee ehkä pariksi vuotta.”⁹

Vastaavalla tavalla tiedusteli eräs siirtolainen sukulaiseltaan: *”kuinka vanha on vanhempi poika eino joko se on käyny rippikoulun niin minä pansin sille keväällä tikitin että tulis, kun täällä oli presiten-*

tinvaali ja tuo parempi puoli voitti niin taitaa olla ensi kevänä eli kesänä hyvässä käynnissä työt.”¹⁰

Yhdyvaltain presidentinvaalien edellä ja jälkeen Suomeen levisi siis tietoa, joka korosti, että presidentinvaalit vaikuttivat ratkaisevasti työllisyystilanteeseen. Varsin usein ilmeisesti korostettiin myös sitä, että republikaanisen presidenttiehdok-

kaan voitto tietäisi hyvää aikaa, demokraattisen taas huonoa. Vuosien 1904 ja 1908 siirtolaisuuden huipentuminen vuoden lopulla näyttäisi näin ollen olevan selitettävissä siten, että republikaanien voitto presidentinvaaleissa oli merkki tulossa olevasta paremmasta ajasta ja että tämän perusteella katsottiin jo voitavan lähteä siirtolaiseksi.

Melko säännöllisiä siirtolaisuuden aaltoliikkeitä aiheuttaneiden taloudellisten suhdanteiden ja vuodenaikojen lisäksi jotkut tilapäiset tekijät saattoivat myös aiheuttaa pienehköjä ja paikallisia heilahteluja siirtolaisvirtaan. Tällainen tekijä oli esimerkiksi kolera, jonka leviämisen estämiseksi siirtolaisten pääsymahdollisuuksia Yhdysvaltoihin rajoitettiin vuoden 1893 loppupuolella. Työtaistelulla lienee myös ollut merkitystä. Työtaistelujen takia työtömiksi joutuneet eivät luonnollisestikaan halunneet Suomesta sukulaisia vaivakseen – ja sukulaisten Amerikkaan tulo taas saattoi olla Amerikasta odotetun ”tiketin” varassa. On luultavaa, että suurten työtaistelujen aikana Suomeen kirjoitettiin useinkin seuraavaan tapaan:

*”Sinä kirjoitit että Kalle tykkäis tulla tähän maahan. Minä kyllä lähittäisin hänelle tiketin vaan ei nyt sovi, jos täältä täyty lähteä itekin pois jos tämä lakko kestää kovin pitkän aika ... Jos me voitamme lakossa niin minä heti lähätän kallele tiketin.”*¹¹

Vaikka näyttääkin selvältä, että siirtolaisten päämääräalueen talouselämän kehitys ensi sijassa saikin siirtolaisten määrän nousemaan ja laskemaan, ei silti ole syytä unohtaa lähtöalueenkaan merkitystä. Irlannin nälänhädän vaikutus 1840-luvun lopulla on tietenkin äärimmäinen esimerkki, mutta koska Euroopan maidenkin

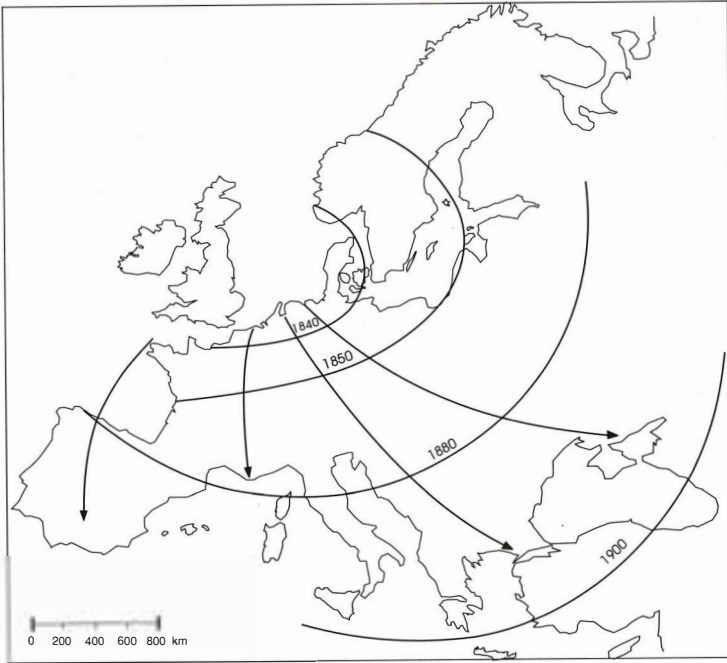
talouselämässä on 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla erotettavissa suhdanteiden aaltoilua, olisi merkillistä, jos tämä ei olisi lainkaan vaikuttanut siirtolaisuuden kehitykseen.

Karkeidenkin numerollisten arvioiden esittäminen lähtöalueen talouselämän vaikutuksesta lienee mahdotonta, mutta esimerkiksi maatalouden vaikutusta arvioitaessa on perusteltua yhtyä Anna-Leena Toivosen näkemykseen. Hän katsoi, että *”vähäinen oman pellon anti voi kypsyttää lähtöpäätöksen tai hyvä vuodentulo sen ehkäistä – jos muut tekijät, ennen kaikkea valtamerentakaisen määrämaan taloudelliset olot olivat omiaan kehoittamaan samanlaiseen ratkaisuun kuin kotoiset satotuloksetkin.”*¹²

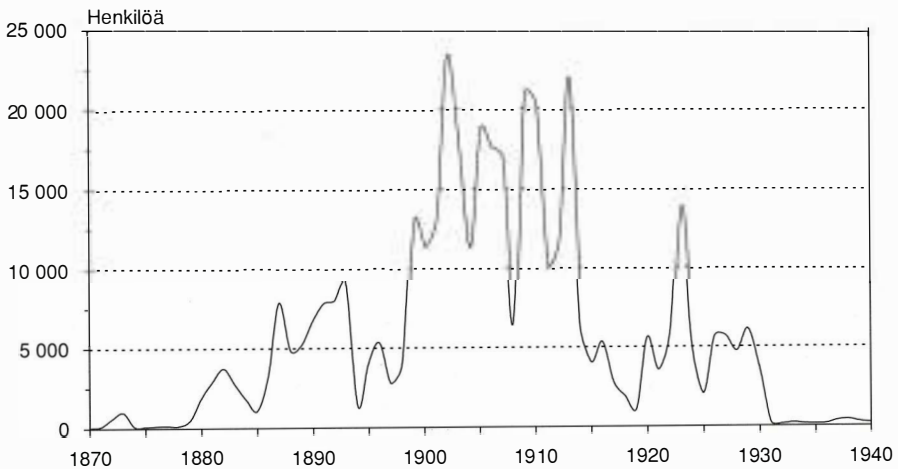
Toisen maailmansodan jälkeen on kiinnitetty paljon huomiota talouselämässä ja myös siirtolaisuudessa havaittavissa olleisiin pitkiin suhdannejaksoihin. Siirtolaisuutta on tarkasteltu osana Atlantin alueen taloudellista kasvua, jossa on erotettavissa noin 20 vuoden pituisia suhdannejaksoja. Siirtolaisuus itse vaikutti josain määrin suhdannejaksojen kulkuun, mutta pääasiassa niiden kulun määräsivät muut tekijät. Ensimmäinen tällainen jakso, jolla oli olennaista vaikutusta Suomen siirtolaisuuteen, ulottui vuodesta 1874 vuoteen 1894. Toinen pitkä suhdannejakso jatkui sitten noin vuodesta 1894 suurin piirtein ensimmäiseen maailmansotaan asti ja kolmas tästä parisenkymmentä vuotta eteenpäin.¹³

Suomesta lähti vuosina 1874–93 noin 60 000, vuosina 1894–1913 noin 240 000 ja vuosina 1914–29 noin 80 000 siirtolaista valtamerentakaisiin maihin. Painopiste

Amerikansiirtolaisuuden leviäminen Euroopassa 1840–1900. – Åkerman 1975.

Suomen kaukosiirtolaisuus vuosina 1870-1940

oli siis selvästi ensimmäistä maailmansotaa edeltäneessä suhdannejaksossa. Suomen siirtolaisuus ”käyttäytyi” aivan eri tavalla kuin muiden Pohjoismaiden: ensimmäinen suhdannejakso vei nimittäin muista Pohjoismaista siirtolaisia enemmän kuin toinen. Viimeinen jakso oli kaikissa Pohjoismaissa vain jälkimaininki.

Voitaneen lähteä siitä, että yleismaailmallinen talouskehitys määräsi suhdannejakson alun, pitkän suhdannejakson sisällä tapahtuneet voimakkuuden vaihtelut ja jakson päätepisteen. Toisaalta Suomen olosuhteet vaikuttivat hyvin paljon siihen, kuinka korkeaksi kunkin pitkän suhdannejakson siirtolais määrä nousi.

Suomesta vuosina 1894–1914 lähteneiden siirtolaisten määrä oli paljon suurempi kuin sitä edeltäneen jakson, vaikka muissa Pohjoismaissa tapahtui aivan päinvastoin. Tämä saattoi osittain johtua siitä, että siirtolaisuus Suomesta alkoi muihin Pohjoismaihin verrattuna varsin myöhään. Suurin osa Suomestahan oli vielä 1880-luvulla aluetta, jonne siirtolaisuus ei ollut levinnyt. Kun Yhdysvaltain talouselämässä tapahtui 1880-luvulla valtava ekspansio, olivat yhteydet Amerikkaan tämän vuoksi vielä heikot – toisin kuin muiden Pohjoismaiden siirtolaisalueilla. Kuljetusorganisaatiokin oli Suomessa vielä 1880-luvun alkupuolella kehittymätön: siirtolaisasiamiesten verkosto syntyi nimittäin vasta 1880-luvun lopulla.¹⁴

Myös 1860-luvun katovuosilla lienee ollut oma vaikutuksensa. Suomen väkiluku kasvoi huonon elintarviketilanteen – katovuosien – vuoksi vuosina 1861–70

vain hieman yli prosentin. Muissa Pohjoismaissa kasvu oli 7–10%. 1870- ja 1880-luvulla Suomen väkiluvun kasvu oli sen sijaan suhteellisesti Pohjoismaiden suurin: Suomessa se oli kummallakin vuosikymmenellä noin 15%, muissa Pohjoismaissa vain 4–10%. Väkiluvun kasvun hitaus 1860-luvulla merkitsi vielä 1880-luvulla sitä, että paine siirtolaisuuteen oli tällä vuosikymmenellä vähäisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Kun Suomessa 1870- ja 1880-luvulla syntyneet ikäluokat taas olivat poikkeuksellisen suuria, oli väkiluvun kehityksestä aiheutunut muuttopaine 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa melkoinen. 1890-luvun puolivälin tienoilta paineen purkautumista hillitsi Yhdysvaltain talouselämää koetellut pitkä lama-vaihe, mutta vuosisatoin vaihteessa Yhdysvalloissa alkanut uusi taloudellinen kasvuvaihe teki sitten mahdolliseksi Suomeen patoutuneiden suurten ikäluokkien vyörynomaisen purkautumisen.

Edellä on todettu, miten Yhdysvaltoihin tulleiden siirtolaisten lähtöalueet on totuttu jakamaan ”vanhoihin” ja ”uusiin” ja miten Suomen on katsottu kuuluneen jälkimmäiseen ryhmään. Suomessa oli tosin osia, joiden siirtolaisuus ei juuri eronnut Norjan ja Ruotsin siirtolaisuuden kehityksestä, mutta kokonaisuutena Suomi erosi hyvin selvästi muista Pohjoismaista, jotka on luettu vanhan siirtolaisuuden maiksi. Suomen siirtolaisuus koki huippunsa samaan aikaan kuin Itä- ja Etelä-Euroopankin – siinä vaiheessa, jolloin siirtolaisuus Länsi-Euroopasta oli jo vähennemässä.

Siirtolaisuuden rakenne

10

Kun pyrimme ymmärtämään erilaisia siirtolaisuuteen liittyviä ongelmia ja syysuhteita, on tärkeää tuntea sen rakenne. Kuinka suuri osa siirtolaisista oli naisia? Millainen oli heidän ikärakenteensa, mistä ammateista he tulivat ja millainen heidän sosiaalinen asemansa oli? Kuinka suuri osa lähtijöistä oli perheellisiä ja kuinka moni perheenisä vei mukanaan myös vaimonsa ja lapsilaumansa? Vastauksia näihin kysymyksiin löytyy vuodesta 1893 lähtien virallisista siirtolaistilastoista.¹

Nuoria miehiä ja naisia

Suurina siirtolaisvuosina miehet olivat innokkaampia siirtolaiseksi lähtijöitä kuin naiset. Suomen siirtolaisuudessa tämä näkyi erityisen hyvin. Koko suuren siirtolaisuuden aikana lähteneistä suomalaisista oli nimittäin noin 63% miehiä.² 1870-luvun alussa miesten osuus oli 82,9%, 1800-

luvun viimeisen viisivuotiskauden aikana 58,5% ja 1920-luvun luvun loppupuoliskolla 60,2%. Siirtolaisuuden sukupuolirakenne tasapainoittui siis jonkin verran ilmiön vanhetessa. Suoraviivaista miesten osuuden pienentyminen ei kuitenkaan ollut, sillä esimerkiksi 1870-luvun lopulla se oli pienempi kuin 1880-luvulla.

Vuosina 1870–1930 oli vain yhdeksän vuotta, jolloin suomalaisten siirtolaisten joukossa oli enemmän naisia kuin miehiä. Suhteellisesti eniten naisia oli vuonna 1921, jolloin heidän osuutensa oli 64,0%. Miehiä taas oli suhteellisesti eniten vuonna 1872, jolloin 596 siirtolaisesta 570 eli 95,6% oli miehiä.

Näyttää siltä, että miesten osuus oli suurimmillaan niinä vuosina, jolloin siirtolaisuus oli joko kasvamassa tai huipussaan, naisten vastaavasti aikana, jolloin siirtolaismäärät olivat laskemassa tai aallonpohjassa. Tämä ilmiö esiintyi säännönmukaisena 1870-luvulta aina suuren siirtolaisuuden loppuun asti. Naisten siirtolaisuudessa havaittavat voimakkuuden vaihtelut olivat silti samansuuntaisia kuin miesten. Miesten kohdalla heilahtelut vain olivat paljon jyrkempiä kuin naisten. Jo 1900-luvun alussa tämän katsottiin johtuvan siitä, että taloudelliset suhdannevaihtelut tuntuivat paljon selvemmin miesten kuin naisten työmailla.³

Kaupunki ja maaseutu erosivat selvästi toisistaan. Niinpä vuosina 1900–14 maaseudulta lähteneistä siirtolaisista oli miehiä 65,4%, kun taas kaupungeista lähteneissä heitä oli ”vain” 51,1%. 1920-luvulla maaseudun siirtolaisuuden sukupuolirakenne ei juuri poikennut siitä, mitä se oli ollut 1900-luvun alussa. Kaupunkien siirtolaisuus sen sijaan muuttui, sillä niistä 1920-luvulla lähteneistä 56,7% oli naisia.

Maaseudulta ja toisaalta kaupungeista tulevan siirtolaisuuden rakenteessa oli siis selvä ero. Maaseutu ei kuitenkaan sekään ollut yhtenäistä. Niinpä Oulun läänin alueella siirtolaisuuden miesvaltaisuus oli hyvin vähäistä. Myös Vaasan läänistä löytyi kuntia, joissa naisten osuus siirtolaisuudesta oli jopa lähes 50%. Hämeen, Mikkelin, Kuopion, Uudenmaan ja Viipurin läänien maaseudulla siirtolaisuus taas oli hyvin miesvaltaista. Alueelliset erot on kytkettävä ehkä osittain maassamuuttoon. Miesten ja naisten osuus jonkin alueen väestöstä saattoi myös vaikuttaa jakautuman muodostumiseen.

Myös suhtautuminen siirtolaisuuteen on saattanut vaikuttaa. On mahdollista, että joillakin alueilla on suhtauduttu naisten siirtolaiseksi lähtemiseen hyvin kielteisesti, kun taas miesten siirtolaisuutta on voitu pitää jokapäiväisenä ja hyväksyttävänä.

Paikkakunnan siirtolaisten tärkeimmällä kohdealueella on myös voinut olla vaikutuksensa siirtolaisuuden rakentamiseen. Jos paikkakunnan siirtolaisuus alkuvaiheissaan suuntautui Yhdysvaltain itärannikolle, vaikutti tämä todennäköisesti siten, että naisten osuus siirtolaisuudesta pyrki ajan mittaan kasvamaan. Olihan itärannikolla runsaasti nimenomaan naisille sopivaa työtä.

Siirtolaisuuden päämääräalueen ja siirtolaisuuden sukupuolirakenteen välisen riippuvuussuhteen olemassaolo näyttää siis hyvin todennäköiseltä. Tämä yhteys oli kuitenkin hyvin monimutkainen. On mahdollista, että esimerkiksi kankaanpääläisten Yhdysvaltain itäosissa sijainneet ”keskukset” houkuttelivat naisia lähtemään siirtolaiseksi enemmän kuin vastaavat Keskilämmen osavaltioissa sijainneet

Tillmanin talosta Mynämäeltä lähti Amerikkaan neljä tyttäret. Yhdestä tuli siellä Sandra Stark, toisesta Mary Autio, kolmannesta Hilma Moates ja neljännessä Fiina Sandström. Kuva on otettu Seattlessa vuonna 1916. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

keskittymät. Tämä olisi voinut lisätä naisten osuutta paikkakunnan siirtolaisuudesta. Toisaalta on myös täysin mahdollista, että jokin paikkakunta Suomessa ”työnsi” luotaan erityisesti miehiä tai erityisesti naisia. Nämä taas hakeutuivat Pohjois-Amerikassa alueille, joilla työtä oli parhaiten saatavissa.

Suomen siirtolaisuus oli muiden Pohjoismaiden siirtolaisuuteen verrattuna hyvin miesvaltaista. Kun Suomesta vuosina 1869–1914 lähteneistä oli miehiä 64,7%, oli vastaava luku Tanskassa 61,1%, Norjassa 59,1% ja Ruotsissa 54,6%. Sen sijaan joidenkin Etelä- ja Itä-Euroopan maiden siirtolaisuuteen verrattuna Suo-

men siirtolaisuus oli sukupuolirakenteeltaan verraten tasapainoista. Esimerkiksi vuonna 1907, jolloin siirtolaisuus Yhdysvaltoihin oli kaikkien aikojen miesvaltaista, oli sinne hakeutuneista suomalaisista miehiä 68,5% ja kreikkalaisista kokonaista 96,5%.⁴

Siirtolaiseksi lähteminen kiinnosti siis nimenomaan miehiä. Hyvin usein nämä olivat lisäksi nuoria, mistä syystä huokailut ”nuorten miesten pään pyörälle menosta” toistuivat vuodesta toiseen. Siirtolaisjoukko koostui ensi sijassa 15–34-vuotiaista: noin 70% siirtolaisista tuli näistä ikäluokista. Siirtolaisilmion vanhe-
tessa painopiste siirtyi yhä nuorempiin

ikäluokkiin. Niinpä vuonna 1873 siirtolaisten keski-ikä oli hiukan alle 27 vuotta ja vuonna 1905 jo alle 24 vuotta. Naiset lähtivät siirtolaisiksi keskimäärin pari vuotta nuorempina kuin miehet.

Mistä siirtolaisuuden ”nuorentuminen” johtui? On tietenkin mahdollista, että syntyvyudessa tapahtuneilla muutoksilla olisi ollut jonkin verran vaikutusta. On kuitenkin todennäköisempää, että siirtolaisuuden ”nuorentumisen” aiheutti nimenomaan siirtolaisuus itse. Siirtolaisilmiön vanhetessa lähtijöitä saattoi tulla vain hyvin nuorista ikäluokista – niistä, jotka olivat juuri tulleet kyllin vanhoiksi lähteäkseen siirtolaiseksi. Vanhemmista ikäluokista ”siirtolaisaines” oli jo kulu- tettu loppuun.

Siirtolaisuuden ikärakenteessa on havaittavissa myös alueellisia eroja. Oulun läänistä ja kenties myös Viipurin ja Uudenmaan läänien alueelta muutettiin hyvin usein perheittäin, mistä syystä keski-ikäiset ja toisaalta pikkulapset olivat siirtolaisuudessa hyvin runsaasti edustettui- na. Vaasan läänin ja jossain määrin myös Turun ja Porin läänin siirtolaiset taas oli- vat keskimääräistä enemmän lähtöisin hyvin nuorista, juuri työikään ehtineistä ikäluokista.

Jos Suomen amerikansiirtolaisuuden ikärakennetta halutaan verrata muualta Euroopasta lähteneeseen siirtolaisuuteen, on tilastollista vertailumateriaalia käytet- tävissä lähinnä vain muista Pohjoismais- ta. Vertailu osoittaa, että Suomen siirtolai- suus oli ikärakenteeltaan suurin piirtein samanlaista kuin muidenkin maiden. Kaikkialla siirtolaiset olivat nuorta par- haassa työiässä olevaa väestöä, ja kuten Suomessa, tapahtui muuallakin siirtolais- ten keski-ian laskua, kun muuttoliike oli

Yleiskuvan rakentamiseksi viral- listen siirtolaistilastojen ammatti- ryhmät on seuraavaan taulukkoon yhdistelty seitsemäksi eri ryhmäk- si. Taulukko kattaa suurimman osan siitä vaiheesta, jolloin siirto- laisuus oli laajimmillaan eli vuodet 1893–1914.

	Henkilöä	%
Talollisia	13 000	5
Talollisten lapsia	61 000	24
Torppareita	7 000	3
Torppareiden lapsia	25 000	10
Mäkitupalaisia	68 000	27
Työväestöä	50 000	20
Muita	29 000	11
Yhteensä	253 000	100

vaikuttanut alueella muutamien vuosi- kymmenien ajan.⁵

Siirtolaiseksi lähteminen kiehtoi siis enemmän Suomen pojan kuin tytön miel- tä. Miksi? Ja miksi Suomen tyttaret pysyi- vät tiukemmin kotikonnuillaan kuin hei- dän pohjoismaiset sisarensa? Tätä selittä- vät ainakin osittain erot kunkin maan vä- estön sukupuolirakenteessa, maassamu- tossa, kaupunkisiirtolaisuuden osuudessa ja maan elinkeinoelämän rakenteessa. Voidaanhan esimerkiksi todeta, että kun miehet hakeutuivat naisia yleisemmin siirtolaisiksi, muuttivat naiset taas miehiä useammin kotimaan kaupunkeihin.

Siirtolaisuuden ikärakenteesta johtuen Suomen menettämä väestö oli kansanta- louden näkökulmasta katsottuna hyvin ar- vokasta. Lienee kuitenkin aiheellista ky- syä, oliko siirtolaisten lähtö loppujen lo-

puksi kovin suuri menetys. Eihän Suomessa siirtolaisten lähdöstä huolimatta ainakaan 1900-luvun alussa esiintynyt pulaa ammattitaidottomasta työvoimasta. Eikä liioin voitane väittää, että väestön ikärakenne olisi siirtolaisuuden takia voinut niin, että siitä olisi jotenkin muuten ollut merkittävää kansantaloudellista haittaa.

Yhdysvaltain ja Kanadan kansantalouden näkökulmasta siirtolaisjoukon ikärakenne oli tietenkin erinomainen. Kumpikin maa sai parhaassa työiässä olevaa väestöä ilman, että ne panivat tikkua ristiin tämän joukon kasvattamisessa.

Talollisia ja mökkiläisiä

Lähes 90 % Suomesta valtamerentakaisiin maihin siirtolaiseksi lähteneistä oli siis kotoisin maaseudulta. 1920-luvulla kaupunkisiirtolaisten osuus oli tosin jo hieman suurempi, mutta yleisesti ottaen suomalaiset lähtivät ennen kaikkea maaseudun ammateista ja yhteiskuntaryhmistä, joihin liittyvät termit olivat vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella varsin epämääräisiä. Jonkin termin sisältö saattoi ensinnäkin muuttua vuosikymmenien kuluessa. Toiseksi yhteiskunnan teollistuesssa ja elinkeinoelämän monipuolistuessa tuli käyttöön uusia termejä, ja vanhoja jäi pois käytöstä. Vuosisadan vaihteessa oli lisäksi todettava, että ”*sellaisilla nimityksillä kuin esim. 'torppari', 'mäkitupalainen', 'itsellinen', 'maatyömies', 'muonatyömies', 'loinen', on useinkin vallan eri merkitys eri osissa maata'*”.⁶

Virallisissa tilastoissa siirtolaiset on jaettu 28 eri ammattia tai yhteiskunnallista asemaa ilmoittavaan ryhmään, joista

todella tärkeitä on kuitenkin vain muutama. Huomattavimmat niistä ovat ”talolliset”, ”talollisten lapset”, ”mökkiläiset”, joista myöhemmissä tilastoissa käytetään nimitystä ”torpparit”, ”mökkiläisten lapset”, ”loiset ja mäkitupalaiset”, ”työväki ja irtain väki” sekä ”palvelusväki”.

Kun talolliset, talollisten lapset, torpparit ja näiden lapset lasketaan yhteen, voidaan todeta, että kokonaista 42,0% Suomen siirtolaisista tuli erilaisilta maataloilta. Siirtolaisuuden alkuvaiheissa eli 1870-luvulla jopa yli puolet lähtijöistä oli talollisia tai näiden lapsia. 1900-luvun alkuun tultaessa tämän ryhmän osuus oli jo vähemmän kuin 30%. Torppareiden ja näiden lasten osuus siirtolaisuudesta pysyi aina ensimmäiseen maailmansotaan asti suurin piirtein ennallaan – se oli kymmenisen prosenttia.

Erilaista mäkitupalaisväestöä Suomen siirtolaisista oli 26,8%. Tämä ryhmä oli ammattirakenteeltaan hyvin kirjava. Pääosa sai toimeentulonsa joko maatalouden tai metsätalouden tarjoamista työmahdollisuuksista. Rannikoilla tähän ryhmään lienee luettu sellaisiakin, jotka saivat toimeentulonsa kalastuksesta ja merenkulusta. Ja kaupunkien läheisyydessä asuneet mäkitupalaiset kävivät myös erilaisissa kaupungeissa tarjolla olleissa töissä.

Suurin piirtein joka viides siirtolainen kuului ”työväestöön”. Tämä joukko koostui reungeista, piioista, tehtaiden työmiehistä, ja joillakin alueilla 1900-luvun puolella siihen kuului myös sellaisia, joita oli totuttu kutsumaan mäkitupalaisiksi, mutta jotka ilmoittivat siirtolaiseksi lähtiessään olevansa ”työmiehiä”. – Siirtolaisilmiön vanhetessa työväestön osuus siirtolaisista kasvoi. Vuonna 1893 tähän ryhmään luettiin vain 2,2% lähtijöistä, vuosisadan

Moni Suomeen jäänyt tyttöystävä sai Amerikkaan menneeltä sulhaseltaan ennen pitkää ”tiketin”, ja häät vietettiin sitten uudessa maailmassa. Moni suunniteltu avioliitto sortui kuitenkin ”hellun” Suomeen jäämiseen. Jompikumpi unohti pian Suomessa tehdyt ”vispiläkaupat”. Kyläkirjaston Kuvalehti kertoo eräästä tällaisesta siirtolaisuuden särkemästä unelmasta. Tarinan sankari on Jaakko Matinpöika, jonka ”hellu” oli jäänyt Suomeen. Sankari haluaa vielä kerran tervehtiä entistä tyttöystäväänsä:

*Nyt otan pännän kätehen
Ja kirjeen kirjoitan,
Tääl’ takaa maiden, merien
Mä kättä ojennan.*

*Viimeisen kerran tervehdän
Sua näillä riveillä;
Mintähden vanhan ystävän
Näin saatoit hyljätä?*

*Sun tähtes olen raatanut,
Sun tähtes Liisa – niin ...
Sun muotos olen muistanut,
Kun mainiin painuttiin.*

*Vaan älä huoli! Omakses
Ottaisit vieläkin,
Nähdessä vanhan sulhases,
Mun, mister Matsonin.*

*Suomessa olin Jaska vaan
Ja halpa renkimies;
Nyt misteriksi mainitaan,
Se enkelskaa on – yes!*

*Jo aioin ostaa tiketin
Sun tänne tullakses,
Sun tuoda omaan haussihin,
vaan petit sulhases.*

*Se Torpan Tommi tolvana
Sun riisti rinnaltain
Saanetko edes kahvia
Kuin joskus tilkan vain?*

*Ois mistres olla kelvannut
Sun, hyvä Liisapet;
Nyt ompi kaikki muuttunut
Voi sua, Liisapet!*

*Saat jäädä Kitusuomehen
Silakan kylkeen kai;
Syö Matson leivän vehnäisen
Nyt sanon vain: ku pai.*

*– Kyläkirjaston Kuvalehti,
B sarja 1898.*

vaihteessa jo joka viides ja ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä joka neljäs siirtolainen. Ryhmän ”muut” osuus oli vuosisatain vaihteessa noin 10%, mistä se sitten alkoi nousta. 1920-luvun alussa siihen kuului jo joka neljäs lähtijä.

Siirtolaisuuden rakennemuutokset olivat osittain näennäisiä, pelkkää termien

muuttumista. Siirtolaisuuden ammatillis-yhteiskunnallinen rakenne muuttui kuitenkin todellisuudessaakin. Todellisia muutoksia aiheuttivat ainakin matkalipun hinta, siirtolaisuuden leviäminen Oulun ja Vaasan lääneistä Etelä- ja Itä-Suomeen sekä Suomen väestörakenteessa tapahtuneet muutokset.

Siirtolaisuuden alkuvaiheissa, 1870-luvulla ja 1880-luvun alkupuolella, matkalipun hinta oli korkeampi kuin myöhemmin. On myös erittäin todennäköistä, että tässä vaiheessa vain suhteellisen pieni osa lähtijöistä sai Pohjois-Amerikasta ns. prepaid-lipun.⁷ Matkaan tarvittujen rahojen lainaaminenkin oli tällöin vaikeampaa kuin myöhemmin. Niinpä matkalipun hankkiminen oli aluksi lähinnä talollisten, näiden lapsien ja varakkaimpien torppareiden ulottuvilla. Torppareiden lapsille, mäkitupalaisille, rengelle ja piioille matkalippuun tarvittujen rahojen hankkiminen tuotti sen sijaan suuria vaikeuksia. Jo 1880-luvulla lienee Amerikan matka nimenomaan Oulun ja Vaasan lääneissä kuitenkin ollut huomattavasti laajempien yhteiskuntakerrosten ulottuvilla.

1870- ja 1880-luvulla siirtolaisuutta tapahtui pääasiassa Oulun ja Vaasan lääneistä. Erityisesti Oulun läänissä pienillä itsenäisillä maatiloilla asuneen väestön osuus koko väestöstä oli suhteellisesti suurempi kuin yleensä Suomessa. Kun siirtolaisuus sitten 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa levisi Etelä- ja Itä-Suomeen, levisi se samalla torppari- ja mäkitupalaisalueille. Ja kun muuttoliikkeestä tuli laajahko ilmiö myös Etelä-Suomen kaupungeissa, oli silläkin oma vaikutuksensa.

Siirtolaisten yhteiskunnallis-ammattilinen koostumus heijasteli melko tarkkaan kunkin lähtöalueen ja koko maankin väestörakennetta. Jollakin Etelä-Suomen vauraalla maanviljelyalueella siirtolaisuus saattoi kenties olla etupäässä ”köyhän kansan” harrastus, mutta niillä alueilla, joilla siirtolaisuus oli todella voimakasta, muuttoliike ammensi voimansa kaikista yhteiskuntaryhmistä.

Suuren talon pojan tai tyttären siirtolaiseksi lähtöä saatettiin joskus ihmetellä. Kummasteltiin, kuinka ”niinkin hyvistä oloista” lähdettiin parempaa etsimään. Yleensä talollisten lasten ja talollistenkin maastamuutto nähtiin kuitenkin luonnollisena asiana. ”Herroiksi” katsottujen siirtolaiseksi lähtemistä kummasteltiin sen sijaan niin Suomessa kuin Pohjois-Amerikassakin. Useimmiten lähdön syyksi katsottiin jokin Suomessa koettu epäonnistuminen. Esimerkiksi Konni Zilliacus kirjoitti kerran, että Suomesta siirtolaiseksi lähtevät ”herrat”

*”Eivät tuota isänmaalle mitään tappiota poistumisellaan. On ylioppilaita, jotka ovat Helsingissä turmelleet tulevaisuutensa ... pappeja, jotka ovat eläneet liika hurjasti kelvataksseen edes maaseutupapeiksi ... tai liikemiehiä, jotka ovat lentäneet korkeammalle kuin siivet kantoivat.”*⁸

”Herroja” nähtiin Hangon satamaan tulleiden siirtolaisten joukossa kuitenkin hyvin harvoin. Tyypillinen lähtijä ei ollut ”Helsingissä tulevaisuutensa turmellut ylioppilas”, vaan pohjalainen talollisen poika tai mökkiläinen, joka aikoi viidessä vuodessa koota omaisuuden.

Eri maiden siirtolaisuuden ammatillisen ja yhteiskunnallisen rakenteen vertailu on ongelmallista. Onhan suuri osa Euroopasta aluetta, jossa siirtolaistilastoja ei ole laadittu lainkaan. Vertailua vaikeuttavat myös termien sekavuus ja vertailukelvottomuus. Helpointa on eri Pohjoismaiden vertailu.⁹

Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen siirtolaisuus oli ”maatalousvaltaista”: huomattavan suuri osa suomalaisista tuli maatalouteen liittyvien ammattien piiristä. Kun vertailu ulotetaan muualle

Eurooppaan, näyttää siltä, että Suomen siirtolaisuus muistuttaa ammattirakenteeltaan enemmän Itä- ja Etelä-Euroopan kuin Länsi-Euroopan siirtolaisuutta. Itä- ja Etelä-Euroopan siirtolaiset olivat nimittäin erittäin suurelta osalta lähtöisin maatalouden piiristä – toisin kuin Länsi-Euroopan, jonka siirtolaisista huomattava osa oli teollisuuden työväestöä.

Perheittäin ja yksinään

Siirtolaisuus oli monella tavalla suomalaisen yhteiskunnan ja yhteiskunnan toimintaa ohjanneiden ongelma. Siirtolaisuuskomitean asettaminen 1920-luvun alussa ja tämän komitean laatima mietintö ovat yksi osoitus tästä. Moni piti ongelmien ongelmana perheiden hajoamista. Niinpä siirtolaisuuskomitean mietinnösäkin todetaan, että

*”Sanomatonta kurjuutta ja kaikkien siveellisten käsitteiden sortumista siirtolaisuus aiheuttaa ... Sentähden hyvin monet kunnat ovat toivoneet, etteivät naineet miehet saisi Amerikan passia, elleivät ota vaimoaan mukaansa, tai että heille siihen pitäisi olla ainakin puolisonsa suostumus.”*¹⁰

Osa siirtolaisista matkusti Pohjois-Amerikkaan niin kuin siirtolaisuuskomitea toivoi: matkalla oli samalla kerralla koko perhe tai ainakin suurin osa perheestä. Nimenomaan 1870- ja 1880-luvulla oli yleistä, että koko perhe muutti samalla kertaa. Vuosisatain vaihteessa alkoi kuitenkin yleistyä tapa, että perhe muutti ”palasina” – esimerkiksi siten, että ensin lähti isä, sitten ehkä äiti 1–2 lapsen kanssa ja lopuksi perheen muut lapset jonkun sukulaisen tai tuttavän mukana.

Kokonaisten perheitten valtamerentakaisiin maihin siirtymistä kutsutaan usein perhesiirtolaisuudeksi. Toinen muuttamistapa oli yksittäissiirtolaisuus. Yksittäissiirtolaiset olivat aikuisia, jotka matkustivat joko aivan yksin tai kuuluivat johonkin kotiseudulta lähteneeseen siirtolaisryhmään.¹¹

Yksittäissiirtolaiset muodostivat aina siirtolaisten enemmistön – aivan erityisesti kuitenkin 1900-luvulle tultaessa. Kaikissa Pohjoismaissa tapahtui samanlainen siirtymä perhesiirtolaisuudesta yksittäissiirtolaisuuteen.¹²

Jos koko perhe siirtyi Pohjois-Amerikkaan samalla kerralla, oli lähdöllä omat vaikeutensa, jotka koko perhe sai kokea. Matka ei ollut miellyttävä aikuisille, lapsista puhumattakaan. Perillä oli löydettävä nopeasti asunto, ja kun monta suuta oli vaatimassa ruokaa, oli perheenisän saatava heti myös työpaikka. Vaikeudet olivat varmasti huomattavasti suuremmat kuin yksinään saapuneilla miehillä ja naisilla.

Jos perheenisä lähti yksinään, seurasi myös tästä monenlaisia ongelmia. Yhteydenpito perheeseen ei ollut helppoa, koska läheskään kaikki eivät osanneet kirjoittaa. Hyvin yleistä oli, että perheenisän täytyi kotiin kirjoittaessaan turvautua jonkun kirjoitustaitoisen tuttavän apuun, ja vastaavasti perheenäidin täytyi usein mennä naapuriin kirjoittamaan kirjettä miehelleen.

Jos perheenisä oli kunnollinen, lähetti hän kuitenkin perheelleen silloin tällöin viestejä ja myös rahaa, joka ehkä korvasi osan perheen hajoamisesta aiheutuneista ongelmista. Moni Suomeen jäänyt amerikanleski sai kirjeitä, joissa ilmoitettiin odotettavissa olevasta rahalähetyksestä seuraavaan tapaan:

Lappajärveläisen Eemeli Koskisen perheen muutto Kanadaan on hyvä esimerkki perhe-siirtolaisuudesta. Isä Eemeli lähti Kanadaan vuonna 1913, vaimo Martta ja pojat vuonna 1916, ja tytär Lempi vasta vuonna 1922. Vuonna 1919 perheeseen syntyi vielä Kanadassa yksi tytär. Kuva vuodelta 1913 liittyy Eemelin lähtöön: kuvassa Martta, kolme poikaa ja tytär. – *Raivio 1975.*

”Ja nyt lähään sinulle tulemaan raha ja sitä on kaks kymment tollari sitte kos menet tuoman sitä porista nin ota papin kirja myötäs mene itte, sittä pitäs tuleman satamarkka mutta en tiedä sitte kumpako se tule postkontturin taikka pankki mutta kyllä kirkosa sanota.”¹³

Jos perheenisä oli välinpitämätön, oli ongelmia enemmän. Saattoi kulua viikkoja, kuukausia, vuosia ja jopa vuosikymmeniä ilman, että kotiin tuli mitään tietoja. Normaalisti perheen hajasijoitus kuitenkin päättyi siihen, että mies palasi kotiin joko dollarien kera tai ilman – tai että vaimo lähti miehensä perässä, kun toi-

mentulomahdollisuudet uudessa maailmassa oli havaittu paljon paremmiksi kuin kotimaassa.

Asekätkiöitä ja ylioppilastyttöjä

Ensimmäiset Suomesta toisen maailmansodan jälkeen uuteen maailmaan läheneet siirtolaiset olivat asekatkiöitä, useimmat upseereita, jotka yrittivät ”varustaa” Suomea siltä varalta, että Neuvostoliitto miehittäisi Suomen. Asekatkiöitä oli paljon, mutta vain hyvin pieni osa näistä hakeutui Yhdysvaltoihin.

Toisen maailmansodan päätyttyessä Suomen puolustusvoimat kätki eri puolille maata aseita siltä varalta, että Neuvostoliitto pyrki miehittämään Suomen. Suunnitelman paljastuttua moni aseiden kätke misessä mukana ollut katsoi parhaaksi paeta Ruotsiin ja osa aina Yhdysvaltoihin asti. Yhdysvaltain armeija palkkasi parisenkymmentä asekkijää tehtäviin, joissa tarvittiin suomalaista ”erikoisosamista”. Erityisesti heitä palkattiin kouluttamaan Yhdysvaltain armeijaa talvisodankäynnin taidoissa. Useimmat palvelivat uutta kotimaataan ansiokkaasti ja jäivät eläkkeelle upseereina. Paavo Kairinen oli eläkkeelle päästessään eversti. – Kairinen 1988.

Suomesta 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla Yhdysvaltoihin saapuneet siirtolaiset muistuttivat varsin paljon aiempien vuosikymmenten siirtolaisia. He olivat tosin käyneet koulua hiukan enemmän, mutta koulutus rajoittui yleensä pelkästään kansakouluun. Yhdysvaltoihin tullessaan he eivät osanneet englantia sen paremmin kuin aiemmat tulijat, ja ammatillinen koulutuskin oli lähes yhtä niukka. Usein he tulivat Pohjois-Amerikassa jo kymmeniä vuosia olleiden sukulaisten luo ja liittyivät luontevasti ”vanhojen amerikansuomalaisten” muodostamaan yhteisöön.

1960-luvulla ja sen jälkeen saapuneet suomalaissiirtolaiset olivat jo varsin toisenlaista joukkoa. Näistä suurin ryhmä on koostunut suomalaistyöistä, jotka ovat solmineet avioliiton amerikkalaisen miehen kanssa. Heitä on ollut kenties tuhan-

sia. 1980-luvulla nimittäin laskettiin, että tällöin noin 40% Pohjois-Amerikkaan muuttaneista suomalaisista siirtolaisista lähti nimenomaan avioliiton solmimisen takia, ja on hyvin todennäköistä, että näin oli ollut jo ainakin 20 vuoden ajan. Näillä ”missisiirtolaisilla” on ilmeisesti ollut aiempiin siirtolaisiin verrattuna varsin paljon koulutusta, useimmiten ylioppilastutkinto ja suurella osalla pääomanaan myös korkeakoulussa saatua opetusta.

Pientä osaa siirtolaisista – lähinnä Floridaan muuttaneita – on luonnehdittu ”veropakolaisiksi”. Joukon on katsottu koostuvan sekä verorikollisista että Suomen korkeaa verotusta paenneista. ”Veropakolaisia” on epäilemättä ollut, mutta missään tapauksessa he eivät ole muodostaneet olennaista osaa edes Suomesta Floridaan suuntautuneesta siirtolaisuudesta.¹⁴

Mitä siirtolaisuudesta ajateltiin?

11

■ Suomi oli 1800-luvulla hyvin harvaan asuttu maa. Suomen valtiollaisia ohjanneet pitivät mm. tästä syystä väkiluvun kasvua toivottavana asiana. Sen vuoksi siirtolaisuus koettiin suureksi vaaraksi: pieniväestöisellä maalla ei ollut varaa menettää asukkaitaan.

Kun siirtolaisuus Suomesta toden teolla 1870-luvun alussa alkoi, kiinnitti senaatti siihen heti huomionsa. Se hankki läänien kuvernööreiltä siirtolaisuutta koskevia lausuntoja ja antoi takavarikoida muutamia sanomalehtien numeroita, koska niissä oli viranomaisten mielestä kirjoitettu luvattoman houkuttelevalla tavalla siirtolaisuudesta. Laivayhtiöiden agentteja kiellettiin levittämästä mainoksiaan Suomeen. Siirtolaisuuden vastaista propagandaa tuettiin kustantamalla vaasalaisen lehtorin L. L. Laurénin teosta ”Varoitus, muuttamisesta pois isänmaasta” kansalle jaettavaksi. Papisto taas veloitettiin siirtolaisalueilla kertomaan kansalle, kuinka arveluttavaa siirtolaiseksi lähteminen oli.¹

Siirtolaisuuden paisuminen sai 1870-luvun lopulla senaatin hermostumaan ja näkemään turhia uhkakuvia, mutta tilanne rauhoittui, kun maastamuutto vuoden 1873 jälkeen oli aina vuosikymmenen lopulle asti hyvin vaatimatonta. Kun siirtolaisuus sitten 1880-luvun alussa paisui aikaisempaa huomattavasti laajemmaksi, tulivat kannanotot jälleen ajankohtaisiksi. Lähtijöistä ryhdyttiin nyt keräämään tilastotietoja, mutta tähän valtiovallan tarmo sitten miltei loppuikin.

Virkamiehet tyytyvät katselemaan

Seuraavalla vuosikymmenellä valtiovalan huoli taas lisääntyi. Siirtolaiskysymys oli nyt useaan otteeseen esillä valtiopäivillä. Senaatti asetti komitean antamaan lausunnon siitä, mitä asiassa olisi tehtävä. Haluttiin korjata siirtolaisuuden paljastamia lainsäädännöllisiä epäkohtia. Katsottiin, että valtameren takana solmitut avoliitot olisi voitava vahvistaa. Perintöasioiden hoitaminen taas vaati, että valtamerentakaisista maista tulleet kuolinilmoitukset olisivat virallisia ja että kauan sitten ulkomailla kadonneet henkilöt voitaisiin julistaa kuolleiksi.

Senaatti lähetti helmikuussa 1898 keisarille siirtolaiskysymyksestä esityksen, mutta sen näkemykset eivät saaneet tämän siunausta. Sortovuosien paineessa siirtolaisuutta koskevien lakien kohtalo oli yhtä onneton. Oli komiteoita, tehtiin anomuksia ja esityksiä, mutta keisari armossaan hylkäsi ne järjestään. Niinpä vielä ensimmäisen maailmansodan kynnykselläkin oltiin siinä tilanteessa, että esimerkiksi siirtolaiseksi lähtemisen oikeudesta, siirtolaisten kuljetuksesta ja siirtolaisten val-

tamerentakaisissa maissa solmimien avoliittojen pätevyydestä ei ollut olemassa lakeja.² Myös siirtolaisen kuoleman rekisteröiminen Suomessa oli ongelmallista. Amerikasta saattoi joskus tulla tekaistu kuolinilmoitus, jolla haluttiin tuottaa ongelmia vielä elossa olleelle siirtolaiselle. Vielä ”elävien kirjoissa” ollut siirtolainen saatettiin tästä syystä julistaa kuolleeksi. Tätäkin ongelmallisempaa oli kuitenkin Pohjois-Amerikassa todella menehtyneiden julistaminen kuolleeksi Suomessa.³

Suomen itsenäistyttyä keisari ei enää ollut lainsäädännön tiellä. Vuonna 1918 asetettiin siirtolaisuuskomitea, jonka piti käsitellä siirtolaisuuskysymystä perusteellisesti. Komitea teki työtä käskettyä ja sai mietintönsä valmiiksi vuonna 1924. Siihen sisältyi ”luonnos laiksi siirtolaisuudesta”. Juuri tällöin Yhdysvalloissa voimaan tulleet siirtolaiskiintiöt ja ehkä eräät muutkin tekijät supistivat kuitenkin siirtolaisuuden murto-osaan siitä, mitä se oli ollut aikaisemmin. Lainsäädännöllä ei näin ollen enää ollut suurtakaan merkitystä, ja niinpä komitean uurastuksesta ei ollut juuri mitään hyötyä. 1920-luvun lopulla saatiin kuitenkin aikaan eräitä lakeja, jotka selvensivät valtamerentakaisissa maissa olleiden siirtolaisten suhdetta entiseen kotimaahan.⁴

Kun suuret siirtolaisaallot toinen toisensa jälkeen vyöryivät valtamerentakaisiin maihin, jäi valtiovalta siis vain katselemaan sivusta toivoen, että innostus lähtemiseen vähenisi. Se keräsi ja julkaisi tietoja siirtolaisten määrästä, mutta muuhun sen aktiivisuus ei juuri riittänyt. Valtiovallan passiivinen rooli oli silti omalla tavallaan tärkeä. Jokainen sai itse päättää lähteäkö siirtolaiseksi vai jäädäkö Suomeen.

Sanomalehdet syyttäjän roolissa

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä ihmeteltiin, miksi suomalaiset siirtolaiset suuttuivat hyvin herkästi, jos Suomen sanomalehdissä kirjoitettiin ulkosuomalaisista jotakin kielteistä. Tämä ”herkkyys” juonsi vuosikymmenten takaa: sen juuret olivat 1860- ja 1870-luvun sanomalehtien kirjoittelussa.

Suomessa ilmestyneissä sanomalehdissä tavataan kirjoituksia siirtolaisista satunnaisesti jo 1860-luvulla. Muutamat niistä arvostelivat siirtolaisia hyvin ankaraasti. Jo tällöin lieneekin syntynyt siirtolaisten ja Suomen sanomalehtien välille se juopa, joka ei koskaan täysin umpeutunut. Ensimmäiseksi esimerkiksi siirtolaisia ärsyttäneestä kirjoittelusta otettakoon Oulun Wiikko-Sanomissa vuonna 1865 julkaistu kirjoitus ”Oma maa mansikka, muu maa mustikka”, jonka ydinkohdat olivat seuraavat:

”Ihminen on niin sywillä siteillä synnyin-maastansa kiini ... että, jos on muuttanut wieraille maille ja hänelle siellä jos kuinka hywästi käwisi, niin kaipaa hän kuitenkin kotimaatansa ... Kuinka sitten mahtaa olla sen mieli, joka on wieraille maille mennyt onneansa noutamaan, ja häätynyt kurjuuteen! Hänellä ei ole mitään mikä rintaansa lämmittäisi; katumus ja kaipuu kalwaa alati hänen sydäntänsä juurta; hahmona astelee hän kuin erämaassa, kunnes viimein kuoleman kylmä koura lopettaa surkean elämänsä.

Syyistä siis Suomalainen sanoo: ”oma maa mansikka, muu maa mustikka” ja rakastaa wakaasti kotimaallansa olla ja elää, tytyen niihin niukkoihin lahjoihin, mitkä otsansa hiellä woipi siitä irti kiskoa. Näihin ajatuksiin olemme tulleet

*kahden Suomalaisen kirjeen johdolla, lähetetyt Pohjois-Amerikasta ... woipi olla yleisölle hywäksi tietää jonkunkaan maanmiehen mielen ja onnen, joka on mennyt onneansa hakemaan Amerikan kultawainiolla.”*⁵

Paljon kauniimpaa sanottavaa ei ollut sillä iiläisellä, joka kirjoitti vuonna 1866 Oulun Wiikko-Sanomiin, että ”*Kun kansassa kulkee puheet Amerikan hywästä elämästä, kuinka siellä wiikossa wilja kaswaa kaksi kertaa kesässä, herneet mätänewät puitten juurilla läjään ja punanen wiina ei lopu kallion lomista juoda niin paljo kuin lystää. Ja tämmöiset puheet owat monta lyöppäriä liikkeelle saaneet, jotka owat täällä wanhuksilta perityn tawaransa juoneet ja menettäneet ylöllisyydessä. Niitenpä onkin nyt sopiwin mennä Amerikkaan punasen wiinan juontiin, jolleka owatki hywin tottuneita.*”⁶

Kun tultiin 1860-luvulta 1870-luvulle, siirtolaisjoukkojen koko kasvoi kymmenistä jopa sadoiksi. Siirtolaiskysymys alkoi kiinnostaa sanomalehtiä entistäkin enemmän. Kaikki sanat, joilla siirtolaisia voitiin herjata, otettiin käyttöön. Vain harvoin joku nousi puolustamaan Suomesta lähteviä. Pääosaa siirtolaisuutta koskevassa keskustelussa näyttelivät sanomalehtien maaseutukirjeenvaihtajat. Niinpä Uudessa Suomettaressa oli vuonna 1873 Vähäkyröstä lähetetty kirje, jossa todettiin, kuinka ”*Yksi mies on jo lähtenyt. Mutta miten hänen käy, emme tiedä, kun waan edes perille pääsisi, ett'ei*” Yhdysvaltain presidentti” tulisi vastaan ja peräyttäisi koko aikomusta ... Kummallista ja ihmeteltävää kyllä, kuinka heidän halunsa on niin tuiki tyyni sammunut isänmaata kohti, että jättävät sen maan, jonka lempeässä sylissä owat kaswaneet ...

suuri häpiä itselle sekä koko yhteiskunnalle.”⁷

Tämän kitkerän kirjeen johdosta toinen vähäkyröläinen kysyi kuitenkin, että ”*Kumpi on enemmän luonnonlakia vastaan ... sellainenko mies, joka aikoo rehellisellä työllänsä hankkia elatuksen perheellensä, vaikka ulkopuolellakin Suomen rajoja, wai esim. sellainen mies, joka elää ja kuolee syntymäseuduillaan laiskuudessa.*”⁸

Siirtolaiskeskustelun aloittanut totesi tämän jälkeen, että ”*Lienette kernaamin joku paimentolainen Turkestanin eli muilta aromailta, jollenska löydetty kosteikko on rakas niin kauan kun siinä laiskana syöden syötävä kestää, mutta sen loputtua olette heti walmis hylkäämään tyhjennetyn ruokamaan.*”⁹

Kiukkuisinta siirtolaisten arvostelu oli 1870-luvun loppupuolella. Tällöin he saivat kuitenkin jo puolustajankin, sillä Aleksander Leinonen -niminen siirtolainen kirjoitteli kohtalotoveriensa puolesta niin Suomessa kuin Yhdysvalloissakin ilmestyneissä suomenkielisissä sanomalehdissä. Puolustettavaa Leinosella olikin. Työmiehen Ystävä esimerkiksi julkaisi vuonna 1876 kirjoitelman ”Omaa mansikka muu maa mustikka”, jossa kirjoittaja kysyi:

”*Mitä on siis syynä, ettei useat kansalaisistamme työdy siihen onneen, minkä isänmaa hänelle taritsee? Ja isänmaa pitäisi meille kuitenkin olemaan rakkain ja kallein maailmassa; siinä mahtaisimme elää ja sen edestä kuolla. Siellä missä kehtosi kiikkui, siellä pitäisi hautasi kaitwettamaan; saman maan powessa mahtaisit lewätä wiimeistä untasi, missä lapsuuden muistorikkaat ja nuoruuden ihanat päiwäsiki olet polkenut.*

Rahwaankirjoja

Kristillis-siveellisestä sifallöstä,

firjoittanut

L. L. Laurén.

I.

**Waroitus, muuttamisesta
pois isänmaasta.**

Hilolainkaupungissa, J. B. Unggrenin kirjapainossa, 1872.

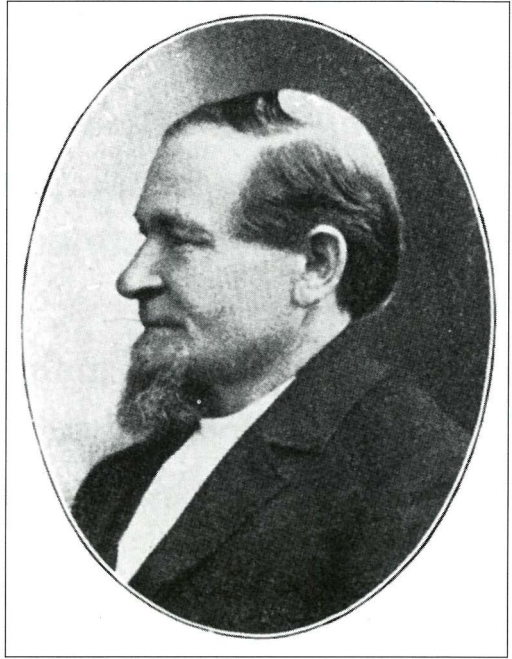
Tekijän tuetantama.

L. L. Laurén julkaisi vuonna 1872 kirjasen, joka tuomitsi siirtolaiseksi lähtijät. Hän oli sitä mieltä, että ”*Suomi ... ei ole ylikansoitettu, waan päinwastoin; siellä on siis rikos isänmaan pyhää oikeutta vastaan lapsensa työhön ... että jättää se vähäpätöisistä syistä. Siirtolainen on täällä muutamassa suhteessa maan pettäjä, niiten esi-isien arwoton poika, jotka mailman historiassa owat saawuttaneet kunnioitetun nimen*” – Laurén 1872.

Ja kuitenkin pidät hurmeudestasi usein wieraan maan parempana kotimaatasi, ja kuitenkin hyljät Suomen ensi sopiwassa tilaisuudessa. Pohjois-Amerikan olet jo aikoja luullut oikeaksi kullansäiksi.”¹⁰

Vielä jyrkempi sävy oli Oulun Wiikko-Sanomissa julkaistussa Puolangalta tulleessa kirjeessä. Sen mukaan ”*Se [siir-*

Alex Leinonen nousi puolustamaan siirtolaisia jo 1870-luvun lopulla, jolloin hän alkoi julkaista Michiganissa Amerikan Suomalaisista Lehteä, ensimmäistä hyvin menestyntä amerikansuomalaisista sanomalehteä. Suomessa Leinosta lyötiin tämän kirjoittelun takia kuin "vierasta sikaa". Niinpä Keski-Suomi totesi ivallisesti, että "koska A.S. Lehdellä näyttää olewan halu tietää ne todelliset syyt, mitkä owat pakoittaneet suomalaisia Suomesta Amerikkaan muuttamaan, niin luettelemme ne tässä, ja owat: huikentelewainen elämä kotimaassa, welkaantuminen, rikokset ja halu seikkailuihin. Harwa lienee muista syistä muuttanut. Niin on asia A.S. Lehti, jos oikein totta "kiillottamatta" puhutaan". – Keski-Suomi 1879. Kuva teoksesta Muistojulkaisu.

tolaisjoukko] luulee naurettawain huhuin nojalla maailmassa löytyvän semmoisia-kin paikkoja, joissa on suurissa läjissä ja kasoissa koolla kaikkea hywää: kultaa, hopeata, wehnästä, punssia ja wiinaa, ettei tarwitse muuta kuin täysin kourin amentaa ... Ja juuri tämä wiheliäisen sokeuden asia se kaikki oikeastaan onkin, että kansa typeryydessään rientääkin noin ajattelemattomasti wieraille maille ...

No missä on sitte se köyhä muukalainen, joka on maansa petturi, joka on hyljännyt isäinsä maan ja kansallisuutensa? Täällä ... wuorikaiwannossa ... Missä on tuon kurjan päiwäläisen perhe? He owat tuolla wähäisessä hökkelissä tuon mäen reunalla ... Missä hitossa on sitten se amerikkalainen tasa-arwo, jota tuo katala päiwäläinen lähti niin ylpeänä hakemaan? Se on juuri siinä, että rikas elää isosti hywiä päiwiään loistawassa onnel-

lisuudessa, waan tuo onneton köyhä kurja wiettää puutteellisia päiwiään halwassa ja mitättömässä hökkelissä ... Wieläkin minä kysyn: kuinka on sitten sen mahtawan rikkaan ja tuon kurjan hökkeliläisen suhde, aiwanko he owat tasa-arwoiset? Usko pois: tuo muukalainen, kurjasti köyhä hökkeliläinen on tuon muhkean pohatan rinnalla juuri kuin koira ... Miten surkeata eikö ole, että aikakautemme hullu, tyhmä ja sokea kansa häpeällä pyytää tahrata isäimme kunnialla kirkastettuja woiton-seppeleitä ... Itke sinä Suomi poikaisi kunnottomuutta, jotka ylenkatsowat sinua ... Itkekööt ja huo' atkaat te isäimme hautakummut tätä surkeaa asiaa." ¹¹

Kun Aleksander Leinonen puolusteli siirtolaisia amerikansuomalaisissa sanomalehdissä, hän sai varmasti Amerikassa olevat suomalaiset puolelleen. Suomessa Leinosen kirjoittelu kuitenkin vain jyr-

kensi asenteita. Leinosta ja siirtolaisia arvosteltiin voimakkaaseen sävyyn. Esimerkiksi Keski-Suomi-lehti, jonka kirjeenvaihtaja Leinonen aikaisemmin oli ollut, oli sitä mieltä, että

*”A.S. Lehti on, ruwetessansa kehoittamaan Suomalaisia Amerikkaan muuttamaan, monta kohtaa unhoittanut. Se on unhoittanut sen, että ajalla on ruwettu työskentelemään Suomalaisten kohoittamiseksi kansaksi ja konsa eri, ennen erkaantuneita, osia toisiinsa yhdistämään, on sopimatonta ruweta kansaa Atlantin toiselle puolelle wiettelemään, kun min-käänlainen ahdistus omassa maassa ei siihen pakoita ja kun maan wäestö ilman-kin on wähälukuinen; ja se on unhoittanut lukuun ottaa ne monet kärsimiset, joita siirtolaiset Amerikkaan kulkiessaan saawat kärsiä.”*¹²

Vuosittaiset siirtolaismäärät liikkuiivat 1880-luvulla jo tuhansissa. Erityisen paljon siirtolaisia lähti Pohjanmaalta. Nimenomaan siellä ilmestynyt ruotsinkielinen lehdistö sisälsi nyt paljon siirtolaisuutta koskevia tietoja. Näyttää siltä, että ainakin Pohjanmaalla suhtautuminen siirtolaisuuteen alkoi 1800-luvun lopulla muuttua. Siirtolaisuutta pidettiin kyllä omalle maalle vahingollisena ilmiönä, mutta siirtolaisia ei enää leimattu ilman muuta isänmaan pettäjiksi. Tiedettiin, että Pohjois-Amerikka tarjoaisi paremman toimeentulon kuin Suomi, ja paremman toimeentulon etsimistä kotimaan rajojen ulkopuolelta pidettiin hyväksyttävänä.

Vaikka siirtolaiset jo 1880-luvulla saivat osakseen ymmärrystäkin, ei siirtolaisuuden näkeminen epäisänmaallisena ollut harvinaista 1900-luvun alussakaan.

Venäläisten sortotoimet katsottiin – ilmeisesti usein perusteetta – tärkeiksi siirtolaisuuden taustatekijöiksi. Asevelvollisuutta pakoille julistettiin, että *”isänmaata ei saa milloinkaan jättää, koska se on Jumalan lahja ihmiselle”*.¹⁴ Toisaalta jotkut sanomalehdet näkivät sortotoimenpiteiden tekevän siirtolaiseksi lähtemisen hyväksyttäväksikin. Hyvä esimerkki tästä on Satakunta-lehdessä keväällä 1899 julkaistu pääkirjoitus, jonka mukaan

*”Se painostus, jonka alaisina näinä aikoina elämme, epätietoisuus siitä, mitä meillä wastaisuudessa on odotettavana, warsinkin mitä asevelvollisuuden täyttämiseen tulee, kaikki tämä tekee tehtävänsä ja tekee sen niin woimakkaasti, ettei mitään epäselvyyttä maan tulevaisuuteen nähden enää pitäisi olla ... Jos maamme olot kerran uhkaawat käyda sietämättömiksi ja yksityisen asema muuttuneiden olojen vaikutuksesta niin tukalaksi, ettei häntä oikeudella woi waatia alistumaan selllaisten olojen alle, waikea on silloin hartaimmankaan isänmaan ystäwän käyda tuomitsemaan niitä, jotka katsowat itsensä pakotetuiksi maasta siirtymään.”*¹⁵

Suomessa alkoi 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa ilmestyä myös työväenlehtiä, jotka lähtivät siitä, ettei siirtolaiseksi lähteminen ollut missään tapauksessa epäisänmaallista. Nimenomaan Matti Kurikan toimittama Työmies suorastaan kehotti työväestöä lähtemään. Työmies katsoi, että *”siirtolaisuus opettakoon kopealle yläluokalle, että työläinen ei ole mikään juhta”*.¹⁶

Eräässä Työmiehelle lähetetyssä kirjoituksessa taas todettiin, että *”Jos työmies muuttaa Amerikkaan ... niin woiko häntä soimata isänmaan petturuudesta tai muista kawalluksista ... Olen nähnyt*

Monikin suomalainen lienee vuosisatain vaihteessa muodostanut käsityksensä siirtolaisista palanneiden siirtolaisten, erityisesti naisten, pukeutumisen perusteella. Kuvassa on lähteviä siirtolaisia, joita koottiin 18.6.1911 Hangossa valokuvaan. Joukossa on hattupäisiä naisia, ilmeisesti kotimaassa käymässä olleita amerikansuomalaisia. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

naapureitteni, sukulaisteni, ystäväni ja tuttawani Amerikkaan lähtewän; olen wihdoin nähnyt oman isäni lähtöpäiwän, nähnyt äitini kyneleet ja kärsinyt siitä ikävästä, mikä hänen siellä olonsa on perheelle tuottanut, waan sittenkin on se ollut helpompi kärsiä kuin wilu ja nälkä ... Jumala warjelkoon minua kieltämästä, että kellään olisi mitään isänmaanrakkautta ja että semmoinen olisi jotakin "yhteiskunnallista walhetta". Ei, mutta sovelluttaa sitä työmieheen, se on jotakin toista! Työmies kyllä woi rakastaa waimoaan, lapsiaan, kotoaan ja towereitaan – ehkä maatansakin milloin hän siitä jo-

tain hyötyy, mutta puhua rakkaudesta maahan "henkeen ja wereen saakka", se on jotakin romantillista." ¹⁷

Ensimmäisen maailmansodan aikana siirtolaisuutta ei esiintynyt juuri lainkaan, eikä siitä enää 1920-luvullakaan tullut samanlaista yhteiskunnallista ongelmaa, jollainen se oli ollut vuosisatain vaihteen tienoilla. Sanomalehtien mielenkiinto siirtolaisuutta kohtaan väheni, ja se, mitä ne kirjoittivat, oli nyt pääosin uutisluontoista ja kantaa ottamatonta. Valtamerentakaisiin maihin jääneet siirtolaiset eivät kuitenkaan unohtaneet, millaisen leiman he olivat saaneet.

Papit puhuvat pahaa

Sanomalehdillä oli siirtolaisten arvostelijoina ”pääsyyttäjän” rooli. Papistonkin keskuudessa oli kuitenkin henkilöitä, joiden kitkerät lausunnot lähtijöiden motiiveista ja elämästä Amerikassa katkeroittivat valtamerentakaisiin maihin jääneiden suomalaisten mieltä.

Ankarimmin siirtolaisia suomivat herännneiden johtaja Wilhelmi Malmivaara ja arkkipiispa Gustaf Johansson. Niinpä Wilhelmi Malmivaara kirjoitti vuonna 1893 Hengellisessä Kuukauslehdessä seuraavaan tapaan:

*”Rikkauden himo, jonka oikea nimi on ahneus, on tawallisin syy Amerikkaan muuttamiseen. Se on tässäkin kaiken pahuuden juurena ... Usea lähtee Amerikkaan pahain tekoinsa rangaistusta paktakseen. Millä on warastettua rahaa mennessään matkatowerina, millä muuten kirottu omatunto ... Waikka miltä kannalta olisin koettanut asiaa punnita, en ole saanut luwallisuutta muiden muutolle, kuin awiowaimon ja alaikäisten lasten, joita Amerikkaan asettunut miehensä ja isänsä waatiwat luokseen tulemaan.”*¹⁸

Muutamia vuosia myöhemmin samainen Malmivaara kirjoitti: *”Kun Herra on käskenyt toisaalle, lähdit toisaalle ja löydit itsesi ennen pitkää maailman joukosta matkalla sen kanssa kauas Herran käsistä, kenties valtamerellä menossa kaukaisista länttä Amerikkaa kohti. Siihen ei omatunto heränneelle lupaa anna, sillä sinne lähtö johtuu ahneudesta, epäuskosta taikka halusta paeta velvollisuuksiansa ... Herra käski pysyä siellä, missä hän on sallinut syntyä.”*¹⁹

Arkkipiispa Gustaf Johansson käytti yhtä ankaraa kieltä, kun hän piti piispan-

Herännäisjohtaja, Lapuan kirkkoherra Wilhelmi Malmivaara tarkasteli siirtolaisuutta omasta uskonnon ja isänmaallisuuden sävyttämästä moraalinäkökulmastaan ja oli siirtolaisuudesta sitä mieltä, että *”nuorisomme ja lapsemme owat kotimaassa taipuneet pakanain epäjumaliin ja menoihin. Amerika on nyt Babel, johon heitä kultaköysiin kytkettyinä wiedään sadoittain ... Muuten ei siirtolaisuuden kirous poistu, ellei käännytä Herralta rukoilemaan anteeksi tottelemattomuutta”*. – Hengellinen kuukauslehti 1893. Kuva teoksesta Nils Gustaf Malmbergin suku.

tarkastusta Ilmajoella vuonna 1899. Hän ilmeisesti katsoi siirtolaisuuden ensisijaiseksi syyksi venäläisten sortotoimenpiteet todetessaan, että *”On ikävää, että Pohjanmaan kansa häpäisee itsensä, että niin suurissa joukoissa jättää isänmaansa. Ja ikävintä on, että monia, jonka edessä asevelvollisuus on, pakenee – jättää muille sen velvollisuuden. – Sehän on hal-*

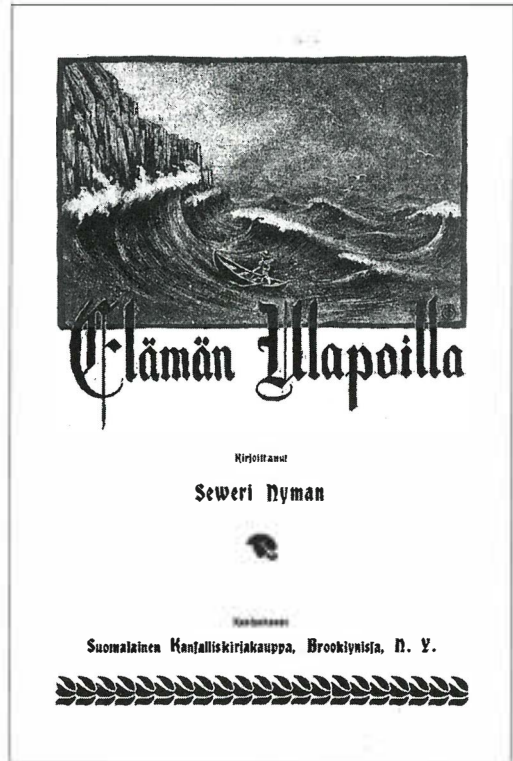
pamaista. Kyllä on työtä isäimme maassa ja täältä on Jumalan siunaus etsittävä. Ja pahana päivänä on odotettava, kunnes toinen parempi päivä koittaa. Pohjanmaa on niiden maakuntien joukossa, joista enimmäin muuttaa kansaa. Se tietää: Pohjanmaan kansassa on vähemmän isänmaan rakkautta kuin useimmissa muissa maakunnissa. Ei se ole kunniaksi.”²⁰

Vastapainoksi Malmivaaran ja Johansonin koville lausunnoille löytyy toki sellaisiakin pappien lausumia, joissa siirtolaisiin suhtaudutaan suopeammin. Esimerkiksi Sanansaattaja kirjoitti vuonna 1903 seuraavasti:

”Kun ”Sanansaattajalla” siellä waltameren toisella puolella on suuri ystäväien joukko käytämme täten tilaisuutta lähettääksemme teille sydämelliset terveiset, toivottamalla onnellista uutta vuotta Herrassa. Olkoon Herran sana yhä suuremmissa määrässä siellä lännen maissa asuilla kansalaisillamme kalliina aarteena, jalkain kynttilänä ja walkeutena kaikilla teillä.”²¹

Siirtolaisilmion vanhetessa myös Hengellinen Kuukauslehti lopetti siirtolaisten tuomitsemisen. Lehdessä 1920-luvun alussa kirjoittanut Ilmari Hyvärinen totesi nimittäin, että ”En jaksakaan nousta siirtolaislaiwassa Amerikkaan tahi Austraaliaan aikowien eteen huutamaan: kääntykää takaisin! ... ei isänsä kotoa läheneen pojan wälttämättömästi tarwitse joutua porttojen syliin.”²²

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen uskonnollisten suuntausten ja amerikansuomalaisten välinen kitka oli poistunut lähes kokonaan. Amerikansuomalaiset unohtivat ne ärsyttävät kirjoitukset, joihin nimenomaan Hengellinen Kuukauslehti syöllisti.

Severi Nyman (Nuormaa) kokosi ilmeisesti Amerikassa ollessaan *Elämän ulapoilla* -nimisen runokirjan, joka ilmestyi hänen Suomeen paluunsa jälkeen New Yorkissa. Suomeen palattuaan hän toimi mm. Helsingin Sanomien päätoimittajana.

Kun todetaan, että ”papit puhuivat pahaa”, on toisaalta korostettava sitä, että kymmenet suomalaiset papit hakeutuivat uuteen maailmaan matkanneiden siirtolaisten sielunpaimeniksi. Ehkä joukossa oli joku Suomessa epäonnistunutkin, mutta useimmat lähtijät olivat ”kunnollisia”, ja tuskin kovin monen lähtömotiivi oli rahakaan, sillä Pohjois-Amerikassa suomalaispapin elämä oli lähes jatkuvaa taistelua seurakunnan talouden kunnossapidämiseksi.

Juhani Aho tuomitsee – Severi Nyman ymmärtää

Sortovuosien paineessa oli vaikea tietää, miten siirtolaisuuteen olisi suhtauduttava. Oli ratkaistava kysymys, tekivätkö venäläisten sortotoimet siirtolaiseksi lähtemisen oikeutetuksi vai oliko maasta lähteminen isänmaan pettämistä hädän hetkellä. Lähtijöitä tämä kysymys ei ehkä rasittanut, mutta sivistyneistöä sitäkin enemmän. Kysymyksen ongelmallisuus näkyi jo siinä, että sanomalehtien mielipiteet jakautuivat kahtia. Sama kahtiajako näkyi muussakin kirjallisuudessa.

Isänmaan pettureiksi leimatut muisteliivat erityisen katkerina Juhani Ahon kirjoitelmaa ”Vanha ukko puhuu”, jossa kirjailijan näkemys amerikasiirtolaisuudesta oli seuraavanlainen:

”Ja ne ovat olevinaan miesten puheita nämä, nuorten rotevain miesten, joilla on selkää kuin sudella ja hartioita kuin härällä ja kämmeniä kuin karhulla! – Vai Amerikkaan! ... Vai ei täällä enää miehet tarke-ne! – Ja oikein isolla joukolla! Oikein miehissä lähdetään pakoretkelle ja jätetään naiset ja lapset ja vanhukset vihollisen jalkoihin ... Onhan ne urhokkaita poikia, oikein sankarien alkuja nämä minun poikani ... nyt sen kuulette vieraatkin! Sitä olen odottanutkin, ilopäivää, omistani ja nyt

*sen näen! Uhkaa pakenevat, peloitusta ja pötkivät tiehensä, aikovat antaa maansa ja mantunsa, ennenkuin niitä edes tullaan ottamaankaan! ... Vai että ryssää pakoon? Ei kannata muka muutenkaan Suomeen jäädä, hallan pesään, vähävaraiseen, palikat ovat muualla paremmat, otatte mistä saatte ... Ei ole teistä oman hampaanne purijoita! Velttoleukaisia, laimeasilmäisiä olette! Toisenlaisia miehiä tämän talon hoitoon tarvitaan. Lähtekää vain, hyvin joudatte! – Mutta sen sanon, ettette saa penniäkään matkarahaksi, eikä teidän tarvitse penniäkään tänne lähettää.”*²³

Osa sivistyneistöstä tuomitsi siirtolaisuuden Juhani Ahon tavoin jyrkin sanoin. Ilmari Kiantokin puhui siitä halveksien: ”Raukat vain menköhöt merten taa”. Mutta osa oli valmis ymmärtämäänkin. Esimerkkinä tämän osan suhtautumisesta lainattakoon Severi Nymanin (myöhemmin Nuormaa) Amerikan Albumiin kirjoittaman runon säkeet:

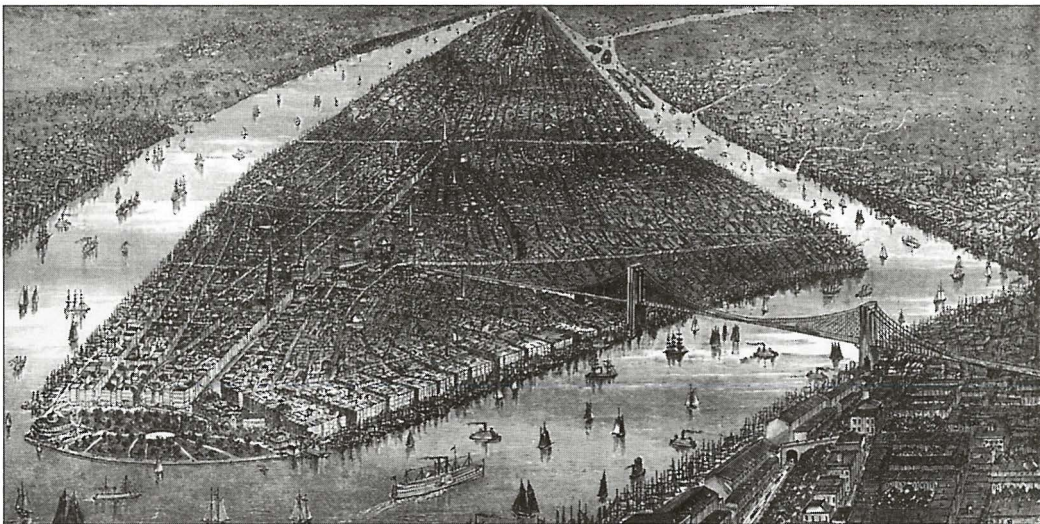
*”Elkää moittiko kulkijalasta, että se astui laivaan, eikä se kulkenut leikkiä lyömään, vaan tuli työhön ja vaivaan. Uusia koteja uurtamaan laiva kun laineita luistaa, Suomen kieltä se kulkija laulaa, synnyinmaata hän muistaa.”*²⁴

Suomalaisten pesäpaikat Pohjois-Amerikassa

12

■ Yleiskuvan luominen suomalaisten siirtolaisten sijoittumisesta Pohjois-Amerikan eri osiin käy helpoimmin Yhdysvaltain ja Kanadan väestötilastojen avulla. Yhdysvaltain tilastoissa suomalaiset mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1900, Kanadan tilastoissa vuotta myöhemmin. Tätä ennen heidät luettiin venäläisiksi. Koko 1900-luvun ajan on sitten mahdollista väestötilastojen perusteella seurata, miten eri osavaltioiden suomalaismäärät ovat kasvaneet tai supistuneet.

Yhdysvaltain ja Kanadan väestötilastojen luotettavuus on osaksi näennäistä. Siirtolaisväestö oli hyvin liikkuvaa, ja on selvää, että joidenkin satojen, ehkä tuhansienkin, vuosisatain vaihteessa kulkurin elämää viettäneiden suomalaissiirtolaisten tilastoihin saaminen oli satunnaista.¹ On myös ilmeistä, ettei termi ”suomalainen” ollut itsestään selvä. Tiedetään esimerkiksi, että jotkut Ahvenanmaalta tulleet ”suomalaiset” pyrkivät esiintymään ruotsalaisina. Muista maista, etenkin Poh-

New York sellaisena kuin 1800-luvun loppupuolen suomalaiset siirtolaiset sen näkivät. – *Järnefelt 1899.*

jois-Norjasta, Ruotsista ja Pietarista – taas tuli suomea puhuvia ja suomalaisiksi itseään kutsuneita siirtolaisia, joista vain osa oli syntynyt Suomessa. On helppo kuvitella, että väestölaskentaa tekemään pantu virkamies oli ymmällä, kun hänen piti luokitella näitä Suomen ulkopuolella syntyneitä suomalaisia, ja että hän ei luokittelussaan aina ollut johdonmukainen. Väestölaskennat antavat silti puutteistaan huolimatta hyvän yleiskuvan eri osavaltioissa asuneiden suomalaisten määristä.

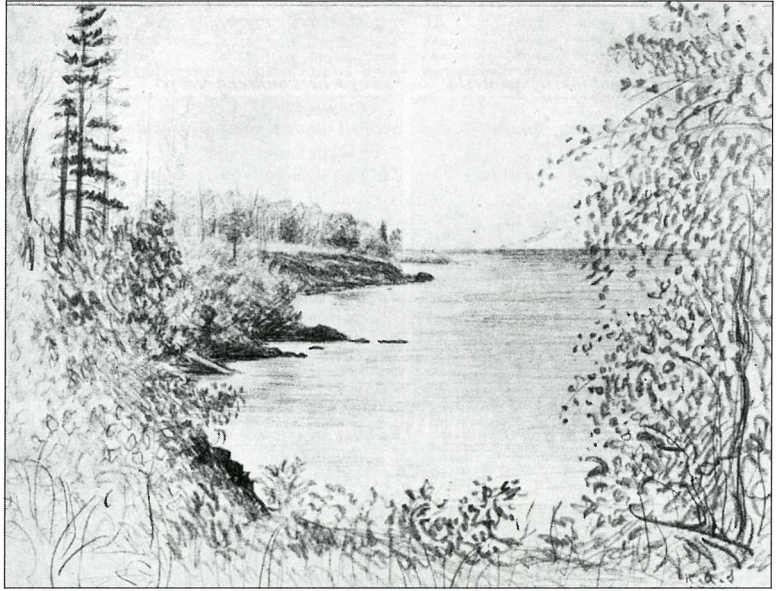
Väestölaskentojen perusteella saatavaa kuvaa suomalaisten siirtolaisten ”pesäpaikoista” on mahdollista täydentää laivayhtiöiden matkustajaluetteloista saatavilla tiedoilla. Matkustajaluetteloissahan on yleensä maininta paikkakunnasta, jonne siirtolainen oli ostanut matkalipun ja jonne hän useimmissa tapauksissa myös matkusti.² Myös suomalaisten seurakuntien jäsenluettelot ja siirtolaisten sanomalehdissä olleet tiedot täydentävät kuvaa.

Kaikkialla mutta ennen muuta Michiganissa ja Minnesotassa

Vuonna 1900 Yhdysvalloissa asui väestölaskennan mukaan 62 641 Suomessa syntyneitä siirtolaista, joista 55 744 eli 89% asui joko Michiganissa, Minnesotassa, Massachusettsissa, New Yorkissa, New Jerseyssä, Ohiossa, Pennsylvaniassa, Wisconsinissa, Illinoisissa, Montanassa, Washingtonissa, Oregonissa tai Kaliforniassa. Kanadassa taas oli vuotta myöhemmin tehdyn väestönlaskennan mukaan vain 2 502 Suomessa syntyneitä siirtolaista.

Vuosisadan vaihteen väestölaskennat kertovat siihen mennessä jo useita vuosikymmeniä kestäneen muuttoliikkeen tuloksen, joka on nähtävissä matkustajaluetteloista jo 1870-luvulla. Vuonna 1873 yli 99% suomalaissiirtolaisista osti matkalipunsa johonkin edellä mainituista ”tärkeistä” osavaltioista. Kanadaan matkan ostaneita ei tällöin ollut vielä lainkaan.

Superiorjärven idyllistä rantaa K.A. Suvannon näkemänä. Tämän järven ympärille syntyi neljä ”suomalaisvaltiota”: Minnesota, Wisconsin, Michigan ja Ontario. – *Työmiehen Joulu* 1923.

Suurin osa suomalaisista siirtolaisista sijoittui verraten kapealle Atlantilta Tyynellemerelle ulottuvalle Kanadan-Yhdysvaltain rajan läheisyydessä olevalle alueelle. Tärkeimmät ”suomalaisvaltiot” olivat Michigan ja Minnesota.

Ensimmäiset Michiganin suomalaiset olivat joko Ruijassa syntyneitä tai sinne Suomesta muuttaneita Norjan suomalaisia, jotka tulivat 1860-luvulla Pohjois-Michiganiin kaivosyhtiöiden värvääminä.³ Näitä seurasi pian tuhansia ja tuhansia muita. Michiganista tuli ”suomalaisvaltio”, josta 1890-luvun lopulla sanottiin, että ”siellä ovat kansalaiset aivan kun kotonaan”.⁴

Pohjois-Michiganissa oli kymmeniä ”suomalaispaikkakuntia”, joista suurimpia olivat Calumet, Hancock, Marquette, Negaunee, Crystal Falls, Ishpeming ja Ironwood. Yhdysvaltain Lapiksi kutsutun

Pohjois-Michiganin ohella tämän osavaltion eteläosissa oli muutamia pieniä saha-teollisuuden keskuksia, joissa oli suomalaista työvoimaa, ja suomalaisten rakentama Kalevan kaupunki, jonka ympäristössä suomalaisilla oli maatilojaan.

Kun autoteollisuudesta tuli suurteollisuutta, kasvoi Michiganiin vielä yksi huomattava suomalaiskeskus, Detroit. Vuonna 1900 tässä kaupungissa asui vain neljä suomalaista, 20 vuotta myöhemmin jo 1 785.⁵ Detroit veti puoleensa nimenomaan Pohjois-Michiganin suomalaisia, mutta tulijoita oli muualtakin Yhdysvalloista ja hiukan Suomestakin.⁶

Minnesotaa on sanottu pohjalaisten siirtomaaksi ja Duluthia Amerikan Helsingiksi. Minnesota onkin ollut suomalaisille siirtolaisille lähes yhtä tärkeä kuin Michigan. Vuonna 1920 laskettiin kummassakin osavaltiossa olevan noin 30 000 Suomessa syntynyttä siirtolaista, ja joillakin alueilla suomalaiset todella näkyivät.

Tuhannet suomalaiset saivat vuosisatoin vaihteessa toimeentulonsa Crystal Fallsin kaivoksista. Asuinympäristönä Crystal Falls oli tähän aikaan ankea. – *Hälsning från Amerika*.

Vuoristovaltiot – ja nimenomaan Montana – vetivät 1800-luvun lopulla puoleensa tuhansia suomalaisia, joista useimmat hakeutuivat kaivostyöhön. Kuvassa Beltin (Montana) ensimmäisiä suomalaisia. – *Järnefelt 1899*.

Niinpä kerrotaan, että vuosisatain vaihteessa Duluthin seuduilla oli rautatievau-
nuissa englanninkielisen tekstin jälkeen
suomeksi ”lattialle sylkeminen kielletty”
– ja vasta sitten ohje tuli muilla kielillä.⁷

Minnesotan vanhimmat suomalaiskes-
kukset olivat farmialueita, joista tunne-
tuimmiksi ovat tulleet Cokato ja New
York Mills. Ensimmäiset suomalaisfar-
marit aloittivat raivaustyönsä täällä jo
1860-luvun puolivälissä.⁸ Jo hyvin var-
hain myös Minneapolisin kaupungista tuli
huomattava suomalaiskeskus. Duluth taas
oli tärkeä satamakaupunki, jossa suoma-
laisia työskenteli satamatöissä. Duluth oli
kuitenkin myös paikka, jossa suomalaiset
metsätyömiehet oleskelivat kesäisin ja
josta he sitten syksyllä lähtivät ”kämpil-
le”. Vuonna 1900 Duluthissa oli 702 suo-
malaista, 20 vuotta myöhemmin 3 210.

Minnesotan suurimmat suomalaisasu-
tukset ovat sijainneet osavaltion pohjois-
osissa, jossa on ollut lukuisia kaivoskau-
punkeja. 1890-luvulla suomalaisia oli ni-
menomaan Elyn kaupungissa, mutta
1900-luvun alussa heitä löytyi ennen
kaikkea Hibbingistä, Virginiasta ja muista
Mesabivuoriston kaivoskaupungeista. –
Suomalaiset olivat 1920-luvun alussa
suurin ulkomailla syntynyt väestöryhmä
miltei kaikissa Superiorjärven alueen kai-
voskaupungeissa.⁹

Minnesotan länsipuolella, Pohjois- ja
Etelä-Dakotassa, oli vielä 1870-luvulla
asuttamatonta preeriaa. 1870-luvun lopul-
la ja 1880-luvun alussa Etelä-Dakotan
preerialle syntyi myös pari suomalaista
farmiyhteisöä, Poinsett ja Savo. Alkuvai-
heissa useimmat suomalaiset tulivat tälle
alueelle Michiganin ”Kuparisaarelta”,
myöhemmin myös suoraan Suomesta.
Miltei samaan aikaan suomalaisia alkoi

Nimenomaan Michiganissa ja
Minnesotassa on ollut ja on edel-
leenkin suomalaisia paikannimiä –
muutama nimi löytyy muualtakin.
Michiganista mainittakoon esi-
merkkeinä Aura, Toivola, Onnela,
Nisula ja Kaleva, Minnesotasta
taas Palo, Toivola ja Alango. Wis-
consinista löytyy Oulu ja Ontarios-
ta Intola.

Joissakin tapauksissa suomea
ymmärtämättömät virkamiehet tai
suomalaiset siirtolaiset itse ovat
sotkeneet nimiä. Niinpä Minneso-
tasta löytyy Alango, jonka piti olla
Alanko, Leiding, jonka piti olla
Laitinen, ja Dopelius, jonka piti
olla Topelius. Idahossa on Mullan-
niminen paikkakunta, josta väite-
tään, että nimi tulee suomalaisten
siirtolaisten käyttämästä termistä
”Mullan kontri” ja että nimen piti
oikeastaan olla Multa.

hakeutua myös Leadiin, 1880-luvun lo-
pulla merkittäväksi kasvaneeseen kaivos-
kaupunkiin, jonka suomalaismäärä oli
enimmillään lähes 1 000.¹⁰

Myös vuoristovaltioissa eli Colora-
dossa, Montanassa, Idahossa, Wyomin-
gissa ja Utahissa oli lukuisia kaivoskau-
punkeja, jotka kiinnostivat suomalaisia.
Montanassa oli ennen kaikkea Butte,
Wyomingissa Carbon, Idahossa Mullan,
Utahissa Salt Lake City ja Coloradossa
Denver. Verraten harva matkusti näihin
osavaltioihin suoraan Suomesta. Sen si-
jaan moni alunperin itäisiin osavaltioihin
tullut tai Keskilänteen hakeutunut jatkoi
ennen pitkää kohti Läänttä ja päätyi vuoris-

Lohenpyyntiä vuosisatain vaihteen Columbiajoessa. Kalastus ja siihen liittynyt työ antoivat toimeentulon tuhansille länsirannikon suomalaisille. – *Hälsning från Amerika.*

tovaltioihin. Suomalaisien lukumäärä oli täällä suurimmillaan vuoden 1910 vaiheilla. Tällöin Montanassa oli yli 4 000 Suomessa syntynyttä. Wyomingissa, Coloradossa ja Utahissa oli kussakin yli 1 000 suomalaista, ja Idahossa heitä oli noin 650. Jo vuoden 1920 paikkeilla suomalaisasutukset olivat kuitenkin täällä selvästi kuihtumassa.¹¹

Myös Yhdysvaltain länsiosista, niin Kaliforniasta, Oregonista kuin Washingtonistakin löytyi varsin suuria suomalaiskeskuksia. Vanhinta suomalaisasutus oli Kaliforniassa, jonne ensimmäiset suomalaiset saapuivat kultalöytöjen houkuttelemina jo vuoden 1850 paikkeilla. San Francisco oli pitkään tämän alueen ylivoimaisesti tärkein suomalaiskeskus, 1800-luvulla tuhansien suomalaisten merimiesten ”kotikaupunki”.¹²

1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla Kaliforniaan syntyi muitakin merkittäviä suomalaiskeskuksia. Tällaisia olivat Fort Bragg, joka veti puoleensa suomalaisia metsätyömiehiä, Reedley, jossa rakennettiin suomalaisia osuustoiminta-utopioita, ja ennen kaikkea Los Angeles, jonka suo-

malaiset varsinaisesti löysivät vasta maailmansotien välisenä aikana.

Suuri osa Oregonista oli vielä 1870-luvun lopullakin koskematonta aluetta. Amerikan Suomalaiselle Lehdelle alueesta kerrottiin tähän aikaan seuraavaa:

*”Sijaa olisi vieläkin vaikka tuhansille, sillä maasta ei ole puutetta ... Suoraan sanoen, täällä ei puutu ihmisiltä mitään. Joki antaa kalaa, metsä lihaa, wainiot niusua ja wuoret kultaa sekä hopeata.”*¹³

Oregonin suurin suomalaisyhteisö syntyi Columbiajoen suuhun: Astoria oli paikka, jossa tuhannet suomalaiset saivat toimeentulonsa kalastuksesta. Suomalaisia löytyi paljon myös Portlandista, ja lisäksi Oregonissa oli pieniä suomalaisia farmialueita.

Washingtonin suurin suomalaiskeskus lienee ollut Aberdeen. Tämän lisäksi suomalaisia löytyi varsin paljon Seattlelta ja eri puolilla osavaltiota olleilta metsätyömailta. Suomalaiset raivasivat täällä myös maata, mutta farmialueet olivat varsin pieniä.

☆☆☆

Keskilännen osavaltioista Michigania ja Minnesotaa voidaan perustellusti kutsua ”suomalaisvaltioiksi”, mutta suuria suomalaiskeskuksia oli tällä alueella muuallakin. Wisconsinissa oli lukuisia suomalaisia farmialueita kuten Oulu. Superiorin ja Milwaukeeen teollisuus ja palveluelinkeinot tarjosivat niinkään toimeentulon monelle suomalaiselle. Illinoisissa, Ohiossa ja Pennsylvaniassa oli myös muutamia suuria suomalaisyhteisöjä. Illinoisista on mainittava ennen kaikkea Chicago, Waukegan ja De Kalb, Ohioista Ashtabula Harbor, Fairport Harbor ja Cleveland sekä Pennsylvaniasta Monessen.¹⁴

Yhdysvaltain itärannikolla oli kaksi todella suurta suomalaisvaltiota, New York ja Massachusetts. Ensin mainitussa suomalaisasutus keskittyi nimenomaan New Yorkin kaupunkiin: Manhattanille, Bronxiin, Long Islandille, Harlemiin ja ennen kaikkea Brooklynin. 1900-luvun alussa Brooklynissa väitetään asuneen jopa noin 10 000 suomalaista.¹⁵

Fitchburg oli Massachusettsin suurin suomalaiskaupunki. Siellä oli lisäksi lukuisia hiukan pienempiä suomalaisyhteisöjä. Niitä löytyi esimerkiksi Worcesterista ja Gardnerista. Vuoden 1900 väestölaskennassa Massachusettsissa oli suomalaisia noin 5 000, mistä tapahtui vielä kasvua niin, että vuoden 1920 väestölaskennassa heitä oli noin 14 500, mikä oli 8,5% koko Pohjois-Amerikan suomalaisten määrästä.

New Yorkin ja Massachusettsin ohella suomalaisia oli muissakin itärannikon osavaltioissa. Mainessa heitä oli sekä metsätoissa että farmareina. New Hampshiren, Connecticutin ja New Jerseyen teollisuuskaupungit sekä näissä osavaltioissa halvalla saatavissa olleet maatilat vetivät

myös puoleensa suomalaisia – eivät kuitenkaan yhtä paljon kuin New York ja Massachusetts.

Yhdysvaltain eteläosat olivat aluetta, joka kiinnosti siirtolaisia hyvin vähän. Samoin suomalaiset karttoivat Etelää. Niinpä esimerkiksi Alabamassa laskettiin vuonna 1920 asuvan vain noin 70 Suomessa syntynyttä henkilöä, eikä heitä Floridassa-kaan ollut kuin hiukan yli 300. Etelävaltioiden karttaminen johtui ennen muuta siitä, että siellä ei ollut siirtolaiselle samalla tavalla työtä kuin muualla Yhdysvalloissa, mutta suomalaiset ehkä pelkäsivät myös etelän kuumaa ilmastoa. Georgiaan osuusfarmia puuhanneet suomalaiset valittivatkin joskus, että heidän maanmiehillään oli ”sellainen käsitys ... että täällä ei muut tulisi aikaan kuin neekerit.”¹⁶

Suhtautumisessa etelään tapahtui ajan mittaan muutos. Toisen maailmansodan jälkeen Florida alkoi nimittäin kiinnostaa suomalaisia eläkeläisiä, ja niinpä 1950- ja 1960-luvulla tuhannet ja taas tuhannet suomalaiset hakeutuivat Lake Worthin, Lantan ja New Port Richeyn kaupunkiin viettääkseen elämänsä iltaa Etelän lämmössä.

Kanadaan suomalaisia alkoi tulla 1870-luvulla, mutta Yhdysvaltoihin verrattuna heidän määränsä oli koko 1800-luvun ajan vaatimaton. Matkustajaluetteloista voidaan todeta, että vuoden 1892 loppuun mennessä 692 suomalaista siirtolaista osti matkalipun Kanadaan. Todellisuudessa tulijoita oli jonkin verran enemmän, mutta vielä ensimmäisessä suomalaiset ”noteeraavassa” väestölaskennassa (1901) Suo-

Eteläänkin syntyi 1800-luvun lopulla suomalaiskeskuksia, jotka olivat tyyppillisesti hyvin lyhytikäisiä. Sanoetaan, että esimerkiksi New Orleansissa, La., asui 1860-luvulla jopa pari sataa suomalaista. Suurimmillaan kaupungin suomalaisyhteisö oli 1870-luvulla, mutta sitten muistitiedon mukaan ”seurasi tuho. Keltakuume ja kolera raivosi hirvittävällä voimalla New Orleansissa ja muutamassa viikossa haudattiin kolmekymmentä suomalaista kaupungin kalmistoon. Henkiin jääneet suomalaiset ...pakenivat mikä minnekin”.

Orangen metsätyömaat Texasissa ovat toinen hyvä esimerkki. Tämän paikkakunnan suomalaisiin vuonna 1890 tutustunut E. A. Hedman väittää, että suomalaisia oli täällä yli 80.

Nämä olivat metsätyömiehinä ”hyvin suosittua työväkeä”. Suomalaisille tarjottiin täällä myös homestead-maita, mutta nämä eivät olleet halukkaita ryhtymään uudisviljelijöiksi. Vain yhdellä miehistä oli vaimo. ”Päällysmiehet eli poosit”, kokit ja niin edelleen olivat suomalaisia. Hedman väittää, että Orangen suomalaiset eivät muiden tavoin harrastaneet edes ryyppyretkiä kaupunkeihin. Suomalaiset olivat tulleet tänne vain ansaitsemaan nopeasti rahaa siirtyäkseen sitten muualle. Suomalaisilla oli sellainen käsitys, ettei ”tämän alueen ilmasto voinut kestää kolmea vuotta pitempään”. Hedman tietää, että muutamia vuosia hänen käyntinsä jälkeen Orangen metsätyöt lopuivat ja suomalaiset muuttivat pois.

messä syntyneiden määräksi saatiin vain 2 502. Vuosina 1900–09 maahan tuli Kanadan siirtolaisviranomaisten mukaan 11 041 ja vuosina 1910–14 kaikkiaan 10 178 Suomessa syntynyttä siirtolaista.

Pääosin Kanada sai suomalaissiirtolaisensa suoraan näiden synnyinmaasta, mutta vuosina 1910–12 enemmistö heistä tuli Yhdysvalloista. Vuosina 1897–1914 sen kautta tuli yhteensä 8 050 suomalaista, mikä oli 27% kaikista Kanadaan tulleista suomalaisista. Tälle muuttovirralla oli toisaalta vastavirtansa – muuttoliike Kanadasta Yhdysvaltoihin – joka lienee ollut vain hiukan pienempi kuin muuttoliike päinvastaiseen suuntaan.¹⁷

Suomesta Kanadaan suuntautunut siirtolaisuus painottui 1920-luvulle: vuosina

1920–30 sinne lasketaan tulleen kaikkiaan 33 835 suomalaista.¹⁸ Toinen voimakas muuttoalto koettiin 1950-luvulla, jolloin heitä tuli maahan lähes yhtä paljon.¹⁹

Suomalaiset siirtolaiset sijoittuivat Kanadassa nimenomaan Ontarioon. Niinpä esimerkiksi vuonna 1905 lähes 1 000 suomalaista siirtolaista osti matkalipun tähän provinssiin, mikä oli noin 5% Suomesta Pohjois-Amerikkaan tapahtuneesta siirtolaisuudesta. Muihin Kanadan provinseihin hakeutuneiden määrä jäi tänä vuonna muutamiin kymmeneen. Vuonna 1911 Ontariossa laskettiin asuneen noin 8 600 Suomessa syntynyttä siirtolaista – noin 6% kaikista Pohjois-Amerikan suomalaisista. Brittiläisessä Kolumbiassa oli Suomessa syntyneitä tällöin yli 2 800, Albertassa lä-

hes 1 600 ja Manitobassa sekä Saskatchewanissa kummassakin yli 1 000. Vuonna 1921 Ontariossa oli jo lähes 1 000, Brittiläisessä Kolumbiassa runsas 3 000, Albertassa hiukan alle 3 000 ja Saskatchewanissa lähes 2 000 Suomessa syntynyttä. Manitoban suomalaisten määrä oli pudonnut noin 500:aan.

Kanadassa on siis ollut kaksi provinsia, joissa on ollut paljon suomalaisia. Toinen niistä on Ontario, jossa nimenomaan Port Arthur, Sudbury, Copper Cliff ja Toronto ovat olleet suomalaisten suosiossa. Toinen on Brittiläinen Kolumbia, josta eräs suomalaissiirtolainen totesi 1880-luvulla, että se oli ”*Hywä Condry, minä olen wakuutettu siitä jotta ei suomen pojat löydä parempaa paikkaa koko Pohjois Amerikassa.*”²⁰ Tärkein suomalaispaikkakunta tällä alueella on ollut Vancouver.

Miksi Minnesotaan ja Ontarioon?

Kun suomalaiset ensimmäisen maailmansodan aikana raivasivat Minnesotan kaivoskaupunkien läheisyyteen ”kyliänsä”, eräs tutkija ihmetteli, miksi suomalaiset olivat kiintyneet Minnesotan karuihin alueisiin, joiden raivaamista ei hänen mielestään voinut selittää järkisyyllä. Hän tuli siihen tulokseen, että suomalaisten tulo kytkeytyi osavaltion luontoon: Minnesota, etenkin sen pohjoisosat, oli samanlaista karua järvien ja metsien maata kuin Suomikin.²¹ Myöhemmin on kuitenkin moneneen kertaan todettu, etteivät suomalaiset tulleet etsimään Amerikasta maisemia, vaan työtä. Siirtolaisen oli hakeuduttava sinne, missä oli tarjolla työtä, eikä hänellä aina ollut varaa edes miettiä, oliko se miellyttävää vai ei.²²

Pohjois-Amerikan suomalaisperäinen väestö* v. 1930/1931

Yhdysvallat v. 1930	Henkilöä	%
Michigan	74 200	23,2
Minnesota	60 600	18,9
New York	27 200	8,5
Massachusetts	26 900	8,4
Washington	22 000	6,9
Kalifornia	16 400	5,1
Wisconsin	14 600	4,6
Ohio	12 800	4,0
Oregon	12 000	3,8
Illinois	9 600	3,0
Montana	6 100	1,9
New Jersey	5 000	1,5
Pennsylvania	4 600	1,4
Pohjois-Dakota	3 300	1,0
Etelä-Dakota	3 100	1,0
New Hampshire	3 000	0,9
Connecticut	3 000	0,9
Maine	2 900	0,9
Idaho	1 900	0,6
Wyoming	1 400	0,4
Colorado	1 300	0,4
Utah	1 100	0,4
Vermont	1 100	0,3
Muut osavaltiot	6 400	2,0
Koko Yhdysvallat	320 500	100,0
Kanada v. 1931	Henkilöä	%
Ontario	27 100	62,3
British Columbia	6 600	15,0
Alberta	3 300	7,6
Quebec	3 000	6,8
Saskatchewan	2 300	5,3
Manitoba	1 000	2,3
Muut provinssit	300	0,6
Koko Kanada	43 600	100,0

* Suomessa syntyneet ja heidän lapsensa = 1. ja 2. siirtolaispolvi
Ks. tarkemmin Korkiasaari 1989.

Saskatchewanissa on New Finland -niminen paikka, joka sai suomalaisasutuksensa jo 1800-luvun lopulla. Kauhavalta vuonna 1890 muuttaneet J.K.Lauttamus ja hänen vaimonsa kuuluivat paikkakunnan ensimmäisiin uudisasukkaisiin. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Enemmän kuin puolet suomalaisista siirtolaisista oli lähtöisin Pohjanmaalta. Tämän takia on luonnollista, että kaikkialla Pohjois-Amerikassa, missä oli paljon suomalaisia, siellä oli myös paljon pohjalaisia. Esimerkiksi isokyröläiset eivät kuitenkaan hajautuneet tasaisesti Pohjois-Amerikan eri osiin, vaan näillä oli Pohjois-Amerikassa muutamia erityisen suosittuja paikkoja.

Suomi voidaan jakaa noin kahteenkymmeneen alueeseen sen perusteella, missä siirtolaisten tärkein päämääräalue sijaitsi.²³ Pohjoisin Suomi ja suuri osa Itä-Suomesta olivat aluetta, josta hakeuduttiin erityisen usein Michiganiin. Tämä osavaltio ei luonnollisesti ollut muualtaakaan lähteneille siirtolaisille tuntematon, vaan myös joiltakin Etelä-Pohjanmaan ja Pohjois-Satakunnan paikkakunnilta suunnistauduttiin erityisesti Michiganiin.

Siirtolaisuus Etelä-Suomesta oli paljon vähäisempää kuin Pohjanmaalta. Silti

sieltäkin riitti siirtolaisia kaikille Pohjois-Amerikan suomalaisalueille. Etelä-Suomen siirtolaisuuden painopiste oli kuitenkin varsin selvästi Yhdysvaltain itärannikolla, erityisesti New Yorkin kaupungissa ja Massachusettsissa.

Siirtolaisten ”sijoittumiskartassa” on joitakin yllättäviä poikkeamia – pienalueita, joista lähteneiden siirtolaisten sijoittumispaikka Pohjois-Amerikassa poikkesi huomattavasti ympäristöstään. Tällaisiksi voitaisiin kutsua Isonkyrön, Ylistaron ja Kälviän pitäjää, joista lähdettiin erityisesti Ohioon. Yhtä lailla poikkeava oli Kauhajoen seutu, josta siirtolaiset hakeutuivat hyvin usein Ontarioon. Löytyy myös muutamia kuntia, jotka ympäristöstään poiketen ”lähettivät” hyvin huomattavan osan siirtolaisistaan New Yorkiin. Tällaisia olivat Ähtävä, Närpiö ja Peräseinäjoki.

Ruotsinkielisiltä alueilta lähteneiden siirtolaisten kohdealueet sijaitsivat useim-

miten samoissa osavaltioissa ja samoilla paikkakunnilla kuin suomenkielistenkin. Muutamat Vaasan ympäristön ruotsinkieliset kunnat muodostavat kuitenkin mielenkiintoisen poikkeuksen. Näistä kunnista muuttaminen vuoristovaltioihin kuten Utahiin oli hyvin yleistä. Merkillistä kyllä tämä sama Pohjanmaan ruotsinkielinen alue oli myös Suomen varhaisimman Australian, Etelä-Afrikan ja Etelä-Amerikan siirtolaisuuden ydinaluetta.

Mistä sitten johtui, että niin moni helsinkiläinen hakeutui New Yorkiin, munsalalainen Utahiin ja kauhajokelainen Ontarioon? Maaseudun ja kaupunkien siirtolaisuuden vertailu viittaa siihen, että ammattitaidolla oli jonkin verran merkitystä. Kaupunkien ammattitaitoiset siirtolaiset hakeutuivat maaseudun siirtolaisia suhteellisesti useammin suurkaupunkeihin, New Yorkiin ja Chicagoon, ja vain harvoin sellaisille alueille, missä oli tarjolla lähinnä vain kaivos- ja metsätöitä. Ammattitaidon lisäksi kaupunkien ja maaseudun väliseen eroon vaikutti tosin myös sukupuolijakautuma: Suomen kaupungeistahan lähti maaseutuun verrattuna suhteellisen paljon naisia, joiden parhaat työnsaantimahdollisuudet olivat Yhdysvaltain suurkaupungeissa.

Siirtolaiseksi lähteneiden ammatilla oli ymmärrettävästi oma vaikutuksensa, mikä ei kuitenkaan selitä, miksi eri maaseutualueidenkin välillä oli huomattavia eroja. Ammattitaitoon viittaaminen ei alkuunkaan selitä, miksi Peräseinäjoen siirtolaiset hyvin usein hakeutuivat New Yorkiin ja sen naapuripitäjän Jalašjärven Michiganiin ja Ontarioon.

Siirtolaisuuden leviäminen alueelta toiselle selittää jossain määrin, miksi laajoillakin maaseutualueilla saattoi olla

Pohjois-Amerikasta löytyi 1900-luvun alussa monia paikkakuntia, joilla asui todella paljon yhdeltä Suomen paikkakunnalta tulleita suomalaisia. De Kalb Illinoisissa oli teuvalaisten, Ashtabula Harbor isokyröläisten, Crystal Falls merikarvialaisten ja Hibbing parkanolaisten pesä sekä West Paris Mainessa jonkinlainen pikku Kuhmo. ”Uuden Kuhmon” perustaja oli nimeltään Pulkkinen, joka täysin sattumalta pääsi erääseen West Parisin taloon työhön. Pulkkinen oli talossa useita vuosia työssä, viihtyi työssään, lähetti perheelleen matkaliput, osti itselleen talon ja ryhtyi farmariksi. Pulkkista seurasivat pian sukulaiset, ystävät ja tuttavat: ”*Kuhmoniemeltä alkoi joukkosiirtyminen West Parisiin, Mainen valtioon. Eikä ainoastaan West Parisin kunta, vaan myös South Parisin, Norwayn, Hebronin, Harrisonin, Minotin ja toisetkin läheiset kunnat saivat uuden väestön Suomesta*”. Oskari Tokoi väittää, että 1940-luvulla ”*Pulkkisia on Mainen maaseudulla ... enemmän kuin Kuhmoniemen pitäjässä Suomessa*”.

Pohjois-Amerikassa sama päämäärä. Pohjois-Suomen siirtolaisuuden suuntautuminen nimenomaan Michiganiin johtui ennen kaikkea siitä, että amerikansiirtolaisuus sai täällä alkunsa Ruijasta Michiganiin menneiden suomalaisten antamien virikkeiden pohjalta. Etelä-Suomen sisämaapitäjien siirtolaisuuden valtavirran suuntautuminen Massachusettsiin ja New

Yorkiin taas lienee johtunut siitä, että läh-
tövirikkeet saatiin usein rannikkopitäjien
asukkailta, jotka puolestaan löysivät
Amerikkansa merimiesten antamien tieto-
jen perusteella. Ja merimiehet puolestaan
sijoittuivat ammattinsa takia tietenkin ran-
nikkokaupunkeihin.

Värväys saattoi sekini – tosin vain poik-
keuksellisesti – ohjata siirtolaisvirtaa.
Edellä on jo todettu, miten siirtolaisia vär-
vättiin Pohjois-Norjasta ja miten värvätty-
jen esimerkki vaikutti siihen, että myös
Pohjois-Suomen siirtolaiset hyvin usein
hakeutuivat Pohjois-Michiganiin. Toinen
esimerkki tästä on löydettävissä Etelä-
Pohjanmaalta. Kuten edeltä on jo ilmen-
nyt, levitettiin Kristiinankaupungin seu-
dulle 1880-luvun alussa mainoksia, joilla
houkuteltiin siirtolaiseksi aikovia Kana-
daan. Kristiinankaupungista siirtolaisuus
lienee levinnyt vähitellen kohti sisämaata,
ja samalla Vaasan sekä Turun ja Porin läänien
raja-alueelle syntyi vyöhyke, josta
siirtolaisuus Kanadaan oli voimakkaam-
paa kuin mistään muualta Suomesta.²⁴

Jo edellä esitetyn perusteella saattaa
arvata, että New Yorkin Finntownin suoma-
laisyhteisö oli koostumukseltaan var-
sin erilainen kuin Etelä-Dakotan Leadin.
On luonnollista, että Vaasan läänin alueelta
tulleet muodostivat miltei kaikkialla
selvän enemmistön. Itärannikon suoma-
laiskeskuksissa oli kuitenkin suhteellisen
paljon Etelä-Suomesta tulleita. Jostakin
Keskilänneestä taas saattoi löytää paikka-
kunnan, jonka suomalaisista jopa 80% oli
Pohjanmaalta.

Miten suomalaiset sijoittuivat muista
Pohjoismaista tulleisiin siirtolaisiin ver-
rattuna? Yhdysvalloissa ehkä omaleimai-

sinta oli se, että suomalaisia hakeutui
poikkeuksellisen paljon Michiganiin.
Vuonna 1910 Yhdysvalloissa asuneista
suomalaisista asui nimittäin Michigani-
ssa 24%, kun sen sijaan ruotsalaisista, nor-
jalaisista ja tanskalaisista ei tässä osaval-
tiossa asunut edes viittä prosenttia.

Kaikista Pohjoismaista tulleet asutti-
vat innokkaasti Minnesotaa, ja myös New
Yorkin siirtolaiskorttelit olivat kaikkien
pohjoismaalaisten suosiossa. Massachu-
setts oli sekä suomalaisten että ruotsalais-
ten, Washington taas suomalaisten ja nor-
jalaisten suosiossa. Illinoisissa, Wisconsin-
issa, Iowassa, Dakotoissa, Nebraskassa,
Utahissa ja Kaliforniassa suomalaisia oli
muista Pohjoismaista tulleisiin verrattuna
suhteellisen vähän.²⁵ Kovin suuria erot ei-
vät kuitenkaan olleet. Kanadasta on sen
sijaan todettu, että ”erot olivat suuret.
Skandinaavit menivät preerialle, suoma-
laiset Ontarioon”.²⁶

Mistä erot sitten johtuivat? Yhdysval-
loissa todennäköisesti siitä, että suoma-
laisten tullessa siirtolaiset eivät enää voi-
neet saada esimerkiksi Iowasta maata –
ruotsalaisten, tanskalaisten ja norjalaisten
tullessa sitä oli vielä ollut tarjolla. Toisin
kuin muiden pohjoismaalaisten, suoma-
laisten oli löydettävä paikkansa alueelta,
jossa maa ei ollut kovin sopivaa maatalou-
den harjoittamiseen – tai hakeuduttava no-
peasti kasvavan teollisuuden työvoimaksi.
Kanadan preerioilta farmin paikka olisi
löytynyt vaikkapa vielä 1900-luvun alus-
sakin, ja toki jotkut käyttivät tilaisuutta
hyväkseenkin. Koska Suomessa syntyneitä
kanadansuomalaisia 1900-luvun alka-
essa kuitenkin oli vain noin 2 500, ja kos-
ka Ontarioon ja Brittiläiseen Kolumbiaan
oli jo ehtinyt muodostua elivoimaisia ja
kasvavia suomalaisyhteisöjä, oli ehkä

Astorian suomalaisyhteisö oli tyyppillinen Finntown, josta runoilija – nimimerkki ”Lentävä Neekeri” – totesi ”Astorian veisussaan” 1920-luvulla seuraavaa:

*Suomea ne ihmiset Astoriass’ tookentaa.
Commercial-pankissa suomeksi kauntataan.
Suomeksi myy kiinalaiset kananmunia.
Suomeksi ne polttelevat opiumia.*

*Tukkaakaan ei täällä tartte Lontooks’ leikata.
Sen suomeksi ne suorittaa Huttusen sapassa.
Suomeksi myös suutarit saappaita korjailee.
Suomeksi se Seborgi Epressin kускаilee.*

*Suomeksi tehdään rumihille hautakiviä.
Suomeksi ne räätälit prässälee liiviä.
Suomeksi myös Consumeri-maito ajetaan,
Suomeksi sen kermat myöskin separeirataan.*

*Ei täällä tartte engelskaa lainkaan oppia.
Suomeksi saa Helbergilt’ hokmannindroppia.
Suomeksi ne umpisuolet täällä leikataan.
Suomeksi myös kahvilois Astoriass’ veitataan.*

*Myöskin kolme lehteä suomeksi painetaan.
Toveri ja Leiditär, myös ”Kurjain Sanoma”.
Tää ihmisille tiedoksi on hyvin tärkeä.
Kun suomeks’ voipi päähänsä ajella järkeä.²⁷*

luonnollista, että preeria kiinnosti vain harvoja, vaikka siirtolaisuus Suomesta Kanadaan 1900-luvun alussa olikin jo aikaisempaan verrattuna mittavaa.

Finntownit ja farmikontrit

”Finntown” on tärkeä osa Suomen amerikkansuomalaisuuden historiaa. Yhtä tärkeitä ovat sellaiset suomalaiset ”farmikontrit” kuin Minnesotan Alango, Wisconsin

nin Oulu, Etelä-Dakotan Savo, Michiganin Onnela ja Ontarion Pikku Karvia.

Näyttävimmän esimerkin Finntowneista siirtolaihistorian tutkija löytää New Yorkin Brooklynista, jossa suomalaisia sanotaan enimmillään olleen noin 10 000. Tyyppillinen Finntown oli kuitenkin huomattavasti pienempi. Sen piiriin kuului vain muutama sata tai enintään muutama tuhat suomalaista.

Finntown oli lyhyesti sanottuna kaupunkinosa, jossa asui ”kasa” suomalaisia.

1930- tai 1940-luvun Brooklynin Finntownia, jonka taloista moni sai nimensä asukkaittensa aatteiden mukaan. Niinpä Brooklynista löytyi talo, jota kutsuttiin ”Moskovaksi”, toinen, jota kutsuttiin ”Betlehemiksi”, ja kolmas, joka tunnettiin Mannerheimin nimellä. – *Siirtolaisuus-instituutti*.

Joskus se oli vain yhden asuinkorttelin kokoinen, joskus paljon suurempi. Nimenomaan 1900-luvun ensi vuosikymmenien aikana suomalaisten joukkoon eksyneet muukalaiset olivat harvinaisia. Finntowneja oli parhaimmillaan ainakin kymmeniä, ehkä niitä oli satakuntakin. Ainakin suuremmissa Finntowneissa oli mahdollista hoitaa kaikki asiansa suomen kielellä. Hancockista sanottiin jopa vit-saillen, että kaupan ikkunassa saattoi löytää ilmoituksen ”meillä puhutaan enklantiaki”.

Entä millainen oli tyypillinen suomalainen ”farmikontri”? Useimmiten se löytyi Keskilänneestä, mutta saattoi sen kohdata Yhdysvaltain itä- tai länsiosistakin, Kanadan Ontariosta, ja poikkeuksellisesti

jopa Yhdysvaltain eteläosista. Esimerkiksi otettakoon Alango Minnesotan koillisosasta. 1900-luvun alkaessa hiukan myöhemmin Alangoksi kutsuttu alue oli vielä täysin koskematonta erämaata. Ensimmäinen suomalaismökki valmistui tälle paikalle kuitenkin jo vuonna 1902. Sitä seurasi muita suomalaisia niin, että vuonna 1915 Duluthissa ilmestyneen Päivälehtien kirjeenvaihtaja saattoi todeta, miten ”*Nyt täällä asuu 81 farmaria: 1 englantilainen, 1 norjalainen, 2 ruotsalaista ja siis 77 täysiveristä Suomen poikaa.*”²⁸

Alango oli siis farmialue, jossa oli vieressä suomalaisten varsin huonosti maatalouskäyttöön soveltuneelle alueelle raivaamia farmeja, ja joka sai suomalaisen nimen, suomalaiset kirkkonsa, rait-

Duluth Suomalainen Kello- ja Kulta-Tavarain Liike

SUOSITTELEE

LAAJALTI TUNNETTUJA KELLO- JA HOPEA-ALALLE KUULUVIA TAVAROITAAN, EDISONIN VICTORIA Y. M. FONOGRAAFEJA.

REHILLINEN JA NOPEA PALVELUS. HELPOT MAKSUEHDOT VARMOILLE OSTAJILLE. PYYTÄKÄÄ HINTOJAMME.

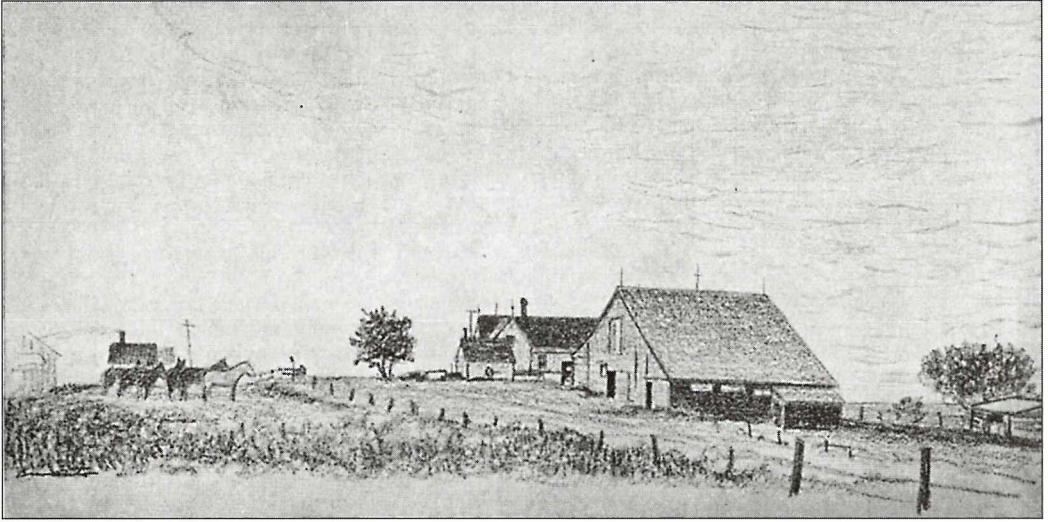
THE SAVOLAINEN CO.

DULUTH MINN.,
1 East Superior St.

VIRGINIA, MINN.
222 Chestnut St.

ELY, MINN.,
Ent. Bank of Ely rakennus.

Suomen kaupungeista lähteneet käsityöläiset onnistuivat usein löytämään Amerikasta ammattitaitoaan vastaavaa työtä. Tällaisia käsityöläisiä olivat esimerkiksi kulta- ja hopeaseppät. Niinpä Akseli Järnefelt totesi 1890-luvun lopulla, että *"suomalaisia kulta- ja hopeaseppiä on myös arvokkaimmissa tehtaissa työssä ansaiten noin 3 dollarin vaiheille päivässä. Suurin osa näistä kansalaisistamme on sellaisia, jotka ovat jo ennen tehneet samaa työtä Pietarissa. Yleensä on New Yorkissa verrattain lukuisasti Pietarin suomalaisia"* (Järnefelt 1899). Kultaseppänä saattoi ansaita toimeentulonsa New Yorkia pienemmälläkin paikkakunnalla kuten Pohjois-Minnesotan kaivoskaupungeissa. Duluthissa toimi 1920-luvulla "Kello- ja Kulta-Tavarain Liike Savolainen & Co", jonka perustaja ei kuitenkaan ollut kelloseppä vaan Lapinlahdella syntynyt liikemies Alexander Savolainen. – *Muistojulkaisu.*

Etelä-Dakotan vehnäfarmi K.A. Suvannon näkemänä. – *Työmiehen Joulu* 1928.

tiusseuransa ja työväenyhdistyksensä. Se oli alue, jossa tehtiin hiki päässä työtä ja jossa oli niukka aineellinen pohja suomalaisen siirtolaiskulttuurin kasvulle.²⁹

Uuden Suomen perustaminen Kanadaan

Argentiinaan perustettiin vuonna 1906 suomalainen siirtokunta, joka sai nimekseen Colonia Finlandesa. Tämän siirtokunnan vaiheet kuuluvat luonnollisesti ennen kaikkea Suomesta Etelä-Amerikkaan tapahtuneen siirtolaisuuden historiaan. Colonia Finlandesa – yritys perustaa Argentiinaan jonkinlainen Uusi Suomi – oli kuitenkin hanke, jonka juuret olivat nimenomaan Suomesta Pohjois-Amerikkaan tapahtuneessa siirtolaisuudessa.

Amerikansiirtolaisuudesta tuli Suomessa näkyvä ilmiö 1870-luvun alussa. Siirtolaisia lähti tällä vuosikymmenellä tosin vain muutama tuhat, mutta tämä he-

rätti jo mielenkiintoa ja huolestumistakin. Sanomalehdissä pohdiskeltiin, oliko siirtolaisuus isänmaan pettämistä ja millaisia seurauksia siitä Suomelle aiheutuisi.

Yhdysvalloissa vuonna 1873 alkanut talouslama sai siirtolaisilmiön kuivumaan hentoisesta mitättömäksi. 1880-luvun alussa siirtolaisuus paisui kuitenkin ennen näkemättömän laajaksi. Se saikin taas viranomaiset huolestumaan, ja sanomalehdet alkoivat jälleen kirjoitella siirtolaisuudesta. Tässä yhteydessä syntyi ajatus, että siirtolaisia ei saisi jättää oman onnensa nojaan, vaan Suomesta käsin oli pyrittävä pitämään huolta maansa jättäneistä. Hyvin keskeistä osaa keskustelussa näyteli kuuluisa vallankumousmies, toimittaja Konni Zilliacus.

Zilliacus lähti keväällä 1889 Yhdysvaltoihin, oleskeli siellä nelisen vuotta ja tutustui tänä aikana varsin perusteellisesti suomalaisiin siirtolaisiin. Suomeen lähettämässään kirjeissä hän pohti, voisivatko suomalaiset sijoittua yhteen paikkaan, ja

tuli siihen tulokseen, ettei Yhdysvallat olisi tähän kovin sopiva.³⁰

Vuonna 1893 Zilliacus jätti Yhdysvallat ja matkusti Japaniin. Yhdysvalloissa alkoi näihin aikoihin erittäin vaikea lama-kausi, ja siirtolaisuus Suomestakin kuivui vähäiseksi. 1890-luvun lopulla siirtolaisuus alkoi kuitenkin taas paisua – vuonna 1899 lähtijöitä oli jo yli 12 000. Siirtolaisuus kiinnostikin taas sanomalehtiä, viranomaisia ja erityisesti Suomen sivistyneistöä. Jälleen nousi esille myös kysymys, miten olisi suhtauduttava ulkomailla – erityisesti Pohjois-Amerikassa – oleviin suomalaisiin, joita oli jo kymmeniä tuhansia. Suomeen vuonna 1898 palannut Zilliacus lähti siitä, että suomalaisten hukkuminen siirtolaisina kansojen mereen oli estettävä. Siirtolaiset olisi koottava alueelle, jossa olisi mahdollista vaalia synnyinmaan kulttuuria.³¹

Vuonna 1899 lähdettiin siitä, että Uusi Suomi perustettaisiin Yhdysvaltoihin. Pian tultiin kuitenkin siihen tulokseen, ettei Yhdysvallat olisi sopiva paikka. Juuri Yhdysvalloista palannut Akseli Järnefelt totesi, että ”on Amerikan suomalaisten keskuudessa herkkämielisimmät rakennelleet tuollaisia tuulentupia, että suomalaisten pitäisi asettua yhteen valtioon ja ruveta siinä vaikuttamaan ... Mutta se on mahdotonta.”³²

Mahdollisuus perustaa siirtokunta Kanadaan avautui varsin yllättäen. ”Väylän avaaaja” oli venäläinen anarkisti, tiedemies ja ruhtinas Pjotr Aleksejevitš Kropotkin, joka antoi vihjeen Lontoossa silloin oleskelleelle kirjallisuudentutkija Yrjö Hirnille.³³

Hirn otti nyt yhteyden Suomeen, ja jo huhtikuussa 1899 asia oli esillä päivällisillä, jossa oli mukana Zilliacuksen lisäksi

Jotkut Suomen sivistyneistöön kuuluneet halusivat 1890-luvulla perustaa Kanadaan Uuden Suomen, johon suomalaiset siirtolaiset kerättäisiin. Konni Zilliacus oli tässä hankkeessa erittäin aktiivinen. – *Åbo Akademi*.

si muitakin siirtolaisista kiinnostuneita. Yksi näistä ehdotti innostuneena, että perustettaisiin ”New Finland Company Limited” -niminen yhtiö. Hyvin pian tämän jälkeen asetettiin komissio, johon valitut saivat tehtäväkseen matkustaa jo toukuussa 1899 Kanadaan etsimään aluetta, jonne New Finland voitaisiin perustaa.³⁴

Kun siirtokuntakomissio lähti matkaan, piti onnistumisedellytysten olla hyvät. Komissio hakeutui aluksi Newfoundlandin saarelle, joka oli kuitenkin pettymys. Komissio matkusti sitten halki

Kanadan aina Tyynenmeren rannikolle asti. Sopiva paikka löytyi lopulta Kalliovuorten itäpuolelta.

Kun komissio palasi Suomeen, sai se yllätyksekseen havaita, että moni siirtokunnasta haaveillut oli luopunut ajatuksesta. Hanke vaati paljon varoja, ja sen onnistuminen koettiin epävarmaksi. Oma merkityksensä saattoi olla myös sillä, että poliittinen ilmapiiri näytti kirkastuvan. Ehkä merkitystä oli silläkin, että suuri osa Suomen sivistyneistöstä piti siirtolaisuutta isänmaan pettämisenä. Katsottiin, että jos Suomen kansan oli kuoltava, sen tuli tapahtua omassa maassa.³⁵ Tätä asennetta kuvaa hyvin Yhdysvalloissa lehtimiehenä toimineen Esa Eetu Takalan Suomen Nuorison Liiton Albumissa vuonna 1903 ilmestynyt kirjoitelma ”Maasta pois”:

*”Kun meillä nämä vaikeat olot alkoi-
vat, silloin muutamain ajatuksissa jo syn-
tyi tuuma muodostaa joku ’isänmaallinen
komissiooni’, joka muka ottaisi ’ei siirto-
laisuutta edistääkseen, vaan sitä ohjatak-
seen’ ... Ja johan moinen komissioni syn-
tyikin ja eräänlaiset uudenaikuiset Josuat
ja Kalebit kuljetuttivat itseään tarkastele-
massa ’kussa maa avoin olisi’ – New-
foundlandissa ja Kanadassa! Terve järki
kumminkin voitolle pääsi ja lie tuo kama-
reissaan ehkä suuriakin tuulentupia ra-
kennellut komissiooni nyt nukahtanut ...
selvähän muuten pitäisi ollakin, ettei nyt
enää olla William Pennin ajoissa, eikä
siirtolaisuutta noin vain ohjata kotoa päin
ja kartalla osottain uutta kotimaata. Ja
vaikkapa nyt jotenkuten voitaisiinkin siir-
tolaisuutta ohjata, niin missä kolkassa
maapalloomme löydettäisiin sellainen
paikka ja ’vapaa’ ala, jossa suomalaisella
kansalla olisi mahdollisuus jatkaa omaa
erikoista kansalliselämänsä ... Sellaista*

*alaa ei ole muualla kuin täällä vanhassa
kotimaassamme.”*³⁶

Siirtokuntahankkeen vastustajia löytyi enemmänkin. Matti Kurikka leimasi sen ”Suomen herrain siirtolaksi”.³⁷ Mutta Zilliacus ei luopunut suunnitelmastaan, ja ajatus siirtokunnan perustamisesta oli vielä vuonna 1903 suosittu myös Tukholmassa olleiden suomalaisten maanpako-
laisten keskuudessa.³⁸

Zilliacus palasi vuonna 1903 vielä ker-
ran Kanada-suunnitelmaansa ja perusteli
Nordisk Revy -nimisessä lehdessä, miksi
siirtokunta olisi perustettava Kanadaan.
Ja jälleen kerran tuloksetta. Vuoden 1903
lopulla samassa lehdessä oli Rolf Nor-
denstrengin kirjoitus ”Finländsk emigra-
tion till Island?”. Myös Nordenstreng piti
Kanadaa alueena, johon suomalaiset siir-
tolaiset tulisi koota:

*”Meidän vanha talomme on liekeissä,
ja meidän sammuusyrityksemme ovat
osoittautuneet turhiksi. Pitäisikö meidän
nyt antaa tulen niellä kaiken sen, joka vie-
lä voidaan pelastaa palavasta talosta; pi-
täisikö meidän ... tunkeutua naapurin [is-
lantilaisten] jo ennestään täpötäyteen ko-
tiin? Eikö olisi arvokkaampaa rakentaa
uusi koti turvattummalle paikalle sekä sin-
ne [Kanadaan] siirtää ja siellä vaalia
meidän kallisarvoisinta isienperintöäm-
me, niin suomalaista kuin ruotsalaista
kulttuuriamme?”*³⁹

Ajatus Kanadaan perustettavasta Uu-
desta Suomesta haudattiin viimeistään
vuoden 1904 alussa – samoihin aikoihin
lopahtivat myös suunnitelmat vastaavista
Kuubaan ja Islantiin perustettavista siirto-
kunnista. Näillä hankkeilla oli tosin vielä
surkeasti epäonnistuva toinen tulevaisuu-
tensa. Näihin aikoihin alettiin nimittäin
haaveilla Argentiinaan perustettavasta

Uudesta Suomesta. Puuhamiehet olivat pääosin uusia miehiä. Konni Zilliacuksenkin tilalla oli toinen värikäs henkilö, mustalaistutkimuksillaan ansioitunut Arthur Thesleff.

Oliko Zilliacuksen pitkään elänyt suunnitelma Kanadaan perustettavasta Uudesta Suomesta ainutlaatuinen? Tietenkin tälläkin hankkeella oli ainutlaatu-

set piirteensä, mutta vastaavia hankkeita löytyy Keski-Euroopasta ja myös Venäjältä. Kanadaan ja Etelä-Amerikkaan perustettavat kansalliset siirtokunnat kiinnostivat muitakin kuin suomalaisia. Ja tietenkin on muistettava myös Matti Kurikan yritys perustaa suomalainen siirtokunta ensin Australiaan ja sitten Kanadaan.⁴⁰

Amerikassa tehtiin työtä

13

■ Moni suomalainen lähti Pohjois-Amerikkaan rikastumaan, mikä kuitenkin osoittautui usein kullan vuolemiseksi puuveitsellä. Mutta rikkaaseen maahan siirtolainen joka tapauksessa saapui. Lisäksi useimmat tulivat Amerikkaan sen taloudellisen kehityksen nousu- tai huippuvaiheissa. Niin Yhdysvaltain kuin Kanadankin taloudellinen nousu 1800-luvun lopulla perustui suurelta osalta siihen, että Pohjois-Amerikassa oli suunnattomia luonnonrikkauksia. Oli hyvää viljelysmaata, koskemattomia metsiä, oli kivihiiltä ja malmeja. Näiden rikkauksien hyväksikäyttämiseen tarvittiin myös siirtolaistyövoimaa, jota Euroopasta riitti lähes loppumattomiin.

Mitä siirtolaiselle tarjottiin?

Aina 1890-luvulle asti Yhdysvalloissa oli tarjolla maatalouden käyttöön erinomaisesti sopivaa maata.¹ Niinpä niillä suoma-

laisilla, jotka saapuivat Yhdysvaltoihin 1860-, 1870- ja 1880-luvulla, oli tilaisuus päästä maanomistajaksi jollekin hyvin maatalouden harjoittamiseen sopivalle alueelle, joissakin tapauksissa jopa ilmaiseksi tarjolla olleille homestead-maille. Tämän jälkeen parhaat raivaamattomat alueet alkoivat kuitenkin loppua, joten siinä vaiheessa, kun siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan huipentui, oli Yhdysvalloissa tarjolla enää vain toisen luokan maita. Kanadassa tilanne oli parempi, sillä sen preeriaprovinseissa oli vielä 1900-luvun alussakin saatavissa erinomaisesti vehnän viljelemiseen sopivaa maata. Preerioitten viljelyolosuhteet poikkesivat kuitenkin huomattavasti niistä, joihin suomalaiset olivat tottuneet.

Suomalaisten mahdollisuudet hankkia maatiloja 1900-luvun alussa olivat yhtä huonot kuin yleensä ”uusien siirtolaisten”. Uudella maailmalla oli kuitenkin muutakin tarjottavaa: työtä, joka oli suomalaisen näkökulmasta hyvin palkattua.

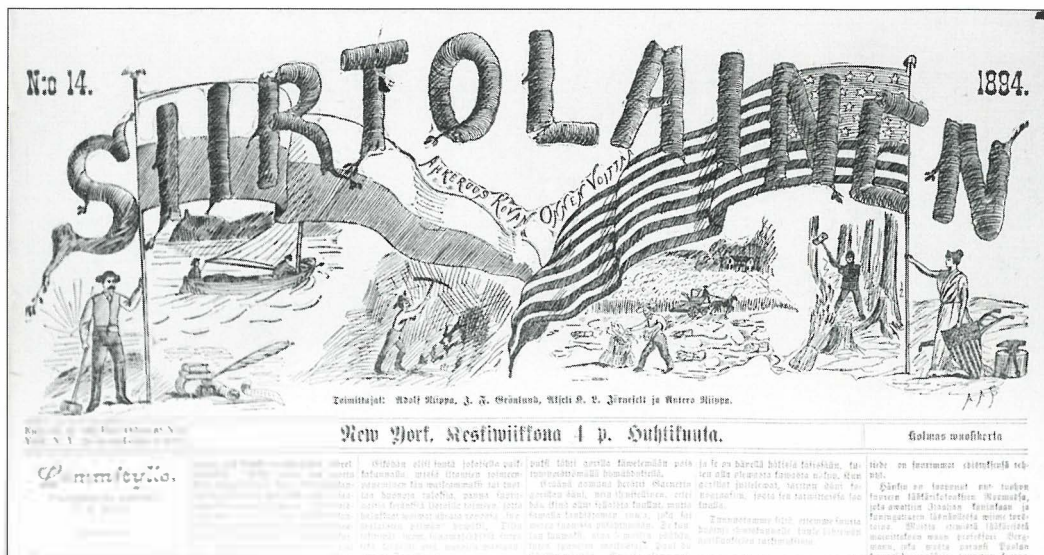
Yhdysvaltain nopea teollistuminen edellytti mitä erilaisimpien raaka-aineiden saamista, ja useimpia näistä löytyi maan rajojen sisäpuolelta tai Kanadasta. Michiganissa oli rikkaita kupari- ja rautamalmiesiintymiä. Minnesotasta oli ennen kaikkea suunnattomia rautamalmiesiintymiä, ja niinpä sinne perustettiin 1800-luvun lopulla avokaivoksia, joita siirtolaiset kutsuivat ”avopiteiksi”. Minnesotan avokaivosten ”rautamulta” voitiin vaikkapa lapiodia vaunuihin. Minnesotassa oli myös suuria ”umpimaineja”, joiden hyödyntäminen oli hiukan hankalampaa. Ontariossa oli rikkaita nikkeli-, kupari- ja kultaesiintymiä. Dakotoista, Pennsylvaniasta, Washingtonista, Brittiläisestä Kolumbiasta ja Utahista löytyi kaivettavaksi

Homestead Act

Vuonna 1862 Yhdysvalloissa säädettiin uudisviljelyksen edistämiseksi maankäyttölaki, Homestead Act, jonka mukaan kenellä tahansa maan kansalaisella oli oikeus hankkia valtion yhteisestä maasta ilmaiseksi enintään 160 eekkerin eli noin 65 hehtaarin suuruinen palsta. Ehtona oli, että hän sitoutui asumaan tilalla ja viljelemään sitä viiden vuoden ajan. Tämän jälkeen hän sai halvasta rekisteröintimaksusta täyden omistusoikeuden ”homesteadiinsa”. Palstan saamiseksi riitti ilmoitus aikomuksesta hakea kansalaisuutta. Varsinainen kansalaisuusanomus voitiin tehdä viiden vuoden kuluttua maahan saapumisesta. Siirtolaiset käyttivät tätä maanhankintamuotoa laajasti hyväkseen. Hyvälaatuinen homestead-maa oli tosin jo loppunut siinä vaiheessa, kun Suomen amerikkansiirtolaisuus oli laajimmillaan.

kivihiltä, Montanasta kuparia, Idahosta hopeaa ja Alaskasta jopa kultaa.

Minnesotasta ja Michiganista saatu malmi jalostettiin metalleiksi ja erilaisiksi hyödykkeiksi ennen kaikkea Michiganin, Ohion, Pennsylvanian ja Illinoisin kaupungeissa. Näitä olivat mm. Chicago, jossa oli runsaasti terästeollisuutta, ja Detroit, josta tuli 1900-luvun alussa Yhdysvaltain ja jopa koko maailman autoteollisuuden keskus. Suurteollisuuden ohella lukuisat pienemmät teollisuuslaitokset kuten Minnesotan sahat, Massachusettsin

Siirtolainen-lehden etusivu kertoi vuodesta toiseen, että siirtolaista odottivat Amerikassa kaivos, farmi ja metsä. Ja lehti lupasi, että Amerikassakin ”Ahkeruus kovan onnen voittaa”. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

kutomot ja kenkätehtaat sekä Oregonin kalansäilyketehtaat tarjosivat runsaasti siirtolaisille sopivia työpaikkoja.

Myös rakentaminen työllisti valtavat määrät siirtolaisia. Pohjois-Amerikka sai 1800-luvun jälkipuoliskolla rautatieverkoston, joka yhdisti Atlantin ja Tyynenmeren rannikot, samoin Pohjoisen ja Etelän. 1800-luvun lopun siirtolainen kuului usein ”känkiin”, joka rakensi rautatieitä. Kaupunkien rakentaminen synnytti sekin suunnattoman määrän työpaikkoja. Erilaisten rakennusten lisäksi oli tehtävä katuja ja maanteitä sekä vesijohto- ja viemärijärjestelmiä.

Rakennusmateriaalin kuten puun ja kiven hankintaan tarvittiin runsaasti työvoimaa. Niinpä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Michiganissa, Minnesotassa ja Wisconsinissa oli jatkuvasti käynnissä suuria metsätyömaita ja sahoja, jotka tuot-

tivat rakentamiseen tarvittua materiaalia. Kun raakapuu Minnesotasta ja muualta Keskilänneestä alkoi loppua, hakeutui Yhdysvaltain puunjalostusteollisuus osittain länteen, Washingtoniin, Oregoniin ja Kaliforniaan, joiden jättiläismetsiä ryhdyttiin hyödyntämään. Osittain se hakeutui Kanadaan, nimenomaan Ontarioon ja Brittiläiseen Kolumbiaan, joissa puuta on riittänyt koko 1900-luvun ajan.

Suurten työmaiden ruokalot ja ”poortitalot” tarvitsivat nekin työvoimaa, nimenomaan naisia. Vielä kovempi kysyntä naistyövoimasta oli kuitenkin suurkaupungeissa, joissa asuneet varakkaat perheet tarvitsivat kotiapulaisia. Suurissa kaupungeissa oli myös hotelleja ja ravintoloita, jotka halusivat palvelukseensa siivoojia, keittäjiä ja tarjoilijoita.

Kaivokset, metsätyömaat, rakennustyömaat, tehtaat, farmit, hotellit, ravintolat

Viimeisin Paras Länsi.

Canada

Rahdennella Kymmenennellä
Vuositadalla

Keski Canadan

äärettömät
Maanviljelys
Voimavarat.

Taloja Miljoonille.

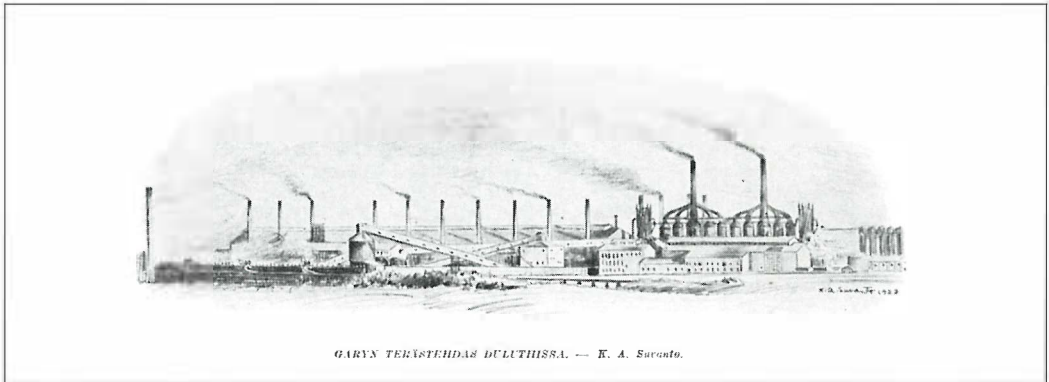
Wilsan Viljelys.
Karjan Kasvatus.

FREE
100 ACRES
WESTERN
CANADA
FARM
LANDS

Sekalainen Maanviljelys.
Maito-talous.

Käskystä ulosannettu, Hon. Frank Oliver, Sisä Afkain Ministeri,
Ottawa, Canada.

Kanada houkutteli suomalaisia uudisraivaajiksi vielä 1900-luvun puolella, jolloin kuvan mainoslehti "käskystä ulosannettiin". – Turun yliopisto, yleinen historia.

GARYN TERÄSTEHDAS DULUTHISSA. — K. A. Suvanto.

Garyn terästehdas Duluthissa antoi monelle suomalaiselle työtä. K.A. Suvannon piirros vuodelta 1923. – *Työmiehen Joulu 1923.*

ja varakkaat perheet tarjosivat siis runsaasti työtä, jossa ei tarvittu kovinkaan suurta ammattitaitoa. Niinpä siirtolaiset, joista vain pieni osa oli tottunut muihin kuin maatalous-, metsä- ja rakennustöihin, onnistuivat yleensä melko pian Amerikkaan tulonsa jälkeen saamaan työtä. Toisaalta suuri osa siirtolaisten miehittämistä työmaista oli sellaisia, että nousu- ja laskusuhdanteet muuttivat niiden tarvitsemaa työvoiman määrää lyhyinäkin ajanjaksoina huomattavasti. Noususuhdanteen aikana oli mahdollista valita työpaikka useasta eri vaihtoehdosta, mutta laskusuhdanteen sattuessa siirtolainen oli ensimmäisenä menettämässä työpaikkansa. – Siirtolaisnaisten ammateissa työvoiman kysyntä oli toki paljon tasaisempaa.

Merillä ja satamakaupungeissa

Merimiehet olivat Suomen amerikansiirtolaisuuden edelläkävijöitä. Merimiehen ja ”tavallisen siirtolaisen” erottaminen toisistaan saattaa kuitenkin olla vaikeaa. Suomesta valtameriä kiertämään lähtenyt-

tä merimiestä ei tietenkään ole paikallaan kutsua siirtolaiseksi. Jos hän ei kuitenkaan koskaan palannut Suomeen, vaan ansaitsi toimeentulonsa esimerkiksi Pohjois-Amerikan rannikkoliikenteessä amerikkalaisten tai kanadalaisten laivayhtiöiden omistamissa laivoissa ja jos hän lisäksi vietti vapaa-aikansa New Yorkissa tai San Franciscossa, oli hän itse asiassa siirtolainen siinä kuin joku toinenkin, joka tuli New Yorkin rakennustyömaille suoraan Suomesta. Ja merimies muuttui joka tapauksessa selkeästi siirtolaiseksi, kun hän ehkä vähitellen luopui merellisestä ammatistaan ja etsi itselleen työtä, jota oli tarjolla Pohjois-Amerikan satamakaupungeissa.

Merimiehen siirtolaiseksi muuttumista voitaisiin kutsua yhdeksi siirtolaisuuden alalajiksi – merimiessiirtolaisuudeksi – ja todeta lisäksi, että ”tavallisen merimiehen”, ”merimiessiirtolaisen” ja ”tavallisen siirtolaisen” ero oli joissakin tapauksissa hyvin häilyvä.

Vuosina 1865–1913 Suomen kauppalaivastoon kuuluneiden merimiesten määrä

vaihteli 7 950–9 740 välillä. Suurimmillaan se oli 1870-luvulla. Tämän lisäksi suomalaisia palveli muiden maiden kauppalaivastoissa. Esimerkiksi erään vuodelta 1881 olevan tiedon mukaan heitä oli tuolloin noin 6 000. Merillä liikkuneiden keskuudessa vaihtuvuus oli suuri, joten näinä vuosina laivoissa palvelleiden kokonaismäärä oli moninkertainen.²

San Franciscosta kasvoi 1850-luvulla kaupunki, jota moni suomalainen merimies alkoi vähitellen pitää kotikaupunkinaan. Myös New Yorkista tuli näihin aikoihin suomalaisten merimiesten kotikaupunki. Viimeistään 1860-luvun alussa näissä kaupungeissa oli suomalainen merimiesyhteisö, jossa vaihtuvuus oli varmaan hyvin suuri, mutta jonka jäsenmäärä samanaikaisesti saattoi nousta satoihin. Ensimmäinen tietomme tällaisen yhteisön olemassaolosta on vuodelta 1862, jolloin Oulun Wiikko-Sanomia julkaisi Kaliforniasta tulleen kirjeen. Siinä luetellaan kaikkiaan 24 ”*wielä Kaliforniassa elossa olewan oululaisen*” merimiehen nimet ja lisätään, että ”*täällä on vielä muitakin, mutta ei ole enää sijaa paperissa nimille*”.³

Yhdysvaltain ja Kanadan kauppalaivastoihin värväytyneiden suomalaisten merimiesten määrän laskeminen tarkasti on mahdotonta. Kanadan kauppalaivastoa koskevat tutkimukset viittaavat joka tapauksessa siihen, että merimiessiirtolaisuus oli paljon laajempi ilmiö kuin aikaisemmin on osattu aavistaa. 1980-luvulla tehdyssä tutkimuksessa on nimittäin käynyt ilmi, että neljän Kanadan itärannikon satamakaupungin – Saint Johnin, Windsorin, Yarmouthin ja Halifaxin – kauppalaivastoissa palveli vuosina 1863–1913 yli 13 000 suomalaista merimiestä,⁴ mikä oli

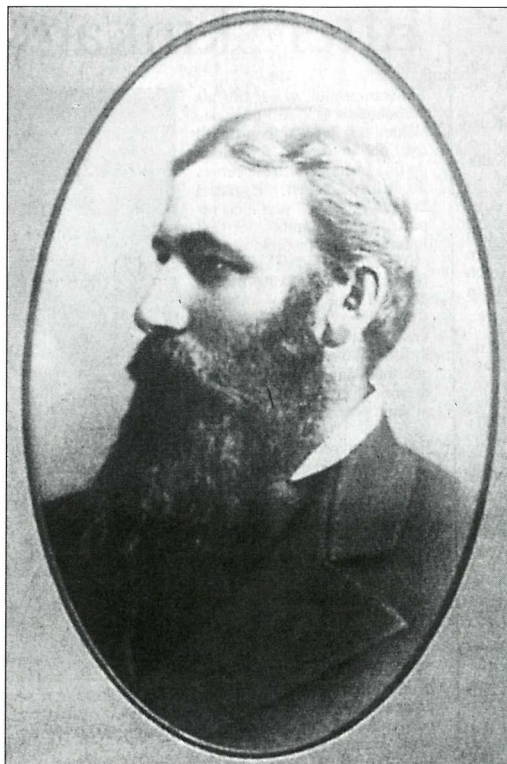
noin 3% näiden laivastojen miehistöstä. Nimenomaan 1870- ja 1880-luvulla Kanadan kauppalaivastossa palvelleiden suomalaisten määrä oli suuri: 1880-luvulla Kanadan itärannikon kauppalaivojen miehistöstä jopa 8% oli Suomessa syntyneitä. Kun tultiin 1900-luvun puolelle, oli Kanadan kauppalaivastossa palveleva suomalainen merimies sen sijaan jo melko harvinainen. Melkein 40% näissä laivoissa palvelleista suomalaisista oli 20–24-vuotiaita, kaksi kolmasosaa alle 30-vuotiaita, ja vain 8% oli saavuttanut 40 vuoden iän. Tämä ikäjakautuma kertoo miehistön nopeasta vaihtumisesta.

Entä Pohjois-Amerikan länsirannikko? Erään selvityksen mukaan San Franciscossa oli 1880-luvulla kesäisin suomalaisia noin 1 000 ja talvella noin 2 000. Näissä luvuissa eivät vielä olleet mukana ruotsinkielisiltä alueilta tulleet. Suomalaisten sanottiin pääosin olevan entisiä merimiehiä.⁵

San Franciscoon lähetty merimiespappi arvioi samaan aikaan, että Tyynenmeren rannikoilla asui noin 10 000 suomalaista, että sen rannikkoliikenne antoi työtä vähintään 700 suomalaiselle ja että ”syvän meren” liikenteessäkin suomalaisia oli niin paljon, että San Francisco oli noin 1000 suomalaisen merimiehen kotikaupunki.⁶ Moni tämän alueen suomalainen merimies palveli myös kalastusaluksissa.

Suomalaisia merimiehiä oli joissakin satamakaupungeissa satamäärinkin, mutta nämä eivät muodostaneet samanlaisia Finntowneja kuin ”myöhempien aikojen tavalliset siirtolaiset”. Yhteen suomalaiset merimiehetkin silti usein lyöttäytyivät. New Yorkissa tällainen merimiesten koontumispaikka oli Manhattanin eteläkärjessä, Cherry Streetin tuntumassa.⁷

Helsingissä syntynyt Gustave Niebaum (1842–1908), alkujaan Gustaf Ferdinand Nybom, menestyi Amerikassa erinomaisesti. Hän lähti laivapoikana Alaskaan ollessaan vasta 16-vuotias. Sieltä hän palasi välillä Suomeen opiskelemaan ja lähti sitten takaisin perämiehenä vuonna 1862. Venäjän myytyä Alaskan Yhdysvalloille vuonna 1867 Niebaum perusti liikemiesystävänsä kanssa kauppayhtiön, jonka kautta hänestä myöhemmin tuli myös yksi Alaska Commercial Companyn omistajista. Tämä erityisesti turkiskauppaa harjoittanut yritys menestyi erinomaisesti ja teki Niebaumista miljonääriin. Hän omisti mm. San Franciscossa upean talon ja hieman pohjoisempaan Napa Valleyssä menestyvän viinitilan (Inglenook), joka tunnetaan edelleen hyvistä viineistään. Sen omistaa nykyisin maailmankuulu elokuvaohjaaja Francis Ford Coppola. Tilan viiniä markkinoidaan nyt nimellä Coppola–Niebaum. – *Olin 1995.*

Maissa ollessaan merimiehet hakeutuivat yleensä nimenomaan merimiehille tarkoitettuihin asuntoloihin. Osa niistä oli suomalaisten ylläpitämiä, pääosa kuitenkin sellaisia, joita ei luokiteltu suomalaisiksi. Kapakka oli tavallisesti osa asuntoa ja oli aina 1880-luvun lopulle asti merimiesten tärkein kokoontumispaikka.

Viimeistään 30–40 vuoden iässä merimies luopui yleensä merellisestä ammattaan. Mitä hänelle tämän jälkeen tapahtui? Rasittava työ vaati tietenkin veronsa kuolemankin muodossa, mutta enemmistö jätti laivat joko terveenä tai kolhuja kärsineenä. Osa palasi Suomeen, mutta ilmeisesti heitä oli varsin vähän. Suurin osa sen sijaan valitsi ”maakravun” elämän Yhdysvalloissa.

Entä miten suomalainen merimies sitten menestyi Yhdysvaltain tai Kanadan kauppalaivastossa ja sen jälkeen, kun hän oli jättänyt merimieselämän ja ryhtynyt ”maakravuksi”? Kun merimiehiä koskevaa lainsäädäntöä uusittiin Suomen valtiopäivillä vuosina 1863–64, puhuttiin suomalaisista merimiehistä ja sanottiin, että joillakin näistä – erityisesti Yhdysvaltoihin jääneillä – oli jopa huomattavasti omaisuuttakin.⁸ Edellä mainitun Kanadan kauppalaivastoa koskevan tutkimuksen ja Salomon Ilmosen keräämien henkilötietojen perusteella voimme jossain määrin yksilöidä, mitä valtiopäivillä mainitut ”varakkaat merimiehet” olivat.

Kanadan kauppalaivastoon pestautuneet 13 000 merimiestä ansaitsivat var-

masti paremmin kuin suomalaisissa laivoissa palvelleet merimiehet. Toisaalta päällystön joukosta suomalaisia ei löytynyt juuri lainkaan. Laivoissa oli kuitenkin ”parempia” ja ”huonompia” suomalaisia. Paremmat olivat puuseppiä, huonommat matruuseja. Tyypillinen suomalainen merimies teki laivassa työtä, jota ei arvostettu korkean palkan muodossa.⁹

Laillisesti tai laittomasti Yhdysvaltoihin saapuneiden suomalaisten merimiesten määrä saattoi olla jopa 10 000–15 000. Runsaasti henkilötietoja on kuitenkin olemassa vain vähän yli sadasta merimiehestä. Nämä tiedot viittaavat siihen, että entisten merimiesten joukossa oli todella paljon huonosti tai vaatimattomasti menestyneitä. Toisaalta on korostettava, että merimieselämän jättäneistä löytyvät myös 1800-luvulla parhaiten menestyneet suomalaiset siirtolaiset, Charles Linn, Gustaf Wilson ja Gustave Niebaum.¹⁰

Merimies oli Suomesta valtamerentakaisiin maihin suuntautuneen siirtolaisuuden pioneeri, ja näyttää siltä, että jopa vielä 1880-luvun alkaessa suurin osa Pohjois-Amerikan suomalaisista oli merimiehiä, jotka pitivät uuden maailman satamakaupunkeja tukikohtinaan ja kotipaikkoinaan. Tai sitten he olivat entisiä merimiehiä, jotka elättivät itseään esimerkiksi rakennustyömiehinä, käsityöläisinä tai kapakoitsijoina. Merimiehinä aiemmin toimineita suomalaisia löytyi myös satamakaupunkien vanhainkodeista, sairaaloista ja jopa vankiloista.

Vielä 1900-luvulla Pohjois-Amerikan vesillä – niin Yhdysvaltain kuin Kanadankin kauppalaivastoissa – liikkui edelleen suomalaisia merimiehiä, mutta näiden osuus amerikan- ja kanadansuomalaisesta siirtolaisyhteisöistä oli vähäinen.

”Umpimaineissa” ja ”avopiteissä”

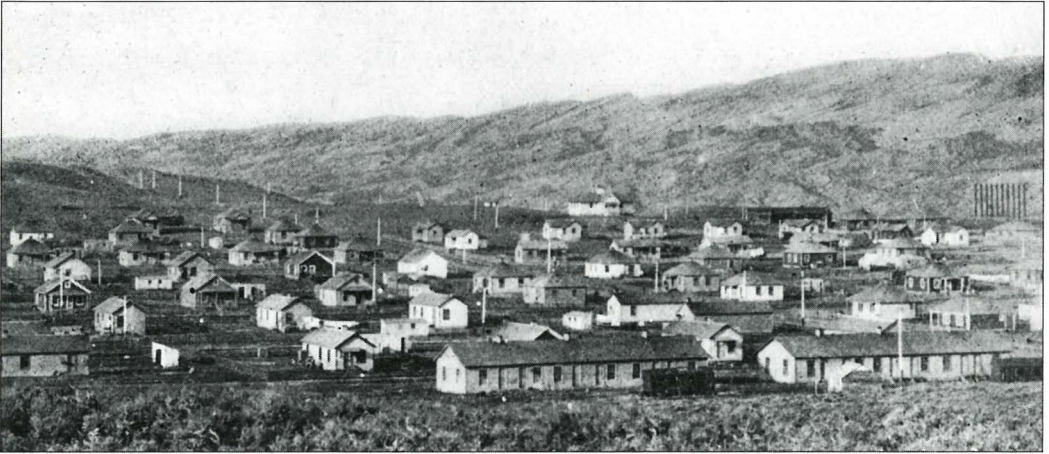
Moni suomalaiselta maaseudulta lähtenyt siirtolainen katseli uutta maailmaa maaseudun näkökulmasta ja ajatteli, että hänen osansa siellä oli uudisraivaajan elämä. Yhdysvaltoihin tai Kanadaan saavuttuaan hän ei kuitenkaan muutta mutkitta voinut ryhtyä farmariksi. Ensin oli hankittava rahaa. Sitä sai lähtemällä korpimaille metsätöihin, ja sitä sai myös kaivoksista.¹¹ Vuoristovaltioissa kaivosmies sai 1890-luvulla jopa kolme kertaa enemmän palkkaa kuin Idän teollisuuskeskuksissa.¹²

Kaivokseen mennessään siirtolainen joutui työympäristöön, joka oli hänelle täysin vieras. Erään kaivosmiehen kertoman mukaan ensimmäistä kertaa kaivokseen laskeuduttaessa hänestä tuntui, että ”hän [oli] menossa oman nuoruutensa ja haaveittensa hautajaisiin”.¹³

Ensimmäinen syöksy kaivoksen pimeään syvyyteen oli varmasti karmea kokemus, mutta elämää oli kaivoksissa ja kaivoskaupungeissakin. Siirtolainen sopeutui ja sanoi sen laulussaan seuraavasti:

*”Menin minä mainiin vorkkimaan,
siellä pussasin trammakaaraa,
siellä opin minä pikkaa juusaamaan,
monta muutakin asian haaraa.”*¹⁴

Työ kaivoksissa oli likaista ja raskasta, eikä se ollut vaaratontakaan. Aikalaisten käsitykset onnettomuuksien määrästä tosin vaihtelivat. Joku väheksyi, toinen kauhisteli. Kun amerikansuomalaisten historian kirjoittamista suunnitellut Johannes Bäck kysyi 1890-luvun puolivälissä Michiganin Wakefieldistä *”Owatko loukkaantumiset miten tawallisia, ja onko komppania welwollinen suorittamaan wahingon korwausta”*, sai hän tästä kaivoskaupungista vastauksen *”on harwinaisia*

Kaivosten yhteydessä oli yhtiöiden omistamia "lukeeseiksi" sanottuja paikkoja ja niissä kaivosyhtiöiden omistamia taloja. Kuvassa kaivostyömiesten asuntoja Cumberlandin kaivosalueella Wyomingissa vuosisadan alussa. – *Amerikan Albumi*.

Jopa tuhannet suomalaiset saivat leipänsä "Butten hillin" (Montana) kuuluisasta kuparikäivoksestä. Kuvassa tämän kaivoksen työmiehiä vuonna 1914. Ainakin osa kaivosmiehistä on suomalaisia. – *Turun yliopisto, Yleinen historia*.

ja Komppania kuoleman jälkeen maksaa 500 dollaria”. Kun Bäck sitten kysyi, ”paljonko lienee kansalaisiamme sikäläisissä työpaikoissa aikain kuluessa ylipäänsä kuolettavasti loukkaantunut?”, oli vastaus ”viisi”.¹⁵ Jos Wakefieldin vastaaja niinkuin moni muukin 1890-luvun kaivoskaupunkien suomalainen väheksyi onnettomuuksien määrää, toivat suomalaiset vasemmistojärjestöt 1900-luvun puolella työmaaonnettomuudet toisaalta hyvin korostetustikin esiin.

”Suomalaismaineissa” tapahtui 1900-luvun alkuvuosikymmeninä joitakin järkyttävään suuria onnettomuuksia. Suurimmat niistä tapahtuivat Utahin Scofieldissä ja Wyomingin Hannassa. Vuonna 1900 yhdessä ainoassa Scofieldin onnettomuudessa menehtyi 63 suomalaista. Kolme vuotta myöhemmin tapahtuneessa Hannan kaivosonnettomuudessa kuoli 169 kaivosmiestä, joista 93 oli suomalaisia.¹⁶

Scofieldin ja Hannan onnettomuudet saivat paljon julkisuutta. Suurin osa kaivoksissa menehtyneistä suomalaisista tapasi kohtalonsa kuitenkin pienissä onnettomuuksissa, joissa sai surmansa ”vain” yksi tai muutama kaivosmies.

Kaikkia onnettomuuksia ei tietenkään olisi voitu välttää, mutta siltikin suomalaisten vasemmistolaisten puheet kaivoksissa tehdyistä ”teollisuusmurhista” olivat varsin hyvin perusteltuja, sillä suuret kaivosyhtiöt olivat hyvin vähän kiinnostuneita työturvallisuuden kehittamisestä. Huonosti tehtyjen tukirakennelmien aiheuttaman vaaran lisäksi eräät koneet koettiin sellaisiksi, että niitä voitiin kutsua esimerkiksi ”lesken tekijöiksi”.¹⁷ Joissakin kaivoksissa taas vaani ”kaivosmiehen keuhkotauti”. Kivipöly pilasi vuosien kuluessa hengityselimet. Nimenomaan Butten ku-

parikaivokset olivat tästä surullisen kuuluisia. Räjähdysaineiden käyttö aiheutti sekin lukuisia onnettomuuksia, usein ehkä siitä syystä, että englantia taitamattomat siirtolaiset eivät aina osanneet käsitellä räjähdysaineita ohjeiden mukaisesti.

Kaivoksissa menehtyneitä suomalaisia oli todennäköisesti satoja, ehkä jopa tuhansia. Kaivosten vaarallisuutta korostaessaan 1900-luvun suomalaiset ”vasemmistoagitaattorit” olivatkin epäilemättä lähempänä totuutta kuin ne 1890-luvun arvioitsijat, jotka totesivat onnettomuuksista, että ne ”ovat harvinaisia”.

Vaatimukset työturvallisuuden kohenemisesta toistuivat usein, mutta nimenomaan 1900-luvun puolella suomalaisille vaatijoille annettiin usein lopputili. Ja jos heitä oli paljon, saatettiin paikalle tuoda kansalliskaartikin, joka takasi uusimmista siirtolaisista – Itä-Euroopasta tulleista – koottujen rikkureiden työntekomahdollisuudet. Kansalliskaarti saikin hyvin pahan maineen. Sen ”pyssyhurta” oli kirosana suomalaiselle kaivosmiehelle. – Kanadasa kansalliskaartin sijalla oli ratsupoliisi.

Moni siirtolainen oli katkera kaivosyhtiöille, mutta toki on sanottava, että ainakin jotkut yhtiöt pyrkivät myös pitämään työvoimastaan huolta mm. asuntoja rakentamalla. Yksistään Keskilännen kaivosalueille syntyi satoja ”lukeeseja”, jotka olivat kaivosyhtiöiden omistamalleen maalle rakentamia asuntoalueita. Ne sijaitsivat yleensä kävelymatkan päässä kaivoksesta.¹⁸ Kaivosmies sai vuokrata ”lukeesilta” itselleen ja perheelleen asunnon.

On myös paikallaan todeta, että vaikka moni onnettomuudessa kolhuja saanut paranteli vammojaan ilman, että työnantaja otti niistä mitään vastuuta, niin oli myös tapauksia, joissa kaivosyhtiö onnet-

Siirtolainen kertoi 8.5.1900 etusivullaan Scofieldissa, Utahissa, tapahtuneesta ”Kauheasta kaivantoräjähdyksestä” ja mainitsi 80 suomalaisen kuolleen. Kuvassa etualalla vasemmalta Matti Isoluoma, joka selvisi onnettomuudesta hengissä, ja oikealla hänen sisarensa Tilda, joka menetti onnettomuudessa miehensä. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

tomuuden sattuessa omaksui ainakin jonkinlaisen korvausvelvollisuuden.

Kaivospaikkakunnille alkuajoina tulleet olivat etupäässä nuoria miehiä, joille asunnon ja ruoan hankkiminen oli ongelmallista. Suomalaiset kaivosmiehet perustivat tilannetta helpottaakseen jo 1890-luvulla ”pätsärikompanioita”, jotka auttoivat yksinäisiä miehiä asunnon ja ruokailun hoitamisessa. Ja 1900-luvun puolella he perustivat myös suuria ”poikataloja”, osuustoimintaperiaatteella toimivia yrityksiä, joista suurimmissa saattoi asua jopa satoja kaivosmiehiä. Kullakin miehellä oli talossa oma huoneensa tai sen nurkka. Ruoka valmistettiin ”poikatalon” suuressa keittiössä, ja taloon palkatut suo-

malaisnaiset huolehtivat myös huoneiden siivoamisesta ja vaatteiden pesemisestä.

1960-luvulla tehdyissä haastatteluissa suomalaissiirtolaiset korostivat olleensa lähes voittamattomia sellaisessa työssä, joka vaati paljon fyysistä voimaa. Hyvin mielellään haastattelijalle esiteltiin myös suomalaisia, jotka olivat olleet kaivoksissa työnjohtajina, ”paaseina”.

Siirtolaisen itsetunto vaati, että hän oli hyvä jossakin ja että hän sai kertoa siitä ystävilleen ja muillekin. Itsetunto yllytti luonnollisesti liioittelemaankin, mutta kehuessaan fyysistä voimaansa ja kestäkykyään suomalainen siirtolainen oli osittain

Hannassa, Wyomingissa, tapahtui vuonna 1903 kaivosonnettomuus, jossa menehtyi 93 suomalaista. – Ylivoimaisesti suurin osa kaivoksissa menehtyneistä koki kuitenkin kohtalonsa pienissä onnettomuuksissa, joissa kuoli ”vain” yksi tai muutama kaivostyöläinen. – Vuoristovaltioiden suomalaisista suuri osa oli kotoisin Keski-Pohjanmaalta. Tämä näkyi myös onnettomuustilastoissa. Niinpä Hannan suuren kaivosonnettomuuden jälkeen vietetyissä hautajaisissa voitiin yhteen kuvaan koota kuusi Velerin Räyringistä kotoisin ollutta saman onnettomuuden yhteydessä leskeksi jäänyttä naista. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Timminissä (Ontario) tapahtui vuonna 1928 paha kaivosonnettomuus, jossa menehtyi kahdeksan suomalaista kaivos miestä. Kuva kertoo näille järjestetyistä hautajaisilaisuudesta. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

oikeassakin. Tähän viittaavat siirtolaisten omien lausuntojen lisäksi monet amerikkalaiskommentit, joissa suomalaisiin suhtauduttiin muuten kielteisesti. Suomalaisen maine kaivosmiehenä oli siis kaksinainen, toisaalta häntä pidettiin sitkeänä ja vahvana, toisaalta pahana rettelöitsijänä.

Entä mikä oli suomalaisen paikka kaivoksessa? Michiganin Quincyssä hän ei 1880-luvun alussa eronnut skandinaaveista: niin suomalaiset kuin skandinaavitkin olivat ”tavallisia mainareita”. Parhaat työpaikat kuuluivat tähän aikaan saksalaisille, kanadalaisille ja syntyperäisille amerikkalaisille. Vuonna 1900 tilanne oli aivan toinen: toisin kuin skandinaavien keskuudessa suomalaisia löytyi paljon ”trammareista”, kaivoskuiluissa malmivaunuja työntäneistä työntekijöistä. Tämä työ kuului kaivoksen vaarallisimpien töiden joukkoon. Skandinaaveja ei ”trammareitten” joukosta löytynyt lainkaan, suomalaisten ”trammarien kollegat” olivat lähinnä slaaveja.¹⁹

Vaikka kaivoksista löytyi vuosien varrella moniakin suomalaisia ”paaseja”, oli suomalaisen osana kaivoksessa yleensä siis ottaa vastaan vaarallisinta ja usein lisäksi huonoimmin palkattua työtä. Jo tästäkin syystä kaivos oli monelle vain työpaikka, josta hän tilaisuuden tullen siirtyi johonkin toiseen ammattiin ja samalla usein toiselle paikkakunnalle – tai palasi Suomeen.²⁰

Miksi tyypillinen suomalainen sitten oli ”trammari” eikä ”paasi”? Suomalainen oli hidas oppimaan uuden maan kieltä – tämä oli varmasti yksi syy. Toinen lienee ollut suomalaisen halu puolustaa oikeuksiaan, minkä kaivosyhtiöiden johto luokiteli rettelöinniksi. Jo 1890-luvulla suomalaiset olivat mustalla listalla joissakin

Montanan kaivoksissa.²¹ Vielä näkyvämpää suomalaisiin kohdistunutta syrjintää oli kuitenkin ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä. Oli kaivoksia, joissa määrätietoisesti pyrittiin siihen, että työvoimasta mahdollisimman pieni osa koostuisi suomalaisista – ja pyrkimyksessä myös onnistuttiin. Minnesotan suuri kaivoslakko vuonna 1907 oli erityisen kohtalokas suomalaisille kaivosmiehille. Kun nimittäin suomalaiset ennen lakkoa muodostivat Mesabivuoristossa 18% Oliver Iron Mining Companyn työvoimasta, oli heidän osuutensa lakon päätyttyä enää 8%.²²

Suuri osa suomalaisista jätti siis kaivoksen joko pakkotilanteessa tai vapaaehtoisesti. Tämä kävi ilmi vielä 1960-luvulla tehdyissä lomakehaastatteluissakin: 184:stä ennen ensimmäistä maailmansotaa Pohjois-Amerikkaan tulleesta vastaajasta 71 oli aloittanut siirtolaisuutensa kaivostyössä. Vuonna 1920 näistä työskenteli kaivoksessa 40, ja vuonna 1930 vain 18.²³

Moni kaivostyöstä luopunut palasi Suomeen tai hakeutui amerikkalaiseen tehtaaseen. Hyvin moni ryhtyi farmariksi. Viimeksi mainitusta kertovat konkreettisesti Wisconsinin Oulussa ja Owenissa tehdyt tutkimukset. Vuosina 1889–1929 Oulussa asuneista suomalaisista aikuisista siirtolaisista 65% oli ennen Ouluun tuloaan asunut jossakin Superiorjärven alueen kaivoskaupungissa. Owenissa vuosina 1911–28 asuneista suomalaisista jopa 78% oli samanlaisia kaivoskaupungista farmialueelle siirtyneitä.²⁴

On mahdotonta laskea, kuinka moni suomalainen teki työtä Pohjois-Amerikan kaivoksissa, todennäköisesti kymmenet tuhannet. Samanaikaisesti kaivostöissä olleiden määrä oli kuitenkin paljon pienem-

pi ennen muuta siksi, että viljelijöiksi ryhtyneitä kaivosmiehiä oli paljon. Lisäksi Pohjois-Michiganin kaivoksista hakeuduttiin 1910- ja 1920-luvulla suurin joukoin Detroitin autotehtaisiin.²⁵

Kaivospillin ääni ei siis miellyttänyt suomalaista siirtolaista. Hän tunsikin olevansa kaivoksessa vankina, elävänä haudattuna ja halusi päästä muualle:

”Kaivospilli puhalsi höyrypanoksensa ilmaan. Hetkistä myöhemmin kaivostyöläiset alkoivat marssia pitkin Quincyn mäkeä mikä minnekin. Suurempina ja pienempinä ryhminä hajosivat he tölleihin.”

Eräs ryhmä käveli kaupungin pääkadulla. Siitä erottausi pitkä, lujarakenteinen mies, jääden katselemaan erään konttorin akkunassa olevia kirjoituksia ja ilmoituksia.

”40 eekkeriä maata, yksi kliirattu, 12 dollaria eekkeri, luja hirsikämpää päällä”, näkyi erityisesti miellyttävän miestä. Hän astui sisälle.

Maahuijarille ei tarvinnut kahteen kertaan asiaa esittää. Vuolaana virtasi sanoja hänen kurkustaan. Michigan, selitti hän, on työläisten paratiisi. Täällä pääsee maahan kiinni kuka haluaa. Rikkaus kutsuu jokaista. Ihana maa, jossa kasvaa siemen kunhan sen maahan nakkaat. Kauppa tehtiin alustavasti, käsiraha annettiin ja Pekka Hakkarainen onnitteli itseään, että vihdoinkin kaivospillin ääni kuului muille, mutta ei hänelle.”²⁶

Oma farmi – suomalaisen siirtolaisen unelma

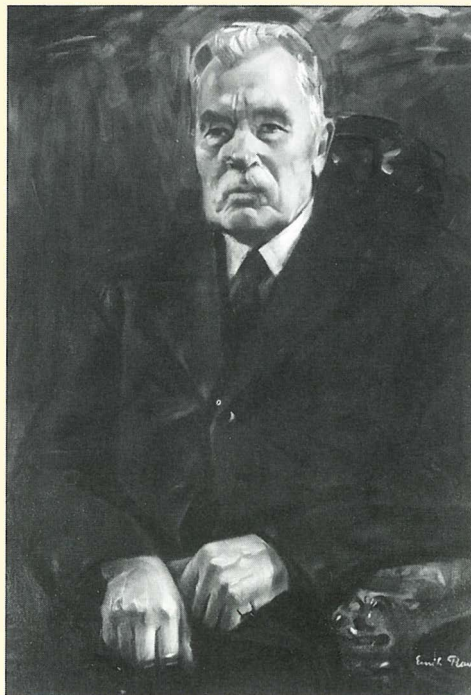
Suomalainen siirtolainen saapui kohisten teollistuvaan Pohjois-Amerikkaan, mutta hän ei viihtynyt sen kaivoksissa, eikä teh-

taan pilli soittanut musiikkia, josta hän olisi pitänyt. Kun työnantaja lisäksi usein pyrki syrjimään juuri häntä, oli luonnollista, että hän haaveili omasta maatilasta ja pyrki myös toteuttamaan haaveensa.

Yhdysvaltain virallisten tilastojen mukaan suomalaisista siirtolaisista 25,3% sai vuonna 1920 toimeentulonsa ainakin osittain maataloudesta. Vain norjalaisia, tanskalaisia, hollantilaisia ja sveitsiläisiä siirtolaisia oli suhteellisesti enemmän farmeilla kuin suomalaisia. Ero nimenomaan muihin ”uusiin siirtolaisiin” verrattuna oli suuri. Niinpä italialaisista vain 2,9% ja puolalaisista 3,9% sai tähän aikaan toimeentulonsa ainakin osittain maataloudesta. Suomalaisia siirtolaisia oli Yhdysvalloissa toisaalta vähän ja näiden osuus kaikista siirtolaisfarmareista siksi varsin vaatimaton. Vuonna 1920 suomalaiset omistivat nimittäin 14 988 farmia, mikä oli vain 2,6% kaikista siirtolaisten sillä hetkellä omistamista farmeista. Suurimmat siirtolaisfarmarien ryhmät koostuivat saksalaisista, joilla oli yli 140 000 farmia, ja ruotsalaisista, joiden omistamien farmien määrä oli 60 000.²⁷

Virallisten tilastojen perusteella ei ole mahdollista laskea, kuinka suuri osa Suomesta siirtolaiseksi lähteneistä omisti joskus farmin. Osa heistä omisti farmin vain hyvin lyhyen ajan. 1960-luvulla koottujen haastattelutietojen valossa hiukan yli 40% Pohjois-Amerikkaan jääneistä ennen ensimmäistä maailmansotaa saapuneista haastateltavista oli omistanut ainakin pienen farmin. Jos siirtolaisten kokonaismäärään sisällytetään myös Suomeen palanneet, todetaan, että näinkin laskien lähes neljäsosa siirtolaisena siippiään koetelleista tutkiskeli mahdollisuuksiaan myös ”kannon munittajana” tai ”kantofarmarina”

Kalifornian kultalöydöt olivat Suomen amerikansiirtolaisuuden lähtökohta: ne vetivät puoleensa ehkä satojakin suomalaisia merimiehiä. Kultalöydöt kiehtoivat suomalaisia myöhemminkin. 1870-luvulla he etsivät kultaa Coloradosta, 1880-luvulla Montanasta, 1890-luvulla ensin Idahosta ja vuosikymmenen lopulla Alaskasta ja Kanadan luoteisosista. Harva kultakenttien kutsua kuunnellut onnistui. Suomalaisista kullankaivajista ylivoimaisesti parhaiten menestyivät kaarinalaiset Joutsenen veljekset, jotka kaivoivat vuosisatain vaihteen Klondykeessa valtavan kultaomaisuuden. Joutsenten menestys perustui siihen, että he koneellistivat kaivuutyötä muita enemmän. Suomeen tuomansa kultarahat veljekset sijoittivat taitavasti kiinteään omaisuuteen. Vuonna 1947 tämä omaisuus siirtyi K.F. Joutsenen testamenttaamana Turun yliopiston haltuun. Niinpä yliopiston kirjasto on rakennettu rahoilla, jotka Joutsenen veljekset kaivoivat Klondyken maaperästä.

Kuva on Emil Rautalan K.F. Joutsenesta tekemästä öljyvärimaalauksesta Turun yliopistossa. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

kuten suomalaista siirtolaisfarmaria leikkilisästi kutsuttiin.²⁸

Suomalainen 1900-luvun alussa Pohjois-Amerikkaan tullut siirtolainen aikoi viipyä uudessa maailmassa vain muutamman vuoden ajan – farmariksi ryhtyminen ei siten kuulunut hänen tulevaisuudensuunnitelmiinsa. 1860-, 1870- ja ehkä vielä 1880-luvullakin siirtolaisen tavoitteet saattoivat olla toiset. Matka oli tähän aikaan vielä niin kallis ja hankala, että paluusuunnitelmat eivät ehkä olleet lähtijän mielessä ainakaan kovin kirkkaina. Ja Pohjois-Amerikasta oli lisäksi saatu tietoa siitä, että hyvää maata oli tarjolla rai-

vauksesta kiinnostuneelle. Osa tähän aikaan lähteneistä suomalaisista saattoi siten hyvinkin suunnitella farmariksi ryhtymistä.

Suomalaisten farmeista osa oli rinnastettavissa esimerkiksi ruotsalaisten raivamiin farmeihin. Niille suomalaiset tulivat jo 1860- ja 1870-luvulla. Näistä alueista tunnetuimpia ovat olleet Cokato, Holmes City ja New York Mills.²⁹ Mutta oli myös sellaisia 1900-luvulla syntyneitä farmialueita, joilla oli vain yhden siirtolaispolven ajan kestävä tulevaisuus.

Varhaisimmat farmin itselleen hankinneet suomalaiset olivat juuri sellaisia, jol-

laisiksi länteen hakeutuneet raivaajat tavallisesti kuvataan. He raivasivat tilansa hyvin kauas asutuskeskuksista sijainneille korpimaille ja kokivat kaikki ne vaikeudet, jotka Länteen lähtenyt uskalikko yleensä sai kokea. Holmes Citystä vuonna 1866 farmin hankkinut Johan Piippo on näistä uskalikoista hyvä esimerkki. Piippo aloitti siirtolaistaipaleensa kaivosmiehenä, mutta kun Michiganin kupari-kaivokset eivät häntä miellyttäneet, lähti hän ystävineen Chicagoon. Tästä hän kertoi kirjeessään seuraavasti:

”... töllistelimme vähän aikaa työttöinä kielen taitamattomuuden puutteessa, josta taas lähdimme La Grosseen Wis., ja siitä eteenpäin aina Red Wing’iin [Minnesotaan], jossa kohtasimme ensimmäisen Suomalaisen P.P. Wälimaan Tornioista. Siinä olimme kesän ja siihen kokoontui muitakin suomalaisia. Kuultuamme, että erämaassa saapi maita ilman, päätimme lähteä niitä katsomaan, ja syksyllä vuonna 1866 lähdimme P.E. Julinin, Isak Janson’ in ja August Peterin kanssa ja tulimme St.Cloudiin, jossa otimme maita kartan päältä, emmekä tienneet, missä ne owat. Otettuamme maat lähti yksi Jänkki meitä viemään lehmän poikasilla erämaahan, ja se kulku oli hidasta kuten wanha sananlasku sanoo: ”kulkee kuin täi terwatikus-sa”. Tätä kulkua kesti toista viikkoa, ja kovat rankka sateet ja lumipyryt olivat viime matkalla

Seuraawana kesänä tein minä kuokalla peltoa ja kylwin siihen bushelin nisuja jonka Sinilinnut söivät, että en saanut kuin 2 lyhdettä ja linnut söivät nekin. Toisena kesänä sain 1 acren alan peltoa, johon kylwin potaattia ja tupakkia. Kolmantena talvena sain minä suden nahkoja niin paljon että sain ostaa härkäparin

Suomalaisia siirtolaisia värvättiin 1890-luvun alussa farmareiksi myös Texasiin. Se ei suomalaisia kiinnostanut, ei liioin Florida, jossa asunut suomalaisfarmari yritti vuonna 1913 herätellä maanmies-tensä kiinnostusta ja pyysi Amerikan Suometarta julkaisemaan tietoja oman farminsa menestyksestä: ”Lähetän teille paketin Hedelmiä jotka ovat omalta maaltani siinä on muutama Grapefruit, Orenge ja Tangerines näitä hedelmiä oli minulla hyvin paljon vaan nyt olen melkein kaikki myynyt hyvästä hinnasta sen vain sanon että ei mikään maanviljelys mailmassa ole niin tuottava kun on tämä Hedelmä viljely täällä Port Richeys-sä. Jos hedelmät saapuvat hyvässä kunnossa niin toivon että mainitsette niistä lehdessänne.” – Johannes Bäckin kokoelmat. Helsingin yliopiston kirjasto.

ja lehmän, mutta wahinko oli wiisaampi kuin minä. Kuin minä olin kokoamassa huonetta eräälle jänkille, niin sieltä kotiin tultuani oli kaikki tuhkana, että ei jäänyt kuin kirwes ja winkkeli ja hywin repaleiset waatteet päälleni. Toisena syksynä paloi nisuhuone ja 30 bushelia nisuja.

Sitten olen menetellyt juuri hywin ja saanut Homesteetin omakseni, jossa nyt asun omassa kodissani.”³⁰

Piippo ja moni muukin 1860- ja 1870-luvulla farmin hankkinut suomalainen otti ”maita kartan päältä” kaukaa asumatomilta seuduilta tietämättä farmipaikalle lähtiessään, millainen maapala oli onnis-

Korpeen raivatus farmin rakennukset olivat aluksi hyvin vaatimatomia. Tämän talon rakensi suomalaisfarmari 1900-luvun alussa Minnesotaan. – Turun yliopisto, Yleinen historia.

Vuonna 1866 Johan Piippo hankki homestead-tilan Holmes Citystä. Moni suomalainen seurasi häntä tälle erämaa-alueelle, mutta sata vuotta myöhemmin vain Piipon tila kuului tällä paikkakunnalla alkuperäiselle raivaajasuvulle. Johan Piippo oli taitava erämaan asuja: hän oli sitkeä raivaaja, hyvä kirvesmies, seppä, metsästäjä, kalastaja, ja kaiken lisäksi häntä pidettiin hyvänä "kotilääkärinä". Kuva on 1890-luvulta, jolloin jo noin 60 vuoden ikään ehtinyt Piippo avioitui toisen kerran. Ensimmäinen vaimo oli kotoisin hänen kotipitäjästään Piippolasta, kuten hänen toinenkin puolisonsa Anna Kaisa. – Kuva kirjoittajan.

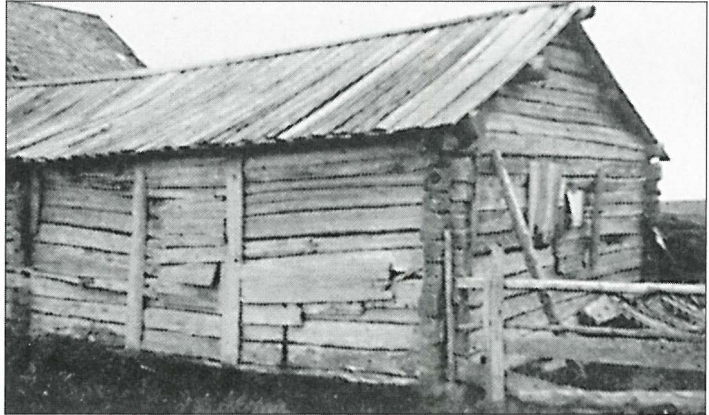
Minnesotan Suomalais-Amerikkalainen Historiallinen Seura palkkasi tunnetun suomalaisen taidemaalarin Juho Rissanen maalaamaan taulun, jonka tuli kertoa amerikansuomalaisen uudisasukkaan elämästä. Vuonna 1944 valmistuneeseen maalaukseen Rissanen ”sulloi” kaikkea suomalaisiksi ajateltua. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

tuttu saamaan. Pieni osa suomalaisten tähän aikaan saamista maista oli ilmaista homestead-maata, mutta suurin osa suomalaisten Cokaton tapaisilta alueiltakin hankkimasta maasta oli ostettua. Hyvin usein nämä korpeen lähteneet pioneirit tulivat palkituiksi. Maa osoittautui hyvälaatuiseksi, ja ajan mittaan liikenneyhteydet kohentuivat, mikä helpotti elämää ja nosti farmin arvoa. Mutta erämaa oli kova ympäristö, johon moni myös sortui.

Elinkelpoisimpia tiloja suomalaiset perustivat lähinnä Minnesotan länsiosiin ja Dakotaan. Montanaan he onnistuivat perustamaan muutaman suuren karjatiljan, Oregoniin ja Washingtoniin joitakin suuria viljanviljelytiloja.³¹ Tyypillinen suo-

malaistila oli kuitenkin kooltaan vaatimaton, usein ”kantofarmiksikin” kutsuttu, ja se sijaitsi Pohjois-Michiganin, Pohjois-Wisconsinin, Pohjois-Minnesotan tai Ontarion kaivoskaupunkien läheisyydessä. Tarjolla ollut maa kelpasi vain juuri ja juuri viljeltäväksi. Tällaisia kaivoskaupunkien lähituntumaan syntyneitä farmialueita olivat Michiganissa mm. Watton, Covington sekä Negauneen, Ishpemingin, Marquetten ja Crystal Fallsin kaupunkien lähiympäristöt. Minnesotassa olivat vastaavia paikkoja esimerkiksi Angora, Palo, Kettle River sekä Cloquetin, Duluthin, Virginian, Hibbingin ja Nashwaukin kaupunkien ympäristöt, Wisconsinissa Maple ja Oulu, Ontariossa Timmins ja Sudbury.

Minnesotan Menahgasta löytyi vuonna 1954 vielä rakennus, jonka oli rakentanut suomalainen uudisraivaaja John Erick Luukkonen vuonna 1885. Vaatimaton oli ollut tämänkin uudisraivaajan ensimmäinen asunto. – *Wasastjer-na 1957.*

Cokaton ensimmäisiin suomalaisiin kuulunut Matias Kärjenaho kirjoitti vanhoilla päivillään arkkiveisun, johon mahtui myös kovia kohtaloita:

*Synnyin Pulkkilan kirkolla kahdeksantoistadataa
kolmekymmentä viisi.*

Nuruuteni vuosina muutin Alatornioon.

Sieltä muutin Vesisaaren kaupunkiin Norjaan.

Norjasta muutin Amerikkaan, Minnesotaan.

Tulin Cokaton erämaahan ja otin humpstetin.

Vuonna kuusikymmentä kuusi vannoin itseni

Yhdysvaltain jäseneksi.

Meitä oli kolme suomalaista ja yksi

Wärmlannin suomalainen.

Eljas Peltoperän surmasi intiaanien nuoli.

Johan Wiinikan surmasi kaatuva puu.

*Olof Westerberg uupui vaolle auraa kiskovan
juhnan perään.*

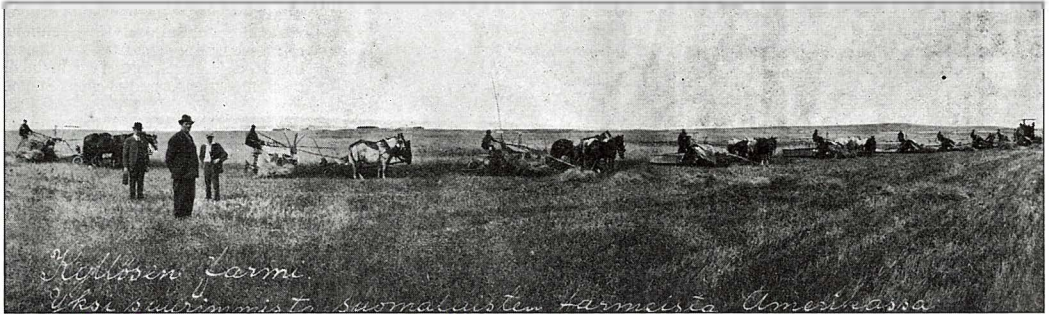
Minäkin lähden kohta. Muistelen menneitä aikoja.

En tahdo niistä paljon puhua.

Voisitte sanoa, että valehtelen. Ja ken uskoisi, hän itkisi.

Hyvästi lainehtiva vehnä humpstekin ympärillä.

– Vilmusenaho 1995

Tyypillinen suomalaisfarmi oli pieni, mutta joukosta löytyi joku suurtilallinenkin. Niinpä vuosisatain vaihteessa Pohjois-Dakotassa oli Pelto-niminen suomalaispaikkakunta, jossa asui Kuhmoniementä siirtolaiseksi lähtenyt "nisunviljelijäruhtinas" Erkki Kyllönen. Kyllönen omisti 1500 hehtaaria maata ja käytti preerioille suunniteltuja suuria koneita. Korjuussa käytettiin jopa konetta, joka leikkasi viljaa 24 metrin leveydeltä. Amerikkaan Kyllönen tuli vuonna 1883 ja aloitti siirtolaisuutensa Ohion lastaustöissä ja Wyomingin kaivostöissä. Farmariksi hän, "köyhän Kuhmoniemen pikku peltojen muokkaaja ja kurjien suoniittyjen heinäjäjä" ryhtyi vuonna 1887: "Kuivat vuodet eivät häntä säikähdittäneet, hän painoi vankan kouransa lujemmin auran kurkeen ja antoi härkäparin kääntää maata". (Järnefelt-Rauanheimo 1921) – Kuvassa Kyllösen farmin vehnää korjataan 1900-luvun alun "normaaleilla" leikkuukoneilla. – *Tervehdys Suomelle.*

Moni maannälkäinen amerikansuomalainenkin hakeutui 1900-luvun alussa farmariksi Kanadan preerialle. Suomalaisfarmari Väinö Hjeltin härkävaljakko sadonkorjuun aikaan vuonna 1914 Steeledalessa, Saskatchewanissa. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

Ontarion Nipigonin ja Port Arthurin kaupunkien ympäristöön syntyneet farmialueet eivät olleet kaivosten läheisyydessä. Moni tämänkin alueen farmareista oli silti entinen kaivosmies. Sama pitää paikkansa myös Dakotassa farmeja raivanneista suomalaisista. Hyvin suuri osa Dakotan suomalaisfarmareista tuli Michiganin ”Kuparisaarelta”.

Useimmat 1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä farmareiksi hakeutuneet ryhtyivät ”kannon munittajiksi” oltauan Pohjois-Amerikassa ainakin muutama vuoden, useimmat ehkä 6–20 vuotta. Tekipä joku päätöksensä vielä yli 30 siirtolaisuuden jälkeen.³² Rahan puute vaikeutti farmille siirtymistä. Moni joutui ensimmäisten siirtolaisuosiensa aikana maksamaan lainan, jonka saaminen oli ollut Pohjois-Amerikkaan pääsemisen perusedellytyksiä. Useille ”dollarien kääriminen” tuotti sitä paitsi suurempia vaikeuksia kuin Suomesta lähtiessä oli ajateltu.

Maatalouden harjoittaminen oli monelle aluksi vain sivuelinkeino. Mies teki töitä kaivoksessa, vaimo ja lapset hoitivat samaan aikaan maatilaa. Illalla raskaan ”mainityön” päätyttyä miehestä tuli uudisraivaaja.

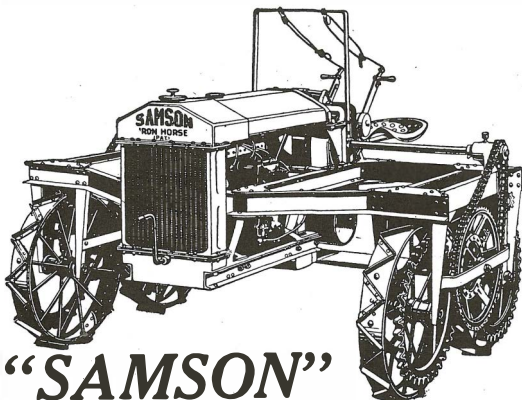
Farmi kasvoi hitaasti, usein vain puolisen hehtaaria vuodessa. Niinpä kului monesti vuosia ennen kuin uudistilan pelot antoivat asukkailleen riittävän toimeentulon. Tarvittiin lisätuloja, joita uudisviljelijä hankki vaikkapa metsätöistä tai kaivoksesta. Esimerkiksi Parkanosta vuonna 1913 siirtolaiseksi lähtenyt Anselm Hietanen oli aluksi erilaisissa töissä Minnesotassa, Mainessa ja Arizonassa. Vuonna 1918 hän hankki Hibbingin, Minn., läheltä maata, josta hän raivasi 45 eekkeriä pelloksi. Raivaustyö eteni kui-

tenkin hitaasti. Yli 20 vuoden ajan Hietanen kävi siksi työssä myös kaivoksessa ja ryhtyi vasta vuonna 1942 päätoimiseksi farmariksi.³³

Vuodelta 1920 olevien virallisten tietojen mukaan Keskilännen osavaltioissa Minnesotassa, Michiganissa ja Wisconsinissa oli 11 167 suomalaisten omistamaa farmia. Tyynenmeren rannikon osavaltioissa niitä oli 2 490. Lännen osavaltioissa suomalaiset raivasivat farminsa yleensä itse samaan tapaan kuin Keskilännessäkin. Vanhin suomalainen farmialue Lännessä lienee ollut Washingtonin Brush Prairie, jonne suomalaisia tuli Keskilännessä jo 1870-luvulla.³⁴

Suomalaisten ryhtyminen farmareiksi Lännessä lienee ollut todella yleistä vasta vuosisatain vaihteessa. Tällöin he perustivat esimerkiksi Washingtonin Graylandiin karpaloviljelmää, Washingtonin Winlockiin kanaloita ja Kaliforniaan hedelmä- ja viinirypäleviljelmää. Vuosisatain vaihteessa San Franciscon eteläpuolella, ”Californian paratiisimaisimmassa osassa” oli pieni määrä suomalaisia, jotka omistivat siellä ”pienet Suomen torpan kokoiset alat”. Nämä harjoittivat hedelmien viljelyä ja aikalainen väitti heidän olevan amerikansuomalaisista ”onnellisimpia”.³⁵ – Suomalaisfarमारinsa Tyynenmeren rannikon paikkakunnat saivat luultavasti ennen kaikkea vuoristovaltioiden kaivoskaupungeista kuten Montanan Buttesta ja Wyomingin Carbonista.

Uuden Englannin alueella oli vuodelta 1920 olevien tietojen mukaan 957 suomalaisten omistamaa farmia eli paljon vähemmän kuin Keskilännessä ja Lännessä. Idässä suomalaiset eivät yleensä raivaneet farmejaan itse, vaan he ostivat jo autioituneita tai autioitumassa olleita maati-

“SAMSON”
rautahevonen

Yleinen asiamies

MOTOR INN GARAGE,
MURSU & LAKE, NEW YORK MILLS, MINN.
Suurin auto-talli Clover Countyssa.

Hyviltä alueilta kuten New York Millsistä maatilain saaneet suomalaiset käyttivät uusimpia koneita. Niinpä 1920-luvun alussa New York Millsin suomalaisille farmareille myytiin mm. ”Samson rautahevosta”. – *Tervehdys Suomelle.*

loja ja ryhtyivät viljelemään niitä. Tällaisia tiloja oli 1900-luvun alussa tarjolla New Yorkin, Massachusettsin ja Mainen osavaltioissa. Eräs Parkanosta Maineeseen farmille päätyneet muisteli farmien asuttamista seuraavasti:

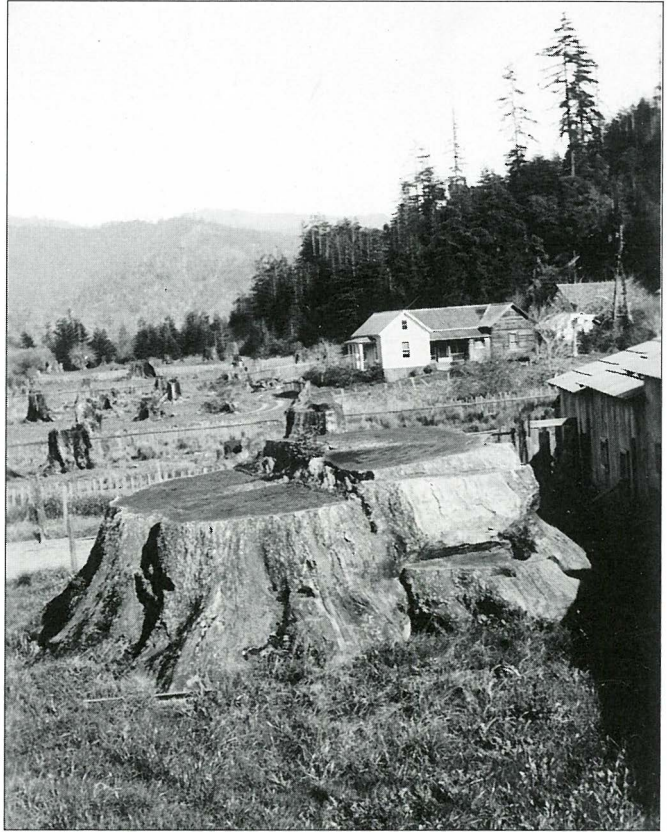
*”Sitten kuin vanhoille miehille alkoi kivityö tulla ylivoimaiseksi, alkoivat osteleen Aireksien ulos syötyjä farmeja. Sellaisia että pellot kasvo jo puskaa ja rakennukset oli että jos sattui yöllä sataan niin sai lykätä sänkyä nurkasta nurkkaan, jos mieli pysyä kuivana.”*³⁶

Myös Yhdysvaltain itäosiin syntyneet suomalaisfarmit saivat useimmiten asukkaansa lähiseudun kaupungeista, joiden

tehtaat olivat hankkineet työvoimakseen kymmeniä tuhansia suomalaisia. Täällä syntyi kuitenkin ”maa-agenttien” toiminnan tuloksena myös farmialueita, joiden asukkaista osa saapui Keskilänneestä asti. Tällainen oli ainakin Spencerin–van Ettenin farmialue New Yorkin osavaltiossa.³⁷

Etelän osavaltioissa suomalaisia on ollut farmareina vain poikkeuksellisesti. Jo vuosisatain vaihteessa voitiin kuitenkin todeta, että yrittäjiä oli ollut. Tanskalainen utopisti Louis Pio yritti perustaa yhtä epäonnistuneista ihannesiirtokunnistaan White Cityyn, Etelä-Floridaan, ja sai muutaman vuoristovaltioissa asuneen suomalaisenkin innostumaan. Muutamil-

Farmin raivaaminen oli länsirannikolla totista työtä. Täällä jos missä oli perusteltua puhua kantofarmeista. Kuvan kannikko kuului vuonna 1907 Victor Ribackille, joka oli kotoisin Petolahdelta. – *Siirtolaissuusinstituutti*.

la oli säästöjäkin, jotka kuitenkin pian hupenivat.³⁸ Vuosisatain vaihteessa suomalaisia houkuteltiin farmareiksi myös Tennesseehen, Bristolin kaupungin läheisyyteen. Houkuttelija oli amerikansuomalainen yrittäjä Hornborg & Co. Jokin määrä suomalaisia ostikin maata,³⁹ mutta tämän yritys epäonnistui.

Muutama suomalainen rohkeni jo 1910-luvulla kokeilla Floridassa vihannesten viljelyä,⁴⁰ ja saman vuosikymmenen lopulla eräs amerikansuomalaisen työväenliikkeen uranuurtajista, Martin Hendrickson, ”myi itsensä” maakeinottelijoille ja kaupitteli Floridan Astorista suomalaisille palstoja, jotka ilmoitusten

mukaan olivat sopivia vihannesten viljelemiseen.⁴¹ Suomalaisten farmarien määrä Floridassa tuskin kuitenkaan on koskaan noussut edes kymmenissä laskettavaksi. Hiukan enemmän suomalaisia on ollut Georgiassa, jonne he perustivat 1920-luvun alussa oman osuusfarminkin. Tämä farmi ei tosin vastannut perustajien toiveita, mutta yritys onnistui kuitenkin huomattavasti paremmin kuin suomalaisten aikaisemmin Brittiläiseen Kolumbiaan perustama ihanneyhteiskunta Sointula.⁴²

Miksi suomalaiset olivat muihin ”uusiin siirtolaisiin” verrattuna niin innokkaita hakeutumaan farmeille? Edellä on viitattu antipatioihin, joita suomalaiset

tunsivat kaivoksia ja tehtaita kohtaan, ja siihen, että työnantajat syrjivät radikaaleiksi katsomiaan suomalaisia.⁴³ Mutta miksi samaan aikaan tulleet italialaiset hakivat paikkaansa teollisuuden ja palveluelinkeinojen piiristä? Olivathan italialaisetkin radikaalin maineessa! Oikea tulkinta lienee se, että suomalainen tuli useinkin ympäristöstä, jossa hän oli oma-kohtaisesti perehtynyt uudisraivaukseen. Italialainen taas tuli maasta, jossa uudisraivaus oli loppunut jo satoja vuosia aikaisemmin.

Suomalaisten intoa maalle muuttoon nostivat myös lukuisten maata myyneiden yhtiöiden ilmoitukset, joita löytyy sanomalehdistä vuosikymmenestä toiseen. 1800-luvun lopulla vakuuteltiin, että *”Itsenäisin ihminen maailmassa on maanviljelijä Yhdysvalloissa. Hänen työhönlähtöänsä ei määrää höyrypillin ääni ... Hänellä ja lapsillaan on mailittain puhdasta ilmaa hengitettävänä, eekerittäin viheriöitä kenttiä kulettavana.”*⁴⁴

Samaa todisteltiin ensimmäisen maailmansodan kynnykselläkin: *”Suomalaiset luonnollisesti ovat maanviljelijöitä. Yleisesti sanoen ovat kaikki ne, jotka täällä Amerikassa ovat asettuneet maata viljelemään, menestyneet, ja vähät välittää maanviljelijä aineelliselta kannalta katsoen soditaanko Euroopassa, ovatko kupari- ja rautakaivannot käynnissä vai seisauksissa ja hyljitäänkö suomalaisia työmailla. Maanviljelijä on itsenäinen ihminen ja riippumaton noista kaikista. Maanviljelystuotteita tarvitaan aina, katsomatta, onko sota vai rauha, ovatko työt käynnissä vai seisauksissa.”*⁴⁵

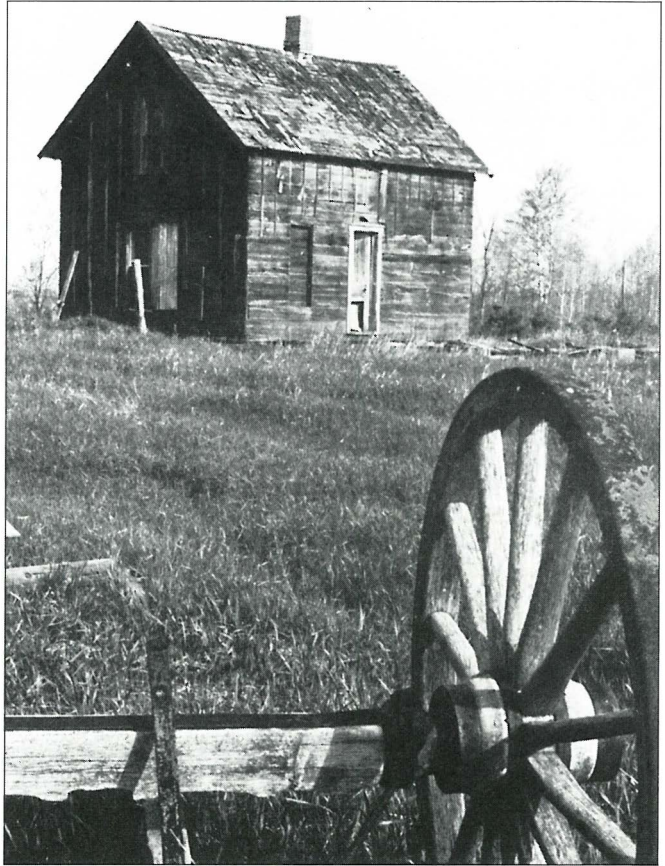
Tällaisella ilmoituksella Savo Land Co. vetosi kaikkiin niihin tekijöihin, jotka saivat maanviljelyn näyttämään tulevai-

suuden ammatilta. Unelmia myytiin myös Kanadasta: *”Maatila eli farmi wapaana welasta, pellot ja wainiot tuleentuwalla wiljalla walmiina korjuun; karjaa laitumella, lammas laumat mäki rinteillä; maitotalous ja siipikarja tuottaen tuloja taloon kauppatawarain ja muiden tarpeellisuuksien ostoksiin; koulut lapsille läheisyydessä, kirkkoja naapuristossa, ynnä monta muuta yhteiskunnallista etua ja huwitusta saatawana kunkin mielen mukaan, – mitäpä muuta waaditaan terveelliseen ja onnelliseen eloon ja oloon?”*⁴⁶

Suomalainen ”kannon munittaja” ei ollut pelkästään maakauppiaan propagandan uhri. Myös amerikansuomalaiset kirkonmiehet tekivät parhaansa. He nimitäin uskoivat, että farmi oli suomalaiselle oikea paikka, ja sanoivat maanviljelijästä, että se oli ”terveellisempää puuhaa ihmisen ruumiille ja sielulle”, kun sai ”olla siellä luonnon helmassa” eikä ”likaisissa ja hermostuttawissa tehtaissa”.⁴⁷ Yhtä selvästi teolliset ammatit ja maanviljeily asetettiin vastakkain, kun kirkkosuomalaisten johtava julkaisu totesi, että *”farmilla ollaan wapaita ja riippumattomia mistään komppaniain höyrypillien päristä ... Tässä olisi paljon jota kannattaisi ajatella, kun nuo kaiwosyhtiöt alkawat käydä niin epäwarmoiksi”*.⁴⁸

Suuri osa suomalaisten raivaamista farmeista oli ”kantofarmeja”, joiden maaperä Suomesta juuri tulleen silmissä näytti ehkä hyvältä. Kuokan murentama maa näytti uhkuvan kasvuvoimaa, mutta se vain näytti. Virhearvioita eivät tehneet kuitenkaan vain suomalaiset, vaan syntyperäiset amerikkalaisetkin arvioivat asioita väärin. Amerikkalaiset nimittäin moittivat suomalaisia kaivosten rettelöitsijöiksi ja kiittivät näitä karua luontoa uhmaaviksi

Kun ensimmäinen siirtolaispolvi väsyi, jäi moni Pohjois-Michiganin ja Pohjois-Minnesotan suomalaisfarmi autioksi. Armas Holmio on Michiganin suomalaisten historiaansa tallentanut yhden suomalaisfarmin surullisen kohtalon. – *Holmio 1967.*

raivaajiksi. Niinpä Wisconsinin Agriculturist kirjoitti Oulun (Wisc.) suomalaisista korvenraivaajista seuraavasti:

”Suomalaiset ovat umpimielisiä, mutta toisaalta he ovat hyvin älykkäitä, fyysisesti vahvoja, kärsivällisiä ja sitkeitä. He ovat historian tekijöitä.” ⁴⁹

Kun Yhdysvaltain maatalous maailmansotien välisenä aikana koki kaikkien aikojen vaikeimman kriisinsä, huomasi moni suomalainen raivanneensa maatalon ”väärään paikkaan”. Moni oli sitkeä ja piti lujasti kiinni turpeestaan, mutta moni huomasi taistelun toivottomaksi ja luopui toiveammatistaan. Eniten luopumista ta-

pahtui kuitenkin vasta 1940- ja 1950-luvulla, jolloin maatalojen määrä Yhdysvalloissa yleensäkin alkoi nopeasti laskea. 1900-luvun alussa tulleet suuret siirtolaismassat olivat tällöin jo tulossa eläkeikään. Kanadaan tuli 1950-luvulla noin 27 000 uutta suomalaista, mutta kanadansuomalaisella maataloudellakaan ei ollut tulevaisuutta.

Vain muutamilla paikkakunnilla kuten New York Millsissä ja Cokatossa suomalaisten raivaamat farmit ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle. Yleensä suomalaisen raivaama farmi autioitui, kun Suomesta tulleen uudisraivaajan käsi väsyi.

Korvessa

Etenkin Suurten Järvien alueella oli vuosisadan vaihteessa siirtolaisille tarjolla runsaasti metsätöitä. Kun metsät tältä alueelta alkoivat loppua, kukoisti metsäteollisuus vielä monien vuosikymmenien ajan Tyynenmeren rannikon jättiläismetsissä ja aina nykyaikaan asti Kanadan metsäseuduilla.

Suomen maaseudulta lähtenyt siirtolainen oli yleensä perehtynyt metsätöihin, tukinkaatoon, tukinuittoon ja tukinajoon. Niinpä olikin varsin luonnollista, että moni suomalainen löysi ensimmäisen työpaikkansa metsästä. Siirtolaisesta tuli metsätyömies, ”lumperijäkki”.

Metsätyö oli siis siirtolaiselle tuttua työtä, mutta työolosuhteet olivat varsin toisenlaiset kuin ne, joihin Suomessa oli totuttu. Työmaa sijaitsi usein kaukana asutuilta seuduilta. Työmiehiä oli paljon, ja he asuivat suurissa ”kämpissä”, joista muutamiin mahtui samanaikaisesti kymmeniäkin miehiä. Työ oli raskasta, mutta toisaalta talvikauden uurastus antoi joskus hyvänkin rahallisen tuloksen.

Useimmat metsätöihin hakeutuneet suomalaiset viihtyivät ”lumperijäkkien” joukossa vain lyhyen ajan. Metsätöistä tarpeekseen saaneena joku ryhtyi kaivosmieheksi. Joku taas palasi Suomeen. Osalle niistä tuli kuitenkin elinikäinen ammatti, ja vuosikymmenien kuluessa syntyi erityinen ”lumperijäkkien ammattikunta”. Talven ”lumperijäkit” viettivät yleensä metsätöissä. Keväällä he ilmestyivät kaupunkeihin. Nimenomaan Duluth Minnesotassa ja Port Arthur Ontariossa olivat heille tärkeitä kesänviettopaikkoja.

Kesän aikana ”lumperijäkin” rahat kuuluivat kaupungissa ja usein varsin raisuun

Eero A. Pulli kuvasi kovia kokeineita Duluthissa asuneita suomalaisia metsätyömiehiä 1940-luvun lopulla seuraavasti: *”Minä en aio kuvata tässä sitä kamppailua, vaikka luulen jotakin siitä tietäväni. Kun ennen voimakkaat, ikänsä armottoman kovaa ruumiillista työtä raataneet suomalaiset miehet sortuvat täällä maailmalla, se on murhenäytelmä, jolle turhaan saa hakea vertoja heidän synnyinmaastaan ... Väkijuomat ovat kyllä toisinaan riittävä syy ja selitys. Mutta useissa tapauksissa myös mieskohtaisten onnettomuuksien, yksinäisyyden, virheiden, joita kukaan ei ollut ymmärtämässä tai antamassa anteeksi, vaan kaikki tuomitsemassa ... Bowery suomalaisistui silloin kuin St. Croix-avenuen aika oli täyttymässä, kohta ensimmäisen maailmansodan jälkeen.”* – Pulli 1947.

elämään. Syksyllä hän palasi sitten taas ”kämpälle”. Tällainen kiertokulku jatkui vuodesta toiseen, joskus jopa vuosikymmenestä toiseen. – Elämä metsätyömaalla eristi monen ”lumperijäkin” vähitellen muusta yhteiskunnasta ja jopa muista suomalaisistakin. Hänen englannin kielen taitonsa oli hyvin vaatimaton. Hän jäi myös poikamieheksi eikä hankkinut Yhdysvaltain (tai Kanadan) kansalaisoikeuksia. Yli puolenkin vuosisadan siirtolaisena olon jälkeen hän oli yhä Suomen kansalainen.

Kun siirtolaisuus 1920-luvulla huomattavasti kutistui, ”lumperijäkkien am-

Monelle Pohjois-Amerikkaan tulleelle suomalaiselle metsätyö oli tuttua. Suuret puut kaadettiin justeerilla, jonka moni tunki jo Suomen ajoilta. Kaksiteräinen kirves oli sen sijaan uutta. Kuva lienee 1920-luvulta. – *Turun yliopisto, Yleinen historia.*

Minnesotan suomalaisia metsätyömiehiä kämppänsä edessä 1920-luvulla. Kuvaan on otettu metsätyömiehen tärkeimpiä työvälineitä. – *Työmiehen Joulu 1927.*

mattikunta” ei saanut enää Suomesta uut- ta verta. Joukko alkoi vähitellen supistua, mutta vielä 1960-luvulla Duluthissa oli satoja eläkeikäisiä ”lumperijäkkeitä”, elä- män kovaosaisia, jotka täyttivät niin sa- notut Duluthin hotellit. Nämä olivat kur- jia haisevia murjuja, joissa yksin jääneet, yhteydet omaisiinsa menettäneet ”lumpe- rijäkit” viettivät karuja vanhuutensa päi- viä. Port Arthurista heitä löytyi paljon vielä 1970-luvullakin.

Kun ”lumperijakkien ammattikunta” 1900-luvun alussa oli suurimmillaan, oli tämän ryhmän jokakeväinen kaupunkiin tulo merkittävä ja näkyvä tapahtuma. Metsätyömiesten ”omassa” Ahjo-lehdes- sä tätä kuvataan seuraavasti:

”Me korvenraatajat, me olemme oman omituista kansaa. Hienosti sivistynyt por- varillinen kaupunkilaismailma, johon me täältä korvesta silloin tällöin pistäydym- me, ei meitä ymmärrä – ja jos ymmärtä- kin, niin – dollareissa. Ja mitenpä muuten se voisikaan!

Kun me, känsäkouraiset korvenraata- jat, ilmestymme kaupunkien kapakka- ja porttolapiireihin janoisina ja vietit valloil- laan, kun me, tahraisesta villapeitteestä käärittä isohko kääry, ”punteli”, seläs- sämme, likaisina ja parrakkaina, saavum- me alakaupungin halpoihin hotelleihin, jotka haisevat niin ... niin kaupungin hie- nohipiäinen kamasaksalauma kauhistuu ja katujen tomuisessa ilmassa parkuu pa- haenteinen varotus: Metsäläiset ovat irti! – kämppäjät ovat saapuneet!! – varo- kaa!! ... Me ajamme kuumeisesti takaa jo- takin ...

– Kapakoitsija tarjoaa tuloryypyt hy- kerrellen ihrottuneita käsiään ja hymyil- len kuin itse pääpiru. Kyselee kuulumisia ja sitä, kauanko tuli kämpällä oltua ...

Tahtoo, kautta rantain ottaa selville mak- sun, ”steikin” suuruuden.

– Parturi tarttuu varovasti saksiinsa ja näyttää pelkäävän pitkätukkaista pää- tämme kuin ruttoa. Leikkaa sentään hiuk- set ja ajaa parran, mutta muistaa ottaa kaksinkertaisen maksun vaivoistaan.

– Hotelleissa annetaan meille likaisin ja pimein huone, sellainen, jota ei muille voida vuokrata. Taksakin on kuulemma kalliimpi ... Ja inhoava, epäluuloinen kat- se ”landlady” silmissä sanoo syyn ... Ja me olemme onnellisia ja hymyilemme kai- kille – poliisillekin. Me annamme ihmis- ten tietää, että meillä on millä mellastaa – ja hyvin he sen näkyvät tietävänkin ...

Me ihastumme ikihyväksi kun kapa- koitsijakin kerran ”pane pystyyn”. Me nautimme, kun parturi pehmeillä käsil- lään hivelee risujen repimää naamaam- me, kun vaatekauppias viehkeästi hymyil- len kehuu ja tarjoo tavaroitaan, kun hän – kuten muutkin – lyö meitä armottomasti irvistäen kukkaroon...

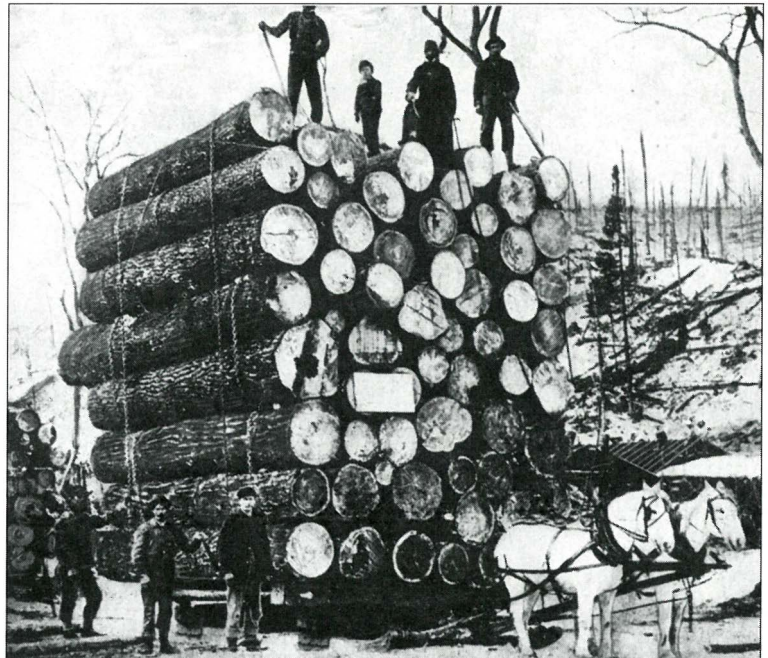
Ja kapakoissa me juomme likaista olut- ta ja väärennettyä viinaa. Siellä me lau- lamme rivoimmat laulut – ainoat joita osaammekaan. Juopuneen takeltavalla äänellä me tulkutamme ne pikku tiedot mitä tiedämme. Emmekä me unohda ta- vantuosta hihkaista sitäkään, kenen poikia olemme ja mistä. Joskus me komennamme koko kapakallisen ryyppyille ja joskus tap- pelemme sitä vastaan...

Meillä on hauskaa ja me tahdomme että muillakin, että kaikilla on hauskaa. Me laskemme itsessämme irti kaikki hi- mot, vietit, pyyteet – niin hyvät kuin pa- hatkin – ja pyydämme, ajamme takaa vaan yhtä elämää!

Yes. Me olemme rentoa roikkaa, me korven känsäkouraiset pojat; me olemme

Metsätyömailla käytetty kuljetustekniikka oli suomalaisille uutta. Esimerkiksi kuuden hevosen valjakon suomalainen metsätyömies näki ensi kerran vasta Amerikassa. Kuva kertoo Keskilännen alueella 1900-luvun alussa kuljetustöissä olleista suomalaisista. – *Turun yliopisto, Yleinen historia.*

Jäätietä pitkin liikku-
nut valtava tukkikuor-
ma oli myös pieni
ihme. Kuva vuosisa-
dan vaihteen Michiga-
nista. – *Hälsning från
Amerika.*

– niin kauan kuin rahat riittää ... Mutta kauanko ne ...! Ellemme niitä muutamassa päivässä, tai ehkäpä yhdessä illassa maksellen menetä, varastetaan ne meiltä. Eikähän sitä muutaman kuukauden korpisäästöillä kauan elostella ja tulos on: punteli on uudelleen etsittävä käsille, kapakasta on kerjättävä ”matkapullo” korpievääksi ja korpeen on painuttava. Työnvälittäjäkin siinä aivan viime tingassa vie viimeisetkin lantit.

Katkeraksi siinä mieli herkeää. Rinnessa soi synkkä kirous; tekee mieli vannoa: – ensikerralla olen viisaampi ... Mutta ei auta parannuksenteko – ei jälestä peluu. Korpeen painu, tai edessä on vankila, pakkotyö, kahleet ...

Ja me, känsäkouraiset korvenraataajat poistumme kaupungista allapäin, apeamielin, kiroten sen kapakoita ja porttoloita, sen riemuja yliyön kestäviä, sen viinon ja naisia, sen pauloja ja paheita, sen vankiloita ja pakkotyötä. Korpeen – kämpälle!

Helputuksesta huokasee meitä – ja jumalaapelkäävä porvaristo tietäessään meidän lähteneen. Se laskee hikemme hintaa hyppysissään ja naurahtaa ... Kapakoitsija laskee ottamiaan ja varastamiaan, – porttolanpitäjä punnitsee kultakassaa, – kauppias kiikuttaa tukun seteleitä pankkiin, tililleen vietäväksi, – poliisituomari merkitsee kirjoihin sakkujen summia, – ja onpa parturille, pimpille, portolle, poliisille ja työnvälittäjällekkin jotain jäänyt meistä, korvenraataajista muistoksi.

Kaikki he, koko tuo kaupungin alhaisin nilviäislauma, tuo kamasaksa-sakki, portosta poliisituomariin asti ja ylemmäksiikin, ymmärtää meitä – dollareissa ja toivoo paluutamme korvesta. Muu maailma ... vieroo, kammoo, hylkii vaan ja kärsii

meitä kuin jotain välttämätöntä pahaa ... Ja kuitenkin täällä korvessa elää, taistelee ja kuolee kokonainen kansa miehiä, miehiä parhaassa iässään. Miehiä tukkitöissä ... missä viipyy se runoilija, joka laulaisi työn ja luonnon aateluutta aarniometsän onkaloissa, joka runorytmein kuvaisi päivän hellettä, yön vilua, kaatuvan ikihongan ryskettä, höyrykoneen tuskaista tohinää ja loukkaantuneen korvenraatajan kuoleman tuskaa? ...

Ja täällä me olemme, elämme ja kuolemme, unohdettuina kuin korven sammal. Maailma muistaa meitä vaan – hautajaisilla, joissa on paitsi raatoamme, läsnä vain pappi ja hautaantoimittaja.”⁵⁰

Kämpän emäntänä ja miljonäärien keittiöissä

Suomalaisella siirtolaistytöllä oli New Yorkin rantaan saapuessaan edessään maa, josta muutamat sanoivat, että se oli miesten ja hevosten helvetti ja naisten paratiisi. Mihinkään lepokotiin suomalais-tyttö ei kuitenkaan saapunut, vaan hänkin tuli ennen kaikkea tekemään työtä. Joskus hänelle oli jo Suomeen ilmoitettu, että hän saisi työtä sukulaisen omistamasta ”poortitalosta”. Työ olisi ruoan laittamista, siivoamista ja kaivosmiesten vaatteiden pesemistä. Joskus suomalaistyttö taas tiesi löytävänsä paikan tehtaasta, jossa oli työssä muitakin kotipaikkakunnalta lähteneitä tyttöjä. Moni luotti kuitenkin myös siihen, että New Yorkissa ja muissa suurissa kaupungeissa oli työnvälitystoimistoja, jotka auttaisivat siirtolaiseksi tullutta löytämään työpaikan amerikkalaisesta perheestä.

Varakkaissa perheissä ”piikominen” jos jokin oli suomalaisten siirtolaistyttöjen

Amanda ja Erland Mattilan "runnaama" vaatimaton metsätyökämpä 1910-luvulta. Mattilat "runnasivat" luultavasti Minnesotassa. – *Turun yliopisto, Yleinen historia*. Yhtä vaatimatomia olivat Kanadan metsätyökämpät (alakuva). – *Siirtolaisuusinstituutti*.

Metsätöihin hakeutuneet asuivat usein hyvin kaukana asutuilta seuduilta. Tukka täytyi siistiä metsässäkin ja parturinliike perustaa kannon päähän. Tämä liike toimi aikoinaan Kanadassa. – *Kanadan Suomalaisen Historiaseuran kokoelmat.*

Raatajien talvielämästä kämpällä.

Tämä kuva puhuu niin selvää kieltä, että turhaa on varustaa sitä selityksillä.

Syöpäläiset kuuluivat metsäkämppien ja monien muidenkin 1900-luvun alun asuinpaikkojen arkeen. Niinpä 1900-luvun alussa Rauman läheltä lähtenyt siirtolainen totesi kotiin lähettämässään kirjeessä, että "kyllä kai tòi ja lure täälläkin ovat reisumiehellä paremmin tunnetut kuin muut elukat, mutta täällä ei ole sentään tuota kirpua, joka häiritsee noita hiljaisia täitä" (Turun yliopisto, Yleinen historia). – Väkäleuka oli luokkasotaa käynyt pilalehti, jonka piirros "raatajien talvielämästä kämpällä" kertoi myös metsäkämppien syöpäläisongelmasta. – *Väkäleuka 1908.*

ammatti. Tytöt itse ja suomalaiset yleisemminkin uskoivat, että suomalainen palvelija oli hyvässä maineessa.

The Detroit News -lehdessä vuonna 1927 ollut ilmoitus kertoo, miten suomalaisia arvostettiin:

*”Kolmihenkiiseen perheeseen halutaan tavallista taloustyötä tekemään hyvä palvelustyttö, joka ei juokse öisin ulkona. Vaatimukset täyttävälle hyvä palkka. Parhaat mahdolliset suositukset välttämättömät. Vakinainen työpaikka. Älä vaivaudu hakemaan paikkaa, ellet aio jäädä tähän paikkaan pitkäksi ajaksi ... Ota ensin yhteys minuun toimistossani. Palkka 18 dollaria viikossa. Irlantilainen tai suomalainen asetetaan etusijalle.”*⁵¹

Suomalaistytöjen hyvät työnsaanti-mahdollisuudet eivät ehkä johtuneet pelkästään siitä, että he olivat erinomaisia työntekijöitä. On arveltu, että jotkut työpaikat olivat heille avoinna siksi, että nämä olivat vasta maahan tullessaan helpos-ti houkuteltavissa ja kaiken lisäksi hyvin vaatimattomalla palkalla sellaisiin tehtäviin, jotka eivät kelvanneet syntyperäisille amerikkalaisille eivätkä edes muille siirtolaisille.⁵² New Yorkissa vuosisadan vaihteessa asunut Akseli Järnefelt totesi niinikään, miten New Yorkissa oli ”paikkoja ... enemmän kuin palvelijoita” ja että Amerikka oli palvelijoitten paratiisi. ”Amerikkalaisen rouvan” oli kärsivällisesti alistuttava opettamaan juuri Suomesta tulleelle tytölle työt, järjestettävä tälle oma ”kammarinsa” ja yksi vapaa iltapäivä sekä maksettava Suomeen verrattuna kunnan palkkaa.⁵³

Pienin varauksin lienee paikallaan sanoa, että Detroit News -lehdessä ollut suomalaista palvelustyttöä arvostava ilmoitus on ainakin suuntaa antava. Kertooahan se-

Lumperijäkkien ohella metsistä toimeentulonsa saivat myös ”träppärit”, turkismetsästäjät. Nämä olivat useimmiten erakkoja, jotka viettivät talvikauden erämaissa, palasivat keväällä saaliineen asutuskeskuksiin ja sonnustautuivat taas syksyllä uudelle pyyntimatalle. Träppäriin ammattia kokeilleita suomalaisia lienee ollut satoja, syksystä toiseen pyyntimaille hakeutuneita kuitenkin paljon vähemmän.

Suomalaisia ammattikalastajia on ollut lähinnä vain Tyynenmeren rannikolla. Astoriasta näitä löytyi 1900-luvun alussa paljon. Jotkut olivat itsenäisiä yrittäjiä, suurin osa kuitenkin muiden palveluksessa. Astorian kalanjalotusteollisuus tarjosi työpaikan sadoille suomalaisnaisille.

Lappalaisen ryhtyminen amerikansiirtolaiseksi oli hyvin harvinaista. 1800-luvun lopulla Alaskaan yritettiin kuitenkin kotiuttaa eurooppalaisia poroja ja hoitajiksi palkattiin muutamia lappalaisia. 1900-luvun alussa sanottiin, että nämä lappalaiset olivat sortuneet alkoholismiin ja tilalle värvättiin suomalaisia poronhoitajia.

kin jotakin, että jopa amerikkalaiset miljonäärit palkkasivat itselleen suomalaisia kotiapulaisia. Heidän joukossaan oli mm. sellaisia rahasukuja ja kuuluisuuksia kuin Rockefellerit, Rooseveltit, Fordit ja Du Pontit, joilla oli varaa valita apulaisensa.

Tyyneenmeren rannikolla, nimenomaan Kaliforniassa, suomalainen sai tutustua jättiläispuihin, joiden latvat hipoivat pilviä ja jotka olivat niin paksuja, että laulu punapuun kanton tehdystä mökistä oli melkein totta. – *Hälsning från Amerika.*

”Vanhat siirtolaiset” kuten irlantilaiset, saksalaiset ja ruotsalaiset olivat olleet halukkaita kotiapulaisen työhön. Niinpä vuoden 1900 väestölaskennassa kävi ilmi, että kokonaista 61,9% Skandinaviasta olevista naisista sai toimeentulonsa joko kotiapulaisen työstä tai ”pesijättärinä”. ”Uusien siirtolaisten” joukossa suomalaiset olivat sen sijaan ainoa ryhmä, jossa naiset tunsivat kiinnostusta kotiapulaisen työhön. Italialainen nainen eli suljetussa kotipiirissä, Puolasta ja Venäjältä tulleet juutalaisnaiset taas pyrkivät hankkimaan toimeentulonsa kotona tehtävästä käsityöstä.⁵⁴ Niinpä kun 1900-luvun kuluessa ”vanhoista siirtolaisista” löytyi yhä vä-

hemmän ja vähemmän kotiapulaisiksi halukkaita, alkoi työmarkkinoiden ”kysynnän ja tarjonnan laki” suosia suomalaisnaisia. – Toisaalta voimme pääosin uskoa myös niitä kiitoksia, joita suomalainen siirtolaisyhteisö jakeli piikoina olleista jäsenistään. Suomalaisten omasta mielestä suomalaispiiat olivat nimittäin rehellisiä, ahkeria, tunnollisia ja pitivät puhtautesta. Heillä oli toisin sanoen kosolti ominaisuuksia, joita rikkaat perheenemännät palvelijoita valitessaan arvostivat.

Piian paikkoja oli tietenkin monenlaisia, hyviä ja huonoja, ja vastaavasti piikojen joukosta löytyi aina tyytyväisiä ja tyytymättömiä. Tyytyväisiä lienee kuitenkin

ollut enemmän. Ainakin kotimaahan lähetetyt kirjeet kertoivat enimmäkseen tyytyväisyydestä seuraavaan tapaan: *”aina laitetaan kaunis pöytä kukkia ja hieno kaikki. kyllä täällä on kaikki paljon eri tavalla kun suomessa. Aina illallispöydässä tyttäret on pujettuna hienoon ilta tressiin palvelijat mustaan pukuun valkoinen esiliina ja kaulus ... kyllä olenki hienojen ihmisten parissa nyt passaan aina pöydän ku friita on ulkona.”*⁵⁵

Siirtolaisten lähettämistä kirjeistä voi todeta, miten suomalaispiiat arvostivat työtä ”hienojen ihmisten parissa”. Arvostusta epäilemättä lisäsi sekin, että piiat olivat varsin hyvin palkattuja, jos heidän palkkaansa verrataan siihen, mitä siirtolaisnaiset saivat useimmilta muilta työpaikoilta.⁵⁶ 1900-luvun alussa piika ansaitsi kymmenisen dollaria kuukaudessa, mikä tosin miesten palkkoihin verrattuna oli vähän. – Ja olihan piialla yleensä pikkuisen vapaa-aikaakin. Yhdysvalloissa torstai-iltapäivä oli yleensä hänen vapaapäivänsä. Kanadassa vapaapäivä oli keskiviikko.

Kun suomalaistyttö etsi ensimmäistä työpaikkaansa, oli apuna usein joku sukulainen tai ystävä, joka ohjasi tulokkaan kotiapulaisten välittämiseen erikoistuneeseen työnvälitystoimistoon. Näitä löytyi kaikista suurista kaupungeista, osa niistä oli suomalaisten perustamia. Niinpä New Yorkissa oli 1900-luvun alussa enimmäkseen lähes 20 suomalaista piikojen välittämiseen erikoistunutta toimistoa.⁵⁷ – Toimisto tarjosi apua, mutta siitä oli maksettava varsin korkea hinta. Esimerkiksi Los Angelesissa välitysmaksu oli joskus 70% ensimmäisen kuukauden palkasta.⁵⁸

Suomalaisia siirtolaistytöjä pestattiin palvelijoiksi amerikkalaisperheisiin ainakin 1880-luvulta lähtien. New Yorkissa

Työura ja ammatit

Siirtolainen tuli Pohjois-Amerikkaan tekemään työtä, ja ainakin aluksi hänen oli tyydyttävä ottamaan vastaan mitä tahansa tarjolla ollutta työtä. 1960-luvulla tehdyn lomaketutkimuksen mukaan suomalainen siirtolaisnainen aloitti uuden maailman elämänsä lähes aina piikana. Avioliiton solmittuaan hän yleensä jätti työpaikkansa ja oli amerikkalaisen mallin mukaisesti kotiäiti.

Miltei puolet Pohjois-Amerikkaan tulleista suomalaismiehistä sai ensimmäisen työpaikkansa kaivoksesta, ja joka viides metsätyömaalta. Tyypillinen siirtolaismies vaihtoi kuitenkin työpaikkaansa ja usein asuinpaikkaansakin lukuisia – joskus jopa useita kymmeniäkin – kertoja. Kaivoksesta suomalaismiehen tie kulki erityisen usein farmille tai tehtaaseen.

sanotaan olleen jo 1880-luvun lopulla 200–300 suomalaispiikaa.⁵⁹ Enimmillään näiden määrä oli todennäköisesti joskus ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä. Tämän jälkeen Suomesta saapuvan siirtolaisuuden supistuminen ja avioliittojen solmiminen vähensivät kotiapulaisten määrää vuodesta toiseen. Naimisiinmenon jälkeen useimmat suomalaisnaiset jättivät nimittäin piian paikkansa.

Palvelijoiden kysynnän katsotaan 1920-luvulla vähentyneen. Yhdysvallat oli ilmeisesti suomalaispiikojen kultamaa silti vielä 1920-luvullakin. Väitetään ni-

Piian palkka

Piikakin tuli Amerikkaan rikastumaan. Suomalaisen näkökulmasta hänelle maksettiin hyvää palkkaa, mutta piian palkalla ei toki rikastuttu. Joskus harvoin piian päiväunet kuitenkin toteutuivat. Akseli Järnefelt kertoo yhdestä tällaisesta vuosisatain vaihteessa toteutuneesta unelmasta:

”Eräällä kauniilla, ylvällä viheriällä niemellä Tyyntä merta vastassa täällä on komeain hedelmäpuitten suojassa yksinäinen, kallisarvoinen huvila. Asujamet näyttävät elävän onnellista rikkaan elämää nauttien luonnosta ja Californian erinomaisesta ilmalasta. Siellä elää skotlantilainen

mr. Campbell, joka omisti muutamia vuosia sitte kultakaivoksen Alaskassa. Myytyään tuon kaivoksen kutsuttiin häntä miljonääriksi ja hän asettui Californiaan, ostaen ihanan maakaistaleen, johon rakensi kauniin huvilan ... Alaskassa meni hän naimisiin suomalaisen neidon, Thekla Aholan kanssa, kotoisin Kristiinankaupungista. Nyt elävät he onnellisina Californiassa ... Tuon suomalaisen tytön elämästä tulisi romaani, miten hän, köyhä tyttö, vaelsi Amerikan läpi, joutui Tyynen meren rannalle ja vihdoin kylmään Alaskaan, jossa saavutti kaivantopohatan rakkauten”. – Järnefelt 1899.

mittäin, että sadat – ehkä jopa tuhannet – Kanadassa olleet suomalaistytöt muuttivat tähän aikaan luvatta Yhdysvaltoihin päästäkseen New Yorkiin piikomaan.⁶⁰ Suomalaisille Yhdysvalloissa varatut siirtolaiskiintiöt olivat tässä vaiheessa jo niin vaatimattomia, ettei laillinen Yhdysvaltoihin tulo enää ollut kovinkaan monelle mahdollista.

Piikomisen kultaiset ajat olivat 1930-luvulla ohi, mutta toki piian pestaaajia löytyi vielä silloinkin ja sen jälkeenkin. Jopa menestyvän paikanvälitystoimiston perustaminenkin oli vielä tuolloin mahdollista. Kotiapulaisen työ sai sitä paitsi uutta arvostusta. Tällöin elettiin vaikean talouslaman aikaa, ja työpaikan löytäminen oli äärimmäisen vaikeata. Kotiapulaisen työtä oli kuitenkin kohtalaisen hyvin tarjolla tähänkin aikaan. Niinpä moni amerikkansuomalainen perhe elikin nyt niistä tulois-

ta, joita piikana oleva perheenäiti hankki. Ja New Yorkin alueella moni suomalaismieskin alistui tässä vaiheessa piian rooliin, ei tosin ruoan laittajaksi ja vaatteiden pesijäksi, vaan esimerkiksi ”rikkaitten” autonkuljettajaksi tai talonmieheksi.⁶¹

Jopa vielä 1980-luvun lopulla New Yorkissa toimi muistona menneiltä ajoilta 1930-luvulla perustettu suomalainen kotiapulaisen välitystoimisto. Ensimmäisten toimintavuosiensa aikana se oli välittänyt työpaikkoja nimenomaan suomalaisille, mutta 1980-luvulla se palveli jo lähes pelkästään muita ”piikoja”.⁶²

Pohjois-Amerikkaan saapuessaan suomalaistytöllä oli yleensä kokemuksia vain erilaisista maatilain hoitamiseen liittyneistä töistä. Hän tuli maailmasta, jossa käytettiin puulusikkaa, jossa pirtti valaistiin öljylampulla, jossa paimennettiin karjaa ja jossa kone oli miltei tuntematon. Poh-

1920-luvun lopulla nainen saattoi metsäkämpän emäntänä ansaita jopa 60–80 dollaria kuukaudessa eli enemmän kuin missään muussa työssä. Palkan suuruus riippui osittain siitä, kuinka suuri määrä miehiä emännän hoidossa oli. Työpäivä oli toisaalta erittäin pitkä. Kuvan emännät "poikiensa" kanssa tekivät vuonna 1914 työtä Ontarion Wabosissa. — Siirtolaisuusinstituutti.

jois-Amerikkaan saapuessaan hän tuli usein kotiin, jossa oli sähkö, kaasuliesi, ja jossa erilaiset kodinkoneet alkoivat pian yleistyä. Hänen oli opittava elämään teollistuvassa maailmassa. Se tuotti kotiapulaiselle sopeutumisiongelmiä, mutta myös etuja. Hän hankki taitoja, joita tarvittiin modernissa teollistuvassa maailmassa. Isäntäväki perehdytti hänet myös muotiin ja amerikkalaisen naisen rooliin.⁶³

Piika amerikkalaistui (kanadalaistui) nopeammin kuin useimmat muut suomalaiset. Tämän havaitsivat myös aikalaiset, joiden ei aina ollut helppoa sulattaa piikojen amerikkalaistumista (kanadalaistumista) ja itsetunnon nousua. Niinpä ontuvista mutta silti hauskoista runoistaan

tunnettu Eetu Kiviranta lausui suomalaisistytöistä seuraavaan tapaan:

*"On Kalamassa nähty monta tyttöä
Joihin paha vika alkaapi syttyä
Kun maassa ovat he pari kuuta
Ei suomalaisille he avaa suuta
Sillä suomen kieltä ei he muista
ja engeska ei myöskään luista
He koittavat vain jotain mäkistä
Juuri niin kuin papukaija häkistä."*⁶⁴

Eikä palvelijattarien arvostelu ollut Eetu Kivirannan tapaisten koiranleukaa leikkineiden miesten yksinoikeus. Myös naisten oma lehti Toveritar moitti palvelijattaria siitä, että nämä "pleijaavat neitiä", näyttelevät leidin osaa sen sijaan, että esimerkiksi opettaisivat muille kotitaloutta.⁶⁵

Elisa Josefina Niemi (1883–1970) oli Amerikassa vuodet 1922–29 ja sai työtä varakkaasta amerikkalaisperheestä. Kuvassa hänen työpaikkansa keittiö. – *Turun yliopisto, Yleinen historia.*

Ei ollut ehkä harvinaista, että samassa perheessä palveli 2–3 suomalaistyttöä, mutta muihin suomalaissiirtolaisiin verrattuna he olivat silti hajallaan eri puolilla suurkaupunkeja, ja piikojen kontaktit muihin suomalaisiin jäivät vähäisiksi. Ainakin New Yorkissa ja San Franciscossa he pyrkivät saamaan tukea toisistaan.

New Yorkissa perustettiin vuonna 1893 Naisyhdistys Pyrkijä, jonka tavoitteena oli suomalaisten kotiapulaisten ongelmien helpottaminen. Tähän tarkoitukseen New Yorkin suomalaispiit perustivat myös Naisten Osuuskodin, jonka piti toimia mm. kotiapulaisten lomanviettopaikkana ja auttaa työpaikan hankkimisessa. San Franciscon suomalaisnaiset taas perustivat osuustoimintaperiaatteella

toimineita paikanvälitystoimistoja. Joku haaveili jopa piikojen yli Yhdysvaltain ulottuvasta järjestäytymisestäkin, mikä jäi kuitenkin pelkäksi haaveeksi.⁶⁶ – Pyrkijä toimi ainakin jossain määrin aina vuoteen 1972 asti, eikä Naisten Osuuskotikaan jäänyt päiväperhoseksi.

On sanottu, että amerikansuomalaiset ”palvelijattaret uneksuivat hyvästä avioliitosta” ja halusivat ”riijata airis-kentlemannia”.⁶⁷ Ja avioliiton piika useimmiten solmikin. Oliko avioliitto onnistunut vai ei, on jo toinen asia, mutta varmaa on, että vain perin harva pääsi ”riijaamaan airis-kentlemannia”.

Avioliiton solmiminen merkitsi usein sitä, että suomalaistyttö lopetti piikomisen ja ryhtyi kotiäidiksi kuten Teuvalla vuon-

Fitchburgista 14 päivää Hammi kunta

Usein mieleeni muistuvat omaiseni

Jänmin Tervehdys
Nyt taas täällä vierasta
maalta jos linnuksi elisin
luatu niin tyköne mä nyt
ki lentäisin vaan kunnan
ale lintunen vaan tälle
vieraan maan kukkiameksi
luatu ihminen niin terveek
dän nyt taas teitä tällä
kynällä niin ku emalla kädellä
ja nyt ilmailtan vaintini
kyllä minä olen vainut
oikeen hyreän tähän kirjaitus
hetkeen asti ja sitä saamaa
ja vielä parempaa kallista
herren akna lahjaa olen ved
mis laivamaan teidänkin

Fitchburgissa ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä piikomi-
sen aloittanut ikaalislainen tyttö
kuvaili pian Amerikkaan tulonsa
jälkeen kotiväelle ensimmäistä
uuden maailman jouluaan ja työ-
paikkaansa: "minäki vietin nyt en-
simmäisen joulun täällä vieraas
maas mutta kyllä se meni täälläki
oikeen hyvin ... Te kysytte että
paljoko minä saan palkaa. Minulla
on nyt ollu vielä pieni palka kun-
nen ole osannu puhua. Minä olen
saanut kolme taalaa viikolta tä-
hän asti mutta olen toivos että nyt
rupeen pija saamaa enämpi ku
rupeen vähä ymmärtään puheta."
– Turun yliopisto, Yleinen his-
toria.

Suomalaisilla piikatyöillä ku-
ten näillä Clevelandissa pal-
velleilla oli oma siisti ja sievä
"virka-asunsa". Kuva noin vuo-
delta 1920 – Tervehdys Suo-
melle.

na 1888 syntynyt Ida Sofia Mäkelä, joka lähti Amerikkaan vuonna 1910 etsiäkseen ”parempia työmahdollisuuksia”. Tarkoitus oli viipyä matkalla viisi vuotta. Perille tultuaan Mäkelä oli pari vuotta DeKalbissa palvelijana. Solmittuaan vuonna 1912 avioliiton Teuvan työstä tuli ”misis”, joka ei käynyt kodin ulkopuolella työssä.⁶⁸ Näin menetellessään Ida Mäkelä jäljitteli piikomispaikkansa emäntää, jota hän kutsui ”akaksi”. ”Akka” oli hänelle muutenkin jonkinlainen käyttäytymismalli.

Metsäpirtin pitäjässä vuonna 1905 syntynyt Selma Lamppu olkoon esimerkki kanadansuomalaisten naisten osallistumisesta työelämään. Lamppu lähti siirtolaiseksi Kanadaan vuonna 1928 ja oli aluksi Montrealissa ”talousapulaisena”. Sitten hän siirtyi Port Arthuriin ”ruuanlaittajaksi”. Jo vuonna 1930 hän kuitenkin avioitui ja oli sitten lopun ikäänsä kotiäiti.⁶⁹

Vielä 1980-luvulla New Yorkista löytyi eläkeikäisiä suomalaispiikoja. Vuosikymmenen alkupuolella he tapailivat toisiaan Kalevan Naisten Annikin Tuvan kokouksissa. Piikojen kokoontumiset eivät kuitenkaan päättyneet siihen, että Annikin Tupa lopetti vuonna 1986 toimintansa. Monien vuosien ajan vielä tämän jälkeenkin he tapailivat toisiaan torstaisin Imatran haalilla koko kaupunginosan kattavan monikansallisen eläkeläisyhdistyksen kokouksissa. Suomalaispiioilla oli tämän järjestön kokouksissa oma ovensuunnurkkaukseen sijoitettu pöytänsä.⁷⁰

Yrittäjiä

”Suomalaiset eivät ole syntyään liikemiehiä, se on totuus, josta ei pääse yli eikä ympäri. Sen näyttävät olosuhteet sekä

Suomessa että Yhdysvalloissa asuvien suomalaisten keskuudessa.”

Näin kirjoitti Suomen ensimmäinen New Yorkin pääkonsuli Axel Solitander vuonna 1921 perehdyttyään suomalaisten siirtolaisten liike- ja yritystoimintaan New Yorkin seudulla.⁷¹ Amerikansuomalaisten historiasta löytyy kuitenkin muutama esimerkki siitä, miten siirtolainen on menestynyt todella hyvin liikemiehenä – noussut miljonäärien ”kerhoon”. Pikku liikemiehiä kuten kauppiaita, kapakan tai ravintolan omistajia ja saunan pitäjiä löytyi sitä paitsi jokaiselta vuosisatain vaihteen suomalaispaikkakunnalta. Niinpä 1800-luvun lopun Duluthissa oli neljä suomalaista sekatarakaupan pitäjää, neljä kapakoitsijaa, kolme poortitalon (täyshoitolan) pitäjää, hotellin omistaja, kenkäkauppias, veneliikkeen omistaja ja rakennusurakoitsija.⁷²

Kapakoitsijoita, kauppiaita ja tehtaiden omistajia

Monilukuisin 1800-luvun suomalainen liikemiesjoukko koostui kapakoitsijoista, joista siirtolaiset itse käyttivät nimitystä ”saluunakiippari”. Niinpä tiedetään, että vuonna 1896 Ashtabula Harborin 12 kapakasta neljä kuului suomalaisille. Lisäksi 20 suomalaiskapakoitsijaa oli ehtinyt jo ”postata” eli tehdä konkurssin. Astoriassa laskettiin samaan aikaan olevan 53 kapakkaa, joista yhdeksän oli suomalaisten ”kansalliskapakoita”.⁷³

Suomalaisia ”saluunakiippareita”, sekatarakauppiaita ja ”poortitalon” pitäjiä oli 1800-luvun lopulla epäilemättä jokaisella vähänkin merkittävämmällä Pohjois-Amerikan suomalaispaikkakunnalla,

ENSILUOKAN TAVARA. — KOHTUULLISET HINNAT

ERIKOISTARJOUS

Alusvaatteille

— JA —

PAIDOILLE

SUURI VARASTO

PUKUJA JA

HATTUJA

Vedenpitäviä hyväksi tunnettuja (Hunkidori ja 'Original') Chippewa Työkenkiä.

Monipuolinen varasto Pyhäkenkiä. Huom. Aikalaput ja pankkiosotukset vaihdan

Tyypillisin amerikansuomalainen liikemies oli sekatavarakaupan omistaja. Alex Kyyhkysen tapainen vaatekauppias oli jo harvinaisempi. Kyyhkynen myi Duluthissa tavaraa ennen muuta suomalaisille metsätyömiehille ja ilmoitteli mm. näiden suosimassa Industrialisti-lehdessä. Kyyhkysen teki työtä kaupassaan vielä 1970-luvullakin. — *Industrialisti* 14.5.1920

"Suomalaispaikkakunnilta" löytyi 1900-luvun alussa aina suomalainen kauppa, joskus useampikin. Minnesotan Heinolassa pitivät kauppaa Erick Feldt ja Heikki Kauppi. — *Wasastjerna* 1957.

Matti Pykäri omisti vuonna 1910 Duluthissa Kalevanimisen virvoitusjuomatehtaan. – *Wasastjerna* 1957.

joillakin myös jonkin erikoisalan yrittäjiä. Monella paikkakunnalla yritettiin julkaisita suomalaista sanomalehteä, mikä 1800-luvun puolella oli lähes aina yksityinen yritys. Kaliforniasta ja Massachusettsista löytyi jo tähän aikaan suomalaisten omistamia kivilouhimoja, Oregonista suomalaisten perustamia kalanjalostuslaitoksia ja Michiganista puutavaraliikkeitä.⁷⁴

1900-luvulle tultaessa amerikansuomalaisten liikemiesten – pienyrittäjien – määrä kasvoi varmasti satoihin. Useimmiten suomalaisyrittäjä oli edelleenkin kapakoitsija tai sekatarvarakauppias. Kapakanpitäjien konkurssit kertovat karua kieltään siitä, että kapakka oli usein syystä tai toisesta huono liikeyritys. Myös sekatarvarakaupat olivat usein vaikeuksissa, mikä johtui ainakin kahdesta syystä. Kaupat perustettiin ensinnäkin hyvin pienellä pääomalla. Toinen ongelma oli ”puukan päälle” eli velaksi myyminen. Jonkun asiakkaan ”puukaan” kirjattiin joskus kuukausienkin ajan velaksi ostettua tavaraa,⁷⁵ ja kaikki eivät maksaneet velkojaan. Sekatarvarakauppiaiden lisäksi suomalaisten keskuudessa oli myös niitä, jotka erikois-

tuivat esimerkiksi vaatekauppiiksi tai rautatavarakauppiiksi. Yrittipä joku pienen tehtaankin perustamista.

Menestyksellisintä suomalaisten liiketoiminta oli silloin, kun se tapahtui osuustoimintaperiaatteella. Näitä yrityksiä oli hyvin monenlaisia – oli osuusmeijereitä, osuuskauppoja ja vakuutusyhtiöitä.⁷⁶

Suomalaisten joukossa oli niitäkin, joille kyläkaupan perustaminen ja omistaminen ei riittänyt. Charles Linn oli tällainen 1800-luvun puolivälissä, ja kuten myöhemmin käy ilmi, hän myös menestyi. Edellä on jo kerrottu, miten G.A. Grönlund perusti matkatoimistonsa, joka kuljetti tuhansia suomalaisia Amerikkaan ja välitti ainakin tuhansien rahalähetykset Suomeen. Grönlund epäonnistui niinkuin moni muukin alan yrittäjä. Suuriin yrittäjiin ja suuriin epäonnistujiin kuuluivat myös ne suomalaiset, jotka perustivat kairovayhtiöitä.

Kanadansuomalaisia liikemiehiä on luonnollisesti ollut paljon vähemmän kuin amerikansuomalaisia. Kanadansuomalainen liikemies oli pikkuyrityksen omistaja samaan tapaan kuin hänen maanmiehensä

**Ainoa suomalainen
Leipätehdas**

Ohiossa.

Elätkää sudraan kuiva leipä ja korpputawara minulta, niin säästätte rahaa. Tunnhyri-kauppa on ihmeteltävän halpaa. Tawaramme on saaputtanut suuria huonoja kantaistestemme kesten, joten sitä menee ulos äärettömän paljon. — Tilauksia woipi lähettää ympäri Ohiosvaltoa ja Canadaa. — Hintaluettelo läheteikään wapaasti kättile.

Tositunnioituksella

G. Laine,
E. Box 95. Fairport, Ohio.

G. Laine valmisti ja myi "tositunnioituksella" suomalaisille leipää 1890-luvulla. — Siirtolainen 8.1.1896.

Tervetuloa New Yorkin suomalaisiin liikkeisiin

MANHATTANIN HISTORIAA

Ensimmäinen rakennus Manhattanin saarelle pystytettiin 1624.

Ensimmäinen kirkonrakennus saatiin 1624, jolloin hollantilainen kauppias Peter Minuit osti maanantien Manhattanin saaren antiain myyksiä noin 24 areaa kirkonrakennusta varten. Kaksitoista vuotta myöhemmin hän jätti Delawarelle Ruotsista ensimmäisen rekikunnan, sekä pidi lyhyen hollantilaisen ohella kuului suomalaisen ohjauksessa.

Ensimmäinen kirkko rakennettiin vuonna 1633 ja kaksi vuotta myöhemmin rakennettiin ensimmäinen linna.

Ensimmäinen New Yorkin satama oli New Amsterdamin satama kaupunki, jota kutsuttiin New Yorkin satamaksi 1624. Vuosittain siinä oli noin 8000.

**KAIKKI TULI JOHTAVAT
New Yorkin suomalaisen liikekeskukseen**

Ensimmäinen suomalainen saapui vuonna 1693 ja New Yorkin ensimmäinen suomalainen seurakunta perustettiin 1728.

Ensimmäinen suomalainen kauppa avattiin vuonna 1775, jolloin rakennettiin Amerikan kaupan keskeinen kauppa-alue New Yorkin kaupungin keskustaan.

Ensimmäinen suomalainen kirkko rakennettiin vuonna 1785.

Ensimmäinen suomalainen kirkko rakennettiin vuonna 1785.

Ensimmäinen suomalainen kirkko rakennettiin vuonna 1785.

New Yorkin Manhattanillakin oli 1930-luvulla paljon suomalaisia palvelualan pienyrittäjiä. — New Yorkin Uutiset 21.6.1938.

rajan eteläpuolella. Kanadasta löytyi aikoinaan kuitenkin yrittäjä, jolle ei ollut vastinetta Yhdysvalloissa.⁷⁷ Tämä oli alkoholia salaa kaupitteleva suomalaisnainen, josta käytettiin usein nimitystä ”koiratorppari”. Yleensä koiratorppari oli jo keski-ikäinen, usein myös leski, jolla oli lapsia ja joka tarvitsi lapsien elättämiseen enemmän tuloja kuin ”tavalliselta” työpaikalta oli mahdollista saada. On arvioitu, että 1920-luvulla tällaisia suomalaisia koiratorppareita olisi ollut ainakin 300 ja että heitä löytyi lähes jokaiselta Kanadan suomalaispaikkakunnalta.⁷⁸

Koiratorppien asiakkaat olivat yleensä suomalaisia miehiä, jotka tarvitsivat alkoholia myös öisin ja sunnuntaisin, jolloin lailliset kapakat olivat kiinni. Laitonta myyntiä oli mahdollista harjoittaa myös joillakin työmailla, ja joskus suomalaisnaiset ”runnasivat” kapakkaa, jossa oli tarjolla prostituoituja. Osa myynnistä tapahtui ”liikenaisen” kotona. Tavallisesti tämä laiton alkoholi-kauppa tapahtui paikallisen poliisin tieteen – poliisi sai tuotosta oman osansa, ja ilmeisesti hyvin suuri osa suomalaisista katsoi lisäksi, ettei luvaton alkoholin myynti ollut oikeastaan laitontakaan.⁷⁹

Kaivosten perustajia

Salomon Ilmonen kirjoitti 1930-luvun alussa suomalaisten kaivoshankkeista otsikolla ”Surullisia kokemuksia kaivosalalla”.⁸⁰ Ensimmäiset ikävät kokemuksensa suomalaiset hankkivat jo 1870-luvun lopulla. Tähän aikaan sanomalehdissä oli tietoja Coloradon satumaisista kulta- ja hopeaesintymistä. Nämä tiedot saivat joukon Kuparisaaren suomalaisia innostu-

Siisti suomalainen SAUNA
738—41st Street (7 ja 8 ave. väl.) Brooklyn, N. Y.
O. E. TUOMISTO, omistaja ja hoitaja
Puhelin: Sunset 6-0773

Hyvää
kiuas-
löylyä!

Finnish
Steam
Baths!

Avoimena keuhkina arkipäivinä klo 1—12 i.p. puuttii maanantaina. —
NAISILLE: jona tiistai ja torstai.
Kotien aikana AURINGON KYLPOÄMÖ yleiselle avoimena kytppilaitoksen
yhtöjälässä.
Amnottitiloinen: HEEROLA kullatana

Tervetuloa! Sofia ja Oscar Tuomisto.

K: v: etc.—Abbreviations and Translations—Page 3

Useimmilta suomalaispaikkakunnilta löytyi ”liikesauna” kuten tämä, jota Sofia ja Oskar Tuomisto ”runnasivat” New Yorkissa 1930-luvun alussa. – *Greater New York Finnish Directory.*

maan, perustamaan Coloradon-Calumetin kaivososakeyhtiön ja lähettämään kaksi miestä Coloradon metalleja etsimään. Onni ei seurannut Coloradon lähetettyjä.

Kulta kimalteli 1800-luvun lopulla muuallakin kuin Coloradossa, ja niin amerikansuomalaiset perustivat 1880-luvun lopulla Alavieskan kultakaivosyhtiön, joka etsi arvometalleja Montanasta. 1890-luvun lopulla etsittiin kultaa myös Alaskasta ja perustettiin sitä varten Finn

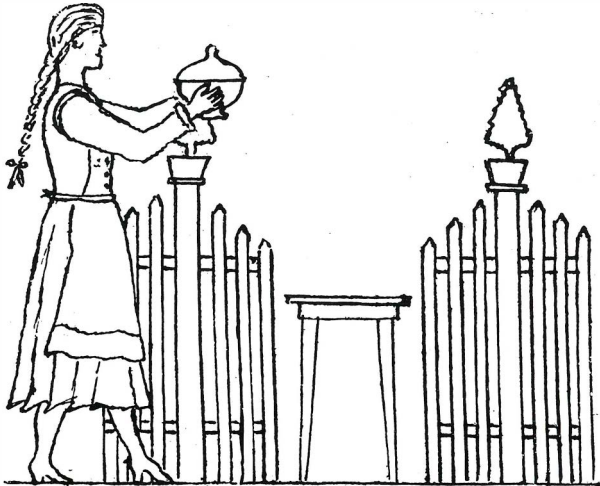
SUOMI GARDEN

Rendezvous of the Finns in New York.

24 East 125th St.

Toinen lattia.

New York City

Tarjotaan kotikeittoruokaa aterioittain sekä annoksittain. "Plättjä"

Hyvin monella paikkakunnalla sai "syödä suomeksi". New Yorkissa on suomalaisten perustamia "ruokapaikkoja" ollut paljonkin. 1930-luvun alussa yksi näistä oli New Yorkin "Suomi Garden", jossa sai mm. "plätttyjä" suomalaisten puolukoitten kera. – *Greater New York Finnish Directory*.

August Ripnen

Naisten Räätäli

ja

Turkkuri

63 East 57th Street,
New York

Puhelin: Volunteer 5-1934

Valmistamme käsiä palttoja,
pukuja ja leninkejä.

Monivuotinen kokemus parhais-
sa liikkeissä.

Parisissa ja Lontoossa

sekä

Vaativimpien naisten palvele-
misessä New Yorkissa.

Perustettu 20 v. sitten.

August Ripnen halusi 1930-luvun alkupuolella palvella New Yorkin "vaativimpia" suomalaisnaisia. – *Greater New York Finnish Directory*.

Alaska Mining and Prospecting Co. Molemmat yritykset jäivät vaatimattomiksi. ”Mustan Karhun Kaivosyhtiö” oli aikaisempiin verrattuna sen sijaan suuri.

Muutamat Coloradon Telluridessä asuneet suomalaiset kaivosmiehet löysivät vuonna 1890 malmiesiintymän, tekivät valtauksen ja perustivat kaivosyhtiön, joka rekisteröitiin nimellä The White Bear Mining Company. Tämän jälkeen tehtiin vielä uusia löytöjä, joista yksi sai nimen Black Bear, toinen Silver Bear ja kolmas Finn Bear. Vuonna 1892 yhtiölle annettiin uusi nimi. Siitä tuli ”Mustan Karhun Kaivosyhtiö” eli The Black Bear Mining Company, jonka osakkeenomistajat olivat lähes pelkästään suomalaisia. Vuonna 1906 heitä ilmoitettiin olevan 1400. Kaivosoikeudet yhtiöllä oli yli 100 000 hehtaarin alueella, joten mistään pienestä hankkeesta ei ollut kysymys.

Musta Karhu ei ollut tuulentupa, vaan se pystyi toimimaan yli 20 vuotta. Sijoittajilleen se antoi kuitenkin niukasti, ja vuonna 1914 se ajautui niin suuriin vaikeuksiin, että ”amerikkalaiset rahamiehet organisoivat” sen uudelleen. Se sai nyt nimen The Colorado Mining Company. Suomalaiset omistivat huomattavan osan vielä tämänkin yrityksen osakkeista, mutta vuonna 1918 oli edessä konkurssi, ja kaivosyrittäjä siirtyi nyt kokonaan ”amerikkalaisille rahamiehille”.

The Finnish American Mining Company

”Mustan Karhun kaivoskomppania” oli amerikansuomalaisten omistamista kaivosyhtiöistä pitkäikäisin. Suurimpia dollarimääriä lienee sen sijaan liikutellut The

Finnish American Mining Company. Tämä vuonna 1906 syntynyt kaivosyhtiö lähti merta edemmäksi kalaan: se pyrki nimittäin hyödyntämään Suomen malmivaroja.

Suomessa ei 1900-luvun alkaessa ollut käytännöllisesti katsoen lainkaan kaivosteollisuutta. Outokummun kaivoksen perustamiseen johtanut malmilohkarekin löydettiin vasta vuonna 1908. Amerikansuomalaiset olivat kuitenkin alkaneet etsiä Itä-Suomesta malmeja jo muutamia vuosia aikaisemmin.

Amerikansuomalaisten johtaman kaivosteollisuuden perustaminen Suomeen sai alkunsa vuonna 1902. Mainittuna vuonna Suomessa saatiin heikko sato, jonka takia amerikansuomalaiset ryhtyivät ”laajaperäisiin avustushankkeisiin”, joissa johtavana sieluna oli lääkäriksi Amerikassa opiskellut Kaarlo J. Sorsén. Hänen kerrotaan perustaneen tähän aikaan Sampo-nimisen ”kumppanuskunnan” ja käyttäneen huomattavan paljon rahaa Pohjois-Karjalan kupariesiintymien tutkimiseen. Sorsén havaitsi Suomessa käydessään myös Kiskossa sijainneen Orijärven hylätyn kaivoksen arvon.

Sampo-kumppanuskunnan jälkiä seurasi pian yhtiö, joka sai nimen The Finnish American Mining Co. Se perustettiin joulukuussa 1906 Michiganin Calumetissa, ja perustamisasiakirjan allekirjoittivat edellä mainittu Sorsén, liikemies J.E. Saari ja lakimies Oscar J. Larson. Pääomaa yhtiö pyrki keräämään 750 000 dollaria myymällä osakkeita, joiden nimellisarvo oli yksi dollari. Tämä amerikansuomalaisten perustama yhtiö harjoitti sekä malmioiden etsintää mm. Itä-Suomessa että yritti herättää henkiin joitakin vuosikymmeniä aikaisemmin suljetun Orijärven kaivoksen.

Kaarlo J. Sorsén syntyi Joensuussa vuonna 1870. Vuonna 1889 hän suoritti farmaseutin tutkinnon Suomessa ja lähti samana vuonna siirtolaiseksi. Suoritettuaan amerikkalaisen apteekkarin tutkinnon hän perusti vuonna 1890 Calumetiin oman apteekin. Vuonna 1895 Sorsén muutti Chicagoon ja alkoi opiskella lääketiedettä. Lääkäriksi hän valmistui vuonna 1898 ja alkoi harjoittaa lääkärin ammattia Calumetissa. Sorsén oli erittäin paljon mukana erilaisissa Suomen avustushankkeissa – myös siinä vaiheessa, jolloin amerikansuomalaiset yrittivät vaikuttaa Yhdysvaltain ulkopolitiikkaan sortokauden aikana. 1900-luvun alussa hän yritti perustaa kaivoksia synnyinseudelleen Itä-Suomeen. – *Edistys 1899.*

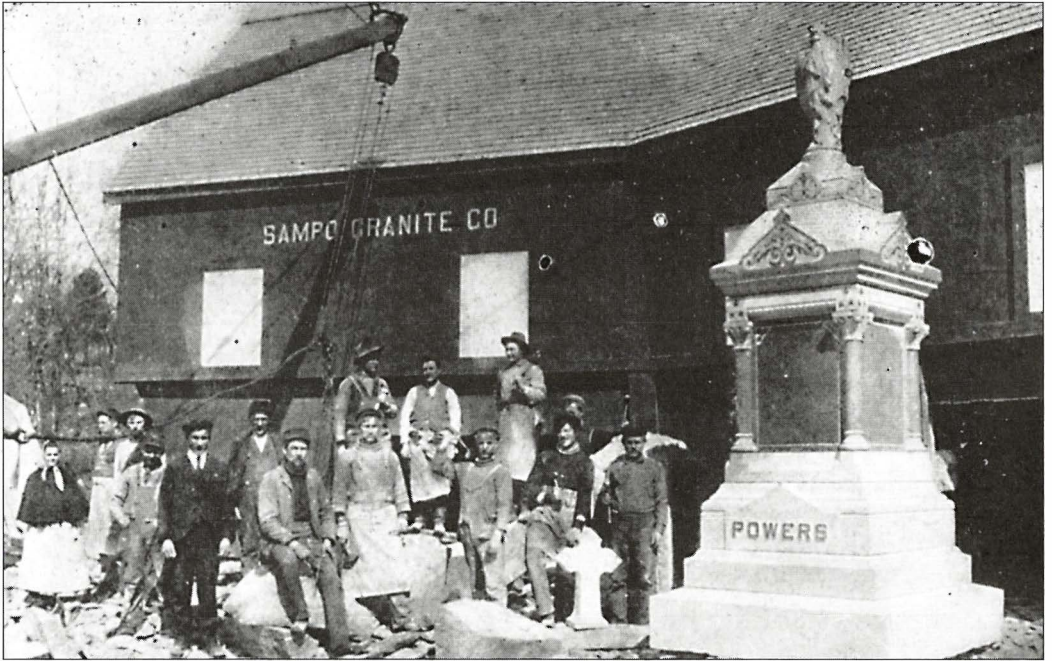
Esimiehekseen The Finnish American Mining Co. hankki insinööri John Danielin, jota yhtiön toiminnan alkuvaiheissa mainostettiin sekä ”teväksi asiantuntijaksi” että ”varakkaaksi”. Asiantunteuksensa Daniell oli hankkinut työssään Michiganin kuparikaivoksissa.

The Finnish American Mining Companyn perustajat olivat kaivostoimintaa käynnistäessään todennäköisesti aivan rehellisiä pikkuliikemiehiä, mutta osakkeita myytäessä heistä tuli ilmeisesti huijareita. Yhtiöllä oli kiertäviä asiamiehiä, jotka kauppasivat osakkeita, ja amerikansuomalaisessa sanomalehdistössä julkaisiin ainakin jossain määrin harhaan johtaneita tiedotteita. Helmikuussa 1908 amerikansuomalaisille kerrottiin, että Orijärven kaivoksessa louhittua malmia oli lähetetty Englantiin ja että malmi oli sisäl-

tänyt runsaasti kuparia ja sinkkiä. Tämä nosti osakkeen hinnan dollarista kahteen. Sitten yhtiö julkaisi sanomalehdissä seuraavan tiedotteen:

*”Kun mainitsemme että Orijärven kaivoksilla on jo maan päälle valmiiksi nostettuna yli 200,000 dollarin arvosta ooria, ja Hookassa sekä Kyykässä koereijittä nostettiin yli sata tonnia kuparimalmia, Brödtorpasta sama määrä sinkki- ja kupariooria, sekä analyysit 21 eri paikasta kultakaivoksiltamme osoittavat löytyvän yhdeksään ja puoleen ounsiin kultaa tonnia kohden, niin tarvitseeko lisää todistuksia yhtiömme kannattavuuden mahdollisuuksista!”*⁸¹

Tiedote nosti osakkeen hinnan jo kolmeen dollariin, ja jatkossa tarinat vain parantivat. Joku kaupustelija kertoi, että ”kun Orijärven kaivoksen lähellä oleval-

Itärannikolla ja myös Kaliforniassa suomalaiset omistivat pieniä kivityöstöliikkeitä. Sampo Granite Co. valmisti 1900-luvun alussa hautamuistomerkkejä Quincyssä. – *Amerikan Albumi*.

la järvellä soutelee kirkaalla ilmalla, niin näkyy sieltä täältä järvenpohjasta kiiltäviä esineitä, jotka ilmeisesti ovat puhdasta vaskea taikka sinkkiä!”.

Joku kaupustelija taas vakuutteli New Yorkissa piikoneille suomalaistytöille, että jos ostaa ”300 dollarin arvosta ... Suomalaisen Kaivosyhtiön osakkeita, joidenkin vuosien perästä saa palvelemisen jättää ja ajaa autolla, niinkuin rouvat konsanaan”.

Ja kauppa kävi. Moni amerikansuomalainen pani yritykseen vuosikausien säästöt, ja joku erehtyi myymään talonsakin ostaakseen kaivosyhtiön osakkeita.

Todella moni amerikansuomalainen työskenteli joko Yhdysvaltain tai Kanadan kaivoksissa tavallisena ”mainarina”.

Pyrkiessään perustamaan Suomeen kaivostoimintaa amerikansuomalaiset liikkuvat siten tutun ammatin piirissä, mutta malmin etsintä, malmivarojen arviointi ja runsaasti pääomaa tarvinneen yrityksen johtaminen olivat heille hyvin vieraita asioita. Niinpä suurisuuntaisen kaivos-hankkeenkin kohtalo oli surullinen.

The Finnish American Mining Companyn puuhamiehet onnistuivat myymään Yhdysvalloissa noin 500 000 ja Suomessa noin 60 000 osaketta. Pääoma riitti useiden kaivostoimintaan sopiviksi arvioitujen alueiden hankkimiseen. Kiskosta ostettiin Orijärven kaivosalue, Kontiolahdelta Sampo-kumppanuskunnalle kuuluneet Hokan ja Kyykän kaivosalueet, Pohjan pitäjältä Brödtorpin ”toiverikkaat”

löydökset ja Inarista ”Henry Kerkelän suurta huomiota herättäneet kulturalöydökset”. Viimeksi mainitusta käytettiin myös nimitystä ”Keskiyönauringon kultakaivos”. Kaivostyön ”käytännölliseksi johtajaksi” värvättiin Kalajoella syntynyt Jaako Wilson, joka oli ”kolmisen vuosikymmentä johtanut kaivostöitä Kuparisaaren Kaivoksissa”. – Kaivostoiminta Orijärven kaivoksessa alkoi vuonna 1909. Aluksi rakennettiin malmin jalostuslaitos ja avattiin uusia kaivoskuiluja.

Amerikansuomalaiset sijoittajat odottivat osinkoja jo vuonna 1910. Niitä ei tullut silloin eikä myöhemminäkään. Jo vuonna 1912 tilanne näytti hyvin huonolta. Orijärven kaivos ei vielä tuottanut mitään, ja Fiskars Oy vaati yhtiöltä kaivoksen perustamisen yhteydessä syntyneiden velkojen maksamista. Vaikeuksista syytettiin monia. Yhtiön kirjanpidon sanottiin olevan retuperällä. Teknistäkin johtoa arvosteltiin. Yhtiön esimiestä insinööri Danielia syytettiin siitä, että tämä oli ”saanut päähänsä, että Orijärvi oli ehdottomasti kuparikaivos”. Kaivoksesta saatavan sinkin jalostaminen oli siksi jäänyt sivuasiaksi. Jalostuslaitoksen koneita tilattaessa oli lisäksi käynyt niin, että hankituilla koneilla ei pystyttykään erottamaan kuparia ja sinkkiä toisistaan eikä voitu tuottaa lainkaan kaupan käyvää tavaraa. Yhtiön perustajia syytettiin lisäksi siitä, että nämä olivat kaivosalueita hankkiessaan ottaneet itselleen 175 000 osaketta, joiden nimellisarvokin oli paljon suurempi kuin perustajien yritykseen sijoittama dollarimäärä.

The Finnish American Mining Co:n omistajat yrittivät pelastaa yrityksensä perustamalla kaksi ”apuyhtiötä”. Toinen sai

nimekseen The Fortuna Mining Company ja toinen The Vulcan Mining Company. Keväällä 1914 The Finnish American Mining Company oli kuitenkin jo konkurssissa, ja seuraavana vuonna pidetyssä huutokaupassa Orijärven kaivos jalostuslaitoksineen myytiin Osakeyhtiö Vuorikaivokselle. Tämän yhtiön olivat perustaneet lähinnä The Finnish American Mining Companyn Suomessa asuneet osakkeenomistajat.

Yritys ”amerikkalaistaa” Suomen kaivosteollisuutta siis epäonnistui. Amerikansuomalaisten liikemiesten toiminta johti kuitenkin siihen, että kymmeniä vuosia suljettuna ollut Orijärven kaivos otettiin jälleen käyttöön ja että suomalainen yrittäjämaailma sai ehkä muutenkin kokemuksia kaivosteollisuuden perustamiseen liittyvistä ongelmista.

Amerikansuomalaiset menettivät yrityksessä varsin paljon. 750 000 osakkeen nimellisarvo oli sama määrä dollareita, mutta ostohuuma nosti osakkeen hinnan pahimmillaan kolmeen dollariin. Amerikansuomalaisten kärsimät tappiot nousivat varmasti yli miljoonan dollarin. Tällaisen summan ansaitsemiseen vuosisadan alun siirtolaiset tarvitsivat noin 500 000 työpäivää (noin 1600 työvuotta). Joku amerikansuomalainen menetti kymmenienkin vuosien säästönsä. Ehkä surullisimman kohtalon koki se talonsa myynyt amerikansuomalainen, joka sijoitettuaan kaiken omaisuutensa kaivosityhtiön osakkeisiin palasi Suomeen rahoja perimään, ei niitä tietenkään saanut ja päätyi lopuksi synnyinpitäjänsä ”vaivaistaloon”.⁸²

Vaikeita ongelmia

14

Pohjois-Amerikan suomalaisperäinen väestö oli vuosisadan vaihteessa hyvin nuorta eikä monella paikkakunnalla ollut vielä lainkaan vanhuksia. Aikuisena kuolleet olivat siksi tässä vaiheessa enimmäkseen ”parhaassa iässä” olleita nuoria miehiä ja naisia. Aikuisten kuolleisuudessa lienee ollut suuria alueellisia eroja. Kaivoskylän terveysongelmat olivat toisenlaisia kuin tehdaskaupungin tai farmikylän. Yhteistä kaivoksille ja tehtaille oli kuitenkin se, että onnettomuuksia tapahtui paljon ja osa näistä johti kuolemaan. Kaivosonnettomuuksia on käsitelty edellä.

Hyvä esimerkki ”suomalaispaikkakunnista” on Ashtabula Harbor, vaikka siellä ei ollut kaivoksia eikä juuri tehtaitakaan. Vuosisatain vaihteessa tämän kaupungin suomalaiset saivat toimeentulonsa ennen muuta satamasta. Edellä mainittu Johannes Bäck oli kiinnostunut onnettomuuksissa kuolleista ja sai sieltä asiaa koskevaan tiedusteluunsa seuraavan vastauk-

sen: ”Niitä emme ole saaneet selvää vaan viime vuonna [1895] on kuollut 8 miestä”.¹

Onnettomuuksien suuri määrä käy ilmi myös Ashtabulan suomalaisen seurakunnan haudattujen luettelosta. Kun vuosina 1898–1902 haudattiin kaiken kaikkiaan 155 lasta ja 90 aikuista, oli näistä erilaisissa onnettomuuksissa kuolleita 18, joista 15 oli aikuisia ja kolme lapsia. Aikuisten onnettomuuksista kuusi tapahtui työpaikalla. Alkoholien käytöstä aiheutuneita kuolemaan johtaneita onnettomuuksia oli niinkään kuusi.

Valkoinen surma

Onnettomuuksia tapahtui paljon, mutta ne eivät silti olleet aikuisten keskuudessa tärkein kuolinsyy. Vielä enemmän kuolleita kirjattiin nimittäin erilaisten kuumetautien jäljiltä. Niinpä Ashtabula Harborinkin haudattujen luettelosta löytyy vuosilta 1898–1902 kaikkiaan 19 kuumetauteihin kuollutta. Myös valkoinen surma eli keuhkotauti raivosi siirtolaisyhteisön piirissä. Erilaisiin keuhkosairauksiin kuolleita oli mainittuina vuosina 24, joista ainakin 16 oli keuhkotaudin uhreja.

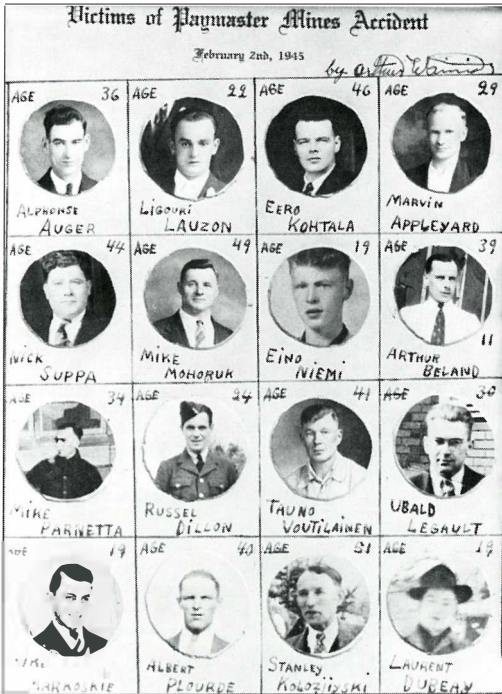
Sudbury ja Copper Cliff Ontariossa olivat kaivoskaupunkeja. Ne olivat varsin erilaisia kuin Ashtabula Harbor, mutta niidenkin siirtolaisyhteisöissä terveysongelmat olivat silti varsin samanlaisia kuin Ashtabula Harborissa lukuun ottamatta sitä, että kaivosonnettomuuksissa kuolleita oli paljon. – Lapsikuolleisuus, onnettomuudet ja keuhkosairaudet olivat ilmeisesti kaikissa Pohjois-Amerikan suomalaisyhteisöissä suuria ongelmia, jollaisia ne olivat myös Suomessa.²

Mielenterveys horjuu

Edellä jo moneenkin kertaan lainaamamme Johannes Bäck oli kiinnostunut mitä moninaisimmista asioista, myös maanmiestensä mielenterveydestä. Niinpä hän kysyi lomakkeessaan, ”*montako ehkä on tullut mielisairaaksi*”. Vastauksia hän sai niin vähän, ettei niiden perusteella voi päätellä oikeastaan juuri mitään. Beltistä hän sai vastaukseksi ”*1; toinen oli jo Suomesta tultuaan vähä höpsö*”. New Yorkista hänelle ilmoitettiin, että ”*mielisairaaksi on tullut usioita, erittäinkin naispuolisia, vuonna 1896 tietoni mukaan 4*”.³

Akseli Järnefelt oli vuosisatoin vaihteessa viitisen vuotta New Yorkissa Siirtolainen-lehden toimittaja ja sai katsella maanmiehiään todelliselta näköalapaikalta. Koska hän lisäksi valmisteli tähän aikaan suomalaisia siirtolaisia koskevaa kirjaa, pyrki hän järjestelmällisesti hankimaan heistä mahdollisimman luotettavia tietoja. Järnefeltin kommentti, jonka mukaan suomalaisilla oli muihin siirtolaisiin verrattuna paljon vakavia mielenterveysongelmia, on siksi huomattavasti painavampi kuin Bäckin hajanaiset havainnot. Etenkin Pohjois-Michiganista Järnefelt sai huolestuttavia tietoja:

”*Newberry ... kaupungin vierellä on Ylä-Michiganin houruinhuone. Siellä on 250 potilasta. Ja surullista mainita on noista mielipuolista enempi kuin kolmasosa suomalaisia. Ei mikään kansallisuus ylä-Michiganin asujamistosta ole tänne tuonut niin paljon potilaita kuin suomalaiset. Vaikea on antaa selitystä mikä tähän on syynä. Yleinen syy mielenvian tapauksiin on tavallisesti etsittävä irstaisesta elämästä ja juoppoudesta ... Fergus Falsin hulluinhuoneessa Minnesotassa oli val-*

Kanadassa tapahtuneessa Paymasterin kaivosonnettomuudessa 2.2.1945 menehtyi monta suomalaista. – Raivio 1979.

tion antaman tilaston mukaan v. 1897 suomalaisia mielipuolia 21 ja St. Peterin huluinhuoneessa, niinkään Minnesotassa, oli meikäläisiä 6.”⁴

Järnefeltin hankkimat tiedot mielenterveysongelmista kärsineiden suomalaisten määristä ovat todennäköisesti oikeita. Ja vaikka vertailu muihin siirtolaisryhmiin tuskin perustuu kovin vankkoihin tietoihin, näyttää olevan paikallaan todeta, että mielenterveyden horjuminen oli suomalaisessa siirtolaisyhteisössä joka tapauksessa vakava ongelma. Tutkijat ovat sen lähes tyystin unohtaneet, mikä osittain johtunee siitä, että ”huruinhuoneisiin” joutuneet jättivät jälkensä lähinnä vain

hoitolaitosten niukkoihin asiakirjoihin, ja ehkä myös siitä, että mielenterveyden menettämistä on pidetty häpeällisenä asiana.

Michiganista käytettävissä olevien tietojen perusteella voidaan arvioida, että Pohjois-Amerikassa oli vuosisatain vaihteessa ainakin satoja suomalaisia, jotka olivat joutuneet mielenterveysongelmien takia sairaalaan. Hyvin todennäköistä on myös, että vain osa vakavista ongelmista kärsineistä päätyi sairaalaan.

Dillinghamin raportti sisältää jonkin verran tietoja mielisairaaloihin päätyneistä siirtolaisista. Sen mukaan oli täysin poikkeuksellista, että siirtolaisviranomaiset käänsivät Ellis-saarella tai jossakin muussa maahantulosatamassa jonkun Yhdysvaltoihin pyrkineen suomalaisen mielisairaudesta takaisin Suomeen. Suomalainen mielisairaala ei sen sijaan ollut harvinaisuus. Vuodelta 1908 olevan tilaston mukaan Yhdysvaltain mielisairaaloissa oli tällöin 419 sellaista suomalaista, joilla ei ollut Yhdysvaltain kansalaisoikeuksia.⁵ Suomessa syntyneitä siirtolaisia oli Yhdysvalloissa tällöin noin 120 000, joten mielisairaalaan päätyneiden osuus kaikista Suomesta tulleista oli pienehkö. Toisaalta lienee perusteltua lähteä siitä, että läheskään kaikkien mielenterveysongelmat eivät johtaneet sairaalaan ja että mielenterveyden järkkäminen oli vakavampi ongelma kuin pelkistä siirtolaisviranomaisten keräämistä numeroista voisi päätellä. Ongelman vakavuus käy hyvin ilmi, jos siirtolaisten tilannetta verrataan Koti-Suomen mielenterveystilastoihin.

Amerikkalaisten ja suomalaisten tilastojen vertailussa on monia ongelmia. Todettakoon kuitenkin, että vuonna 1911 Suomessa oli 0,6 asukasta kutakin väkiluvun 1000 henkeä kohti hoidettavana mie-

Keuhkotauti oli jyrkimmille vasemmistolaisille nimenomaan ”luokkatauti”. Niinpä IWW-läisten Ahjossa oli esimerkiksi vuonna 1917 nimi-merkki ”Moren” artikkeli ”Keuhkotauti”, jossa tautia esiteltiin seuraavasti: *”Keuhkotaudin ja muidenkin tautien syyt ovat siinä, että kapitalistit riistävät palkkatyöläisten työvoimasta yliarvoa ja maksavat työläisille palkkana ainoastaan sen verran, että työläiset eivät voi sillä palkallaan saada kunnollista ravintoa, lepoa, asuntoa, vaatetusta ja virkistystä. Mutta sitä eivät kapitalististen virastojen raportit tule koskaan tunnustamaan. Eivät ne puhuisi koko taudeista mitään, jollei asian tila olisi siten että esim. keuhkotauti on tarttuvaa laatua, joka voi tarttua työläisistä elosteleviin kapitalisteihin. Ja kaikki vapaat sekä helpohintaiset sairaalat ovat niitä laitoksia, joissa kokeillaan ja etevät lääkärit sekä tiedemiehet koettavat keksiä keinoja millä tavalla parhaiten voitaisiin sitten yksilö parantaa, jonka parannuksen vain yläluokkalaiset sitten voivat ryöstetyillä rahoillaan ostaa itselleen”.*

Keuhkotauti – valkoinen surma – oli 1900-luvun alun suomalaisen siirtolaisyhteisön suuri vitsaus. Jyrkkien vasemmistolaisten julkaisemalle *Ahjolle* (4/1917) keuhkotauti oli kapitalistisen järjestelmän ”luokkatauti”. Lehden julkaisema kuva kertoi, millainen oli ”keuhkotaudin pasillien voittokulku kapitalistisen järjestelmän aikana”.

lisairaalassa ainakin jonkin aikaa⁶ ja että vuonna 1908 vastaava luku amerikansuomalaisten keskuudessa oli 3,5!

Suomalaisten mielenterveysongelmista kertovat myös itsemurhat. Tämä tulee esiin monenkin seurakunnan haudattujen luetteloissa, joissa mainitaan myös kuolinsyy. Ongelma näkyy sanomalehtien kuolinilmoituksissa ja tietenkin myös

hautausoimistojen pitämässä luetteloissa. Kanadassa suomalaiset tekivät suhteellisesti monta kertaa enemmän itsemurhia kuin muut,⁷ ja tuskinpa tilanne Yhdysvaltain puolella oli olennaisesti parempi. Siirtolaiset tekivät ilmeisesti itsemurhia myös suhteellisesti paljon enemmän kuin oman aikansa kotisuomalaiset. Jossakin suuressa suomalaiskeskuksessa itsemurha oli

suorastaan ”instituutio”, joka tehtiin usein yhdessä tietyssä paikassa. Niinpä Port Arthurin läheltä löytyi erityinen ”viimeiseksi pysäkipiksi” sanottu paikka, missä oli suuri puu, jonka oksilta korjattiin toistuvasti suomalainen itsemurhan tekijä.⁸ Itsemurha oli hyvin tyyppinen yksinäisen suomalaismiehen elämän katkera loppuratkaisu, mutta eivät ne olleet harvinaisia naistenkaan keskuudessa.

Alkoholin ja mielenterveysongelmien yhdistäminen lienee perusteltua, mutta tuskinpa ”houruinhuoneita” kuitenkaan ensi sijassa kansoittivat alkoholistit. Hoitolaitoksiin päätyneet olivat ehkä enemmänkin sellaisia, joilla oli ollut ongelmia jo kotimaasta lähtiessään, sellaisia, joilla oli Pohjois-Amerikkaan tultuaan työn saannin takia tai jostakin muusta syystä tavallista suurempia ongelmia, ja ehkä myös niitä, joille koti-ikävä oli tavallista suurempi koettelemus. Itsemurhan tehneissä lienee alkoholisteja kuitenkin ollut varsin paljon. Kaiken taustalta löytyy ”siirtolaistilanne”, jonka suomalaiset kokivat erityisen raskaana.

”Viimeiseltä pysäkilltä” korjattu ruumis haudattiin yleensä hiljaisuudessa, tai se myytiin jonkin yliopiston tutkimuslaitokselle.⁹ Entä mitä hoitolaitokseen joutuneelle tapahtui? Niukka lähdeaineisto viittaa siihen, että yleensä hän virui tässä laitoksessa lopun ikäänsä.

Rehellisiä ja rikollisia

Kun amerikkalainen yhteiskunta vuosisatoin vaihteessa keskusteli laajaksi paisuneen siirtolaisuuden rajoittamisesta, esillä oli usein myös kysymys siitä, miten siirtolaiset vaikuttivat rikollisuuteen. Siirtolai-

suuden vastustajat näkivät Euroopasta tulleissa rikollisuutta lisäävän voiman, mutta siirtolaisilla oli myös puolustajansa. 1900-luvun alussa liittovaltio jopa teetti laajoja tutkimuksia, joiden piti antaa päättäjien käyttöön puolueettomia tietoja myös siirtolaisten aiheuttamista ongelmista.

Suomalaiset ovat mitä erilaisimmissa yhteyksissä korostaneet oman ryhmänsä ”rehellisyyttä”. Niinpä amerikansuomalaisen piian sanottiin olevan arvossaan miljonäärien perheissä mm. siksi, että hän oli ”rehellinen”. Käsitös suomalaisten rehellisyydestä ei välttämättä ole pelkkä tarina, mutta on helppo todeta, että siirtolaisyhteisöön kuului rehellisten lisäksi myös rikollisia.

Nimenomaan 1800-luvun lopulla tyyppillinen suomalainen siirtolainen tuli Pohjanmaalta, jossa väkivaltarikokset ja paikoin suoranainen terrori olivat yleisempiä kuin muualla Suomessa. Pohjois-Amerikkaan tulleiden joukossa olikin varmasti niitä, joihin terrori oli kohdistunut, ja muutama sellainenkin, joka oli itse kuullut Pohjanmaata terrorisoineisiin joukkoihin. Siksi on paikallaan kysyä, miten lakeuksien pojat kohtasivat amerikkalaisen (tai kanadalaisen) oikeusjärjestelmän esimerkiksi juuri perustetuissa kaivoskaupungeissa, joista moni lähes lukemattomine kapakoineen oli vielä 1880-luvun lopulla todellista ”villiä länttä”. Ja miten suomalainen siirtolainen yleensä kohtasi amerikkalaisen ja kanadalaisen oikeusjärjestelmän?

Pohjois-Amerikan suomalaisten 1800-luvulla tekemistä rikoksista on hyvin vaikea saada tietoja. Akseli Järnefelt, joka oli 1890-luvun lopulla kiinnostunut suomalaissiirtolaisten tekemistä rikoksista, sai kokoon vain tiedon rippeitä. Hän sai tie-

Jalomielinen tarjous.

Eräs Hammondissa, Ind., asuva kansalainen on keksinyt keinon, jolla voidaan parantaa kadotettu miehuus ja hän lähettää tämän resehdin vapaasti jokaiselle kärsivälle.

Kun ihminen on parantunut taudista, joka on häntä vaivannut monta vuotta, niin ei ole yhtään lummaakaan, jos hän osoittaa tittollisuuttaan jota tavalla. Dr. Chas. Johnson on hyvin tunnettu apulais Hammondissa, Ind., joka läysi vuosia kadotetun miehuuden, Varicocele, y. m. sentaltaisten tautien seurauksia. Hän löysi neuvoo monelta lääkäritä läptti läpöövistä ja kateenloissa nimitatin lääkkeitä, kuitentaan saamatta pysyvää apua. Wibdoin kähdessään vanhassa maassa, neuvotvat hänen tuttavansa kysymään neuvoo esäättä tuuluiselta lääkäritä Helsingissä, ja tämä hänen pelasti. Hän parani täydellisesti ja on nyt terveimpiä ihmisiä. Dr. Johnson on valmis lähettämään tämän resehdin jokaiselle tämän lehden lukijalle, joka vaan kirjoittaa hänelle, niin hän lähettää sen aivan maksutta postitse. Tämän resehdin mukaan valmistettu lääke on parantanut tuhansia sairaita ja ilman epäilystä on siitä varma apu jokaiselle, joka kärsii samoja tunteja kuin Dr. Johnson. Eräs tuuluisa lääkäri, Dr. H. Heimlich, sanoo tästä resehdistä: "Olen tartoin tutkinut sen ja olen varma sen parantavasta voimasta, jos vaan saadaan ne lääkkeet kun siinä määrätään." Se on parantanut mitä ankarimpia tunteja, joita turhaan on koetettu parantaa tavallisisilla keinolla ja kysyttävään neuvoo monelta lääkäritä ja koetettuaan monenlaisia lääkkeitä, ei ole lunnakaan, jos mr. Johnson oli jo aivan epätoivoinen parantumisestaan, kunnes sai käsiinsä tämän resehdin, jolla hän pian parantui ja hän mielihyvällä suosittelee tätä parannustapaa henkilöille, joita vaivaa: kadotettu miehuus, hermokeittous, aivotauti, varicocele, heitot elimet y. m. sentaltaiset taudit. Jos lääketä nautitaan ohjeitten mukaan raten-

tao se uudestaan tolo ruumiin ja saattaa entiseen voimaansa heiton-tuneet ojat ja liijää toivoa ja elinhalua surevalle ja epätoivoiselle, niin että hän uudestaan voi nauttia elämää ja sen huvia. Varmuusdella on sekä mr. Johnson että tuhansia muita parantunut aivan terveeksi näillä lääkkeillä ja ilman epäilyä on siitä apu jokaiselle, jota kärsii näitä tunteja. Moni ihmettelee, kuinka mr. Johnson voipi tehdä tämän jalomielisen tarjouksen, vaan kuin ei se maksa hänelle hyvinkään paljon ja hän ainoastaan tekee tämän osanottavaisuudesta, auttaakseen kärsiviä kansa-ihmisiä.

Kirjeisiin, pyhittäen edellämäinittua resehtiä, osoitteella Dr. Chas. Johnson, 33 Hohman St., Hammond, Ind., vastataan heti huonä myös lähetetään mainittu resehti samalla.

Terveiden hoitaminen oli hyvin monelle siirtolaiselle tärkeäksi koettu asia – tästä ovat osoituksena monetkin amerikansuomalaisten julkaisemat terveydenhoito-oppaat. Työväenliikkeen piirissä terveydestä huolehtiminen oli ajoittain suorastaan muotiasia. Itse työväenliikkeessä mukana ollut Elis Sulkanen muisteli asiaa seuraavasti: "Yhdistyksissämme pauhattiin juopottelua ja siivotonta elämäntapaa vastaan, teroitettiin voimistelun ja terveydenhoidon vaatimuksia, harrastettiin kasvissyöntiä ja luonnonparannusoppeja. Syntyi todellinen liikehtiminen selkärangan venyttämiseksi ja "kuhnimiseksi". Yhteen aikaan jokaisen kunnollisen sosialistin kodissa piti manattaman siankyljyspaistia ja keittiön nurkassa olevasta pesuastiasta piti märkien jälkien johtaa toisiin huoneisiin todistukseksi siitä, että "pystyssä" oli istuttu". Kaikesta huolimatta monen terveys petti, ja apua etsittiin myös amerikansuomalaisille vuosikymmenestä toiseen kaupitelluista "patenttilääkkeistä". Lääkkeitä pyrittiin myymään myös niille, jotka olivat menettäneet miehuutensa. – Siirtolainen 29.1.1901.

Jo 1800-luvun lopulla muutamalta amerikkalaispaikkakunnalta löytyi lääkäri, jolle vaivojen valittaminen kävi suomeksikin. Suomalaiset perustivat myös omia sairaaloita ainakin Calumetiin, Elyyn, Fort Braggiin, Ishpemingiin ja Hancockiin. Kuvassa olevan sairaalan perusti ja omisti Yhdysvalloissa lääkäriksi valmistunut Kaarlo J. Sorsén. Muiden amerikansuomalaisten sairaaloiden tavoin sekin toimi vain muutaman vuoden. – *Hälsning från Amerika.*

Nuga-Tone

Mainio Terveyden Palauttaja.

Tetee Rikasta, Punasta Vertä, Voimakkaita, Vahvoja Hermoja sekä Voimallisen Mielenhallitsen ja Naisellisen Voiman.

Immelinen lääke yleisesti heikompainoseen ja laarvat lämpimissä eli kossessa ilmanalassa, missä väsyneen tunteen sekä ruumiin ja sielun puudetta, Malana on tavalinen. Nuga-Tone ylöskentä **Terveyttä Voimaa ja Elovuomaa.** Se synnyttää erinomaisen ruokahalun hyvän ruunsalutuksen, te ee suolista ulostem an helppoi, antaa uutta elonvoimaa kaikille silinille. Se tuottaa terveän sydämen toiminnan, panee Uppitauri, pahanhajuinen henki, puha maksu suusta, räjkytyy keii, kivulinen päänsärky, Hermosto- lotus. Nuga-Tone on kuuluisa lääke kaikille jotka

Meidän Varma Takuamme.

Nuga-Tone on varmasti taattu antavan täydellisen tyydytyksen eli te saatte rahanne takaisin. Jokainen pullo Nuga-Tonea sisältää Vhdeksän- kymmentä (90) marjaa, yhden täyden kuukauden hoito, jonka hinta on Yksi (\$1.00) Dollari eli kuuden kuukauden hoito, kuusi pulloa Viidellä (\$5.00) Dollarilla. Jos otettuane Nuga-Tonea kaksikymmentä (20) päivää, ette ole täydellisesti tyydyttyt saattehan tuloksiin, palauttaka äänneis pak- ketista meille laatikon kanssa ja me heti tulemme lähettämään teille rahanne takaisin. Täten näette että ette voi häviätä yhtään pennää jos ei se tee sitä vaikutusta kuin olemme ilmoittanut. Me otamme kaiken vahingon päite- lemme. Meidän ei kannattaisi antaa teille tällaista takautta jollemmme olisi vakuutetuina siitä että Nuga-Tone tekee kaiken kuin olemme ilmoittanut siitä.

Kukaan näin nämä henkittöt sanovat Nuga-Tonea.

NATIONAL LABORATORY, Chicago, Ill. Duluth, Minn. Toekokous Stp. 1918 Herat.

Minä myytälän tähän \$1.00 pynnöllä saada tofem pulloa todian ihmeellistä Nuga-Tone lääketä. Nuga-Tone todialin on auttanut minua väivattui heikosta ruunsalutuksesta, jota olen kärsinyt vuotta vuotta, ja minä olen nyt kullonin sulle sekä todian Nuga-Tone lääketä, että olen täydellisesti parantunut. Minä olen huomionne kunnioittavasti kiittäväksi ja kansallisuuden. THEODORE LAIN, Kuntolituksella, Duluth, Minn. 216 Providence Bldg.

NATIONAL LABORATORY, Chicago, Ill. Conche, Cal. Habikoulla, 1918. Herat.

Tokaa hyvin ja lähettäkää minulle kahden kuukauden hoito Nuga-Tonea. Ensimmäinen pullo on minussa tehnyt ihmeellisen muutoksen ja minä olen saattanut sitä saapurellen, joka kaikke ovat aikoneetkälä todies sitä. Myytälittyni löydätte \$2.00 kahden kuukauden hoitota. Tote suosituksesta. NAT. MANTYLA, Conche, Mend. Co. Cal.

Tilatesa käyttäkää tätä kuponkia.
 NATIONAL LABORATORY, 123 W. Madison St., Chicago, Ill.
 Herat. Myytälittyni löydätte \$... jonka edestä lähettäkää minulle pulloa Nuga-Tonea.

Nimi _____
 Katu ja Numero eli R.F.D.
 Kaupunki Watto Pin. 5

Nuga-Tonea tarjottiin suomalaisille siirtolaisille vuosikymmenestä toiseen ihmelääkkeenä, joka auttoi tautiin kuin tautiin. – *Lapatossu, helmi-kuu 1920.*

tää, että New Yorkin Sing Singissä oli ollut ainakin yksi suomalainen tuomittuna elinkautiseen vankeuteen ja joitakin lyhyemmän tuomion saaneita. Minnesotan Stillwaterin osavaltiovankilassa istui kuusi suomalaista. Järnefelt arveli yleistäen, että ”*tuskin lienee suomalaisseutujen lähistöllä yhtään suurempaa vankilaa, jossa ei olisi kansalaisiamme kärsimässä joko vuosituumioita tai elinkautista vankeutta*”.¹⁰ Suomalaisten juopottelua kuvatessaan hän totesi lisäksi, että ”*vieläkin vallitsevan juoppouden todistuksena on pari hiljattain tapahtunutta kamalaa murhaa suomalaisten keskuudessa*”.¹¹

Suomalaisten siirtolaisten julkaisemissa sanomalehdissä on joskus tietoja rikoksistakin, mutta 1890-luvulla sanottiin, että sanomalehdet kertoivat ehkä vain kymmenesosasta niistä rettelöistä, joihin suomalaiset syyllistyivät.¹² Jokseenkin kaikki 1890-luvun jälkipuoliskolla ilmestyneet suomalaiset siirtolaissanomalehdet ovat sitä paitsi hävinneet.

Paras 1800-luvun lopun siirtolaisrikollisista kertova lähde-erä lienee Johannes Bäckin väitöskirjahankkeen lomakemateriaali.¹³ Bäck tiedusteli kyselylomakkeessaan monien muiden seikkojen lisäksi myös seuraavia rikoksiin liittyviä asioita:

”35. *Montako tapausta esim. 2 viime kuluneena vuotena on sellaista, että kansalaisiamme tappelujen takia olisi joutunut kowempiin laillisiin rangaistuksiin?*

36. *Onko murhaa tässä ajassa tapahtunut, missä meikäläinen olisi murhaaja tai murhattu? Jos on, ja useampiakin, niin miten monta?*

38. *Owatko nuot n.s. ”karkailemiset” muuten miten yleisiä? millä ylipäänsä tarkoitetaan sitä kun joku pötkii tiehensä, jättäen ”huonot jäljet” jälkeensä, tawalli-*

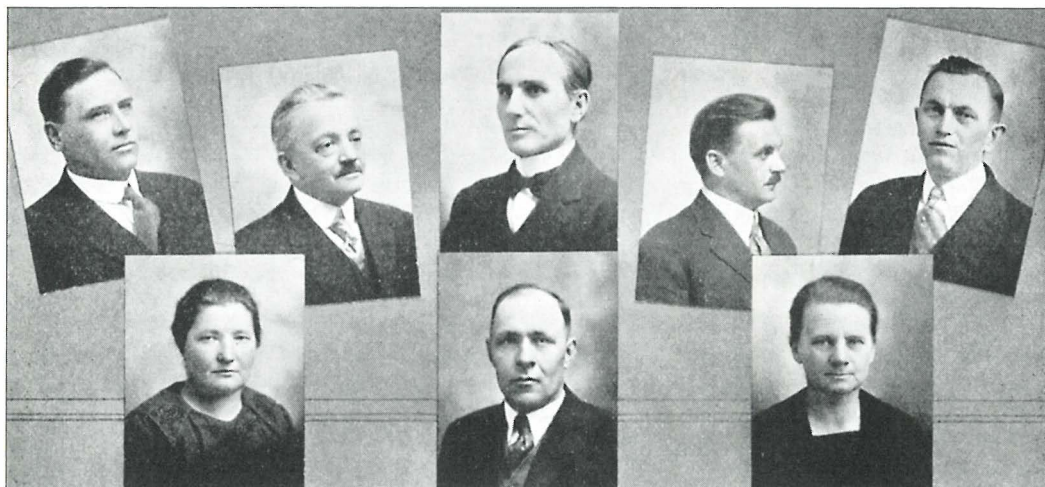
simmin kaikellaisia welkoja, enimmäkseen boardinsa ja

39. *Onko ja miten monta, tällaisista syistä, teidän paikkakunnaltanne matkoihinsa lähtenyt esim. W. 1895?”.*

Tietojen kokoaminen Pohjois-Amerikan kokoiselta alueelta oli tietenkin hyvin työlästä, ja lisäksi osa vastauksista oli varmasti epäluotettavia. Kuvatessaan ystävälleen suomalaissiirtolaisten ongelmia Bäck totesi osin lomakkeisiin, osin omiin havaintoihin tietonsa perustaen Montanassa tapahtuneista rikoksista seuraavaa:

”*Minunkin oloaikanani on täällä Sand Couleessa ja Beltissä kansalaistemme kesken ollut lähemmä kymmenkunta hyvinkin rumaa rikos- ja niitä seuraavia oikeusjuttuja, joista yksi täällä Sand Couleessa viime syksynä m.m.- sellainen, että muuan härmäläinen hyökkäsi aavistamatta tien sivusta erään kaivos”faasin” päälle, joka mitään pahaa aavistamatta sunnuntai-illalla tuli vaimonsa kanssa kirkostia, pieniä lastu sylissä kantaen, ja puukollaan viilteli tämän, paikkakunnalla yleensä arvossa pidetyn kansalaisen kuoleman kieliin ... toiskielliset monta päivää etsivät tuota miestä lychataksensa, jonka kuitenkin onnistui päästä pakoon, hänen kuin sanottiin oleen ihan selvänä ainoastaan vähemmän liikutettu tuota verityötä tehdessään”.*¹⁴

Tällä tavalla Bäck siis kauhisteli omalla asuinpaikkakunnallaan tapahtuneita suomalaisten tekemiä rikoksia. Entä mitä lomakkeet kertoivat muista paikkakunnista? Tietoja murhista ja tapoista Bäck sai Ashtabula Harborista, Astoriasta, Bessemeristä, Quincystä ja Ontarion Sault Ste. Mariesta. Ensin mainitulla paikkakunnalla suomalainen oli tappanut ”toiskielisen miehen” ja saanut taposta 50 dol-

Hancockin suomalaiset liikemiehet perustivat vuonna 1917 suomalaisen sairaalan, jonka tarina päättyi kuitenkin jo 1920-luvulla. 1920-luvun alussa otetuissa kuvissa esiteltiin sairaalan johtokunta ja sairaanhoitajat. – *Liikemiesten ja Laulajain Suomimatka 1921.*

larin sakan. Lisäksi lomakkeessa todettiin, että ”salaisesti” murhia ja tappoja oli tapahtunut enemmänkin.

Astoria oli lomaketietojen valossa erityisen väkivaltainen paikkakunta. Hieman epäselvän vastauksen mukaan siellä oli ”1 murhattu ja yksi murhaaja. 2 suomalaista on kansalaisensa kuohitsemisesta tuomittu 15 vuoden vankeuteen, kumpikin. 1 suomalainen on vaimonsa murhaamisesta hirtetty”. – Bessemerissä oli yksi ”meikä-

läinen” murhattu. Quincyssä taas ”toiskielinen” oli ”murhannut” suomalaisen, ja Sault Ste Mariessa (Ontario) suomalainen oli ”murhannut” toisen suomalaisen.

Bäckin keräämien tietojen perusteella voidaan sanoa, että suomalainen väkivaltarikollinen ei 1800-luvun loppupuolen Pohjois-Amerikassa ollut harvinainen ja että Pohjanmaan puukkojunkkarien perinne jatkui uudessa maailmassa. Lomakekoelman tietojen perusteella ei kuitenkaan

maan jän minä hänen veljensä 1881 Bntessa ja toinen veij Bntessa, Mont., kaksi veljeä, yk- si siskoa ja isä Suomessa ja su- ojalais- ja toveripöytä täällä Ame- rikan ja Suomessa. Kiitos teille toverit siitä, että harrasitte hänen maalliset hämmöksenä hautaan minun olesseani sairaana. JOHN HEIKKILÄ, 626 E. Edway, Rear, Butte, Mont.	Vaihtuvuus ja naukumaiset oli
Surulla ja murheella ilmoitan, että kuoleman kylmä käsi pois tempaa rakkaan mieheni sekä lasteni isän ALEKSANDER MXEN (Vanhanmaan nimi Nykimäki) sairastettuaan 9 vuorokautta influenssaa ja siitä seurannutta keuhkokuumetta, rauhallisesti nukkui kuoli uneen kotonaan Markhamissa, Minn., marrask. 12 p. 1918. Vainaja oli syntynyt Loppajärven pit., Lämmen kylässä, V. L. ja oli iältään 36 v. 5 kk. ja 5 päivän vanha. Lä- hinnä suremaan häntä jui minä, hänen vaimonsa, 4 lasta, 2 vel- jeä, äiti ja isäpuoli sekä joukko sukulaisia ja tuttavita tässä maassa ja Suomessa. Aarne, Sylvi, Viljo, Aili ja Lydia Mäki, (Suomen nimi Välimäki) Markham, Minn. Nyt yksin syysiltana astelen tarhaamme, Kun keltalehdet karisten putoo.	Ikävillä saan ilmoittaa, että kuollon kylmä käsi pois korjasi rakkaan mieheni ja elämän- toverini EMIL HILLEN (Vanhanmaan nimi Järvinmäki) sairastettuaan ensin influenssaa ja sitten keuhkokuumetta, yh- teensä 12 vuorokautta, kuoli Seattlessa, Wash., Providence sairaalassa, marrask. 11 p. klo 2 aamulla 1918. Vainaja oli syntynyt Karloella, Vaas. l. 18 p. joulukuuta 1882 ja oli kuol- lessaan 25 v. 10 kk. ja 24 p. vanha. Häntä lähinnä kalpaa- maan jän minä hänen vaimon- sa sekä äiti vanhaassa maassa, kaksi siskoa, 1 veli sekä joukko sukulaisia ja tuttavita tässä maassa ja Suomessa, jonka täs- sä tiedoksi annan. Hilma Hill, Seattle, Wash. Oi tuonen kolikko koura, Miksi ryöstät puolisoni? Sydäntäs jaloa, niin lempeää Mä hellästi rakastin. Viimeinen tervehdys ompi nyt tää sinun vaimoltasi.

Pohjois-Amerikan suomalaisilla oli yleensä tapana kertoa kuolinilmoituksessa jotakin kuoleman taustasta. Niinpä kuolinilmoituksista saa nopeasti oikean kuvan siirtolaisten kuolinsyistä. Vuonna 1918 *Industrialistista* löytyy esimerkkejä kaivosonnettomuudessa kuolleista, keuhkotautiin menehtyneistä ja niin edelleen. Syksyllä 1918 kuolinilmoitusten joukossa oli myös kaksi poikkeuksellista kuolinsyytä. Minnesotassa raivosi valtava metsäpalo, jossa menehtyi myös suomalaisia. Hiukan myöhemmin lehdet olivat täynnä Espanjan taudiksi kutsutun influenssaepidemian ”jälkiä”.

voi tehdä päätelmiä siitä, kuinka usein väkivaltateot olivat Pohjanmaan perinnettä ja kuinka usein uuden kotimaan virikkeistä syntyneitä. Liioin emme voi tietää, oliko Pohjois-Amerikan suomalaiselle väkivaltarikollisuudelle tässä vaiheessa tyypillistä, että suomalaiset selvittivät keskinäisiä riitojaan, vai oliko yleisemmin kysymys siirtolaisryhmien välisistä kiistoista.

Bäck ei erottanut tapoja ja murhia toisistaan. Voisi arvailla, että suomalaisen vakavimmat väkivaltarikokset olisivat olleet etupäässä tapoja, mutta kysymykseen vastaaminen jää väkisinkin pelkän arvailun tasolle. 1800-luvulta tunnettu lähdeaineisto sisältää joka tapauksessa vain yhden tapauksen, jossa oli kiistatta

kysymys murhasta. Bäck ei tuntenut tätä tapausta, josta on säilynyt runsaasti sanomalehtitietoja.

Marraskuussa 1884 Duluthin lähellä toiminut kapakoitsija Joseph Farley löydettiin murhattuna, osittain palaneena. Kun tapausta ryhdyttiin tutkimaan, kävi ilmi, että syyllinen oli suomalainen – joko Johan Wäisänen tai John Norland, jota kutsuttiin myös Hallin Janneksi. Wäisänen ja Norland syyttivät aluksi toisiaan. Epäilykset kohdistuivat ensin Norlandiin, joka oli ehtinyt Amerikassa ollessaan istua jo vankilassakin. Oikeudessa Wäisänen otti kuitenkin kaiken synniskoilleen ja kertoi, että hän oli aikonut ryöstää Farleyta 600–700 dollaria, tap-

Vasemmistolehdet eivät yleensä ottaneet kuolinilmoitukseen ristiä, kun taas ”sitoutumattomissa” lehdissä se oli yleinen. ”Kirkkosuomalaisten” lehdissä risti esiintyi säännöllisesti. 1900-luvun alussa alkoi suomalaisten keskuudessa yleistyä tapa, että haudalle pystytettiin risti tai jokin muu muistomerkki. Vuonna 1883 kuollut Olof Peterson sai muistomerkkiinsä kukkakimpun. – *Eklund 1983*. Kanadassa kuollut Gerhard J. Aho puolestaan sai haudalleen muistomerkin, jota koristivat sirppi ja vasara. – *50 vuoden varrelta*.

panut tämän halolla ja yrittänyt sitten jäljet hävittääkseen polttaa Farleyn ruumiin. Norlandkin oli kuitenkin ollut paikalla ja saanut ryöstetyistä rahoista 20 dollaria, minkä lisäksi hän oli ostanut Wäisäseltä neljällä dollarilla Farleylle kuuluneen kellon. Oikeus tuomitsi Wäisäsen kuolemaan, ja 28.8.1885 tuomio pantiin suuren väkijoukon läsnäollessa hirttämällä täytäntöön.¹⁵

Entä sitten lievempi väkivalta – tappelut, jotka toisinaan johtivat oikeudenkäynteihin, toisinaan eivät? Bäckin saaman materiaalin valossa näyttää siltä, että tappelut kasautuivat sellaisille paikkakunnille, joiden suomalaisasutus oli vielä niin uutta, että ainoa suomalainen ”järjestö”

oli kapakka. Juuri syntyneet kaivoskaupungit olivat tällaisia. Suuret asumattomille alueille syntyneet rakennustyömaat olivat samanlaisia. Esimerkkinä mainittakoon Willow Springsin kanavatyömaa Illinoisista. Tällä paikkakunnalla ilmoitettiin ”kowempia laillisia rangaistuksia” saaneita suomalaisia tappelupukareita olleen kahden viimeksi kuluneen vuoden aikana ”kymmenittäin”. Useimmissa lomakkeissa tähän kohtaan ei vastattu kuitenkaan lainkaan, minkä ei toisaalta tarvitse merkitä sitä, etteivätkö suomalaiset olisi tällaisilla ”valkoisilla paikkakunnilla” osallistuneet lainkaan tappeluihin.

Puukko ja suomalainen siirtolaisrähi- nöitsijä yhdistetään monissakin lähteissä

toisiinsa. Niinpä Bäckin ”päällekkäaaja” Sand Couleesta viitelti uhriaan puukolla, ja kun Ashtabulan suomalaiset tappelivat Kalle Potin romaanissa irlantilaisten kanssa, kuului puukko aseistukseen. Tuliaseiden käyttö oli poikkeuksellista. Pennsylvanian New Castlesta Bäckille kerrottiin kuitenkin tapauksesta, jossa suomalainen nuorukainen ”*W.1895 Tuomittiin ... 15.ta kuukautta Sobimattomasta Rewollin Liikuttamisesta Pakko Työ Fankilaan ja on Wabaa ensi Elokulta w.1896*”.¹⁶

Erilaisissa yhteyksissä on säilynyt tietoja suomalaissiirtolaisten joukkoon pesiytyneistä varkaista, vaikka yleensä katsotaankin, että varkaus ei ollut tyypillinen suomalaissiirtolaisen rikos. Bäckin lomakekokoelma sisältää kuitenkin mielenkiintoisia tietoja suomalaisten ”karkailemisista”. Useissakin lomakkeissa todetaan, että ”karkaileminen”, esimerkiksi ”poortimaksujen” maksamatta jättäminen, oli yleistä. Ontarion Sault Ste Mariesta sanottiin, että ”se on ollut täällä tapana” – karkureita arvioitiin olleen jopa 50. Illinoisin Willow Springsistä taas ilmoitettiin, että ”*ne on aivan joka päiväisiä meidän suomalaisilla jotta jättävät ruokavelkaa ja muita velkoja lisäksi*”. Ashtabulasta taas arveltiin, että vuonna 1895 tapauksia oli ”ainakin 100 tai yli siitäkin”.¹⁷

Bäckin lomakekokoelma viittaa siihen, että poortitalojen myöntämää luottoa käytettiin hyvin usein väärin. On tosin huomattava, että tiedot kerättiin ajankohdista, jolloin työllisyystilanne oli ollut usean vuoden ajan huono ja jolloin etenkin vähän aikaa maassa olleilla siirtolaisilla oli normaalia enemmän taloudellisia vaikeuksia.

Väkivalta oli siis 1800-luvun lopun suomalaisessa siirtolaisyhteisössä melko

tavallista, mutta on muistettava, että sen vakavuutta mitattiin tuolloin toisella asteikolla kuin tänään. Suuri osa siirtolaisista tuli Pohjanmaalta ja oli ainakin jollakin tavalla kokenut lähtöympäristönsä puukojunkkarit. Myös uusi ympäristö hyväksyi ainakin jonkin asteen väkivallan. Aikakauden oloja kuvaa hyvin ohje, joka löytyy 1880-luvun johtavasta suomalaisesta siirtolaislehdessä: ”*Jos kohtaat pahan irlantilaisen, lyö niin kovaa, että se muistaa sen huomennakin*”. Irlantilaisen lyömisestä tuli ilmeisesti rikos vain siinä tapauksessa, että tämä sattui kuolemaan.

Entä kun suomalainen siirtolaisyhteisö ”järjestäytyi” 1900-luvun alussa ja kun juuri maahan tulleiden juurettomien lisäksi yhteisöön kuului jo suuri määrä perheitä? Olivatko rikokset yhä samanlaisia kuin 1890-luvulla?

Edellä on todettu, miten Yhdysvalloissa oli 1900-luvun alussa paljon niitä, jotka suhtautuivat siirtolaisuuteen ennakkoluuloisesti. Tuolloin kootuissa Dillinghamin raporteissakin on ennakkoluuloja ja ristiiriitoja, mutta siitä huolimatta niiden rikollisuutta koskevasta osasta saa paremman kuvan siirtolaisrikollisuudesta kuin mistään muusta lähteestä.

Dillinghamin rikosraportteihin sisältyy tietoja muun muassa Massachusettsissa 1.10.1909– 30.9.1910 rikoksen tehneiden kansallisuudesta ja rikosten laadusta. Tämän lisäksi raporttiin on tilastoitu vuonna 1908 Yhdysvaltain vankiloissa olleet siirtolaiset. Massachusettsin materiaalissa on 201 suomalaisen tekemää rikosta, Yhdysvaltain vankiloissa vuonna 1908 istuneiden suomalaisten määrä taas oli 185.

1890-luvun puolivälissä näyttäisi olleen yleistä, että suomalaisten joukosta löytyi paljon ”luottorikollisia”, nimen-

Siirtolaisen teloitus

Puolankalaisen Johan Wäisäsen teloitus 28.8.1885 oli Minnesotassa merkkitapaus. Edellisestä Minnesotassa tapahtuneesta teloituksesta oli nimittäin ehtinyt kulua jo 17 vuotta. Teloitusrituaali alkoi 27.8., jolloin vankilassa kävi valokuvaaja. Seuraavana aamuna Wäisäsen vaimo sai käydä tapaamassa viimeisen kerran miestään. Sitten Wäisänen sai syödä viimeisen päivällisen, minkä jälkeen teloitettavan luona kävi kaksi pappia. Iltapäivällä kello 2.42 tuli vangin luo sheriffi, joka ”käskien Wäisäsen panna takin päällensä ... sitoi Wäisäsen kädet kahleilla selän taakse. Sitten tuotiin wanki linnan owen eteen, jossa sheriffi alkoi lukea kuvernöörin kuolemantuomioa, jonka Victor Lauri käänsi suomeksi. Tuomiota luettaessa ei wanki wirkkanut mitään ... Olentonsa oli wakaa ja hiljainen ... Lähdettiin teloituslawalle, joka oli ... oikeushuoneen siwussa, sheriffi asettui poikinesa wangin siwulle, mutta se ei tarwinut mitään apua, waan asteli rauhaisesti lawalle. Suuri wäkijoukko silloin

kiihkoon ja koetti tunkeutua aidan läpi teloituspaikalle, jota poliisi waiwoin hillitä. Lutherilaiset papit ... astuiwat myöskin lawalle, jotka antoiwat tuomitulle wiimeisen siunauksen. Wäisänen asetettiin putoawan läpän päälle, ja sheriffi pani kahleet hänen jalkoihinsa ja sitoi nahkaremmen polvien kohdalta ympäri, sekä toisen remmin hartian kautta ympäri ... Sitten pani sheriffi mustan lakin vangin päähän, joka peitti kaswot, ja ripusti nuoran hänen kaulaansa paljasta ihoa wasten. Wiimeiseen hetkeen asti pysyi wanki yhtä wakisena ja muuttumattomana. Kun kaikki oli walmiina, niin silloin kosketti sheriffi liipasinta ja mies syöksi neljä jalkaa alas ... Wäisäseltä meni niska poikki...Ruumis sai riippua wielä 20 minuuttia ja kello 3.32 se laskettiin alas ... ruumis pantiin samoissa waatteissa arkkun ja wiettiin waunuilla cauntin köyhäin kotiin”. – Uusi Kotimaa 8.9.1885. Niin päättyi 23-vuotiaan Amerikkaan viisi vuotta aikaisemmin tulleen John Wäisäsen elämä.

omaan ”poortimaksujaan” pakoilleita. Jos tällaisia oli 1900-luvulla, eivät nämä ”päässeet” mukaan tilastoihin. Joka tapauksessa suomalaiset tekivät Dillinghamin raportin mukaan omaisuusrikoksia vuoden 1910 paikkeilla hyvin vähän. Hän ei liioin kuulunut siihen siirtolaisryhmään, jota tilastojen valossa voitiin syyttää siiveellisyysrikoksista kuten prostituutiosta. Vuonna 1908 Yhdysvaltain vankiloissa oli tiettävästi istunut vain yksi suomalai-

nen prostituoitu. Raiskaajiaakin sai suomalaisten joukosta hakemalla hakea.

Suomalaiset raittiusmiehet kauhistelivat vuosisatain vaihteessa maanmiestensä ryyppäämistä. Dillinghamin raportista ilmenee, että kauhistelijat eivät olleet pelkästään ahdasmielisiä moralisteja: suomalaiset kuuluivat tilastoissa siihen siirtolaisryhmään, joka aiheutti pikku väkivallalla ja muulla pahanteolla eniten harmia viranomaisille – ja hyvin usein nimenomaan

humalassa. Pikkuretelöitä aiheuttaessaan suomalaiset ”kilpailivat” irlantilaisien, skottien, Kanadasta tulleitten ja skandinaavien kanssa.

1900-luvun alun suomalainen siirtolainen ei ”tyytynyt” pikkuretelöihin vaan hän oli usein osallinen myös vakavammissa väkivallassa. Kun kaikki väkivaltarikokset otetaan huomioon, jäivät suomalaiset tosin hiukan kiinalaisista, italialaisista ja meksikolaisista, mutta olivat paljon ”etevämpiä” kuin irlantilaiset ja skandinaavit. Suomalainen oli ”tilastoykkönen”, kun oli kysymys ”tavallisesta päällekkarkkaamisesta” (*simple assault*), ja ”tilastokolmonen”, kun oli kysymys ”rajusta väkivallasta” (*violent assault*). Viimeksi mainitun rikoslajin johdossa olivat kiinalaiset ja meksikolaiset.

1920-luvun alussa siirtolainen oli taas monella tavalla esillä. Moni amerikkalainen vaati siirtolaisvirran tukkimista. Siirtolaisuuden vastaisessa hengessä Yhdysvalloissa tehtiin vuonna 1923 myös erittäin mittava rikollisuuden kartoitusyritys, joka vertaili siirtolaisryhmiä toisiinsa. Tutkimuksessa tilastoitiin kaikki vuoden 1923 ensimmäisen puoliskon aikana vankilaan tuomitut – vain sakkujen maksun laiminlyönnistä vankilaan joutuneita ei laskelmiin otettu mukaan. Vastauksia saatiin 2 341 vankilasta ja 166 356 vankilaan joutuneesta. Näistä 31 057 oli Yhdysvaltain ulkopuolella syntyneitä, ja näistä taas suomalaisia 1 045.

Kyseenen tilasto ei imartele suomalaisia siirtolaisia. Kutakin 100 000 Yhdysvalloissa ollutta suomalaista kohti vankilaan joutui nimittäin puolen vuoden aikana 697,5 henkilöä, mikä oli enemmän

Puhelin: Harlem 7-1333

HAUTAUS KOTI

(“The Funeral Home”)

77 East 125th Street
New York City

Hautaan toimittajat

Hautaukset toimitetaan kaikenlaisissa tapauksissa.

Persoonallinen palvelus.

Kirkkokappeli käytettävissä

”Hautaan toimittajat”, jotka olivat usein suomalaisia, huolehtivat siirtolaisen viimeisistä vaiheista. New Yorkin ”Hautaus Koti” lupasi 1930-luvun alussa vainajalle ja hänen omaisilleen ”persoonallisen palveluksen”. – *Greater New York Finnish Directory*.

kuin yhdessäkään toisessa siirtolaisryhmässä. Pääasiallisena syynä tähän oli juoppottelu. Seuraavaksi rikollisin ryhmä olivat meksikolaiset (612,9), sitten tulivat irlantilaiset (405,8), norjalaiset (293,2) ja ruotsalaiset (287,6). Italialaisia vankilaan tuomittuja oli 201,8 kutakin 100 000 italialaista kohti.

Puolen vuoden aikana 1045 suomalaista tuomittiin siis vankilaan. Jokin osa näis-

1800-luvun lopulla suurimman amerikansuomalaisen yrittäjäryhmän muodostivat kapakoitsijat, 1900-luvun alussa pienten kauppaliikkeiden omistajat. Kieltolain voimaan tultua "muunsainiksi" sanotun itse valmistetun alkoholin "tehtailijat" ja kauppiaat olivat ilmeisesti monilukuinen ryhmä. Amerikansuomalaiset olivat tälläkin alalla silti vain pienyrittäjiä. K.A. Suvannon pilapiirros vihjailee, että "muunsainia" tarvitsivat lestadiolaisetkin. – *Punikki 1924.*

tä oli ilman muuta rikoksen uusijoita, ja osa tuomittiin epäilemättä vankilaan vielä myöhemminkin. Jos otos on edes hiukan-kin edustava, merkitsee se kuitenkin sitä, että vankilaan tutustuneita suomalaisia siirtolaisia oli 1920-luvulla uskomattoman paljon – ilman muuta tuhansia.

Amerikansuomalaisia voi 1920-luvun tilastojen valossa luonnehtia jopa Yhdysvaltain johtavaksi rikollisryhmäksi, mutta tällainen arvio kaipaava tarkennuksen. 1045 vankilaan tuomitusta 733 eli 70,1% sai nimittäin tuomionsa juopumuksen takia,

ja kokonaista 88,1% sai rangaistuksensa jonkin väkijuomalain kohdan rikkomisesta. Varkaudesta, ilman alkoholia tehdystä väkivaltarikoksesta, ja muusta tuomittujen määrä oli siis vain 11,9%. Tämä merkitsee itse asiassa sitä, että suomalaisten käyttäytyminen ei välttämättä ollut yhtään ongelmallisempaa kuin 1900-luvun alussa. Kieltolain käyttöönotto vuonna 1919 oli ainakin pääsyy siihen, että suomalaiset tutustuivat 1920-luvulla amerikkalaisvankiloihin paljon aiempaa useammin.

Juopottelun vuoksi vankilaan joutuneiden joukossa suomalaiset olivat siis 1920-luvulla yliverkaisia. Tästä syystä tuomittuja suomalaisia oli nimittäin 489,2 kutakin 100 000 suomalaista kohti. Seuraavaksi ”parhaita” olivat aikaisemminkin juoppoina ”hyvin” esille nousseet irlantilaiset, mutta näistä vain 243,7 kutakin 100 000 irlantilaista kohti ”pääsi” vankilaan. Sitten tulivat norjalaiset, ruotsalaiset ja skotlantilaiset, jotka myös hankkivat juopon mainetta, mutta olivat juopottelussaan suomalaisiin verrattuna aloittelijoita.¹⁸

Alkoholi ja puukko olivat siis suomalaisessa siirtolaisyhteisössä veljeksiä, joiden takia suomalaiset olivat nimenoman 1920-luvulla näyttävästi esillä amerikkalaisten rikostilastoissa. Raittiusmies J.H.

Jasberg luonnehti tuolloin asiaa seuraavaan tapaan:

*”Toiselta ryypyttä hän on jo parempi kuin kukaan muu. Hän, joka ei muuten koskaan kehu itseään, on nyt rikkaampi, viisaampi ja väkevämpi kuin kukaan muu ja alkaa haastaa riitaa kaikkien ympärillään olevien kanssa. Jos hän lähtee ulos, pitää hänen kävellä koko kadun täydeltä ja hihkaista aina vähän päästä. Hän, joka muuten ei tahtoisi vahingoittaa kärkeänsä, etsii nyt puukkoa ja tahtoo tapella näyttääkseen, että hän on parempi mies kuin kukaan. Poliisi sekaantuu asiaan ja paikkakunnan sanomalehdissä kerrotaan seuraavana aamuna, että hullut suomalaiset ovat taasen tapelleet ja mellastaneet ja joutuneet putkaan.”*¹⁹

Avioliitto ja sen vaihtoehdot

15

■ Suomalaispiika halusi ”riijata airis-kentlemannia” mutta sai yleensä tyytyä suomalaiseen kaivosmieheen, rakennustyömieheen tai sellaiseen, joka haaveili oman maatilan perustamisesta. Hänellä oli toisaalta valinnan varaakin, koska Suomen siirtolaisuus oli varsin miesvaltaista: Vuosina 1869–1930 lähteneistä siirtolaisista noin 63% oli miehiä ja vain 37% naisia. Toisaalta suomalaismiehet palasivat naisia yleisemmin ”vanhaan maahan”, mistä syystä Pohjois-Amerikkaan jääneen siirtolaisjoukon sukupuolijakautuma ei ollut aivan näin epätasapainoinen. Vuosien 1910, 1920 ja 1930 väestölaskennoissa miesten osuus kaikista Yhdysvalloissa asuneista suomalaisista oli kuitenkin noin 61%, 57% ja 54%.¹ Kanadansuomalaisista oli vuonna 1921 miehiä 66% ja vuonna 1931 68%.

Amerikkaan päätynyt suomalaismies oli paljon hankalammassa tilanteessa kuin sinne piikomaan lähtenyt tyttö. Suomalaista vaimoa ei riittänyt jokaiselle jo-

kaiselle eikä miehen kielitaito taas ei oikein riittänyt siihen, että hän olisi tohtinut etsiä vaimoa oman siirtolaisryhmän ulkopuolelta. Joku iloinen suomalaistyttö saattoikin kehaista, että hän löysi Amerikasta jokaiselle sormelleen kaksitoista miestä, tai todeta Suomeen lähetetyssä kirjeessä, että ”*paljon kyllä niitä tääläkin on poikia minäkin hiljainen ja itse yrittämätöin saisin vaikka kuinka monta*”.² Sen sijaan suomalaismiehen oli etenkin 1800-luvulla tyydyttävä toteamaan, että

*”Lempiliitoista ei ole ... paljo mainitsemista täältä, syyn tämän wuoksi, kuin lemmen kaunoiset ruusut owat löytäneet iloisemman ajanwieton muissa suurimmissa paikoissa, joissa woiwatkin olla paremmin onnellisempana kun täällä, sentähden olemme junnut päättäneet jättää lempikaupat odottamaan wiljawampia aikoja.”*³

Häähumua

Sanottiin, ettei Amerikkaan niin rumaa tyttöä tullutkaan, etteikö tämä olisi pian naimisiin päässyt. Aivan ongelmatonta avioliiton solmiminen ei kuitenkaan ollut kaikille suomalaistyoillekään, sillä siirtolaismiesten enemmistö raatoi kaivoskaupungeissa ja metsätyömailla, kun taas useimmat siirtolaistytöt ansaitsivat leipänsä New Yorkissa, Chicagossa, San Franciscossa, Torontossa tai jossakin muussa suurkaupungissa.

Oli siis alueellisia eroja. Tämä kävi hyvin ilmi vuonna 1920 tehdyssä väestölaskennassa. New Yorkin, Illinoisin, Connecticutin, New Jersey ja Delawaren osavaltioissa asui tähän aikaan enemmän suomalaisia naisia kuin miehiä. Massachu-

Sanomalehdissä olleiden vappu- ja joulutervehdysten perusteella on mahdollista vertailla, kuinka suuri osa eri paikkakuntien suomalaisista siirtolaisista eli avioliitossa ja kuinka suuri osa yksin. Jos vertaillaan 1920-luvun Detroitia, Chicagoo, Duluthia ja Owenia (Wisconsin), voidaan todeta seuraava: Lähes 80% Detroitissa asuneista suomalaisista eli avioliitossa tai avoliitossa, noin 15% oli yksin eläviä miehiä ja vajaa 5% yksin eläviä naisia. Chicagossa avioliitossa eläneitä oli samaan aikaan noin 65%, Duluthissa noin 50% ja Owenissa noin 90%. Chicagossa näyttää yksin eläneitä naisia olleen enemmän kuin muualla. Duluthissa taas yksinäisten miesten osuus oli poikkeuksellisen suuri – jopa kolmannes.

Vertailu osoittaa, miten erilaisia suomalaispaikkakunnat olivat avioliiton solmimisenkin näkökulmasta. Yksinäinen mies oli osa Duluthia, yksinäinen nainen taas ei ollut harvinaisuus suurkaupungeissa, mutta Owenin tapaisella farmipaikkakunnalla taas suomalaisväestö koostui lähes pelkästään aviopareista.

settsissa ja Rhode Islandissa miehiä ja naisia oli suurin piirtein yhtä paljon, mutta kaikkialla muualla miehet olivat enemmän tai vähemmän selvänä enemmistönä. Lännen vuoristovaltioissa ja Tyynenmeren rannikon osavaltioissa heidän osuutensa oli yli 60%.

New Yorkin kaupungissa naisenenemmistö oli kaikkein selvin: vuonna 1920 siellä asui kaikkiaan 5 551 Suomessa syn-

Jo 1870-luvulla Kärämäeltä Amerikkaan lähtenyt Heikki Sakko kertoi vuonna 1876 Oulun Wiikko-Sanomille lähettämässään kirjeessä menneensä naimisiin: *"Kohtasin punawerisen, kippuranokkasen, tuomisilmäsen neidon, syntyisin Sodankylän kirkolta, jonka kanssa yhdistyin, ilman paljotta kanssapuhetta, awioliittoon"*. 20–30 vuotta myöhemmin oli jo tapana käydä hääkuvassa ja lähettää kuva myös Suomeen jääneille lähisukulaisille. Mary Maula ja Alex Ahlgren viettivät häitä Montanassa vuonna 1912 ja kertoivat tärkeästä tapahtumasta myös Suomeen lähetetyllä valokuvalla. – *Turun yliopisto, Yleinen historia.*

tynyttä naista ja 4 213 miestä.⁴ Suurin epätasapaino vallitsi todennäköisesti kuitenkin vuosisadan vaihteen kaivoskaupungeissa ja metsätyömailla. Vastasyntyneessä kaivoskaupungissa miehiä saattoi olla monta kertaa enemmän kuin naisia.

Suurin osa siirtolaisiksi tulleista suomalaisista solmi avioliiton. Joskus tämä tapahtui siten, että mies ”tilasi” vaimon Suomesta: lähetti Suomessa olevalle tutulle tytölle ”tiketin” ja kirjeen, jossa hän ehkä hyvinkin avuttomin sanakääntein kosi ”ti-

ketin” vastaanottajaa. Suomessa olevia tyttöjä voitiin etsiä myös sanomalehti-ilmoituksilla, jotka leikillisiä ja vakavia sanakäänteitä käyttäen kehottivat suomalaistyttöjä huomaamaan, että nyt ”on tilaisuus vanhassakin maassa olevilla neitoilla päästä amerikkalaiseksi missikseksi”.⁵ Joskus kirjemorsiamien hankkiminen onnistui niinkin hyvin, että yhdestä ja samasta kylästä tuli kaivosmiesten ”jaettaviksi” yhdellä kertaa seitsemänkin tyttöä.⁶ Tyypillisempi tapaus lienee kuitenkin ollut yksinään uuteen maailmaan tullut kirjemorsian.

Hyvinkin monista lähteistä käy ilmi, että suomalaisia siirtolaistyttöjä kiinnosti avioliitto irlantilaisen kanssa. Kovin moni haave ei tosin toteutunut. Suomalainen mies kuten ”runoilija” Kalle Koski suhtautui suomalaispiikojen haaveisiin varauksellisesti. Vuodelta 1896 olevassa runossaan ”Mäkelän Maria” Koski kertoi asian seuraavasti:

*Ja lietoa lastaan liikutti hän
Niin hellien helmassansa.
Waan aatos se ääriä lens' elämän
Näin yksin istuessansa.*

*Oli ennen Suomelan armainen
Ja Wäinölän kaunis kukka,
Waan waimo nyt – wieraan ”airiksen”
Tuo Mäkelän Maria rukka.*

*Sywä huokaus nousewi rinnastaan
Ain katsoessaan joka kerta,
Kun leikkiwä lapsonen helmassaan
On wierasta – ”airis”-werta.*

*Tosin Wäinölän wirsiä wierreltiin
Koti pienessä aikoihin ennen,
Waan wihdoin jäiwät ne unhoksiin
Hänen ”airis”-iloihin mennän.*

*Sywä huokaus nousewi rinnastaan
Ain katsoessaan joka kerta,
Kun leikkiwä lapsonen helmassaan
On wierasta – ”airis”-werta.*

– Kalle Koski, Runoja.

Monikin mies yritti vuosien varrella hankkia Suomesta vaimon. Joskus Suomen työtö tulivat tavallaan vastaan, sillä siirtolaislehdissä oli myös ilmoituksia, jossa Koti-Suomen työtö etsivät Pohjois-Amerikasta aviopuolisoa ja ilmoittavat, että ”vielä meitä tyttöjä kuljeksii omaa kultaa vailla”.⁷ Ja väitetään myös, että naisia lähti siirtolaiseksi myös siksi, että ”awioliittomarkkinat owat kotipitäjässä tuleet kowin kehnoiksi, kun suurin osa nuoria miehiä on mennyt Amerikkaan”, kun taas ”suuressa lännessä ne sitä wastoin on kuultu olewan oiwalliset”.⁸

”Missiksen” hankkiminen Suomesta jätti jälkiä lähteisiin vain sattumalta. Lähteiden niukkuus lienee tässä asiassa kuitenkin merkki myös siitä, että Pohjois-

Amerikasta Suomeen lähetetyt kosiokirjeet ja sanomalehti-ilmoitukset johtivat vain harvoin myönteiseen tulokseen. Paljon yleisempää lienee ollut, että yhteisistä häistä oli sovittu Suomessa jo ennen miehen lähtöä ja että häät vietettiin heti, kun mies oli onnistunut kokoamaan ”tikettirahat” ja tyttö päässyt uuteen maailmaan.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensi vuosina oli erittäin yleistä, että amerikkansuomalaisissa sanomalehdissä oli ilmoituksia, joilla suomalaismiehet etsivät kirjeenvaihtokumppania. Useimmiten näihin ilmoituksiin liittyi huomautus siitä, että hääkellojen soittaminenkin sopisi ilmoittajalle. Siirtolainen ja New Yorkin Uutiset olivat erityisen kuuluisia näistä ilmoituksistaan, mutta aviokumppania etsi-

vien palsta löytyi tähän aikaan lähes kaikista muistakin lehdistä.

Näyte näistä sanomalehtien ilmoituksista otettakoon Siirtolainen-lehdestä, josta vuonna 1896 saatiin lukea mm. Seuraaavaa: *”Huomautus Suomen ihanille immille. Täällä olisi meitä kolme reipasta kolimainaria, jotka wälttämättä tarwitsisimme elämällemme sulostuttajaa, niin, se on siewän kotikyhyhkyksen, jonka kanssa saisi jakaa tämän mailman ilot ja surut. Waatimuksemme olisi siisti käytös, hellä ja rakastawainen sydän sekä jalo luonto, jotka ominaisuudet itsekin omaamme. Koska olemme köyhiä, niin emme waati rikkautta, waan emme luotammekaan heitä, jos sattuu olemaan. Ikämme on 20 ja 30 w. wälillä, joten emme kowin wanhoja neitoja rupea kauppoihin ... Jos teillä on todellista halua, niin ryhtykää heti kanssamme kirjeenwaihtoon.”*⁹

Sosialistien lehdissä julkaistut ilmoitukset sisälsivät usein myös aatteellisia vaatimuksia: *”Hei, naiset huomatkaa! Nuoret naiset sinisilmät, Suomen suloimpyet, vilpitöntä rakkautta, sykkäilevät sydämet. Ottakaa nyt huomioonne tämä meidän ilmoitus ja piirtäkääte puolestanne meille sama vastaus. Meitä olis täällä kolme, Suomen poikaa pontevaa, jotka kaipaa itsellensä ilon ja surun jakajaa. Synodalais-naikkosille rukkaset me annamme, sosialisti-naikkosille kihlat kohta kannamme. Valokuva kirjeen myötä olis oikein toivottu, waan kirje ilman kuvaakin täydellisest’ suosittu. Tanssisalin taamiloilta turhan vaivan kiellämme, kehityksen ystäviltä, siewän leikin myönnämme. Nimet ja osoitteemme tässä teille annamme ja kirjeistänne vastaukset, heti kohta laitamme. S. Vapaus, E. Veljeys, J. Tasa-arvoisuus L.Box 321, Butte, Mont.”*¹⁰

Sanomalehtien ”avioliittopalvelu” toimi vilkkaana 1890-luvulta aina 1920-luvun loppupuolelle asti eli yli 30 vuoden ajan. Tänä aikana se palveli nimenomaan kaivoskaupunkien ja metsätyömaitten miehiä, jotka etsivät aviokumppania satojen ja tuhansienkin kilometrien päässä asuneista suomalaisneitosista. Sanomalehti-ilmoitukset kertovat konkreettisesti siitä, miten aviokumppanin löytäminen oli vaikeata, ja ehkä myös siitä, että ilmoitukset johtivat usein kirjeenvaihtoon ja kirjeenvaihto silloin tällöin myös avioliiton solmimiseen. Joka tapauksessa ne tuottivat varmasti enemmän kuin vuosisaintain vaihteessa New Yorkissa julkaistu ja ehkä monenkin siirtolaismiehen kädessä kulunut kirjanen, ”Taito, jonka avulla voi saavuttaa jokaisen tytön rakkauden; sekä rikkaan ja kelvollisen puolison”.¹¹

1920-luvulla avioliiton solmimiseen sisältynyt julkisuus sai uuden muodon. Tällöin nimenomaan työväenlehdet alkoivat julkaista ilmoituksia, joissa kerrottiin, miten mies ja nainen olivat ”yhtyneet elämäntovereiksi toisilleen”.¹² Tapa jatkui sitten niin kauan kuin avioliiton solmijoita riitti. Ja koska oli yleistä, että myös toisen polven siirtolaiset (tai näiden vanhemmat) ilmoittivat avioliitoistaan, jatkui tapa aina 1940-luvulle asti.

Siirtolaisnaisen mahdollisuudet avioliiton solmimiseen olivat paljon paremmat kuin miehen, mutta toki oli myös naisia, jotka eivät kiirehtineet avioliiton solmimisessa, ja niitäkin, jotka tuskailivat aviokumppanin puutteessa:

”Ja sitte luulet, että minäkin saisin täällä jonkun kanssani! Älä luule, että minusta kukaan välittää. Enkä minä liijoin kestävä. Tuollaisia juoppo-retkaleita ja sellaisia, jotka paikasta toiseen kulkevat.

“Lemmen Sanomat”

Paras Suomalainen
NAIMAILMOITUSLEHTI
Vuosikerta 50c
Yksityisnumerot 10c

LEMMEN SANOMAT

R. 1, Box 130, Dept. I, Ironwood, Mich.

Aviokumppanin löytäminen saattoi olla vaikeata, koska siirtolaiset asuivat hajallaan hyvin laajalla alueella. Sanomalehdillä oli kuitenkin ”avioliittopalvelunsa”, ja 1920-luvulla ilmestyi ainakin jonkin aikaa myös alan erikoislehti Lemmen Sanomat. Tämän lehden numeroita ei tiettävästi ole säilynyt. Sen olemassaolo on kuitenkin todettavissa muissa lehdissä olleista ilmoituksista. *Industrialistissa* (3.2.1928) lehteä kaupiteltiin sekä irtonumeroina että vuosikertoina.

Eikä tiedä, minkälaista elämää ovat viettäneet menneisyydessä. Pyh! Minä pidän yhtä vähän heistä, kuin lahonneista puista. Mutta ehkä siellä koti-kylässä on minun varalleni joku nätti poika, kun ensi keväänä tulen.”¹³

”Tyypillisintä” siirtolaisavioliittoa ei solmittu lehti-ilmoituksen perusteella, vaan sen lähtökohta lienee useimmiten ollut tapaaminen suomalaisella haalilla. Raittiusseurat alkoivat rakentaa näitä haaleja jo 1880-luvun lopulla, työväenyhdistykset 1900-luvun alussa.

Joillakin siirtolaisten suosimilla paikkakunnilla toimi suomalainen pappi jo

1870-luvulla, ja vuosisadan alussa oli miltei sääntö, että kirkon ”hääpalvelu” oli tarjolla kaikissa vähänkin suuremmissa suomalaiskeskuksissa. Suomalaiset myös käyttivät tätä palvelua, vaikka vain pie-nehkö osa heistä kuului johonkin seurakuntaan. Papin suorittama vihkiminen oli kuitenkin perinne, josta pidettiin yleensä kiinni, vaikka seurakunnan jäsenyys ei kiinnostanutkaan. Tämä käy hyvin ilmi, jos vertaillaan seurakuntien pitämiä jäsenluetteloja ja vihittyjen luetteloja. Pääosa vihkiluetteloissa mainituista on nimittäin sellaisia, joita ei löydy jäsenluetteloista. Papit olivat siis maksusta valmiita

Lemmen Sanomat ilmestyi vain muutaman vuoden ajan. Aviokumppanin etsijän ilmoitukset eri lehdissä toistuvat sen sijaan vuosikymmenestä toiseen. *Industrialistin Joulussa* vuonna 1918 oli 50 Hibbingissä eläneen poikamiehen ilmoitus.

Ennen Kuulumatonta!

Me allekirjoittaneet Elannon poikamiehet olemme yksimielisesti päättäneet kerta kaikkiaan suostua kaikkien teidän metkuhiinne, mamman likat, vaikkakin tähän asti olemme onnistuneet säilyttää itsemme, toiset aina tuonne kunnioitettavaan ikään, viiteenkymmeneen saakka. Meille kaikille saa kirjoittaa samalla osotteella, mutta varmimpana kuitenkin pidämme, että tulette katsomaan ja myöskin suukkosia antamaan, sillä me olemme nähtävänä Elannon Rötösrूमassa joka ilta kello 6—9 ja sadepäivinä kaiken aikaa. Vannonme vakavasti, että aikomuksemme ei ole saattaa teitä mihinkään onnettomaan ansaan, vaan ainostaan päästämään meitä siitä pahasta, jonka pyhä Pietari on säätänyt vanhain poikain osalle, ja tässä ymmärryksessä nyt ilmoitamme osotteemme ja nimemme teille, jotka kuuluvat herran nimeen seuraavasti:

JACOB AUNELA	PERHEELINEN POIKAMIES (Suomesta)	VICTOR LAHTI
JOHN OLLIKAINEN	WILJAM MAKI	OSCAR KOHVAKKA
JACOB TOPPILA	JOHN KEKKI	EINO PENSAS
JOHN PASSOJA	VAINO MANTERE	JUSTUS UUSITALO
ABRAM HIRVELÄ	SAM SILTA ja K. SALMI	HERBERT KUNELIUS
OTTO KARVONEN	SEMMI LAHTI	P. BLOMBERG
MANUEL JOHANSON	WILJAM AHO	FRANK WILMAN
HERMAN SALO	CHAS MENGO	HEMMI TUOHINEN
JACOB MUNTTER	WILJAM PIETILÄ	ISAAC NIEMI
AXEL KOSKI	LEO KUMNU	WILJAM KOSKI
MATT KOLMAN	ERNEST HOLLAND	HENRY INKILÖ
HERMAN KARI	PAUL SAASTAMOINEN	SWANTE SALMI
MATT MAKI	TOIVO JOKIPII	ONNI MANNILA
OSCAR HELLA	SAM TURKULA	NESTOR LIND
JACOB MAKI	ADAM JANTTI	ARVID NIEMI
HENRY FORSHEY	ERICK VAINIO	TOIVO KIVI
GUST JALONEN		JOHN HEINONEN

Yhteinen Osotteemme on:

214 Lincoln Street, Hibbing, Minn.

palvelemaan muitakin kuin omia seurakuntalaisiaan.

Vihittyjen luetteloista käy aika usein ilmi, että morsian ja sulhanen olivat syntyneet samalla paikkakunnalla. Tämä kertoo monessa tapauksessa siitä, että vihittävät olivat tunteneet toisensa jo Suomessa, ja usein myös siitä, että esimerkiksi isokyröläiset kokoontuivat Amerikassa pääosin vain muutamalle paikkakunnalle ja tutustuivat sitten Amerikassa toisiinsa. ”Normaalin avioliiton” solmivat Amerikassa kuitenkin suomalaiset,

jotka eivät olleet syntyneet samalla Suomen paikkakunnalla ja jotka eivät olleet tavanneet ennen Amerikkaan tuloaan. Ja normaalisti nainen oli muutamaa vuotta nuorempi kuin mies: nainen oli hiukan yli 20-vuotias, mies viitisen vuotta vanhempi. – Kanadassa ainakin 1920-luvulla taas oli tyypillistä, että avioliiton solminut suomalaisnainen oli jo lähes 30-vuotias,¹⁴ ja mies jonkin verran vaimoa vanhempi.

Suomalaisten seurakuntien vihittyjen luetteloja selaava saa sen vaikutelman,

että suomalaiset solmivat avioliittoja vain keskenään. Havainto on melkein oikea. Pohjois-Amerikkaan päätyneet suomalaiset merimies löysi kuitenkin hämmästyttävän usein aviopuolison irlantilaisesta joukosta, ja on sanottu, että suomalaispiiankin haaveisiin kuului ”riijata airis-kentlemannia”.

Eri kansallisuuksiin kuuluvien välillä solmittujen avioliittojen yleisyydestä on vaikea saada tarkkaa tietoa. Vuonna 1920 Yhdysvalloissa tehty väestölaskenta kertoo kuitenkin jotakin. Sen mukaan Yhdysvalloissa oli tällöin 145 506 toisen polven siirtolaislasta, joiden vanhemmista ainakin toinen oli suomalainen: 10 931 oli sellaisia, joiden äiti oli suomalainen mutta isä kuului toiseen kansallisuuteen, 6 655 lapsen isä oli suomalainen ja äiti kuului toiseen kansallisuuteen. Jäljelle jäävät olivat niitä, joiden molemmat vanhemmat olivat suomalaisia. Näiden tietojen perusteella voi arvioida, että noin 90% avioliitoista solmittiin suomalaisten kesken ja että suomalaisnaiset turvautuivat miehiä hiukan useammin ”vieraaseen”.¹⁵ – Michiganin Houghton Countystä tehty selvitys antaa samanlaisen kuvan. Vuodelta 1917 olevien virallisten avioliittotilastojen mukaan tässä countyssä solmittiin 167 sellaista avioliittoa, joissa ainakin toisena osapuolena oli amerikansuomalainen. Näistä liitoista 141 oli solmittu suomalaisten kesken.¹⁶

Vuoden 1980 väestölaskennan perusteella tehty tutkimus osoittaa, että sekaavioliittojen määrä kasvoi siirtolaisilmion vanhetessa. Siitä kävi nimittäin ilmi, että laskennassa mukana olleista ennen vuotta 1910 Yhdysvalloissa syntyneistä ja itsensä jollakin tavalla suomalaisiksi lukeneista 88,0% oli sellaisia, joiden molemmat

Sirpa Valajärvi on tehnyt tutkimuksen amerikansuomalaisen siirtolaisnaisen elämänsästä. Siinä saatujen tulosten perusteella näyttää siltä, että vain kolme prosenttia suomalaisista siirtolaistyöistä ei solminut koskaan avioliittoa. Yli puolet solmi liiton jo ensimmäisen viiden vuoden aikana.

Siirtolaislehdissä olleiden naimailmoitusten ja nuorten palstojen perusteella hän on pyrkinyt myös selvittämään, millaisia avioliitto-odotuksia suomalaisella siirtolaistyöllä oli. Tämän lähdeaineiston valossa suomalainen siirtolaistyttö paheksui aviokumppania etsiessään maanmiestensä väkivaltaisuutta ja liiallista alkoholin käyttöä. Niinpä joku valitti vuonna 1912, ettei raitista suomalaismiestä löytänyt edes raittiushaalilta: *”Mennäis raittiushaalille! Tehtiin päätös ja mentiin siinä toivossa, että sieltä saadaan hellu ketsatuksi. Eikös mitä! Ne olivat kaikki raivoisaa; sai vaan olla hyvin varuissansa, ettei saanut Wilsonin whiskey pullolla päähänsä. Jokaisen taskussa helisi pullot, ja mentiin oven suojaan naukkuja ottamaan”*.

Mutta ongelmalliseksi suomalaistyttö koki ”vieraaseenkin menon” ja toivoi, että *”joskus tulen löytämään heimomme pojista jalon ja hyvä sydämisen ystävän, johon voisin luottaa ja rakastaa. Sille koittaisin kodin mitä kodikkaammaksi laittaa, että pysyisi rakkaus ja tasa-arvoisuus”*. – Valajärvi 1995.

vanhemmat olivat suomalaisia. Vuosina 1911–1920 syntyneistä tällaisia oli 82,5% ja 1920-luvulla syntyneistä 62,2%. Kolmena seuraavana vuosikymmenenä syntyneistä osuudet olivat 47,2%, 41,2% ja 35,5%. Vuoden 1960 jälkeen syntyneistä vain 18,1% oli sellaisia, joiden molemmat vanhemmat olivat suomalaisia. Ennen vuotta 1910 syntyneistä 7,4% oli sellaisia, joiden vanhemmista toinen oli Skandinaaviasta. Vähitellen tämän jälkeen kasvoi niiden osuus, joissa avioliiton toinen osapuoli oli syntyperältään joku muu kuin suomalainen tai skandinaavi.¹⁷ – Kanadassa seka-avioliittoja solmittiin suhteellisesti suurin piirtein yhtä paljon kuin Yhdysvalloissa.¹⁸

Alueelliset erot olisivat seka-avioliittoja solmittaessa olleet monestakin syystä luonnollisia, ja ilmeisesti alueellisia eroja olikin. Samoin on mahdollista, että 1800-luvun lopulla tilanne oli toinen kuin 1920-luvulla. Poikkeavuudesta otettakoon esimerkiksi 1800-luvun lopun Duluth, pohjalaisten amerikkalainen pääkaupunki.

Vuonna 1895 Duluthissa oli 176 avioparia, joissa ainakin toinen osapuoli oli suomalainen. Suurin piirtein joka neljäs avioliitto ei ollut puhtaasti suomalainen. Duluthissakin suomalaisnaiset solmivat seka-avioliittoja hiukan yleisemmin kuin miehet. Niistä 63,1% solmittiin joko ruotsalaisen tai norjalaisen kanssa.¹⁹

Duluthin poikkeavuus lienee yhdistettävissä siihen, että tässä kaupungissa oli varsin paljon Suomen ruotsinkieliseltä alueelta lähteneitä siirtolaisia. On hyvin todennäköistä, että he solmivat avioliittoja muiden kuin suomalaisten kanssa varsin paljon ja että tämä johtui nimenomaan kielestä, joka avasi suomenruotsalaisille ”skandinaaviset avioliittomarkkinat”.

Pappi vihki ainakin useimmat suomalaiset siirtolaisparit. Sen jälkeen vietettiin häitä, ja väitetään, että kun siirtolaisilmiö vielä oli nuori, niitä vietettiin usein kapakassa:

*”1880-luvun puolella oli yleisenä tapana, että häitä varten tilattiin huone kapakasta, mihin sitten siirryttiin heti vihkimisen jälkeen. Siellä hääväki asettui piiriin ja piirin kehästä miehet vuoronsa perään asettuivat piirin keskelle, sieppasivat sitten morsiamen sulhasen vierestä ja tanssivat hänen kanssaan. Tanssin jälkeen pidettiin hetkinen taukoa, jolloin kastettiin kurkkua kapakan antimilla ja juojat antoivat rahaa morsiamelle ja sulhaselle. Morsiamen väsyessä ja muutenkin aina välillä hääväki tanssi keskenään. Tällaiset häät saattoivat kestää päiväkaupalla ja nuori pari saattoi saada koon satoja dollareita.”*²⁰

Ei liene epäilystä siitä, etteikö suomalaisen siirtolaisyhteisön piirissä olisi joskus vietetty rahahäitä ja vielä kapakassakin, mutta kovin yleisiä tällaiset häät eivät missään tapauksessa olleet.

Vuosisatain vaihteen siirtolaishäistä kertoo lähinnä kaksi lähettä, valokuva ja kirje. Häistä otetuissa valokuvissa on yleensä hyvin vähän väkeä. Myös kirjeiden sisältö viittaa siihen, että siirtolaishäät olivat yleensä pienen piirin tapahtuma. Niinpä Hinnerjoelle vuonna 1903 tullessa kirjeessä todettiin, että *”tällä olivat kansa vime lauvantaina häät mutta ei sinne ollu käsgety kuin jotain nuoria.”*²¹

Muutamia vuosia myöhemmin löytyy seuraava kommentti: *”Kysyit, josko minä olin S.K. häissä, mutta ei hän mitään häitä pitänyt.”*²²

Amerikanlesken kirje

Vuosisatain vaihteessa oli hyvin yleistä, että perhe oli hajallaan, vaimo Suomessa, mies Amerikassa. Moni aviomiehen Suomeen paluuta odottanut amerikanleski lähetti silloin ikävää huokuvia kirjeitä, jotka kertoivat Pohjolan ihanasta luonnosta ja kuluneen kesän vuodentulosta. Hyvä esimerkki näistä on Merikarvialta vuonna 1888 lähetetty kirje.

”Kaivattava puolisoni O.H. Syksyn myrskyt ovat tulleet, saaronin ihanat kukkaiset ovat menneet levolle, ja syys-kesän synkkä taivas ennustaa aikain toiseksi muuttuvan. Kesän ihanuus, lintuisten sulolaulu ja koko pohjolan luonnon ihanus on syysunelmajan, ja talvi tekee tulojansa. ja nyt tällä illan hetkellä käännyn puoleesi sinua mieheni tervehtämään pienen kirjeen heikoilla sanoilla. Lintuinen laula oksalla. Hänellä on kumppani vieresään, jolle hän ilolaululla tyhjentää sydämensä, ja hauska onkin heidän seuransa, sillä toistensa hyvä olo täyttää heidän rintansa sanomattomalla ilolla. arvaas ystäväni, onko minulla ilo täydellinen, niinko noilla äskeisillä linnuilla. ei suinkaan. tämän tekee se, että olet ystäväni kaukana Armailta Koti-seuduiltasi synnyinmaastasi. ei tuntia, ei hetkeä kulu minulta muistamatta sinua mieheni. Oi jos lintuisena voisin ja kyhkyisenä pienenä tulosen siivillä yli aaltojen luoksesi lennellä. Mutta matka on pitkä välillämme ja

aallot suuret, avara meri ja monta estettä meidät eroittavat. ja merkiten, että Luoja onnesta olen nauttinu terveyttä ja hyvinvoinnista, jota Sinullekin aina toivotan sielä merien takana oleva ystäväni sielä sinun uudessa kotimaasasi. Kirjeesi sain ilomielin vastaanottaa 18 sisällä olevaa kuuta, josta mainitsen kiitoksia tuhansin kerroin. ja kysyit vuoden tuloja. rukiita sain puolen kolmatta tynnyriä ja ohria kahten tynnyrin, mutta halla pani ohrat, että täytyy laittaa utta siementä. Kauroja tuli tynnyrin verran. ei niitä ollut paljon kylvöskän, ja perunoita tuli ja kovin vähän, kun oli niin kova kuivuus. sinä kysyit, jos on rahan puute, mutta en minä puutu mitään, minulla on vielä rahaa, ja minulla on Wähänen sika mettumarin edellä otettu. minä tapan sen jouluks ja myyn lihaa, että saan raha joulutarpeisiin, ja minulla 1 vähänen tiinullinen kaloja ... verkot oli Kolme yötä pyynnös ja saivat stormii, enkä tohtinu enää panna.”

– Turun yliopisto,
Yleisen historian kokoelmat.

Ja joku muisteli häitä seuraavasti: *”Niinhän sitä minäkin otin ja tein että me- nin naimisiin parisen viikkoa sitten. 24.9.1914. Tämä on se päivä kun me vih- kastin, kyllä se oli niin pieni temppu ettei siinä tuskin viitsinyt 5 minuuttia. Rauhan tuomarin työnä vaan kävästiin, ei ollut mitään suuria juhlallisuuksia kun se vih- kaseminen tapahtui. Ja nyt sitä on minul- lakin oma koti”*.²³

Avoliitto

Avoliiton solminen kuului useimpien suomalaissiirtolaisten elämänkaareen. 1900-luvun alkupuolen amerikansuoma- laisten yhteisöjen piiristä löydämme kui- tenkin myös avoliiton. Eniten niitä lienee ollut vasemmistolaisten piirissä.

1910-luvulta lähtien Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisista vasemmistoleh- distä löytyy ilmoituksia, joissa kerrotaan, että kaksi suomalaista on ”yhtynyt elä- män tovereiksi” ja että toverien liittoa si- toi ”yhteinen suostumus, eikä musta kaa- puinen pappi”.²⁴ Kanadassa tällainen rat- kaisu oli usein ”välttämätön”, koska sivi- liavioliitto ei Kanadassa ollut mahdolli- nen ja koska osa vasemmistoradikaaleista halusi ehdottomasti torjua kirkon kaikesta elämäänsä liittyvästä. Kanadansuomalai- set solmivat avoliittoja jo aivan 1900-lu- vun alussakin, mutta yleisimpiä ne luulta- vasti olivat 1920-luvulla.

Kaikki avoliitot eivät syntyneet siksi, että sosialistinen liike taisteli uskontoa vastaan. Osa niistä solmittiin epäilemättä siksi, että toinen avopuolisoista – useim- miten mies – oli solminut jo Suomessa avoliiton ja jättänyt perheensä Suomeen. Osa avoliiton solmineista oli siten saman-

aikaisesti sekä avioliitossa että avoliitos- sa. Niinpä kun Timminsissä vuonna 1928 tapahtui kaivosonnettomuus, jossa kuoli 8 suomalaista miestä, oli näistä viisi elänyt avoliitossa, ja näistä viidestä taas kolmella oli ollut vaimo myös Suomessa!²⁵

On mahdotonta sanoa, paljonko avo- liittoja solmittiin – Kanadassa ilmeisesti paljon, mutta Yhdysvalloissa vain har- voin, koska siellä myös siviiliavioliiton solmiminen oli mahdollista. Joka tapauk- sessa avoliittoja solmittiin ainakin sen verran, että ”kirkkosuomalaiset” saivat joskus aiheen närkästymiseen. Vuonna 1920 New Yorkin Uutiset jopa väitti, että kanadansuomalaisten sosialistien keskuu- dessa avoliittoja oli ollut niin paljon, että ”viime sodan aikana” sosialistit olivat lail- listaneet näitä pitämällä ”oikein suuria joukkohäitä”, joissa vihittiin samalla ker- taa kymmeniä pareja.²⁶

Kirkkosuomalaisten ja oikeistolaisien näkökulmasta ”miehen ja naisen välinen leivän yhdessä syöminen ei ole ainoas- taan näiden ihmisten kahdenkeskinen asia, vaan se on yhteiskunnallinen kysy- mys”. Varottaakseen suomalaisia New Yorkin Uutiset kertoi Massachusettissa yhdessä eläneiden Hilma Hakalan ja Da- vid Salon avoliitosta, jonka lehti sanoi johtaneen siihen, että kumppanukset tuo- mittiin laittomasta yhdessä elämisestä neljäksi kuukaudeksi vankeuteen.²⁷

On mahdotonta sanoa, kuinka kestäviä vasemmistoradikaalien avoliitot olivat. Osa hajosi varmasti, mikä saattoi aiheut- taan hyvinkin hankalan tilanteen. Avoliit- tossa syntyneet lapset olivat nimittäin lii- ton kariuduttua aviottomia lapsia, joista vastuu kuului käytännössä ehkä vain äidil- le. Ja jos isä kuoli esimerkiksi kaivoson- nettomuudessa, ei kaivosyhtiö välttämättä

maksanut avopuolisolle ja tämän lapsille niitä korvauksia, joita avioliitossa olleen onnettomuuden uhrin omaiset saivat.

Osa avoliitoista päätyi epäilemättä yhteiskunnan hyväksymään avioliittoon.

Avoliitto ei siirtolaisen elämässä kuulunut vanhan maan perinteeseen – se syntyi ”siirtolaistilanteessa”, jossa ideologiset arvot ja Kanadan avioliittolainsäädäntö törmäsivät toisiinsa. Suomalainen vasemmistolainen oli tässä tilanteessa valmis uhmaamaan sekä suomalaisia pappeja että Kanadan viranomaisia. Yhteistä leipää syödessään avoliiton solmineet tuskin olivat sen onnellisempia tai onnettomampia kuin avioliiton solmineet. Ongelmia tuli ehkä vasta sitten, jos avoliitto syystä tai toisesta hajosi.

Vapaan rakkauden oppi

Miehen ja naisen ”luvaton” yhdessä eläminen oli kirkkosuomalaisten kauhistus, ja Kanadassa todennäköisesti varsin yleinen, mutta Yhdysvalloissa melko harvoin esiintynyt ilmiö. Kirkkosuomalaisten toinen kauhistus oli ”vapaan rakkauden oppi”, josta syytettiin sosialisteja ja ennen kaikkea Matti Kurikkaa.

”Vapaan rakkauden oppi” oli käytännön kysymys vain Brittiläiseen Kolumbiaan 1900-luvun alussa perustetussa Sointulaksi kutsutussa utopiasiirotokunnassa.²⁸ Joidenkin mielestä Sointulassa ei olisi saanut olla naisia lainkaan. Toisten mukaan naisten tulo yhteisöön olisi ollut paikallaan vasta sitten, kun uusi yhteiskuntamalli jo oli toteutunut. A.B. Mäkelä, Sointulan ”kakkosmies”, oli sitä mieltä, että ”ei olisi pitänyt päästää käärmettä paratiisiin. Ei ainoatakaan naista saarel-

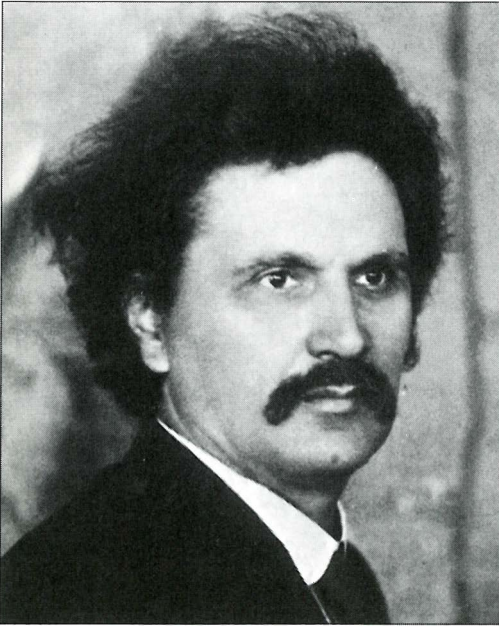
le, ennen kuin vasta vuosien kuluttua, jolloin paikat olisivat olleet paremmassa kunnossa”.²⁹

Kurikka oli feminismien esitaistelija ja samaan aikaan melkoinen ”sekoilija”. Hän katsoi, että avioliitto kirkon vaatimassa muodossa oli itse asiassa raiskaus-sopimus. Tilalle oli saatava jonkinlainen tasapainoisempi yhdyselämän muoto. Aika-lehdessä Kurikka kirjoitti kesäkuussa 1904, että nainen olisi ”kyllä oikeutettu asumaan yhdessä parhaan mies-toverinsa kanssa, mutta ei kernaasti rakastajansa kanssa”. A.B. Mäkelä kommentoi tätä toteamalla, että ”Kurikan mukaan avioliittot olisi järjestettävä sellaisiksi kolmisoinnuiksi, että naisella olisi kaksi miestä: toinen henkistä ja taloudellista yhdyselämää viettävä – ja toinen siitossonni. Oman paikkansa Kurikka suunnittelei vuoroin toiseksi, vuoroin toiseksi”. Mäkelä valitti myös, että saarelle alkoi tulla ”miehiltä karanneita vaimoja ja perheensä jättäneitä miehiä uusi naassikka mukanaan”.³⁰

Avioliittoteoriaansa Kurikka kytki myös rotuhygieniaan. Hänen mielestään tulevaisuuden Sointulassa sukua tuli jatkaa vain niiden, jotka olivat henkisesti ja fyysisesti yhteisön parhaimmista. Näin Sointulaan kasvaisi korkeatasoisia yksilöitä, jotka kykenisivät jopa ihmiskunnan parantamiseen.³¹

Kurikan feminismi oli täynnä ristiriitoja. Toisaalta hän oli naisten puolustaja, toisaalta hänen sanotaan kuuluttaneen ”valloittavansa sen naaraan jonka halusi”, ja A.B. Mäkelä tuli siihen tulokseen, että Kurikan tarkoituksena oli ”särkeä jokainen avioliitto saarella”.³²

Kurikan valloituksista oli Malkosaa-rella (Malcolm Island) monenkinlaisia kä-

Matti Kurikka (1863–1915) oli suomalaisen työväenliikkeen johtaja ensin Suomessa, sitten Australiassa, Kanadassa ja lopuksi Yhdysvalloissa. Siirtolaiseksi hakeutuneiden suomalaisten joukossa hän oli henkilö, joka ihastutti ja vihastutti maanmiehiään kenties enemmän kuin kukaan toinen. – *Kalemaa 1978.*

sityksiä. Joka tapauksessa Malkosaaren profeetan julkaisemat kirjoitukset levisivät saarelta myös englanninkieliseen maailmaan, ja Sointula sai ilmeisesti melkoisen maineen ”vapaan rakkauden pesänä”.

Vapaan rakkauden ideologian merkitys jäi käytännössä jokseenkin vähäiseksi. Matti Kurikka ehkä särki sydämiä, ja toisestakin merkittävästä työväenliikkeen johtajasta, Martin Hendricksonista sanotaan, että tämä oli innoikas hameenhelmojen tutkija. Lähes kaikki suomalaiset vasemmistolaiset olivat mies–nais-suhteis-

saan kuitenkin yhtä konservatiivisia kuin kirkkosuomalaiset. Ja voidaan myös todeta, että ”vapaasta rakkaudesta” keskusteltiin vielä 1920-luvullakin, mutta se oli yleensä vain keskustelujen aihe – käytännön rakkaus oli paljon sovinnaisempaa.³³

Hääkellot soivat tiuhaan 1900-luvun ensi vuosikymmenien suomalaisilla siirtolaispaikkakunnilla niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin. Pohjois-Amerikan suomalaiset olivat tässä asiassa paljon onnellisemmassa asemassa kuin muille kaukomaille hakeutuneet suomalaiset. Australiassa ja Etelä-Afrikassa suomalainen siirtolaisjoukko koostui miltei pelkästään miehistä. Näissä maissa aviokumppanin löytäminen omaan kansalliseen ryhmään kuuluneiden keskuudesta oli siten miltei mahdotonta. Etelä-Amerikkaan päätyneet olivat hiukan paremmassa asemassa.

Avioero

Kun Johannes Bäck 1890-luvun puolivälissä keräsi suunnittelemansa väitöskirjan lähdeaineistoa, oli hän kiinnostunut myös suomalaissiirtolaisten avioliitoista ja aviorikoksista. Niinpä hän sisällytti valmistamaansa lomakkeeseen myös seuraavan kysymyksen: ”*Onko awiorikokseen siinä määrässä, että awioero olisi ollut seurauksena, kukaan meikäläisistä tehnyt itsensä syyppääksi? Onko tapauksia, että toinen tai toinen awiopuolisoista on jättänyt perheensä ja pötkinyt tiehensä teille tiety-mättömille?*”³⁴

Tietoja Bäck sai niukasti. Useimmissa väitöskirjan tekijälle palautetuissa lomakkeissa koko asiasta vaiettiin. Jossakin

niistä oli kuitenkin yksityiskohtainenkin vastaus. Montanan Beltistä hän sai seuraavan tiedon: ”*Perherettelöitä, joista käärijä ollut seurauksena 1. 1 nainen jättänyt miehensä, vaan tullut jonkun ajan päästä takasin. 1 kevytmielisyydessä elävä pariskunta*”.

Bäck sai myös tietää, että joku suomalaismies oli jättänyt perheensä vanhaan maahan ja nainut Amerikkaan tultuaan irlantilaisen. Lomakekokoelman perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista päätellä, kuinka yleisiä avioerot olivat. Seurakuntien asiakirjoista ne eivät liioin paljastu: papit kirjasivat kyllä luetteloihinsa tunnollisesti jäsentensä ja muittenkin vihkimisiä, mutta eivät olleet kiinnostuneita avioeroon päätyneistä.

Omien havaintojensa ja niukan lomakemateriaalin perusteella Bäck katsoi 1890-luvulla, että suomalaisten siirtolaisten avioerot olivat valitettavan yleisiä. Hänen mielestään osasyllinen oli Siirtolainen-lehti, joka julkaisi avioeroilmoituksia ja sai monen suomalaisen suhtautumaan avioliittoon välinpitämättömästi:

”*Aviorikokset ovat myöskin nopeasti lisääntymässä kansalaistemme keskuudessa, varsinkin sen jälkeen kuin nuot petolliset ilmoitukset Siirtolaisessa ovat tulleet tavallisiksi, että muka Yhdysvaltain j.n.e. Minä en voi käsittää – sen sanon nyt tässä sivumennen mitenkä te saatatte moisille ilmoituksille sijaa antaa. Ettekö voi arvata miten monta kevytmielistä tuo väärä luulo, että avioliitosta muka niin vähillä on vapaa, saattaa tuota samaa ”sporttia” harjoittamaan, joka muuten ehkä ei sitä tulisi tekemäänkään. – Paljon on avioero-ilmoituksia S:ssa ollut viimekin vuoden kuluessa, eikä ole epäilemistäkään, ettei kaikissa noissa tapauksissa*

*myöskin olisi ero tullut, ovatpa useat jo silloin tavallaan ”uusissa naimisissa” olleet kun ovat ilmoittaneet, mutta vähintäänkin 2 kertaa enempi on niitä, jotka eroavat ja menevät uusiin naimisiin ilmoittamatta siitä missään ja hakematta millään tavalla eroa entisestä. Näissäkin pienissä oloissa olen ainakin 6 sellaista tapausta tullut tietämään.”*³⁵

Bäck tunsi ”näissäkin pienissä oloissa” kuusi avioerotapausta. ”Pienet olot” oli ehkä Sand Couleen pikku kaupunki, ehkä useampiakin Montanan suomalaispaikkakuntia. Papin näkökulmasta tapauksia oli joka tapauksessa paljon. Esimerkiksi Bäckin paheksumista avioeroilmoituksista otettakoon Siirtolaisessa 15.1.1896 ollut ilmoitus:

”*Täten ilmoitan että ellei mieheni Antti Anderson eli Perälä Kauhawalta, Waasan l., anna minulle jotakin tietoa itsestään, niin minä olen Yhdysvaltain lain mukaan kolmen kuukauden kuluttua, lukien tästä päivästä, erotettu hänestä, sillä kun on jo lähes kymmenen kuukautta kun hän lähti luotani ja jätti minun kun tawaan linnun poikineni. Tammikuun 6 p. 1896. Maria Andersson eli Kiviniemi, Box 31, Enfield, N.H.*”

Bäckin protesteista oli se seuraus, että Siirtolainen otti avioeropalstalleen hänen toteamuksensa siitä, miten eron sai vain ”tuomarin protokollalla”,³⁶ ja lehti itse sisällytti lisäksi eroilmoitusten yhteyteen huomautuksen, jonka mukaan ilmoituksen tarkoitus oli vain ”saattaa asia asianosaisten ja yleisön tietoon”.³⁷ Varsinaiset eroilmoitukset loppuivat – tilalle tulivat avioerouhkaukset. On kuitenkin hyvin todennäköistä, että uhkaukset kertovat avioeroista yhtä hyvin kuin ”varsinaiset avioeroilmoituksetkin”.

Monessa tapauksessa miehen Amerikkaan lähtö oli "käytännön avioeron" alku, joskus harkittu, joskus ei. Merikarvialaisen Oskarin ja Josefiinan tarina on tästä hyvä esimerkki. Oskari lähti Amerikkaan vuonna 1887 ja oleskeli aluksi Michiganissa. Jo vuonna 1889 hän asui kuitenkin Brittiläisessä Kolumbiassa, josta oheinen lämpöä ja rakkautta huokuva kirje on lähetetty. Muutamia vuosia myöhemmin Oskari paheksui kuitenkin jo vaimonsa ja tämän sukulaisten juoruja ja huokaisi, että "voi kuinka onnellisia miehiä ne onkaan jotka saa iloita vaimonsa jalomielisyydestä ja taitavuudesta joita saan Tääläki katsella. vaan on niitäki täälä joitakin jotka täytyneet Lähtee samaten kuin minunki maan pakolaisuuteen vaan se on usein nähty ja kuultu Että Jos on vaimo viisas ja taitava niinhän taita Jalosta miehensä mielen. ja jos me luomme Silmäyksiä muinoiniin Aikoin niin saamme huomata kuinka Kavalala oli Eva joka tahras koko mailman Että Lankes Syntiin. niin toivon että Sinäki ottaisit tämän huomios ja muistelet kaikki sinun mutinas kuin minä hiukanki selkänin käännin". – Pian tämän jälkeen Josefiina sai Oskarin ystävältä kirjeen, joka kertoi Oskarin kuolleen keuhkotautiin. – Turun yliopisto, Yleinen historia.

Vuosisatain vaihteen Siirtolaisen numeroista on säilynyt vain pieni osa, joten avioeroilmoitusten ja -uhkausten systemaattinen kartoitus ei niiden avulla ole mahdollista. Säilynyt aineisto osoittaa kuitenkin, että jonakin vuonna näitä ilmoituksia oli parisenkymmentäkin ja että avioeron taustat olivat hyvinkin monenlaisia. Niinpä ilmoituksista löytyy mm. mies, joka haluaa eron Suomeen jääneestä

vaimostaan, koska tämä oli "minun 4 vuoden 10 1/2 kuukauden poissaolo ajallani elänyt irstaista awioelämää ja synnyttänyt lapsen".³⁸ Ja löytyy joukosta myös avioeroa havitteleva Suomeen jäänyt nainen, joka ei ollut saanut kolmeen vuoteen tietoja Amerikkaan menneestä miehestään.³⁹ Yleisimpiä olivat kuitenkin ilmoitukset, joissa avioeron molemmat osapuolet asuivat Pohjois-Amerikassa ja

Avioeroilmoituffia.

Avioeroilmoitukse' kerran ju'kaistuna 50 s., jokaiselta seuraavalta kerralta 25 senttiä.

☞ Kosta mieheni Nuuri Alexander Alatalo, Sodaanhlästä, Peikosen niemeltä, Dulun läänistä, ei ole kolmeen vuoteen antanut minulle mitään tietoa elämästään Amerikassa ja eikä ole sen ajan sisään lähettänyt kun 5 dollaria rahaa, ja koska hän kuuluu minneen uusien laimisiin sieli, niin pidän itieni hänstä laillisesti erotettuna, jos hän ei ilmoita itsään 3:men kuukauden kjaällä tästä päivästä luten. Sculut. 28 p. 1895. **Hilda Karolina Alatalo, Kemijärvi, Finland Europe.**

Amerikanleski oli siirtolaisvuosikymmenien aikana Pohjanmaalla joka kylän ilmiö. Tuhannet ja taas tuhannet miehet lähtivät Amerikkaan ja jättivät vaimon lapsineen Suomeen. Useimmiten leskeys oli tilapäistä. Leskeydestä tuli hankala ongelma, kun mies ”unohti” perheensä tai sattui kuolemaan. Jos amerikanleski tässä tilanteessa halusi uuteen avioliittoon, saattoi sen solmiminen olla hankalaa: avioeron saaminen Amerikkaan kadonneesta saattoi asiakirjojen puuttuessa olla vaikeata. Paikoin Suomeen hylätyt amerikanlesket olivat kunnille taloudellinen ongelma. 1900-luvun alussa väitettiin, että ”waiwaisapua nauttiwista” oli 20–25% amerikanleskiä ja näiden perheitä. – Hilda Karolina Alatalo Kemijärveltä halusi vuonna 1895 avioeron Amerikkaan kadonneesta miehestään. – *Siirtolainen* 8.1.1896.

joissa mies oli häipynyt mitään ilmoittamatta omille teilleen.

Siirtolaisen 1890-luvulla luoma tapa julkaista avioeroilmoituksia levisi 1900-luvulla moneen muuhunkin amerikan- ja kanadansuomalaiseen lehteen. Avioerojapalsta löytyy 1920-luvulla esimerkiksi Työmies-lehdestä⁴⁰ ja Vapaudesta. Etenkin Vapaudessa oli tähän aikaan usein ilmoituksia, joissa avio- tai avopuolisot il-

moittavat, että ”*olemme yksimielisesti päättäneet että meidän yhteiselämämme on virallisesti purettu sen jälkeen kun tämä ilmoitus on ollut Vapaudessa*”.⁴¹

Siirtolaispapeille avioero oli kauhistus, mutta ainakin Kanadassa oli sellaisia suomalaisia oikeistolaisia, jotka olisivat halunneet jo 1910-luvulla väljentää maan avioerolainsäädäntöä ja jotka siis halusivat ymmärtää avioeroa hakevia.

Työväenliike suhtautui avioeroon luultavasti paljon vapaamielisemmin kuin kirkko. Kymmeniä vuosia työväenliikkeessä mukana ollut Elis Sulkanen muisteli 1950-luvun alussa asiaa seuraavasti:

”... Meistä tuntui kuin eläisimme vain nuoruutemme ajan, ja perhesiteet, vaikka rakastuttiin ja mentiin naimisiin, tuntuivat pelottavilta ja kahlehtivilta. Suurempaa perheellisää koetettiin, kaikin mokomin karttaa, sillä sehän sitoi äidin ja isän kehdon ääreen ja laajensi vastuuvollisuutta yli sen, mitä arveltiin voitavan kestää. Laajempien perheellisyysuusioiden huoltoon ei ollut aikaa, koska se tarvittiin tärkeämpään – maailmanparannuspuuhiin. Sitäpaitsi vapaus, joka kajasti niin erinomaiselta, tuntui antavan luvan epäsovinnaisenkin suhteiden ylläpitämiseen ja meidän agitaattoreitamme joskus syytettiin, samalla tavalla kuin entisaikojen pappejakin, luvattomasta hameiden helmoissa kiikkumisesta. Ikäänkuin oman tunnon varottavana äänenä joskus puhujalavalta laukaistiin teräviä huomautuksia siitä, kuinka aineellisen vaurastumisen johdosta jäsenemme ovat antaneet palttua aatteellisille harrastuksille, järjestävät juopottelukekkereitä – mitkä ensimmäisen maailmansodan jälkeen tulivat erikoisesti käytäntöön – ”kilpailevat uusilla, aina muhkeammilla autoilla” ja ”vaihtavat akkoja” ”⁴²

Avioero oli ilmeisesti amerikansuomalaisen siirtolaisyhteisön piirissä paljon yleisempi kuin 1900-luvun alkupuolen Suomessa. Kanadassa suomalaisperheiden avioerot olivat harvinaisia, purkautuneita avoliittoja saattoi sen sijaan olla paljonkin. Aivan varmasti suurin osa siirtolaisavioliitoista kesti kuitenkin ne paineet, joita uusi kotimaa rakensi.⁴³

Ilotalojen asiakkaat

Jos 70–100 vuotta sitten tapahtuneiden avioerojen tutkiminen on työlästä, on suomalaissiirtolaisten ja ilotalojen asiakkassuhteen tutkiminen vielä vaikeampaa. Yhtä varmasti kuin voimme sanoa, että suomalaisyhteisö koki avioeroja, voimme myös todeta, että suomalaiset kuuluivat muiden siirtolaisten tapaan ilotalojen käyttäjiin ja että suomalaisista siirtolaisnaisista löytyi joukko prostituoituja. Ja jos on toivotonta laskea avioerojen määrää, niin vielä toivottomampaa on laskea, kuinka paljon suomalaismiehet vierailivat ”porttoloissa” ja kuinka moni suomalaisnainen ryhtyi ”portoksi”.⁴⁴

Beltin pienessä kaivoskaupungissa Montanassa sanottiin 1890-luvun puolivälissä olleen 1500 asukasta ja 33 kapakkaa peliluolineen. Belt oli asukasmäärältään pieni, mutta suomalaispappi oli sitä mieltä, että ”kyllä se asuu perkele pikkupaikeissa yhtä toimekkaasti viettelyään harjoitellen kuin suurissakin”, ja todisteeksi tästä hän kertoi, että Beltissä oli ”juuri työmiesten asuntojen takana oikein suuri kylä porttoloita”. Toisessa Montanan pikkukaupungissa, Sand Couleessa, ei ollut porttoloita, mutta ”siinä suhteessa on asiat niin viisaasti täällä järjestetty, että aina maksupäivän ajaksi tänne tulee noita ilolintuja lähellä olevasta Great Fallsista, pystyttävät telttansa juuri Suomalaisten ’kaupunginosan’, ’pussin perän’ päähän ja niin saavat miltei poikkeuksetta ’kuntinsakin’ meikäläisistä”.⁴⁵

On paikallaan kysyä, liioitteliko suomalaispappi, kun hän väitti, että Sand Couleen ilolinnut saivat melkein poikkeuksetta ”kuntinsakin” suomalaisista. Asiasta kirjoittaneella papilla oli nimittäin

Haureellinen nainen.

Vuonna 1906 "Opas terveyteen" kertoi amerikansuomalaisille sanoin ja kuvin, millainen oli "haureellinen nainen". – *Opas terveyteen.*

ystävälleen kirjoittaessaan halua puhua maanmiehistään synkissä väreissä. Toisaalta on muistettava, että hän tunsu erittäin hyvin aikansa suomalaiset siirtolaiset.

Ahjo-lehdestä löydämme kuvauksen 1900-luvun alkupuolen suomalaisista metsätyömiehistä, jotka hakevat iloja prostituoitujen maailmasta:

"Ja pian on kaikki valmiina. Kapakoihin on tuotu suuria määriä lisää väkijuomia ja porttoloihin enemmän tyttöjä ... Ja me tulemme, janoisina ja himoisina, täyttäen kapakat, porttolat, parturituvat ja haisevat yömajat ... porttolassa meidät,

*metsäläiset, otetaan vastaan kuin prinsit! – Meille hymyillään joka sopesta ja meille tarjotaan talon parasta ... Onhan meillä rahaa – muutaman kymmen – ja me maksamme korkeimman taksan mukaan ja olemme niin perin yksinkertaisia ... Siellä me elämme kuin turkkilainen pasha haaremissaan. Siellä nautimme hymystä, hyväilystä ja muusta ... Siellä me sammutamme väärentämättömän rakkausviettimme väärennetyillä keinoin. Siellä me ostamme naista, sen hepeneitä, hyväilyjä, naurua ja hymyäkin ... Koko maailma tuntuu meille hymyilevän – ilotyön silmistä."*⁴⁶

Suomalaisia metsätyömiehiä näin kuvannut Poutavaara tunsu hänkin maanmiehensä. Tähänkin kuvaukseen saattaa silti sisältyä paljon liioittelua. Olihan Poutavaaralla metsätyömiehistä kirjoittaessaan "taiteilijan vapaus".

On mahdollista laskea, kuinka ahkeria porttolan asiakkaita Bäckin kuvaamat kaivosmiehet ja Poutavaaran metsätyömiehet olivat, moniin muihin siirtolaisiin verrattuna ehkä hyvinkin vaatimattomia tai ahkeria. 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa laadittu Dillinghamin raportti kertoo joka tapauksessa, että tähän aikaan suomalaisia rangaistiin siveysrikkomuksista varsin harvoin ja että suomalainen "portto" oli Yhdysvalloissa todellinen harvinaisuus.⁴⁷

Amerikansuomalaisista kertovat lähteet antavat siis vain niukkoja viitteitä siitä, olivatko suomalainen kaivosmies ja metsätyömiehet ilotalojen perusasiakkaita. Prostituoituista löytyy tietoja vielä vähemmän. Niukat lähteet viittaavat näiden osalta lähinnä amerikansuomalaisten omistamiin kapakoihin, joista joskus saattoi löytyä alkoholisoituneita itseään myy-

via suomalaisnaisia. Kanadansuomalaisista tietoja on huomattavasti enemmän.

Prostituoituja käyttäneet kanadansuomalaiset miehet olivat epäilemättä kaivos- ja metsätyömiehiä kuten rajan toisellakin puolella. Itseään myyneiden suomalaisnaisten joukossa oli niitä, jotka harjoittivat ammattiaan kapakan kammarissa ja joille alkoholi oli ongelma. Joukossa oli kuitenkin myös itsenäisiä ”yrittäjiä”, joilla oli viihtyisä siisti koti ja jotka itse olivat huolitellusti puettuja. Ainakin osa heistä oli saanut Suomessa ”tavalliseen siirtolaiseen” verrattuna melko paljon koulutusta ja ”hyvän kasvatuksen”. Muista Kanadan prostituoiduista he erosivat huomattavasti äältään. Kun tyypillinen kanadalaisprosti-

tuoitu oli nimittäin 15–25-vuotias, oli kanadansuomalainen prostituoitu usein jo yli 30- tai jopa yli 40-vuotias.

On arveltu, että sopeutuminen siihen raakaan työhön, jota Kanadassa suomalaisnaisille oli tarjolla, ei kaikille onnistunut. Kovaa työtä pelänneet ajautuivat tällöin ammattiin, joka antoi hetkellisesti hyvät tulot ja joka ei ollut samalla tavalla raskasta kuin pyykin peseminen, siivoaminen tai farmilla raataminen.

Mitä kanadansuomalaiselle prostituoidulle tapahtui, kun hän tuli liian vanhaksi? Hyvin moni kuoli syfilikseen tai johonkin muuhun tarttuvaan tautiin. Joku onnekas solmi avioliiton ja eli sitten ”normaalia” elämää.⁴⁸

Siirtolaisperhe

16

■ Hääkellot soivat 1900-luvun alussa suomalaisille siirtolaisille tiuhaan. Juhlat päättyivät häyön iloihin, ja aikaan nähtiin myös sen seurauksia. Siirtolaisperheeseen syntyi lapsi ja joihinkin montakin. Millainen sitten oli tyypillinen siirtolaisperheen historia? Kuinka monta lasta perheeseen syntyi? Oliko farmarin perhe erilainen kuin kaivosmiehen tai suurkaupungin rakennustyömiehen perhe? Oliko lestadiolainen perhe erilainen kuin sosialistin perhe? Voidaanko siirtolaisyhteisössä nähdä merkkejä modernista perhepolitiikasta? Kaikkiin näihin kysymyksiin ei ole mahdollista vastata. Seurakuntien arkistot valaisevat kuitenkin monia perheeseen liittyneitä kysymyksiä. Otettakoon esimerkiksi Ashtabula Harbor Ohiota.

Ashtabula Harborin suomalaisessa seurakunnassa vuosisatain vaihteessa pidetyistä rippikoulun käyneiden luetteloista on todettavissa, miten yhteisön varttuneemmat lapset olivat aluksi Suomessa

Andrew Laurin perhekuva vuosisatain vaihteen Wisconsinista. Oikealla Laurin asunto, vasemmalla Oulun "farmikontrin" postikonttori. – *Amerikan Albumi*.

1920-luvun alussa esiteltiin "koti-suomalaisille" amerikansuomalaisen Heikki Hillin "onnelista perhettä", johon oli ehtinyt jo syntyä 23 lasta. Kuvaa otettaessa näistä 18 oli elossa, ja 17 saatiin kuvaan. – *Tervehdys Suomelle*.

syntyneitä. Vuonna 1898 ripille pääsi 15 lasta, joista vain kolme oli syntynyt Ashtabula Harborissa. Muut olivat Suomessa syntyneitä. Vuonna 1910 ripille päässeistä 50 lapsesta enää vain 16 oli syntynyt Suomessa.

Ashtabula Harborista tehdyt havainnot voitaneen yleistää hyvin monia suomalaispaikkakuntia koskeviksi, niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin. Toisin sanoen: vuosisadan vaihteessa tyypillinen suomalainen siirtolaisperhe oli vielä solminut avioliiton Suomessa ja perheeseen kuului sekä Suomessa että Pohjois-Amerikassa syntyneitä lapsia. Vähitellen perheet alkoivat kuitenkin muuttua sellaisiksi, joissa avioliitto oli solmittu uudessa kotimaassa ja joissa kaikki lapsetkin olivat syntyneet Pohjois-Amerikassa.

Lapsia

Vuosisatain vaihteen Ashtabula Harborissa suomalaiseen perheeseen syntyi keskimäärin neljä lasta, jollakin toisella alueella kenties paljon enemmän, jollakin toisella taas vähemmän. Perheiden koko vaihteli Ashtabula Harborissakin huomattavasti. Eniten tässä kaupungissa oli perheitä, joihin syntyi vain 1–2 lasta, mutta löytyi sieltä myös sellaisia suurperheitä, joita siunattiin yli 10 lapsella. 1900-luvun alun perheistä kolmasosa oli sellaisia, joissa oli sekä Suomessa että Pohjois-Amerikassa syntyneitä lapsia. Jo 1910-luvulla näiden perheiden osuus oli huomattavasti pienempi.¹

Näyttää siltä, että 1910- ja 1920-luvulla Ashtabula Harborissa perustettuihin perheisiin syntyi huomattavasti vähemmän lapsia kuin niihin siirtolaisperheisiin,

Vuosina 1966–67 Yhdysvalloissa haastateltiin 158 Yhdysvaltoihin ja Kanadaan 1900-luvun alussa tullutta siirtolaista. Nämä onnistuivat ensimmäisen asuntonsa hankkimisessa seuraavasti:

1900–04	–
1905–09	7
1910–14	13
1915–19	37
1920–24	32
1925–29	13
1930–34	13
1935–39	4
1940–44	2
1945–49	3
1950–54	1
1955–59	1
1960–64	–
1965–67	–
Ei koskaan	18
Haastateltava ei muistanut vuotta	12
Tietoa ei saatu muuten	2

jotka oli perustettu jo ennen Amerikkaan tuloa tai jotka perustettiin jo vuosisatain vaihteen Amerikassa. Tämä lienee osittain johtunut siitä, että ainakin työväenliikkeen perheihanteeseen sisältyi vain pieni määrä lapsia ja että viimeistään 1910-luvulla tämän ihanteen omaksuneilla oli jo tarjolla kirjallista ehkäisyneuvontaa, jota sovellettiin tehokkaasti. Kerrotaan myös ”täällä kierrelleestä tohtori Tannerista”, joka jakoi 1900-luvun alussa tietoja ”sukupuolikysymyksistä” ja jonka neuvoja yritettiin seuraila.²

Tohtori A.F. Tanner oli yksi amerikansuomalaisen työväenliikkeen uranuurtajista. Hän oli myös amerikansuomalaisten arvostama ehkäisyneuvoja, joka lienee vaikuttanut maanmiestensä perhepolitiikkaan enemmän kuin kukaan toinen. Niinpä Työmieheissä oli 17.8.1924 ilmoitus, jolla Mrs. Saimi Lumme kaupitteli *"Dr. A.F. Tannerin hyväksymiä puhdistusvälineitä"* ja lupasi myös, että *"häneltä saamieni monivuotisten neuvojen perusteella voin antaa ohjeita sukupuoliasi-oissa"*. – 50. vuoden varrelta.

Ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä suomalaisen siirtolaisen perheihanteeseen mahtui vain 1–2 lasta. Monestakin lähteestä on todettavissa, että ihanne hyvin usein myös toteutui. Aina-kin jonkinlaisia ehkäisyohjeita löytyi seuraavista amerikansuomalaisten itse julkaisemista oppaista: "Amerikan Suomalaisten kotilääkäri", "Avioliitto ja siintelo", "Lapsikysymys ja ehkäisyoppi", "Sukupuoliyhteys taidenautinnoksi" ja "Onnellinen avioelämä".

"Tohtori A.F. Tanner" kaupitteli 1920-luvun alussa *"Onnellinen Avioelämä"* -nimistä kirjasta, jonka takakannesta käy ilmi, että vastaavanlaista kirjallisuutta oli kaupan todella paljon.

TEKIJÄLTÄ ON ILMESTYNYT:

Sosiaalismi	10c.
Kulutajat, teillä on valta .	15c.
Avioliitto ja Siveellisyysskysymys .	25c.
Sukupuoliyhteys taldenautinnoksi	25c.
Lapsikysymyksiä	30c.
Sukupuolielämää	25c.
Avioelämän uudistus	35c.
Yhlynnällinen hellintä	65c.
Onnellinen avioelämä	75c.
Leipää omassa tuvassa	25c.
Löydetty paratiisi	25c.
Anni ja Onni, I osa,	50c.
" " " II "	25c.
" " " III "	25c.
Elämisopin aakkoela .	25c.
Uusi elämistapa .	25c.
Ihannainen .	25c.
Elämän pitentämisestä	25c.
Matka maailmojen avaruuteen .	5c.
Ihanne-elämä	15c.

Saatavana suomalaisilta kirjakaupoilta Amerikassa ynnä tekijältä, osoitteella:

Dr. A. F. Tanner,

4014—8th Ave., Brooklyn, N. Y.

Care of Watch Store.

ASIAMIEHIÄ OTETAAN, HYVÄ PALKKIO!

Tietomme Kanadasta ovat hyvin niukoja. Näyttää kuitenkin siltä, että joillakin Kanadan alueilla suomalainen nainen solmi avioliiton varsin iäkkäänä, hallitsi ehkäisyn, oli valmis turvautumaan aborttiin ja synnytti hyvin vähän lapsia. Preeria-maakunnissa suurperheet olivat kuitenkin yleisiä.³ Perhesuunnittelijana kanadan-suomalainen nainen oli paljon itsenäisempi ja määrätietoisempi kuin hänen muista Euroopan maista tulleet sisarensa. Suomeen hän saattoi kirjoittaa, että *”tämän maan tapa on ettei laiteta [lapsia] kun yksi ja kaksi”*, tai vihjaista, että ehkäisy kyllä hallittiin: *”en olekkaa perustanu itselleni laittaa [lasta]... turha on viattomia lapsia kärsimään laittaa senki voi kerta pistää vastaan ... jos olisin suomes menny naimisiin niin ehkä olis tupa täynnä lapsia”*.⁴

1930-luvun alussa suurin osa Pohjois-Amerikan suomalaisista perheistä oli jo siinä vaiheessa, että lapset olivat aikuisia tai juuri tulossa aikuisiksi. Tyypillinen perhe oli nyt hyvin pieni: siihen kuului usein vain mies ja vaimo, ja jos lapsia oli, niitä oli vain yksi. Vuosikymmenen lopulla perheeseen kuuluivat yleensä enää vain mies ja vaimo – lapset olivat jo ”lentäneet maailmalle” – ja tämä ”asetelma” kesti sitten useimmiten siihen asti, kunnes kuolema erotti puoliset toisistaan.

Oma ”haussi”

Häiiloja seurasivat arki ja arjen ongelmat. Työ oli perheen ongelmista keskeisimpiä, mutta koska sitä on käsitelty jo aikaisemmin, ei työhön liittyviin kysymyksiin puututa tässä laajemmin. Asunnon hankkiminen oli toinen arkinen on-

gelma, ei välttämättä kovin vaikea. Suuri osa suomalaisista siirtolaisista tuli aluksi kaivospaikkakunnille, joissa oli tarjolla erilaisia ”poortitaloja”. Niistä kaivosmies vuokrasi vuoteen, sai myös ruoan, ja piika tai emäntä pesi vielä säännöllisesti vaatteetkin. Metsäkämpille hakeutuneet taas saivat asunnon – yleensä hyvin vaatimattoman – työnantajaltaan. Myös piika sai asunnon työnantajaltaan.

”Poortitaloja” oli paljon, pieniä ja suuria, ja useimpia niistä täyttivät yksinäiset kaivosmiehet. ”Poortitaloja” perustettiin jo 1800-luvun lopulla, ensimmäiset ehkä jopa 1870-luvulla. Hiukan myöhemmin syntyi myös ”poikataloja”, jonkinlaisia osuustaloja, joista kaivosmiehet saattoivat ostaa itselleen asumisoikeuden. Jotkut niistä olivat hyvin suuriakin, ja muutamat toimivat vielä toisen maailmansodan jälkeisenä aikakin.

Tyypillinen vasta avioliiton solminut suomalainen siirtolaisperhe oli köyhä. Oman asunnon hankkiminen oli aluksi vain haave. Oli turvaututtava vuokra-asuntoon, joka kaivoskaupungeissa saatiin usein kaivosyhtiöltä, jolla oli ”lukeesinsa” kaivosmiehiä ja näitten perheitä varten. Nykypäivän näkökulmasta katsoen se oli synkkä asuinpaikka, mutta vasta avioliiton solmineiden näkökulmasta ”lukeesilla” asuminen tuntui varmaan hyvältä ratkaisulta.

Vaikka suuri osa suomalaisista siirtolaisista olikin lähtöisin torpista eli vuokratiloilta ja hyvin vaatimattomista mäkityvistä, oli kaupungissa sijainnut vuokra-asunto kuitenkin useimmille vieras asia. Siirtolaisen haaveisiin kuuluikin oman asunnon hankkiminen. Monella se liittyi farmin hankintaan, mutta vielä useimmat pyrkivät saamaan oman asunnon

kaupungista. Tässä onnistuttiin varsin hyvin. Niinpä 1960-luvulla tehdyn haastattelututkimuksen mukaan lähes kaikki ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä tulleet siirtolaiset onnistuivat ennen pitkää hankkimaan itselleen ainakin vaatimattoman asunnon.⁵

Tyypillinen suomalaisen omistama talo kuului Finntowniin, oli yksi sen kymmenistä tai jopa sadoista vierekkäin olevista suomalaistaloista. Ehkä joka neljäs tai viides suomalaisen omistama talo sijaitti maaseudulla.

Jos talo oli kaupungissa, ei se poikennut millään tavalla kaupunginosan muista taloista. Suurkaupungissa kuten Chicagossa se oli sijoitettu niin pienelle tontille, että sieltä astuttiin suoraan kadulle ja että sen päädyt olivat lähes kiinni naapuritalojen päädyissä. Puutarhaa ei ollut. Pikku-kaupungeissa rakennettiin yleensä väljemmin.

Talossa oli tietenkin jonkinlainen ”ronttiruuma”, ”kitsi” ja ainakin yksi ”petiruuma”, mutta saattoi se olla paljon suurempikin. Niinpä Brooklynin Finntownissa 1930-luvulla kaupitellut talot ja huoneistot olivat yleensä 3–6 huoneen yksiköjä. Vuokrattavana oli sen sijaan yleensä pieniä huoneistoja. Yleistä oli, että vuokralle tarjottiin huonetta, jonka yhteydessä oli mahdollista keittää ruokaa.⁶

Alinta asumisen tasoa edustivat ”hoopot” eli kulkurit. 1800-luvun lopulla ja vielä 1930-luvullakin vaihtelevan suuruinen osa suomalaisista oli kulkureita, jotka asuivat maantiellä ja ”jungeleissa”. ”Jungelit” olivat kulkureitten leirejä, joissa saattoi olla jonkinlaisia teltan tapaisia suojarakennelmia ja yhteinen nuotio, jon-

ka ääressä kulkurit lämmittelivät ja laittoivat itselleen ruokaa.

Lapsen kuolema

Vuosisatain vaihteessa lapsen sairastuminen ja kuolema olivat siirtolaisperheelle vakavia ongelmia. Tämä käy hyvin ilmi sanomalehtien kuolinilmoituksista, suomalaisseurakuntien jäsenluetteloista ja vielä paremmin haudattujen luetteloista, sillä papin toimittama kaste, vihkiminen ja haudaus olivat palveluja, joihin turvautuivat seurakuntiin kuulumattomatkin. Otettakoon jälleen esimerkiksi Ashtabula Harbor, jossa 1900-luvun alussa oli sellaisia vuosia, että suomalaisyhteisön hautajaisista kolme neljästä oli lasten hautajaisia. Niinpä kärjistetään vain hiukan, kun todetaan, että lapsi oli suomalaisessa siirtolaisyhteisössä eniten esillä silloin, kun hän oli omissa hautajaisissaan.

Vuosisatain vaihteen suomalaisessa siirtolaisyhteisössä lasten osuus kaikista kuolleista oli siis erittäin suuri. Lapsena kuolleitten joukossa taas pienten lasten osuus oli niin suuri, että alle yhden vuoden ikäiset muodostivat joinakin vuosina enemmän kuin puolet suomalaisyhteisön piirissä kuolleista. Lisäksi vuoden ja muutaman kuukauden ikäiset muodostivat vielä selvästi suuremman ryhmän kuin tätä vanhemmat lasten ikäluokat.⁷

Vuosisatain vaihteen suomalaisen siirtolaisyhteisön ikärakenne oli poikkeuksellinen. Pääosa yhteisön jäsenistä oli nimitäin 20–40 -vuotiaita eli siinä elämän vaiheessa, jolloin kuoleminen on epätodennäköisintä. Lasten suuri osuus kuolleista johtui siten osittain yhteisön poikkeuksellisesta ikärakenteesta, mutta myös siitä,

Lähtiessä haaveiltiin Amerikan "kultasantaisesta raitista", jonka päässä saattoi kuitenkin olla vain tällainen pikku mökki, jonka Helmi ja Klaus Ruotsalainen rakensivat ensimmäiseksi asunnokseen Michiganin Rockiin. – *Turun yliopisto, Yleinen historia.*

Jo 1800-luvun lopulla oli kuitenkin esimerkkejä myös siitä, että siirtolaisen unelma oli toteutunut. Kuvan suomalaistalo löytyi Astoriasta 1800-luvun lopulla. – *Järnefelt 1899.*

että siirtolaisperhe asui ympäristössä, jonka hygieniassa oli toivomisen varaa. Yhtenä syynä oli sekin, ettei siirtolainen pystynyt nopeasti muuttamaan elinympäristöään paremmaksi. On myös paikallaan muistaa, että hän oli useimmiten lähtenyt olosuhteista, joissa hygieniaan ei ollut kiinnitetty paljon huomiota. Ja jos joku kärsi huonosta hygieniasta, niin se oli nimenomaan pieni lapsi.

Pikkulapsi oli siis siirtolaisyhteisössä todella näkyvästi esillä – omissa hautajaisissaan! Esimerkiksi Ashtabula Harborissa joka viides vuosisadan vaihteessa syntynyt suomalaislapsi kuoli ennen aikuisikään tuloaan. Ensimmäisen ikävuotensa aikana kuolleita oli 16,1% kastettujen määrästä. Siirtolaislapsen elämän "vaarallisin aika" alkoi siis syntymästä ja sitä kesti suurin piirtein siihen asti, kunnes

1900-luvun alussa suurin osa manan majoille siirtyneistä amerikansuomalaisista oli lapsia. Yksi monista oli Edvin Haaviston pikkupoika, joka kuoli vuonna 1918 Indianassa (yllä). Edvin Haaviston arkun ääressä oltiin saman vuoden lopulla (alla). Kuolinilmoituksen mukaan Haaviston kohtalona oli "Espanjan tauti", raju influenssaepidemia, joka kaatoi ainakin satoja suomalaisia. – *Siirtolaisuusinstituutti*.

hän sivuutti yhden vuoden ikärajan. Kahden vuoden iässä tilanne jo se, että hänen aikuiseksi varttumisensa alkoi olla hyvin todennäköistä.⁸

Millaisiin tauteihin lapset sitten kuolivat? Kulkutaudit olivat vielä vuosisatain vaihteessa vaikea vitsaus. Eniten kuolleisuutta lisäsi kulkutauti, josta käytettiin nimitystä ”lapsikolera”. Kuolleista lapsista miltei kolmannes sortui tähän tautiin. Vuosisatain vaihteessa sitä esiintyi Ashtabula Harborissa joka kesä, ja siihen sortuneita löytyy kuolleitten luetteloista aina syksyyn asti. Eikä kuolleitten määrä ollut pieni: yksistään vuosina 1898–1902 koleeraan kuoli 48 suomalaislasta. Tämän lisäksi oli tapauksia, joissa kuolinsyyn sanottiin olleen vatsakuume tai vatsatauti.

Lapsikoleraksi sanottu kulkutauti oli nimenomaan alle kahden vuoden ikäisten lasten vitsaus. Näitä, mutta myös hiukan varttuneempia koettelivat lisäksi rokot, hinkuyskä, kurkkumätä ja erilaiset kuumetaudit. Pahin kuumetaudeista oli ”aivo-kuume”, mikä lienee ollut sama kuin aivokalvontulehdus. Varttuneempia lapsia kaatoi lisäksi keuhkotauti, joka ensi sijassa oli kuitenkin nuorten aikuisten sairaus.

Nuorimpien eli alle kuukauden ikäisten lasten kuolinsyyn Ashtabulan papit

määrittivät vain poikkeustapauksessa. Usein kyseessä olivat ilmeisesti alle kuukauden ikäiset keskoset tai muuten heikot, mikä joissakin tapauksissa tuodaan lähteissä selkeästi ilmi.

1900-luvun alkaessa lapsikolera oli Ashtabula Harborissa todellinen vitsaus, mutta 1910-luvulla se oli jo varsin harvinaisen tauti. Viimeinen merkintä lapsikolerasta on nimittäin vuodelta 1911.⁹ Muidenkin tautien aiheuttama lapsikuolleisuus laski 1900-luvun alun Ashtabula Harborissa nopeasti. Kun haudattujen luettelossa mainittujen lasten määrä oli vuosina 1900–04 vielä 12,3% kastettujen määrästä, oli se vuosina 1910–14 enää 8,2% ja vuosina 1915–19 vain 7,3%. Siirtolaisyhteisön piirissä kehitys oli aivan samanlainen kuin Yhdysvalloissa yleensä ja myös siirtolaisten lähtöalueella eli Suomessa, jossa lapsena kuolleitten osuus syntyneistä oli aivan samaa luokkaa kuin Ashtabula Harborissa.¹⁰

Lapsikuolleisuuden aleneminen johtui varmaan monistakin tekijöistä. On ilmeistä, että siirtolaisten asumis- ja varallisuustaso nousi, ja monen yhteisön asuinalue kehittyi aikaisempaa terveellisemmäksi. Lääketieteen kehitykselläkin oli vaikutuksensa.

Onnistuneita ja epäonnistuneita

17

■ Unelmat rikastumisesta kangastelivat varmasti useimpien Suomesta lähteneiden siirtolaisten mielessä. Amerikasta piti löytyä kultasannalla päällystetty tie. Uuden maailman arki oli kuitenkin useimmille vain päiväunien himmeä varjo. Amerikassakaan ei rikastuttu nukkuamalla. Joillekin elämä kuitenkin hymyili. Hyvä esimerkki runsain mitoin päivänpaistetta löytäneistä oli Charles Linn,¹ joka lähti Suomesta Carl Sjödahl -nimisenä vuoden 1830 vaiheilla. Tavallinen suomalainen siirtolainen tuskin näki edes päiväunta sellaisesta taloudellisesta menestyksestä, jonka Linn saavutti.

Charles Linn – oman onnensa seppä 1800-luvun Alabamasta

Charles Linn, oman ympäristönsä suuri esikuva, syntyi vuonna 1814 Pohjan pitäjässä Uudellamaalla. Isä oli Billnäsin ruukin työmies. Vanhemmat aikoivat pojasta

virkamiestä ja lähettivät hänet Turkuun kouluun. Turun palo 1820-luvun lopulla keskeytti kuitenkin opinnot alkuunsa. Poika lähetettiin nyt Pietarsaareen, jossa hän oli työssä erään sukulaisen omistamassa apteekissa. Apteekkarin ura ei kuitenkaan kiinnostanut häntä. Niinpä pian Pietarsaaren tulonsa jälkeen hän otti elämänsä ohjaket omiin käsiinsä. Tie kulki nyt maailman valtamerille. Oltuaan muutamia vuosia merimiehenä Linn jäi maihin Amerikassa ja ryhtyi siirtolaiseksi. Vaiheistaan merimiehenä hän kertoo pojalleen vuonna 1866 kirjoittamassaan kirjeessä seuraavasti:

”Olen ylittänyt Atlantin valtameren 50 kertaa, olen nähnyt Grönlannin jäiset vuoret, Intian korallirannat, Afrikan, Aasian ja Etelä-Amerikan rannikot, kaikki Euroopan valtakunnat, Tyynen valtameren, Välimeren, Itämeren ja muut maapallon suuret meret.”

Vuonna 1836 Charles Linn vaihtoi merimiehen elämän siirtolaisen elämään. Tosin hän oli jo aikaisemminkin purjehtinut Amerikan vesillä ja lienee käynyt useita kertoja maissakin. Melko pian Amerikkaan saapumisensa jälkeen hän asettui asumaan Alabamaan. Tässä osavaltiossa suomalaisia siirtolaisia on ollut hyvin vähän ennen kaikkea siksi, että työnsaanti-mahdollisuudet ovat siellä olleet hyvin rajoitetut. 1830-luvulla Alabama eli kuitenkin puuvillan suurtuotannon kulta-aikaa, joten Linnin tapaisen eteenpäin pyrkivän siirtolaisen ”oikea paikka” oli juuri täällä ”Kuningas Puuvillan” tuotantoalueella.

Aluksi Linn ansaitsi toimeentulonsa ostamalla kananmunia ja kanoja Montgomeryssä ja myymällä niitä Mobilessa. Parissa kolmessa vuodessa hän onnistui keräämään rahaa niin paljon, että saattoi pe-

rustaa ruokatavaraliikkeen. Liikkeen hoitamisessa hän menestyi niin hyvin, että muutaman vuoden Alabamassa olon jälkeen siirtolaisemme oli jo varakas mies.

Linn menestyi erinomaisesti kauppiaana, mutta koki melkoisia vastoinkäymisiä ostettuaan Montgomerystä tiilitehtaan. Se tuotti jatkuvasti tappiota, ja niinpä Linn oli 1850-luvun alussa miltei konkurssin partaalla. Tällöin hän luopui tiilitehtaasta ja palasi kauppiaan ammattiin, jossa hän menestyi jälleen erinomaisesti. 1850-luvun loppupuolella hänen väitetään ansainneen parhaina vuosina jopa 26 000 dollaria – enemmän kuin Yhdysvaltain presidentti siihen aikaan.

Yhdysvaltain sisällissota oli yksi käännekohta etelävaltioiden historiassa, niin myös Linnin. Puuvillan kuljetus etelävaltioista ulkomaille pohjoisvaltioiden järjestämän laivastosaarron läpi avasi rikastumismahdollisuudet sille, joka uskalsi ryhtyä saarronmurtajaksi ja jolla oli onnea välttyä pohjoisvaltioiden kaappareilta. Charles Linn varusti kaksi laivaa, joilla hän kuljetti puuvillaa Kuubaan. Onni ei kuitenkaan nyt hymyillyt, vaan eräällä matkalla Linn menetti laivansa ja joutui poikansa kanssa vankeuteen, joka jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi.

Vapauduttuaan Linn palasi liikemieheksi Etelään, ei kuitenkaan Alabamaan vaan New Orleansiin, jossa hän hoiti poikansa kanssa muutaman vuoden ajan erästä tukkuliikettä. Pojan kuoleman jälkeen Linn palasi vuoden 1870 paikkeilla Alabamaan ja perusti Montgomeryyn ja Birminghamiin useita liikeyrityksiä, joita hän ei tosin omistanut yksin. Kuuluisin näistä lienee ollut The National Bank of Birmingham, jonka johtaja hän oli. Lisäksi hän perusti teollisuusyrityksen, jolla oli

Charles Linn ja hänen vaimonsa Eliza Jane vuonna 1853. Linnin ensimmäinen vaimo – Suomessa syntynyt Emeli Antoinette Forss – kuoli jo muutaman Amerikassa olovuoden jälkeen. Tämä valokuva lienee vanhin suomalaisesta siirtolaisesta säilynyt valokuva. – *Charles Linnin sukuarkisto.*

nimenä Linn Iron Works. Osallistuipa hän kaivostoimintaanakin olemalla osakkaana erästä rautakaivosta perustettaessa.

Linn kuoli vuonna 1882 amerikkalaisen ympäristönsä ihailemana ”oman suurruutensa luoja”. Hänessä nähtiin self-made-man, jollaisia useimmat amerikkalaiset halusivat olla. Luultavasti melko hyvin perustein häntä kutsuttiin jopa erääksi Etelän menestyksellisimmistä liikemiehistä. Niinpä kun joskus 1800-luvun lopulla Birminghamissa perustettiin

puisto, joka sai nimekseen Linn Park, muisteltiin Linniä seuraavaan tapaan:

”Hän oli self-made-man, jolla ei ollut lähtökohtanaan koulun tarjoamia etuja, joka ilman perittyjä rikkauksia ja vaikutusvaltaisia ystäviä pääsi elämässään eteenpäin, joka nousi askel askeleelta omien ponnistustensa ansiosta erääksi Alabaman rikkaimmista ja vaikutusvaltaisimmista kansalaisista. Hän oli totisesti oman onnensa seppä. Kukaan ei ansaitse paremmin tällaista nimeä kuin hän.”

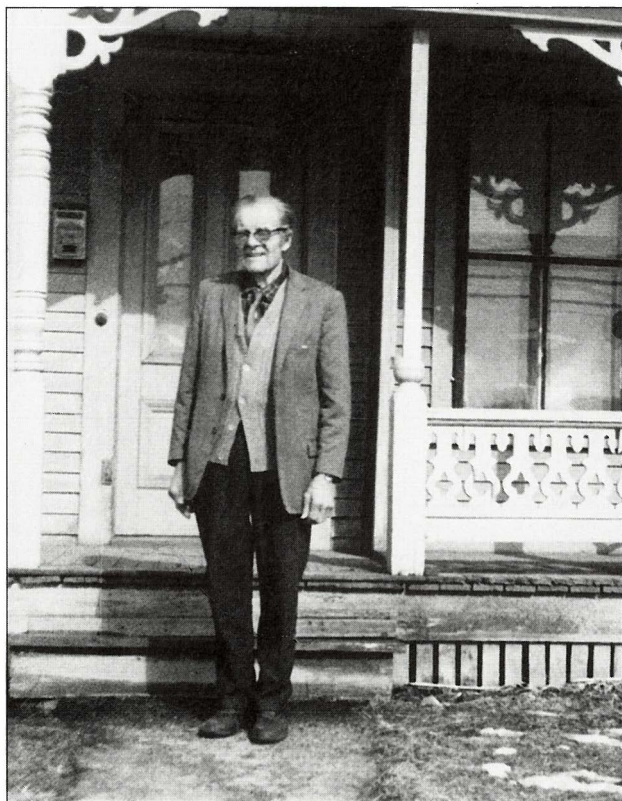
Hjalmar Lehtinen

– torpparin pojasta kaivosmieheksi ja kaivosmiehestä miljonääriksi

Jokaisella suomalaisella Amerikkaan päätyneellä siirtolaiskuvopolvella oli menestyjensä, useimmilla myös miljonääriensä. Charles Linn oli siirtolaispioneerien joukosta noussut 1800-luvun menestyjä, Hjalmar Lehtinen taas esimerkki siitä, miten 1900-luvun siirtolainenkin saattoi rakentaa menestystarinan.

Hjalmar Lehtinen syntyi Turun ja Porin läänin Lapissa pieneen torppaan, jota siunattiin seitsemällä muullakin lapsella. Jo 14-vuotiaana Hjalmar lähti kotoaan ”maatöihin” eli rengiksi. Maailmalle lähtiessään hän omisti vain kaksi kättä, jotka nekin olivat vielä kovin heikot.

Kun Lehtinen vuonna 1912 lähti siirtolaiseksi, oli hän taustaltaan hyvin tyypillinen suomalainen siirtolainen, ja tyypillisiä olivat hänen ensimmäiset siirtolaisvuotensakin. Pari ensimmäistä vuottaan hän vietti Michiganissa ja Wisconsinissa tehden etupäässä metsä- ja kaivostöitä. Sieltä hän muutti Itään ja hankki leipänsä milloin ”kutomamyllystä”, milloin metsä-

Torpparin poika Hjalmar Lehtinen lähti Suomesta vuonna 1912, ja toisin kuin useimmat muut hän löysi Amerikasta ”kultasantaisen raitin”: Kiinteistökauppaa käymälä Lehtisestä tuli miljonääri. Hän kuoli 103 vuoden ikäisenä Floridan suomalaisessa vanhainkodissa vuonna 1995. Kuva on vuodelta 1982, jolloin Lehtinen oli ”vain” 90-vuotias. – *Siirtolaisuusinstituutti.*

kämpältä, milloin ”karpenterina” rakennustyömaalta. Muutama vuosi meni ”Wall Streetin miljonäärin” talonmiehenä. Tänä aikana Lehtinen myös avioitui.

Vuonna 1926 Lehtinen hankki farmin New Hampshirestä ja alkoi hoitaa lypsykarjaa. Parhaimmillaan tilalla oli kymmenisen lehmää, joiden tuottaman maidon Lehtinen myi kiertämällä talosta taloon. Farmarina hän ehti olla 16 vuotta. Vaimon kuolema vuonna 1940 pakotti hänet kuitenkin luopumaan farmista.

Kun jo 50 vuotta täyttänyt suomalainen siirtolaismies luopui maatilastaan, oli Suomesta lähdettäessä haaveiltu suuri tulevaisuus yleensä ehtinyt jo muuttua pieneksi siirtolaistarinaksi ja siirtolaisen usko

”kultasantaiseen Amerikan raittiin” hiiptua. Hjalmar Lehtinen oli kuitenkin poikkeus. Maatilan myytyään hän osti ”elementtitaloja”, korjaili niitä, myi korjäämansa talot, osti ”lotteja” (tontteja), rakensi, vuokrasi ja myi. Parhaimmillaan Lehtinen omisti 30 taloa ja 1 000 eekkeriä maata.

Lehtinen osasi ostaa ja myydä oikeaan aikaan. Niin hänestä tuli miljonääri, joka 90 vuoden ikään ehdittyään alkoi tukea avokätisesti erilaisia ”yleishyödyllisiksi” kutsumiaan järjestöjä. Osansa saivat nyt Newportin vanhainkoti, Newportin sairaala, Salolampikylä, Suomi College, Suomen sotaveteraanit ja Siirtolaisuusinstituutti. Lisäksi hänellä oli ”varaa” menet-

Amerikanperintö

Suomessa syntyi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa useita tarinoita, jotka kertoivat Amerikasta Suomeen saatavista miljoonaperinnoista. Tunnetuin näistä lienee tarina, jonka mukaan Kuortaneen Ruonan kylästä lähti joskus 1700-luvulla Tuomas Ruona-niminen henkilö merille, päätyi Amerikkaan ja jätti jälkeensä erittäin suuren omaisuuden. Ruonan kylän asukkaat alkoivat hakea perintöä itselleen 1880-luvun alussa saatuaan miltei satumalta tietää, että Thomas Rone-nimisen miehen miljoonaperintö oli eräässä Connecticutin kaupungissa perillisten puuttuessa yhä perimättä.

Ruonankyläläiset kävivät perinnön saamiseksi sitkeän aina 1950-luvulle asti kestäneen taistelun, mutta vetivät loppujen lopuksi vesiperän.

James Fisk -nimisen miljonäärin 1870-luvulla jälkeensä jättämä omaisuus kiinnosti samoin hänen suomalaisia ”sukulaisiaan”, joita oli eri puolilla Suomea ja jotka uskoivat pääsevänsä osallisiksi 33 miljoonan dollarin perinnöstä. Toiveita Fiskin perinnön Suomeen saamisesta eläteltiin vielä 1960-luvullakin. – On mahdollista, että Charles Linnin elämänvaiheet ja menestys antoivat aineksia tälle perintötarinalle.

tää 600 000 dollaria epärehelliselle ”loijarille” (asianajaja).

Floridasta löytyi keväällä 1993 suuri määrä sellaisia, jotka halusivat, että vuosien varrella hankitut miljoonat näkyisivät talossa, autossa, vaatteissa ja elintavoissa. Joukossa oli muutama suomalainenkin. Lantan suomalaisessa lepokodissa eli samaan aikaan 101-vuotias suomalaisvanhus, Hjalmar Lehtinen, joka oli aikoinaan halunnut omistaa paljon, mutta jolle nyt riitti osuus lepokodin vaatimattomassa kahden hengen huoneessa, ja villatakki, joka oli ehyt mutta nähnyt parempiakin päiviä. Vielä tässä vaiheessa hänen suunnitelmiinsa kuului kuitenkin myös paluu Pohjoiseen. Kesän tullen hän matkustaisi New Hampshireen hoitamaan kiinteistöjään, jotka aina ”tarvitsevat kaikesta fiksaamista”. Mutta sitä ennen

hän halusi matkustaa Wisconsinin tapamaan naisystävänsä.²

Väinö Hoover – self-made-man 1900-luvulta

Charles Linn oli siirtolainen, jota aikalaiset kunnioittivat menestyksellisenä oman onnensa seppänä. Samanlainen itse onnensa luonut amerikansuomalainen oli torpparin poika Hjalmar Lehtinen – mesenaatti. Muutamia heidän kaltaisiaan on ollut myös toisen polven siirtolaisten joukossa. Esimerkiksi heistä otettakoon Väinö Hoover.

Väinö Hooverin isä Emil Huovinen oli kotoisin Sotkamosta. Hän saapui Amerikkaan vuonna 1903 ja asettui asumaan Coloradoon, jonne vaimokin saapui seura-

Toisen polven siirtolainen Väinö Hoover (Vaino A. Hoover) oli menestyvä liikemies ja koko elämänsä ajan korostetusti suomalainen. Erityisen innokkaasti Hoover oli mukana Finlandia Foundationin toiminnassa. Kuva lienee vuodelta 1959. Vasemmalla Väinö Hoover, oikealla suurlähettiläs Ralph Enckell. – *Finlandia Foundation News Letter 2/1959.*

vana vuonna viiden lapsen kera. Täällä syntyi vuonna 1905 perheen kuopus Väinö Alexander.

Emil Huovinen etsi onneaan Coloradosta eikä löytänyt. Niinpä hän lähti vuonna 1907 erään suomalaisryhmän mukana etsimään parempaa tulevaisuutta Kuubasta, jonne suomalaiset ryhtyivät tuohon aikaan perustamaan hedelmäfarmeja. Kun Kuubakin osoittautui pettymykseksi, palasi perhe Coloradoon, jossa Emil Huovinen kuitenkin kuoli jo vuonna 1912. Äiti vei tällöin perheensä farmille Wisconsinin, jossa niukankin toimeentulon saaminen edellytti jokaiselta perheenjäseneltä ututteraa työtä.

Kun Wisconsinin maaseudulla ei ollut opiskelumahdollisuuksia, muutti äiti Väi-

nön kanssa ensin Chicagoon ja sieltä Kaliforniaan, jossa poika opiskelunsa päätteeksi valmistui filosofian tohtoriksi.

Korkea oppiarvo ei 1930-luvun pulajan Amerikassa avannut taivaita, vaan valmistuttuaan nuori tohtori sai tarttua lapionvarteen ja koetella, vieläkö Wisconsinin farmilla hankittuja voimia oli jäljellä. Muutamia kuukausia kestäneen ”lapiotyön” jälkeen Väinö Hoover pääsi kuitenkin omaa koulutustaan vastaavaan ammattiin ja 1940-luvun alussa hän ryhtyi itsenäiseksi yrittäjäksi. Hooverin perustama yhtiö erikoistui lentokoneissa tarvittavien sähkölaitteiden valmistamiseen ja sai Yhdysvalloissa osakseen paljonkin tunnustusta. Parhaimmillaan hänen yrityksensä työntekijämäärä nousi satoihin.

Oscar J. Larson syntyi vuonna 1871 joidenkin tietojen mukaan Kuusamossa, joidenkin Oulussa. Vuonna 1875 hän saapui vanhempiensa mukana Calumetiin. Vuonna 1894 hän valmistui lakimieheksi Ann Arborissa, toimi sen jälkeen lakimiehenä Pohjois-Michiganissa ja sitten Minnesotassa. Erityisesti Larson tunnetaan siksi, että hän oli ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa suomalainen, joka on päässyt Yhdysvaltain kongressiin: Larson oli edustajainhuoneen jäsen vuosina 1920–1924. Hän kuoli vuonna 1957. Kuva on 1890-luvun lopulta. – *Edistys 1899.*

Suuren yrityksen johtaminen vaati Hooverilta paljon aikaa ja vaivaa. Häneltä riitti kuitenkin runsaasti aikaa myös amerikansuomalaisten harrastuksille. Niinpä hän oli yksi Finlandia Foundationin tukipylväistä. Tämän säätiön yhteyteen perustettiin mm. Hooverin nimeä kantava rahasto, jonka tuotto käytetään varattomien opiskelijoiden tukemiseen. Kun Hoover vuonna 1983 kuoli, puhuivat hänet tunneet jopa ”jättiläisen poismenosta”.³

Oscar J. Larson, Emil Hurja, Santeri Nuorteva ja Sanna Kannasto
– mittavia poliitikkoja

Yhdysvaltain poliittisessa elämässä suomalaisilla ei ole ollut paljon sanottavaa. Tämä on johtunut ennen kaikkea siitä, että

suomalainen siirtolaisryhmä on ollut hyvin pieni. Joitakin näkyviä hahmoja on heidänkin joukostaan silti noussut. Lapsena Amerikkaan vuonna 1875 saapunut Oscar J. Larson on yksi heistä.⁴

Hyvin opiskelussaan menestyneen Larsonin kyvyt herättivät huomiota jo vuosisatain vaihteessa. Akseli Järnefelt kirjoitti nimittäin jo tähän aikaan Larsonista seuraavan arvion: ”*Oskar J. Larson, joka nuoresta iästään huolimatta on jo hyvin huomatuksi tullut Kuparisaarella. Hänellä sanotaan olevan hyvät lakimiehen lahjat ja oiva puhekyky ... hän ensimmäisenä suomalaisena voi Amerikan valtiollisessakin elämässä kohota korkealle, kunhan vaan suomalaiset vaaleissa yksimielisesti auttavat omaa kansalaistaan.*”⁵

Järnefeltin ennustus toteutui vuonna 1920, jolloin mielipiteitään republikaa-

neihin lukeutunut Larson valittiin ensimmäisenä suomalaisena kongressin edustajahuoneeseen. Tämä oli suuri hetki republikaaneja kannattaneille suomalaisille. Niinpä Larsonin kotipaikkakunnalla Duluthissa ilmestynyt Päivälehti kirjoitti voitonvarmana jo ennen vaaleja seuraavaan tapaan:

*”Tästä lähtien on meidän seurattava omasyntyisten miestemme ja naistenme sukuluetteloa tarkemmin, niin että kun suomalaissyntyinen mies valitaan Yhdysvaltain presidentiksi, tiedämme ja voimme todistaa, että hän on lähtöisin siitä kansasta, jonka esi-isät aukaisivat asutukselle Minnesotan ja Michiganin karuimmat kolkat.”*⁶

Kun vaalit sitten olivat ohi, kiitteli Päivälehti Larsonia mieheksi, jonka ura oli ollut ”ihailtavaa ja esimerkiksi kelpaavaa”.¹² Kaikki suomalaiset eivät kuitenkaan olleet 1920-luvun Amerikassa valmiita antamaan tunnustusta maanmiehele. Larsonin kotikaupungin toinen suomalainen sanomalehti – Industrialisti – esimerkiksi sivuutti Larsonin menestyksen mainitsematta mitään ensimmäisen suomalaisen kongressiin pääsystä.

Oscar J. Larson on ollut huomattavimman aseman republikaanisessa puolueessa saavuttanut suomalainen. Demokraattisessa puolueessa tämä paikka kuuluu Emil Hurjalle, joka syntyi Michiganissa Crystal Fallsin kaivoskaupungissa. Täällä hänen isänsä Matti toimi liikemiehenä.

Emil Hurja kuului monen Yhdysvaltain presidentin avustajakuntaan. Mainensa tämä ”michiganilainen kristallipalloon katsoja” loi Franklin D. Rooseveltin avustajana. Hän oli myös tukemassa

Herbert Hooveria, kun tämä yritti vuonna 1940 päästä republikaanien presidenttiehdokkaaksi. Vuosina 1944 ja 1948 hän kuului republikaanien presidenttiehdokkaan Thomas E. Deweyn taustavoimiin, ja vuonna 1952 hän oli tukemassa presidentiksi valittua Dwight Eisenhoweria.⁷

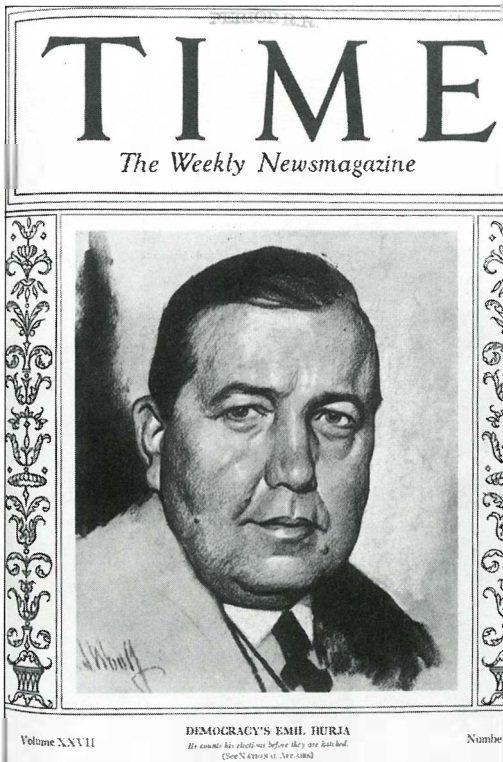
Olisi hiukan liioiteltua kutsua Hurjaa presidenttien tekijäksi, mutta nimenomaan vuosien 1932 ja 1936 presidentinvaaleissa hän oli kuitenkin hyvin merkittävä avustaja. Hurja kehitti ennen kaikkea erilaisiin mielipidetiedusteluihin perustuneen tieteelliseksi sanotun menetelmän, jolla hän pystyi aikaisempaa paremmin ennustamaan, millaisia mahdollisuuksia presidenttiehdokkailla oli ja millä alueilla vaalikoneiston nimenomaisesti tulisi toimia. Ennusteet olivat hämmästyttävän tarkkoja ja toivat Hurjalle paljon myönteistä julkisuutta.

Vuonna 1936 Hurja olisi halunnut lähettilääksi Suomeen. Rooseveltin ”esikunta” katsoi kuitenkin tarvitsevansa Hurjaa vaaliennusteiden tekijänä, ja niin jo luvattu nimitys Helsinkiin peruuntui. Tämän jälkeen Hurja alkoi suhtautua kriittisesti Rooseveltin politiikkaan.

Vuonna 1952 Hurja kuului siis Eisenhowerin avustajakuntaan, ja kun Eisenhower tuli valituksi, Hurja esitti jälleen toivomuksen päästä Suomeen Yhdysvaltain suurlähtetilääksi. Toukokuussa 1953 hän kuitenkin menehtyi äkilliseen sairaskohotukseen, ja niin ”michiganilaisen kristallipalloon katsojan” haave tulosta isiensä maalle jäi toteutumatta.

Aktiivinen vasemmistopuolueiden toimintaan hakeutuminen on erottanut suomalaiset siirtolaiset niin Yhdysvalloissa

Emil Hurja lienee ainoa amerikansuomalainen, joka on saanut kuvansa kuuluisan *Time*-lehden kanteen. Tämä tapahtui vuonna 1936. Vuosina 1939–45 Hurja oli *Pathfinder*-lehden toimittaja.

kuin Kanadassakin hyvin selvästi muista siirtolaisista.⁸ Suomalaisten vasemmistopoliitikkojen joukkoon mahtui montakin sellaista, joka ansaitsisi tulla perusteellisesti esitellyksi. Tällaisia ovat nimenomaan Matti Kurikka, Martin Hendrickson, Leo Laukki, Yrjö Sirola, Frans Josef Syrjä, Santeri Nuorteva ja Gus Hall. Esimerkiksi otattakoon Santeri Nuorteva, jota voidaan perustellusti kutsua kansainvälistikin hyvin merkittäväksi vallankumousmieheksi.

Santeri Nuorteva syntyi Viipurissa vuonna 1881. Äiti oli venäjänjuutalainen, isä suomalainen lennätinvirkamies Claes Fredrik Nyberg. Perheen kotikieli oli ruotsi, mutta kasvuympäristön perintönä Santeri Nuorteva oppi ruotsin kielen ohella käyttämään sujuvasti myös suomea ja venäjää. Lyhyen yliopisto-opiskelun jälkeen Nuorteva toimi Forssassa opettajana ja sanomalehtimiehenä, sitten sanomalehtimiehenä Turussa ja Tampereella. Hänet valittiin kolmesti myös kansanedustajaksi ennen kuin hän vuonna 1911 hakeutui Yhdysvaltoihin jouduttuaan poliittisista syistä rettelöihin virkamiesten kanssa. Tsaarin herjaamisesta syytettynä Nuorteva ehti ennen Amerikkaan lähtöä istua Turun lääninvankilassakin.

Yhdysvaltoihin saavuttuaan Nuorteva ryhtyi Astoriassa ilmestyneen *Toverin* toimittajaksi. Tästä toimesta hän siirtyi Raivaajan palvelukseen Fitchburgiin. Sanomalehtityönsä lisäksi Nuorteva kierteli työväenliikkeen puhujana ja kurssien järjestäjänä amerikansuomalaisten asuttamilla paikkakunnilla.

Vuonna 1918 hänet nimitettiin ”Punaisen Suomen” edustajaksi Yhdysvaltoihin, ja kun Venäjän uudet vallanpitäjät hiukan myöhemmin ryhtyivät puuhaamaan Yhdysvaltoihin ensimmäistä edustustoaan, sai Nuorteva tässä edustustossa huomattavan aseman. Maa alkoi pian tämän jälkeen polttaa Nuortevan jalkojen alla, ja hän katsoi parhaaksi siirtyä Yhdysvalloista Kanadaan, sieltä Englantiin ja sitten Neuvosto-Venäjälle, jossa hän pääsi ulkoasiain kansankomissariaatin palvelukseen. Onnela ei kuitenkaan löytynyt Nuortevan ihailemasta työläisten isänmaastakaan: vajaan vuoden kuluttua hän virui taas vankilassa. Sieltä vapauduttaan

Santeri Nuorteva oli poliittinen johtaja Suomessa, Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa. Kuvassa Santeri Nuorteva perheineen vuonna 1915 Fitchburgissa. Vasemmalta Matti, Sanni, Kerttu, Santeri ja Pentti Nuorteva. Jos olivat värikkäitä Santeri Nuortevan vaiheet, niin sitä olivat hänen lapsiensakin. Toisen maailmansodan aikana puna-armeija lähetti Matti ja Pentti Nuortevan vakoilumatkalle Petroskoihin. Molemmat jäivät kiinni, ja kumpikin kohtasi kuoleman suomalaisen teloituskomppanian edessä 20.4. 1942. Myös Kerttu Nuorteva tuli vakoojana Suomeen vuonna 1942. Toimittuaan Suomessa puolisen vuotta hänkin jäi kiinni. Kuolemantuomion hän sai vasta vuonna 1944 – niin myöhään, että rauhan tulo pelasti hänen henkensä. Kerttu Nuorteva kuoli Kazakstanin neuvostotasavallassa vuonna 1963. – *Rakel Nylanderin kokoelmat.*

hän sai toisaalta varsin huomattavan aseman Neuvosto-Karjalassa: vuonna 1924 hänestä tuli Neuvosto-Karjalan presidentti, mutta jo vuonna 1929 hän kuoli.⁹

Suomalaiset näyttelivät keskeistä osaa vuosisadan alun amerikkalaisissa vasemistolikkeissä – mutta vain rivimiehinä. Tämä johtui paljolti siitä, että suomalaisten englannin kielen taito oli yleensä heikko. Nuorteva oli poikkeus. Hän hallitsi erinomaisesti monia kieliä. Kun hän lisäksi oli erinomainen puhuja, sai hän asemaa oman siirtolaisryhmänsä ulkopuolellakin. Ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheissa Yhdysvaltain sotilastiedustelupalvelu kammoksui häntä ja seurasi hänen jokaista askeltaan, mutta ystävät kunnioitivat hänen tietoaan ja taitoaan. Nuorte-

van ystävä Kalle Rissanen esimerkiksi muistelee Nuortevan käyntiä Duluthissa vuonna 1918 seuraavasti:

”Nuorteva kävi Duluthissa v. 1918 puhumassa aikana, jolloin oli tapahtunut Venäjän vallankumous ... Duluthin kaupungin pormestari kielsi puhetilaisuuden. Tällöin Nuorteva lähti Duluthiin tapamaan tuota pormestaria ... Pormestari ei halunnut ottaa häntä lainkaan vastaan, vaan sihteerinsä kautta ilmoitti, että puhetta ei saa pitää. Nuorteva tarttui epätoivoisesti sihteeriiä rinnukseen ja sai hänet yrittämään uudelleen. Ja viimein tuli vastentahtoinen lupa saapua konttoriin. Me, Nummivuori ja minä, jäimme odotushuoneeseen. Kohtaukseen kului puoli tuntia. Kuulimme pormestarin korottavan ään-

tään, kuulimme Nuortevan tasaisen puhe-
tulvan, kuulimme väittelyä ja löimme ve-
toa: minä, ettei saa puhua, Nummivuori,
että saa puhua.

Puolen tunnin kuluttua ovi avautui.
Pormestari tuli käsi Nuortevan kainalosa-
sa ja heidän hyvästinsä oli ihan sydämel-
linen. Ja hän touhusi vielä:

– Ja jos Mr. Nuorteva tarvitsee suoje-
lusta, niin lähetän poliiseja, sillä voisihan
olla, että huligaanit yrittäisivät häiriötä.

Herrat kumarsivat toisilleen, toivotti-
vat hyvää vointia ja kun olimme ovella,
mutisi pormestari itsekseen:

– *What a wonderful man, a wonderful
man.*”¹⁰

Rissanen kuvaukseen saattaa sisältyä
jo himmeneviin muistoihin helposti tun-
keutuvaa kultausta, mutta Nuortevan ky-
vykkyyden korostaminen lienee täysin
perusteltua. Sen tunnustivat epäsuorasti ja
liioitellen jopa vastustajatkin, sillä he pi-
tivät Nuortevaa miehenä, joka uhkasi tuo-
da Yhdysvaltoihin vallankumouksen ja
joka siksi piti karkottaa maasta.

Naisilla oli tärkeä osansa niin amerikan-
kuin kanadansuomalaisissakin työväen-
liikkeissä. Johtavilta työväenliikkeen pai-
koilta naisia saa kuitenkin hakemalla ha-
kea. Sanna Kannasto, syntyjään Kallio, on
selvä poikkeus. Hän syntyi vuonna 1878
Ylihärmässä, joka oli vuosisatain vaihteessa
siirtolaisuuden ydinaluetta. Lähtö
Amerikkaan vuonna 1899 oli siten tapah-
tuma, joka ei ympäristössä juuri huomiota
herättänyt.

Pian Amerikkaan tulon jälkeen kävi
ilmi, ettei Sanna Kallio ollut aivan ”taval-
linen siirtolainen”. Hän halusi kehittää itse-
ensä ja kirjoittautui Suomi-Opistoon.

Sekä amerikan- että kanadansuomalaiset
olivat erittäin aktiivisesti mukana 1900-lu-
vulla Yhdysvaltoihin ja Kanadaan peruste-
tuissa vasemmistopuolueissa. Suomalaisil-
la oli vasemmistopuolueissa omat kansalli-
set järjestönsä, joiden johtoportaisissa oli
yleensä vain miehiä. Sanna Kallio (Kan-
nasto) oli poikkeus: hän oli yksi kanadan-
suomalaisen työväenliikkeen vaikuttajista.
Kuva lienee 1920-luvulta. – *Eklund 1983.*

Tämän voi tulkita viitteeksi siitä, että
Amerikkaan tultuaan tämä nuori siirto-
lainsainen haki aluksi paikkaansa seura-
kuntaelämän piiristä. Liittyminen Yhdys-
valtain sosialistipuolueeseen vuonna
1905 kertoo kuitenkin jo siitä, että hänen
yhteiskunnalliset näkemyksensä olivat
muuttuneet perusteellisesti, että hän oli
hylännyt arvot, jotka olivat amerikkalai-
sen yhteiskunnan valta-arvoja. Pian hän
sai hyvän puhujan ja ”järjestäjän” mai-
neen.¹¹ – Jo ennen vuotta 1907 hän muutti
kuitenkin Kanadaan.

Ehkä jo Kanadaan tullessaan Sanna
Kallio käytti nimeä Sanna Kannasto. Uu-

den sukunimen hän sai avomieheltään J.V. Kannastolta. Kanadaan tultuaan hän jatkoi sitä työtä, jota hän oli tehnyt jo Yhdysvalloissa: hakeutui sosialistien piiriin ja ryhtyi ”järjestämistyöhön”. Hän oli ensimmäinen suomalainen, joka kierteli palkattuna eri puolilla Kanadaa sosialismia levittämässä.

Sanna Kannaston poliittisesta merkittävydestä ehkä vakuuttavin osoitus on se, että Kanadan viranomaiset olivat erittäin kiinnostuneita hänen toiminnastaan, vangitsivat hänet useita kertoja ja jopa yrittivät 1920-luvun alussa karkottaa hänet Kanadasta. Kanadansuomalainen historiantutkija luonnehtii tätä naispolitiikka seuraavasti:

”Sanna Kannasto oli vertaansa vailla Kanadan suomalaisten naisten joukossa. Kun hänen työnsä kävi ajoittain mahdottomaksi poliisien vainoamiselta ja varsinkin ”punaisen kauhun” aikana, naisten täytyi löytää puhujat omista riveistään. Pidätyksien välissäkin Sanna Kannasto jatkoi kierteitään vaikkakin pienemmässä mittakaavassa ainakin vuoteen 1929 asti.”¹²

Eliel ja Eero Saarinen

– rakentamisen ja kaupunkisuunnittelun mestarit

Tyypillinen Euroopasta Pohjois-Amerikkaan lähtenyt siirtolainen oli nuori, niukan koulutuksen saanut ja köyhä. Amerikkaan tultuaan hän oli valmis tekemään mitä työtä tahansa. Nimenomaan maailmansotien välisenä aikana Yhdysvaltoihin tuli kuitenkin myös ”toisenlaisia siirtolaisia”. Heitä ei ollut paljon, mutta he näkyivät uudessa ympäristössään myös

yksilöinä, eivät vain suurina siirtolaisryhminä. Tämä joukko koostui eurooppalaisista tieteestä ja taiteen edustajista, etevistä luonnontieteilijöistä, muusikoista ja arkkitehteistä.

”Toisenlaisiakin siirtolaisia” houkutteli Amerikkaan raha. Amerikka palkitsi menestyvän taiteilijan materiaalisesti paremmin kuin Eurooppa, ja epäilemättä oli myös niitä, joiden taide vaati suuremmat materiaaliset puitteet kuin jostakin pienestä eurooppalaisesta valtiosta saattoi löytää. Saksalaisilla tieteestä ja taiteen edustajilla oli lisäksi oma erityinen syynsä lähtee: Hitler ja kansallissosialismi.

Eliel Saarinen oli yksi näistä siirtolaisista. Hän syntyi vuonna 1873 Rantasalmella papin perheeseen, eli suuren osan lapsuudestaan Inkerinmaalla, kävi koulua Viipurissa ja Tampereella ja opiskeli sitten Helsingin polyteknisessä korkeakoulussa. Jo vuonna 1896 eli opiskeluaikanaan Saarinen perusti yhdessä Herman Geselliuksen ja Armas Lindgrenin kanssa arkkitehtitoimiston, joka oli menestys jo ennen kuin kumppanukset olivat lopettaneet opiskelunsa. Suomen Kansallismuseon suunnittelu oli tämän arkkitehtitoimiston merkittävin työ.

1900-luvun kaksi ensimmäistä vuosikymmentä Saarinen työskenteli Helsingin läheisyyteen yhdessä työtoveriensa kanssa rakentamassaan suuressa Hvitträskin huvilassa. Tänä aikana valmistui Suomeen ja ulkomaillekin joukko rakennuksia, jotka jälkimaailma toteaa ylpeänä Saarisen suunnitteleiksi. Tunnetuin näistä on Helsingin rautatieasema.

Vuonna 1923 Saarinen muutti Yhdysvaltoihin. Seuraavana vuonna hän ryhtyi hoitamaan professuuria Michiganin yliopistossa. Pian Saarinen saavutti erittäin

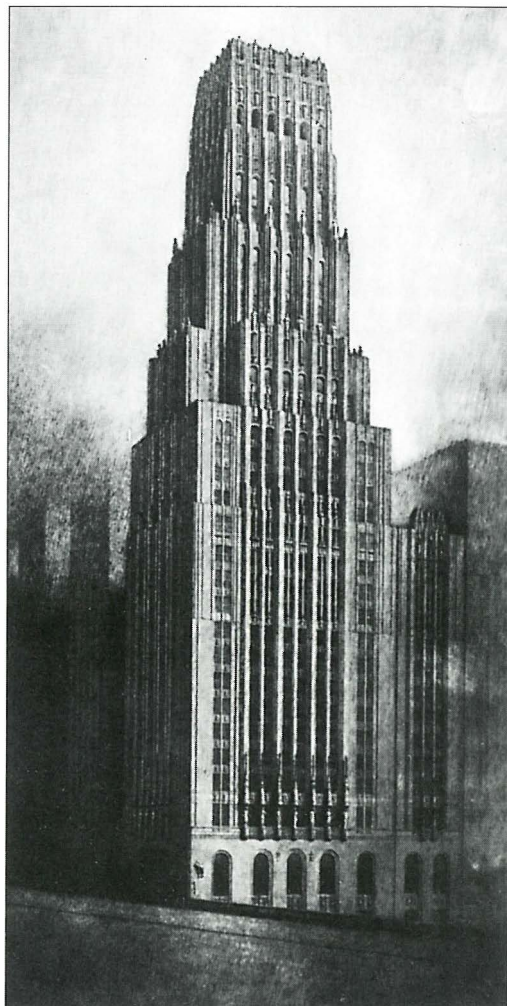
tunnustetun aseman sekä julkisten rakennusten suunnittelijana että kaupunkisuunnittelijana. Chicago Tribunen järjestämässä kilpailussa hän suunnitteli pilvenpiirtäjän, joka oli pilvenpiirtäjien prototyyppi sitten aina 1940-luvulle asti.

Saarisen laajin toteutunut suunnittelu-työ oli Cranbrookin koulucampus. Hänen välillinen vaikutuksensa Yhdysvalloissa oli ehkä kuitenkin merkittävämpi kuin hänen Yhdysvalloissa toteutuneet työnsä. Hän ei itse päässyt toteuttamaan laajempia asemakaavallisia kokonaisuuksia, mutta hänellä oli ihailevia oppilaita, jotka aikanaan pääsivät vaikuttamaan mm. Chicagon ja Philadelphian kaupunkisuunnitteluun.

Vuodesta 1938 lähtien aina kuolemaansa (1950) asti Eliel Saarisella oli poikansa Eeron kanssa yhteinen arkkitehtitoimisto. Tämän toimiston kuuluisin työ on General Motorsin teknillinen keskus Detroitissa.

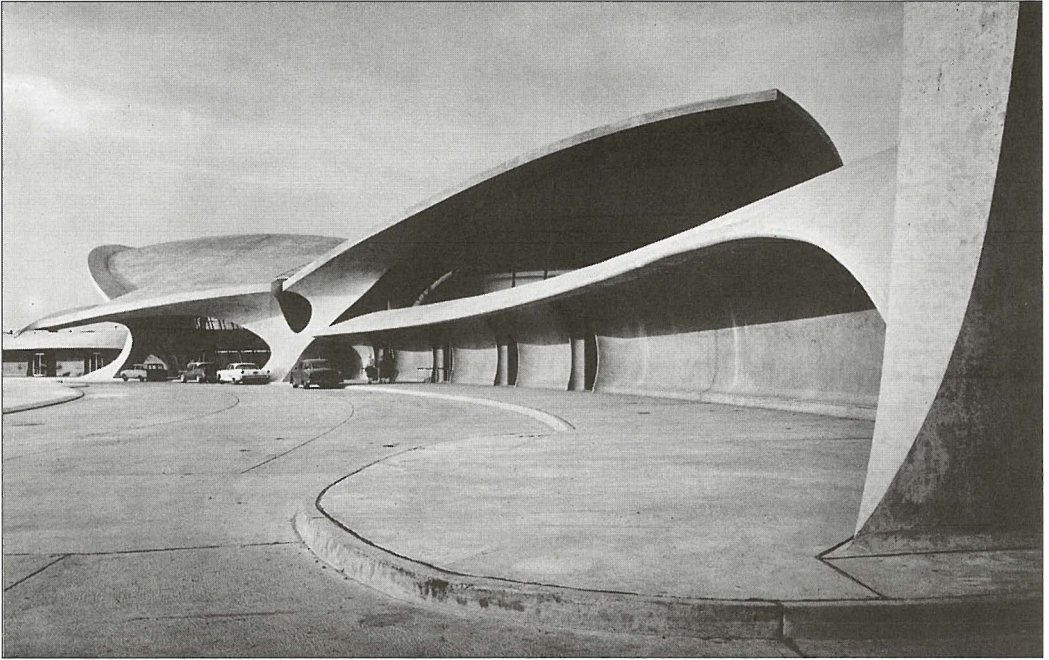
Liioittelematta voi sanoa, että Eliel Saarinen on amerikkalaisessa kaupunkirakentamisessa ja -suunnittelussa käsite – ja mies, joka vaikutti uuden kotimaansa kehitykseen enemmän kuin yksikään toinen suomalainen siirtolainen.¹³

Eliel Saarisella oli vuonna 1910 Suomessa syntynyt poika Eero, joka seurasi vanhempiaan Yhdysvaltoihin. Eero Saarinen opiskeli Yalen yliopistossa ja valmistui tästä kuuluisasta oppilaitoksesta vuonna 1934 arkkitehdiksi. Amerikkalaisesta näkökulmasta – ainakin amerikkalaisten tietosanakirjojen valossa – Eero Saarinen oli isänsä tapaan huippuarkkitehti. Isän ansiot olivat ehkä suuremmat kaupunkisuunnittelussa, pojan taas yksittäisten rakennusten todella omaperäisessä suunnittelussa ja ehkä eniten teollisuusarkkiteh-

Chicago Tribune Tower -suunnitelma vuodelta 1922 teki Eliel Saarisesta Yhdysvalloissa kuuluisuuden. – *Christ-Janer 1979.*

tuurissa. Uuden kotimaan näkökulmasta Eliel Saarinen oli vanhasta maailmasta tullut taitaja, josta amerikkalainen tietosanakirja käytti nimitystä ”Finnish-American architect”. Poika Eerosta käytettiin samassa tietosanakirjassa nimitystä ”American architect”.

TWA:n lentopaviljonki New Yorkissa (kuvassa) ja Dullesin lentoasema Washingtonissa ovat Eero Saarisen suunnittelemia. – *Eero Saarinen and His Works*.

William Anderson – lumperijäkki,

Jos joku Charles Linn oli onnekas, oli siirtolaisten joukossa toisaalta myös paljon kovan onnen lapsia, jotka olivat köyhiä Suomesta lähtiessään ja joiden kohtaloksi tuli köyhän kiertolaisen elämä myös Amerikassa. Hyvä esimerkki heistä on William Anderson, joka vietti vanhuutensa päiviä 1960-luvun lopulla Duluthin köyhälistökortteleissa.

William Anderson syntyi vuonna 1886 Honkajoen kirkonkylässä¹⁴ ja oli vain muutaman vuoden ikäinen, kun äiti jo kuoli. Isä lähti pian äidin kuoleman jälkeen Amerikkaan jättäen kaksi lastaan oman onnensa nojaan. Suurimman osan lapsuudestaan William vietti eräässä Hon-

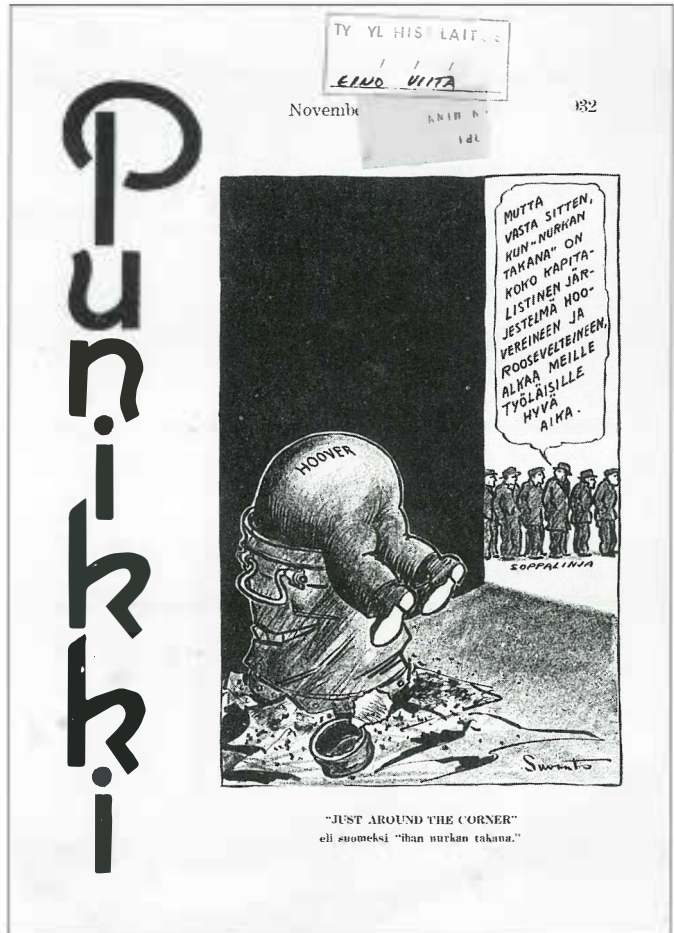
kajoen talossa, jossa pojan lapsuus sisälsi lähinnä synkkiä orvon päiviä.

Kun William täytti 16 vuotta, lähetti isä hänelle Kaliforniasta ”tiketin”. Elettiin vuotta 1902, jolloin yli 20 000 muutakin suomalaista matkusti toiveikkaana kohti lännen kaukaista kultamaata. William ei kuitenkaan löytänyt Amerikasta kultasannalla päällystettyä tietä, vaan Fort Braggin punapuunmetsät, joissa isä oli työssä.

Nuoruutensa parhaat päivät William kulutti Kaliforniassa, Arizonassa, Oregoniassa ja Washingtonissa tehden milloin metsätöitä, milloin kaivostöitä, milloin mitään. Kun Amerikkaan tuli ”huono aika”, William liittyi työttömien kulkureiden joukkoon. Parempiosaiset kutsuivat häntä ”hoopoksi” ja hänen seuraansa ”junkeligängiksi”.

"Soppalinja" ja "leipälaini" tulivat monelle suomalaissiirtolaisellekin tutuiksi 1930-luvun alussa. Erityisen vaikea tämä "suuri pulakausi" oli suomalaisen siirtolaisyhteisön vähäosaisimmille kuten William Andersonille. K. A. Suvanto pilailee kuvassa presidentti Hooverin lupauksesta, että "vauraus odotti amerikkalaisia aivan nurkan takana". – Punikki 1932.

Punikki

Parhaassa miehuutensa iässä, vuonna 1916, William jätti Tyynenmeren rannikon ja siirtyi Minnesotaon, jossa hän oli metsä- ja rautatietöissä aina vuoteen 1953 asti. Välillä hän oli työttömänäkin. Rahat menivät etupäässä viskipullon tutkiskeluun. Pitihän yksinäisen "lumperijäkin" käydä joskus Duluthissa ryyppäämässä.

Elämäkumppania kulkurin tielle ei sattunut. Ei tullut otetuksi Yhdysvaltain kansalaisoikeuksiakaan. Suomessa sen paremmin kuin Amerikassakaan ei ollut sukulaisia, joille olisi voinut huoliaan us-

koa. Oli vain toisia "lumperijäkkeitä", jotka Williamin tapaan lukivat Industrialistia, istuivat kesäaikaan Duluthin kurjissa kapakoissa sekä palelivat ja hikoilivat talvet Minnesotan lumisissa metsissä. Ja sitten tuli vanhuus.

Williamin Andersonin vanhuus kulki Duluthin "hotelleissa", haisevissa murjuissa. Vain hotellin omistaja oli kiinnostunut Williamista – hän vaati vuokransa sääntillisesti. Ja kun William sitten humalapäissään eräänä yönä nukkui eikä enää herännyt, sai hän nukkua vaatimattomassa

vuoteessaan muutamia viikkoja. Vasta maksamatta jäänyt vuokra toi ”hotellin” omistajan paikalle. Kaupungin virkailijat hoitivat sitten Williamin syrjäiseen hautausmaahan kolkkaan, jonne kulkurit Duluthissa haudataan ja unohdetaan. Williamin viimeinen ”omainen”, hotellin omistaja, unohti pian hänkin, että Williamilta oli jäänyt vuokra maksamatta. Industrialistista luettiin:

”William Anderson, 82 vuoden ikäinen Duluthin asukas löytyi kuolleena asunnostaan. Syntynyt Suomessa, asunut Duluthin ympäristössä 52 vuotta. Sukulaisista ei ole tietoa.”

”Hurja Hilma” – prostituoitu

Edellä on käynyt ilmi, miten kanadansuomalaisen yrittäjien joukossa oli omaläätuinen naisryhmä, ”koiratorpparit” ja prostituoidut. Suomalaismiehistä löytyi runsaasti asiakkaita, koska näiden etniset ennakkoluulot ulottuivat makuuhuonei-

siin saakka. Yksinkertaistaen voitiin jopa sanoa, että *”jos ei löytynyt suomalaista vaimoa, piti ainakin olla suomalainen prostituoitu”*.¹⁵

Yksi esimerkki näistä hyvin ankeaan ja katkeraan siirtolaisen osaan alistuneista suomalaisista prostituoiduista oli ”Hurja Hilma”, joka harjoitti ammattiaan Port Arthurissa. Hurjan Hilman tuntenut kanadansuomalainen nainen totesi, että *”kukaan ei voinut sanoa päältäpäin että se oli huono ihminen, jos sitä nyt huonoksi voi sanoa, se oli vartaloltaankin niin hyvä, että olis voinut kantaa kuningattaren kruunua”*. Ja kun kertoja vieraili Hilman luona, hän saattoi todeta, että *”oli siellä niin hieno kahvipöytä ja kämpä niin siisti ja se sen lapsi oli niin puhtaissa vaatteissa ja itsellä oli tärkätty leninki päällä ... Sitten se muutti Nipikkaan (Nipigon) meni naimisiin ja sai pojan”*.¹⁶

”Hurjan Hilman” elämä näyttää päättyneen onnellisesti, toisin kuin yleensä prostituoitujen, joista todella moni menehtyi ammattitaitoihin.

Moni palasi Vanhaan Maailmaan

18

■ Useimmat siirtolaiset ajattelivat lähtiessään, että Pohjois-Amerikassa viivyttäisiin vain muutamia vuosia. Sitten palattaisiin rikkauksien kera Suomeen. Suunnitelmat kuitenkin muuttuivat, ja vain joka neljäs tai viides palasi pysyvästi Suomeen. Muut löysivät Pohjois-Amerikasta uuden kotimaan.¹

Kuka palasi?

Mikä sai toisen suomalaisen siirtolaisen palaamaan ”vanhaan maahan” ja toisen jäämään uuteen kotimaahansa? Olivatko palanneet niitä, joille onni oli hymyillyt ja jotka Pohjois-Amerikassa olivat onnistuneet saavuttamaan taloudelliset tavoitteensa? Vai olivatko he niitä, joille onnetar oli kääntänyt selkänsä?

Näyttää siltä, että sekä onnistuminen että epäonnistuminen saattoivat olla syynä Suomeen palaamiseen. Voidaan osoittaa lukuisia tapauksia, jolloin talon isäntä

vietti Pohjois-Amerikassa muutamia vuosia, säästi rahaa ja palasi suurehko rahasumma mukanaan. Jos kotitalolla oli ollut velkoja, selvitettiin ne nyt markoiksi muutetuilla dollareilla. Ja jos talo oli kovin pieni, voitiin ehkä ostaa uutta maata. Voitiin myös rakentaa uusi asuinrakennus tai navetta ja ehkä vielä lunastaa sisarien ja veljien osuuksia kotitalosta. Kun matkalle asetetut tavoitteet näin toteutuivat, jäi kotimaahan palanneelle mieluisat muistot käynnistä rapakon takana.

Osa Pohjois-Amerikasta palanneista tuli Suomeen tyhjin käsin. Pahimmissa tapauksissa oli paluumatkaankin tarvittavat rahat hankittava Suomesta. Joskus tällaiseen paluuseen liittyi sairastuminen tai loukkaantuminen, joka oli tehnyt tyhjiksi siirtolaiseksi lähteneen rikastumissuunnitelmat. Palattiin siis kotiin, niinkuin oli suunniteltukin, mutta ei rikkaana vaan köyhänä ja pahimmassa tapauksessa jopa rampana.

Kerrotaan myös tapauksista, jolloin siirtolainen sai vaikean taudin ja halusi palata Suomeen kuolemaan. Esimerkiksi eräs parkanolainen nainen sairastui Amerikassa keuhkotautiin. Toivoa paranemisesta ei ollut. Ennen kuolemaansa hän halusi palata vielä kotiinsa Parkanoon. Kärsimysten täyttämä paluumatka sujui jotenkin aina Tampereelle asti, jossa sukulaispoika oli hevosineen odottamassa. Kovassa pakkasessa ajettiin sitten kohti Parkanaa, jota naisparka ei kuitenkaan enää koskaan nähnyt. ”Tavallisista” keuhkotautiin kuolleista siirtolaisista hän kuitenkin erottautui siinä, että vaatimaton risti pystytettiin Parkanon kirkkomaalle, kun ”tavallinen” valkean surman siirtolaisuuhri kätkettiin ja unohdettiin uuden kotimaansa multiin.

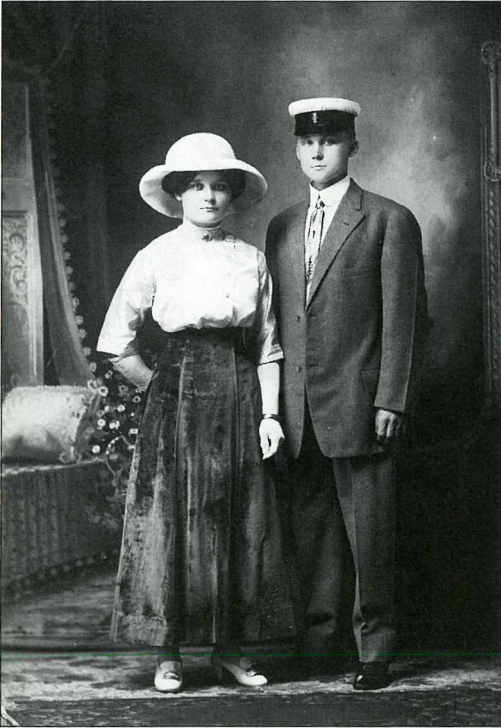
1960-luvulla koottujen haastattelutietojen valossa 1920-luvulla lähteneet ja myöhemmin Suomeen palanneet siirtolaiset onnistuivat matkallaan seuraavasti:

Erityisen hyvin	15 %
Hyvin	21 %
Kohtalaisesti	51 %
Huonosti	11 %
Erityisen huonosti	2 %

”Kohtalaiseksi” menestyksensä ilmoittaneiden joukossa on todennäköisesti ollut paljon niitä, joiden menestys oli ollut hyvin vaatimaton. – *Hämäläinen 1977.*

Paluu Suomeen saattoi siis johtua niin uudessa maailmassa koetuista vastoinkäymisistä kuin siellä kohdatusta menestyksestäkin. Ja tietenkin joukossa oli myös niitä, jotka eivät palatessaan oikein tienneet, oliko matkalla onnistuttu vai epäonnistuttu. Ja epäilemättä oli niitäkin, jotka kehuivat Suomeen tultuaan menestyneensä hyvin, vaikka matka todellisuudessa olikin täysin epäonnistunut.

Epäonnistuneiden joukossa oli monenlaisia. Oli niitä, jotka onnistuivat jotenkin keräämään sen verran rahaa, että ”paluutiketin” ostaminen oli mahdollista, ja niitä, jotka saivat paluurahat kotoa Suomesta – joku moneenkin kertaan. Ainakin 1800-luvun lopulla myös suomalainen siirtolaisyhteisö saattoi olla kollektiivisesti paluun takana. Tämä käy ilmi Johannes Bäckin väitöskirjaansa varten kokoamista tiedoista. Bäck kysyi, ”onko paikkakunnaltanne monta henkilöä, esim. kahtena

Oskari Kortejärvi oli yksi palanneista. Hän lähti Kiikasta Amerikkaan vuonna 1907 ja palasi vuoden 1930 paikkeilla tyhjin taskuin ja osin jopa mielenterveydenkin menettäneenä. Kortejärven tunteneet kertoivat, että Oskari tuli Suomeen New Yorkin kaupungin lähettämänä.

1800-luvun lopulla oli yleistä, että suomalaisyhteisö itse huolehti joidenkin sortuneiden jäsentensä Suomeen lähettämisestä. New Yorkista arvellaan joinakin vuosina lähetetyn ”yhteisellä awustuksella” Suomeen jopa kymmeniä siirtolaiselämässään epäonnistuneita. Valokuva on vuoden 1910 paikkeilta. Nuori Oskari on kuvassa sisarensa Hiljan kanssa. Hilja jäi pysyvästi Amerikkaan. – *Kortejärven sukuarkisto.*

Tuhannet ja taas tuhannet pohjalaistytöt lähtivät 1900-luvun alussa Amerikkaan parempaa etsimään. Elli Mäki Alahärmästä oli yksi heistä. Useimmat jäivät Amerikkaan. Elli Mäki oli poikkeus. Hän ”itki Amerikassa vuoden” ja palasi sitten kotiin. Valokuva lie nee otettu hyvin pian Amerikasta paluun jälkeen. – Kuvan omistaa sisarenpoika *Pentti Lauttamus.*

wiimeksi kuluneena vuotena, parantumattomana sairaana tai muuten awuttomassa tilassa täytynt yhteisellä awustuksella lähettää wanhaan maahan?” Montanan Beltistä hän sai vastaukseksi ”I sokeana, I höpsömielisenä”.²

Samantapaisia vastauksia tuli monelta muultakin paikkakunnalta. – Tyypillinen palaaja ei kuitenkaan ollut ”sokea” eikä ”höpsömielinen”, vaan hän oli mies, joka hankki itse työllään paluumatkaan tarvittut rahat.

Suomeen palanneet olivat viettäneet Pohjois-Amerikassa yleensä vain muutamman vuoden. Saattoipa matka olla jopa niinkin lyhyt kuin sen Jämijärven pojan, joka ”lähti syksyllä muuttolintujen kera kuin korskea kurki ja palasi seuraavana keväänä kuin siipirikko varis” saatuaan paluumatkaa varten rahat Suomesta. Vain ani harva palasi oltuaan siirtolaisena yli viisi vuotta, vaikka palaaminen kummittelee mielessä joskus jopa kymmenien vuosien ajan. Välillä koti-ikävä oli niinkin ankara, että päätettiin myydä Pohjois-Amerikassa hankittu omaisuus ja palata Suomeen, mutta kun sinne päästiin, alkoi siirtolaiselämä taas tuntua niin ihanalta, että uusi lähtö tuli välttämättömäksi. Esimerkiksi tällaisista vanhan ja uuden kotimaan välillä huojuneista – joskus ”Jerusalemien suutareiksi” kutsutuista – otettakoon itsellinen Heikki F., joka vuonna 1901 lähti Siikaisista Amerikkaan.

Heikki jätti Suomeen vaimon ja pojan, jotka saivat silloin tällöin Amerikasta kirjeitä, vaikka perheenisä ei osannutkaan kirjoittaa. Kirjoitustaitoiset työtoverit olivat kuitenkin valmiita auttamaan. Kun lähdistä oli kulunut viitisen vuotta, oli Heikillä jo vakaat paluuaikeet. Hän ilmoitti vaimolleen aikovansa ”tulla vielä

750
STEM WIND & SET LADIES OR GENTS SIZE

Oitea amerikkalaisen.—Leitattaa tämä irti ja lähettää tätä kelloa ojotteellanne ja me lähettämme w a p a a s i tutittawaksi ainoan oikean amerikkalaisen kellon **14 karaatin** kultapleiti, amerit. sijustalaa, 20 vuoden wafuruttella ja oikean 40 bol. "ultatellon" näläinen. Jos ekspresst lonttorissa huomaatte että kannattaa, niin maksataa pois \$7.50, muuten ei mitään. Lähettää tilatessanne 50 senttiä postimeriteisiä \$3.50 maksamasta 14 karaatin kultapleittiterjussa, tai \$7.50

1 karaatinne heti ja te saatte kelpun ilmatseksi. Eratte yhden kellon ilmaiseksi, jos myyhte tai osiatte kuusi kelloa — Oioite:

Royal Wfg Co.
Dept 45. Union Bldg., Chicago. Ill.

Kun suomalainen mies palasi Amerikasta, piti hänellä olla taskukello. Joku toi Suomeen vain halvan taskukellon, jollaisia kaupiteltiin *Siirtolaisessa* 1890-luvulla. Joillakin oli sen sijaan tuomisinaan kultakello, joka riippui näyttävästi kultavitjoissa.

kotimaahanki vaikka se on näin mennyt kauwan. Kyllä se olis kai lystiä saada nähdä waimonsa ja lapsensa³ ... minä olen ostanut pikku kallelle hyvän kulta kellon ja hyvät perät, tuon sen tullesani kuin tulen.”⁴

Heikki palasi lupauksensa täyttään Suomeen, mutta lähti pian uudelleen. Tultuaan toisen kerran Amerikkaan hän päätti jäädä uuteen kotimaahansa pysyvästi ja lähetti 11-vuotiaalle pojalleen Kallelle ”tiketin”, jolla tämä tuli Amerikkaan. Suomessa käynnin tuloksena hajallaan olevaan perheeseen syntyi kuitenkin toinenkin poika, joka jäi äidin kanssa Suo-

Amerikasta palanneisiin ei aina suhtauduttu myönteisesti. Hyvä esimerkki varauksellisesta suhtautumisesta löytyy Etelä-Pohjanmaalla pappina toimineen Yrjö Alasen kirjasta ”Siirtolaisemme ja kotimaa” (1910): ”Kun tuommoisen Amerikan wiisaan kanssa oikein juttelee, niin eiwät mitkään tåkäläiset olot ja laitokset ole minikään arwoisia Amerikan rinnalla ... säestawät he tawallisesti puheluamme: ”Ei mutta Amerikassa”, ja sitten seuraa monisanainen Amerikan olojen ”korkiaweisu” ... Tympäisewän vaikutuksen tekee se kerrassaan naurettawaisuuteen menewä koreileminen waatteillaan, mikä warsinkin Amerikassa käyneisiin naisiin tarttuu. Siitä nyt ei tarwitse olla millänsäkään,

että he tawallisesti palaawat hattu päässään ... Se muistuttaa todella kirjawaa papukaijaa. Siinä on silkit, sametit, helut ja hemsut, mustat, wihreät ja punaiset ja siniset sokin sokin, ilman mimmoistakaan aistia ... Täytyyhän osoittaa kotiwälle ja tuttawille, että on sitä ”engelskaa” jo hiukan opittu, ettei enää miestä ”puurokuppiaan myydä”. Joka wastaukseen täytyy sanoa: ”Oo jews”-. Eihän sitä rautatiellä matkusteta waunuilla, waan ”kaaralla”, wuoteesta täytyy tulla ”petti”, huoneesta ”haussi”, Kauppapuodista ”toori”, hiilestä ”koli”, kaiwannosta ”maini” ...hirrestä ”timperi”, rautamullasta ”oori”, lapiosta ”soveli”, ruokamiehestä ”poortimies”, oluesta ”piiri”, wiinasta ”pränti” .”

meen. Keväällä 1917 Heikki kaipailli näitä kovasti Amerikkaan ja tiedusteli ”Miten olette valmistaneet tuloanne, nyt sopii heti vaan lähtee, tänne pääsee hyvin tulemaan ... kyllä siellä saapi myydyksi mitä on ja ostaa tiketin ja tulee heti ja otat yllisen kyytiin ja siltä matka rahaakin. Vaatteet kaikki pitäis tuoda ja jos siellä on viellä jotain minun vaatteitani, niin tuoda tänne ja fällyt ja täkit ja matot kaikki.”⁵

Vaimo ja poika eivät kuitenkaan halunneet tulla Amerikkaan. Kun tämä kävi selväksi isälle, ei hän enää ollut kovinkaan halukas lähettelemään Suomeen rahaa, vaan ilmoitti syksyllä 1919, että ”Kyllä minä hyvin tiedän että siellä rahaa tarvittaisiin, mutta olen jo monasti sanonut, etten minä voi rakentaa kahta taloa

yhtä aikaa, minulla on uusi navetta ja en minä rupia sinne tekemään navettaa, kun luulen etten sitä tarvitse.”⁶

Kun isä ei tullut toimeen vanhimman poikansa kanssa ja kun vaimo ei suostunut lähtemään Amerikkaan, esitti isä, että perheen nuorempi poika tulisi hänen luokseen Amerikkaan. Äiti ei tähän kuitenkaan suostunut, ja tällöin Heikki yllätäten päättikin palata Suomeen:

”Minä voin vähän huononlaisesti etten paljo jaksata tehdä työtä enään mutta kun tulen suomeen niin aljamme siellä asumaan taloa ... on ruvennut olemaan teitä joka päivä ikävä, että minun pitää tulla sinne vanhuutta viettämään⁷ ... minä tulen kotia heti, kun olen täällä myynyt maani ja kiinteimeni ja olen sitten jo ko-

*tona heinäkuun lopussa. Wielläkö teillä on sauna, että saadaan vihtoa.”*⁸

Suomeen paluu oli Heikille pettymys, ja uusi lähtö Amerikkaan oli taas edessä. Kahdesti paluuta yrittänyt ja nyt jo vanhanpuoleinen mies eleli tämän jälkeen vielä muutamia vuosikymmeniä yksinään Amerikassa.

Monelle pitkäänkin Pohjois-Amerikassa olleelle paluu onnistui kuitenkin paljon paremmin kuin esimerkiksi ottamallemme siikaislaiselle, vaikka kymmeniä vuosia kestäneen siirtolaiselämän jälkeen Suomi saattoikin tuntua vieraalta maalta. Nimenomaan toisen maailmansodan jälkeen Suomeen palasi ainakin satoja – ehkä jopa tuhansia – sellaisia, jotka halusivat viettää vanhuuden päivänsä amerikkalaisen eläkkeen turvin Suomessa.

Kun edellä mainittu siikaislaimies palasi Suomeen, aikoi hän tulla kotipitäjään ”taloa asumaan”. Pyrkiessään palaamaan juuri kotipitäjäänsä hän teki samalla tavalla kuin useimmat muutkin paluuaikeensa toteuttaneet siirtolaiset. Näyttää nimittäin siltä, että useimmat palaajat halusivat päästä juuri sille paikkakunnalle, jolta Pohjois-Amerikkaan oli lähdetty. Vaikka Pohjois-Amerikassa olisikin jo totuttu elämään kaupungissa, eivät Suomen kaupungit kiinnostaneet, vaan haluttiin palata nimenomaan entiseen kotikylään.

Eri väestöryhmien paluuhaluukkuudessa oli suuria eroja. Niinpä naiset palasivat paljon harvemmin kuin miehet. Tämä johtui ainakin siitä, että Pohjois-Amerikassa oli kova ”pula naisista”. Sinne saapuneelle suomalaiselle naiselle oli usein tarjolla lukuisiakin aviomiesehdokkaita, ja niin moni heistä menikin naimisiin pian Pohjois-Amerikkaan tulonsa jälkeen. Useimmat miehet saivat sen sijaan odottaa sopi-

van elämäkumppanin löytämistä monta vuottakin. Kun nainen näin meni naimisiin Pohjois-Amerikassa jo monta vuotta olleen miehen kanssa, ei häntä enää ”päästetty” Suomeen takaisin, vaikka koti-ikävä olisi vaivannutkin. Osasyys naisten paluun harvinaisuuteen lienee ollut myös se, että heille tarjolla olleet työt olivat miellyttävämpiä kuin ne, joita miehet saattoivat saada. Kotiapulaisena olo rikkaassa amerikkalaisessa perheessä oli varmasti miellyttävämpää kuin esimerkiksi työ hiilikaivoksessa.

Yhteiskunnan varakkaammista keroksista lähteneet palasivat yleensä useammin kuin köyhät mökkiläiset. Tähän oli ennen muuta syynä se, että ”varakkaamat” olivat yleensä talollisia ja että näillä oli kotimaassa talo, johon saattoi palata riippumatta siitä, oliko Pohjois-Amerikassa onnistuttu vai epäonnistuttu. Mökin pojalla ei sen sijaan ollut Suomessa mitään omaisuutta. Vaikka elämä uudessa kotimaassa olisikin tuntunut kurjalta, ei Suomessa ollut odotettavissa ainkaan mitään parempaa.

Vanhemmat siirtolaiset palasivat yleisemmin kuin nuoret. Tämä johtui siitä, että heille sopeutuminen uuteen ympäristöön oli tuskallisempaa kuin nuoremmille. Avioliiton ennen siirtolaiseksi lähtemistä solmineet palasivat useammin kuin naimattomina lähteneet. Tähän oli kaiketi syynä se, että kotimaahan jäänyt aviopuoliso – yleensä vaimo – vaati aktiivisesti paluuta.

Koti-ikävä vaivasi useimpia siirtolaisia ainakin aluksi, ja monessa tapauksessa juuri se pakotti palaamaan Suomeen. Ikävää tunnettiin kuitenkin Suomessakin. Oli perheitä, joista lähti Amerikkaan jopa yli kymmenenkin lasta. Vanhemmat odotti-

vat jokaista palaavaksi – olivathan nämä lähtiessään vakuuttaneet viipyvänsä matkalla vain viisi vuotta. Vuodet kuluivat, kirjeitä tuli yhä harvemmin ja harvemmin, ja neljässä tapauksessa viidestä vanhemmat odottivat turhaan.

Amerikanleskien ikävä ja odotus päättyivät useimmiten siihen, että mies palasi ennen pitkää kotiin tai lähetti ”tiketin”, jolla Suomeen jäänyt saattoi matkustaa Pohjois-Amerikkaan. Kuten edellä on käynyt ilmi, joskus kirjeenvaihto ja odotus päättyivät kuitenkin myös siihen, että Pohjois-Amerikasta ei tullut enää mitään vastausta.

Kun siirtolaiseksi lähdettiin, oli useimpien tavoitteena rahan kokoaminen. Ja kuten sanottu, toiset toivat tullessaan kiliseviä tai kahisevia dollareita, kun taas toiset palasivat tyhjin kourin ja ehkä vielä kauppan päällisiksi terveytensäkin menettäneinä. ”Taalojen” lisäksi Pohjois-Amerikan matkalla voitiin saada myös kokemuksia, joiden arvoa ei voi mitata rahassa.

Yleisesti ottaen Amerikassa käynnin kokemukset olivat kuitenkin peräisin ympäristöstä, joka oli niin vieras, ettei sen ”malleja” voitu soveltaa Suomeen. Kaivostöistä, metsätöistä tai kaupungin katutöistä saadut tiedot ja taidot eivät yleensä olleet hyödynnettävissä Suomessa. Metsätyömaalla tai kaivoksessa opitulla kielitaidollakaan ei ollut suurta merkitystä – Suomen murteetkaan eivät saaneet vivahteisiinsa kuin parisenkymmentä englannista lainattua sanaa.

Mutta oli niitäkin, joille siirtolaisvuodet olivat ponnahtuslauta menestykseen Suomessa. Voimme esimerkiksi poimia joukon suomalaisia liikemiehiä, joiden perustamien yritysten juuret olivat Amerikassa vietetyissä vuosissa.

Siirtolainen tuo tekniikkaa ja liikeideoita

Edellä on tarkasteltu amerikansuomalaisen perustamia kaivosyrityksiä, joiden johto oli Pohjois-Amerikassa, mutta yrityksissä toimi myös Suomeen palanneita siirtolaisia. Oli ehkä myös muutama sellainen, joka oli ensin yrittäjä Amerikassa ja sitten Suomessa, samoin joukko sellaisia, jotka ryhtyivät yrittäjiksi vasta Suomeen palattuana.

Kalastajien keskuudessa tunnettiin aikanaan sanonta, jonka mukaan paha perii, elleivät ”meidän Herramme ja Wickströmin moottori auta”. Wickströmin tehtaiden valmistama moottori oli siis kalastajien keskuudessa suorastaan käsite. Tämän moottorin idea syntyi Yhdysvalloissa.⁹

Koivulahtelainen seppä Johan Wickström tunnettiin 1800-luvun puolivälin Pohjanmaalla taitavana kupariastioiden valmistajana. Hänen vanhin poikansa Johan perehtyi jo lapsena takomisen taiteeseen. Vuoden 1890 paikkeilla poika lähti monien muiden tapaan Amerikkaan, jossa Johan Wickströmistä tuli John Wickström.

Yhdysvaltoihin tultuaan Wickström ansaitsi leipänsä ensin kaivoksessa, mutta perehtyi sitten putkiasentajan ammattiin ja pääsi työhön suureen konetehtaaseen, jossa valmistettiin mm. pumppuja. Vapaa-aikanaan Wickström valmisti moottoreita, ja joitakin niihin liittyviä keksintöjä hän lienee patentoinutkin.

Patentin hankkiminen Yhdysvalloissa ei ole välttämättä osoitus siitä, että hankkija on tekniikan nero. On kuitenkin viitteitä siitä, etteivät Wickströmin siellä tekemät tekniset oivallukset kuulu siihen ryhmään, jolla ikiliikkujien keksijät rasit-

John Wickström ja perhe Chicagon vuosina. Wickström oli teknisen lahjakkuutensa ansiosta menestyjä niin Amerikassa kuin Suomessakin. – *Hälsning från Amerika.*

tavat patenttiviranomaisia. Hän nimittäin perusti vuonna 1898 Chicagoon autotehtaan, joka sai nimen Chicago Motor Cycle Co. Ensimmäinen autokin valmistui jo samana vuonna, ja oli vuonna 1901 nähtävänä Chicagon maailmannäyttelyssä.

Wickströmin tehtaan valmistamien autojen määrä jäi vaatimattomaksi: niitä lienee tuotettu vain 8–10 kappaletta. Pääasiassa tehtaassa keskityttiinkin valmistamaan venemoottoreita, joista ensimmäiset jyskyttivät Michigan- ja Superior-järvillä. Jo aivan 1900-luvun alussa Wickström palasi kuitenkin Suomeen ja perusti veljensä kanssa Vaasaan moottoritehtaan.

Petrolilla käyviä moottoreitaan Wickström pyrki markkinoimaan nimenomaan puimakoneiden ja kalastajaveneiden voimanlähteeksi, ja ainakin kalastajien suosion Wickströmin moottoritehdas onnistui voittamaan.

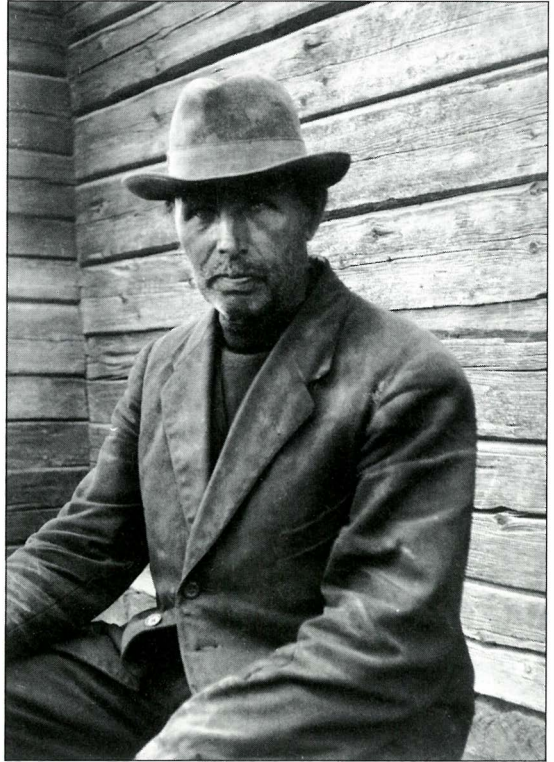

Ylihärmä on ollut kunta, joka on tunnettu erilaisista maatalouskoneistaan. Näyttää siltä, että tämän maatalouskoneita tuottavan teollisuuden lähtökohta on niinkään Yhdysvalloissa. Ylihärmäläisestä Jaakko Vassista kerrotaan nimittäin seuraavaa:

*”Kun uumoillaan Ylihärmän pienteollisuuden alkua, niin helposti pysähdytään jonkin liiterin nurkkaan, jossa pojat rakentelivat ensimmäistä lietsoa! Syyt olivat kuitenkin melko kaukana menneisyydessä ... Näin tapahtui viime vuosisadan loppukymmenellä. Viisi poikaa lähti sillä kerralla ”Valtoihin”. Toiset painuivat Vyöminkiin tuttujensa luo mainareiksi. Mutta Jaakko Vassi jäi farmiseudulle ja onnistui heti pääsemään farmille. Siellä oli konekorjaamo, joka huolehti ympäristön farmien koneiden korjaamisesta. Vassi viipyi farmilla kolme vuotta. Kun hän sitten lähti kotimatalle, hän tunsu tarkalleen Amerikan maatalouskoneet, sillä niitä siellä pääasiallisesti korjattiin.”*¹⁰

Vassi oli Yhdysvalloissa havainnut, että siellä suosittiin muokkaustyössä ns. lautasäestä. Palattuaan vuonna 1889 Ylihärmään ”tukku taaloja taskussaan” hän kunnosti vanhan pajan ja alkoi rakentaa Suomen ensimmäistä lautasäestä. Äkeen valmistaminen onnistui niin hyvin, että Vassi saattoi myydäkin uusia amerikkalaismallisia äkeitään. Äes, joka oli erinomainen preerioilla, ei kuitenkaan ollut parhaimmillaan ”jokiluhtien ketomöy-

Jaakko Vassi oppi Amerikassa ollessaan tuntemaan amerikkalaiset maatalouskoneet. Huhtikuussa 1891 sanomalehti Pohjalainen kertoi, että kotiin palannut *"seppä Jaakko Wass on laittanut sepänverstaan kuntamme [Ylihärmän] Kankaan kylään, josta hän aikoo ruveta tekemään uudenlaisia rullaäkeitä."* "Uudenlainen rullaäes" tunnettiin myöhemmin "Vassin lapiorullaäkeenä". Kun uutta konetta ryhdyttiin valmistamaan suurissa konepajoissa, tuli siitä todellinen maailmanvalloittaja. Valokuva Samuli Paulaharju 1929. – *Museovirasto.*

Tämän päivän äes on Vassin lapiorullaäkeen lapsenlapsi. Alkuperäisen lapiorullaäkeen kuva *Vassin perikunnan* hallussa.

rööksillä”. Sen vuoksi Vassi kokeili, miten maata hienontavien lautasten loveaminen vaikuttaisi äkeen tehoon. Kokeilu johti siihen, että Vassin pajasta ryhdyttiin tuottamaan myyntiin uutta äestyyppeä, jossa oli lapion muotoiset leikkaavat (erilliset) terät. Tämä äes tunnettiin ”Vassin lapiorulla-äkeenä” ja siitä tuli todellinen menestys. Äestä valmistettiin ensin vain Ylihärmäsä, mutta kysynnän laajuus sai Vassin myymään valmistusoikeudet myös Pietarsaaren ja Tikkakosken konepajoille. Ulkoilla uutta äestä ryhdyttiin valmistamaan ainakin Englannissa ja Sveitsissä.

Vassi lopetti äkeensä valmistamisen jo ensimmäisen maailmansodan aikana – tai pian sen jälkeen – ja keskittyi talonsa hoitamiseen. Hänen Yhdysvalloista tuomansa idea jäi kuitenkin elämään: tämän päivän suomalainen äes on Jaakko Vassin ”lapiorulla-äkeen lapsenlapsi”.¹¹

Riassa vuonna 1871 syntynyt ja Helsingissä koulua käynyt John Nordberg lähti 1890-luvun alussa Yhdysvaltoihin. Siirtolaisvuotensa Nordberg lienee viettänyt lähinnä New Yorkissa, jossa hän teki ainakin muurarin ja rapparin töitä. New Yorkissa hän perehtyi myös betonin käyttöön. ”Kotimaisen teollisuuden albumissa” todetaan – ilmeisesti Nordbergin itse yrityksestään antamien tietojen perusteella – että New Yorkissa ”hän saavutti ei ainoastaan käytännöllistä kokemusta ja tuntemusta rakennusalalla vaan perehtyi myöskin niihin menettelytapoihin, joita hän myöhemmin on soveltanut kotimaassaan”.¹²

Nordberg näyttää siis saaneen Yhdysvalloista vaikutteita, joilla oli merkitystä Suomeen paluun jälkeen. Hänen osaltaan on kuitenkin korostettava myös Suomesta

hankittujen kokemusten osuutta. Joka tapauksessa Nordbergin vuoden 1912 paikkeilla 500–600 henkilöä työllistänyttä yritystä luonnehdittiin aikanaan menestykseltään ”amerikkalaiseksi”.

Muutama Amerikasta palannut onnistui siirtolaisvuosina saadun idean pohjalta perustamaan Suomeen suuren ja menestyvän yrityksen. Lisäksi oli varmasti joukko sellaisia, jotka yrittivät Suomeen palattuaan jäljitellä amerikkalaisia malleja, mutta syystä tai toisesta epäonnistuivat jo alkuunsa. Ja palanneitten joukossa oli varmasti myös niitä, jotka toimivat Suomeen palattuaan yrittäjänä ja joiden yritysideaat olivat peräisin Koti-Suomesta – tai ne olivat ainakin tarjolla lähiympäristössä. Tällaisia lienee löytynyt nimenomaan maatalouskoneteollisuudesta.

Alastarolainen Frans Heikkilä on esi-merkki yrittäjästä, jonka Suomessa perustaman yrityksen idea saattoi olla yhtä hyvin Amerikassa kuin Suomessa syntynyt. Heikkilä lähti siirtolaiseksi vuonna 1904, mutta palasi jo seuraavana vuonna kotiin. Muutamia vuosia myöhemmin hän perusti Loimaalle konepajan, joka valmisti ennen kaikkea ”konevoimalla käyviä puimakoneita”, mutta myös muita maatalouskoneita. On mahdollista, että Heikkilä perehtyi Amerikassa modernien maatalouskoneiden valmistukseen ja käyttöön, mutta varmaa on myös, että malliksi kelvanneita puimakoneita löytyi paljonkin 1900-luvun alun Varsinais-Suomesta.

Vuonna 1912 Frans Heikkilän yrityksestä muodostettiin osakeyhtiö, Loimaan Konepaja ja -kauppa O.-Y, joka työllisti enimmillään 15–20 henkeä. Heikkilä kuoli kuitenkin pian tämän jälkeen, ja yh-

Loimaalainen Frans Heikkilä oli Amerikassa vuodet 1904–05. Muutamia vuosia myöhemmin hän liikkui kotiseudullaan tällaisella menopelillä – Loimaan seudun ensimmäisellä autolla. Heikkilä rakensi auton itse ja mahdollisesti Amerikasta saamiensa virikkeiden pohjalta. – *Ilkka Kylä-Heikkilän kokoelma.*

tiökin lopetti vuonna 1917 sattuneen tulipalon jälkeen toimintansa.¹³

Vuonna 1912 Suomeen palasi siirtolainen, joka käytti nimeä Abel Adams. Hän oli syntynyt vuonna 1879 Rautalammilla maanviljelijän poikana, joka Amerikkaan lähtiessään käytti vielä nimeä Korhonen.

Siirtolaisena ollessaan Adams perehtyi amerikkalaisiin elokuviin ja ehkä johonkin alan yritykseenkin. Elokuva oli tuotu tähän aikaan jo myös Suomeen, mutta Amerikassa hankkimiansa kokemusten perusteella Adams odotti, että alalla olisi vielä mahdollisuuksia myös Suomessa. Niinpä hän hankki Suomeen palattuaan itselleen pienen Ilmarinen-nimisen elokuvateatterin ja sitten monia muita teattereita. Näistä kasvoi varsin suuri yhtiö, Adams Filmi Oy, joka harjoitti myös elokuvien vuokraamista ja vieläpä valmistamistaakin.¹⁴

Wickström, Vassi, Nordberg ja Adams ovat esimerkkejä siitä, miten siirtolaiset toivat Suomeen palatessaan teknistä tietoa ja liikeideoita, joita voitiin käyttää Suomessa hyvälläkin menestyksellä. He olivat kuitenkin myös poikkeuksia. Yleensä Amerikassa saatuja oppeja ei Suomessa voitukaan soveltaa, mutta ei vuosikausien siirtolaisena olo toisaalta ollut sentään aivan yhdentekevääkään. Tulihan sieitä dollareita, eikä liene ollut aivan samantekevää sekään, että vuosisadan alussa moni talon isäntä, torppari ja mökkiläinen saattoi muistella retkiään New Yorkissa, Montanassa, Oregonissa ja Kaliforniassa. Amerikassa käynti antoi hänelle arvostusta ympäristössä, jossa saatettiin sanoa, että ”*ei se ole mies eikä mikään, joka ei ole Amerikassa käynyt*”. Ja ehkä vertailukohdan saaminen valtamerenentakaisesta yhteiskunnasta sai myös näkemään Pohjanmaan lakeudet uudella tavalla, näkemään vanhassa kotimaassa sellaisia arvoja, joita ilman Pohjois-Amerikassa hankittuja kokemuksia ei olisi

voitu tajuta. Muutamalle tulevalle suomalaispoliitikolle Pohjois-Amerikka palveli sitä paitsi kovana elämän kouluna.

Palanneet poliittisina vaikuttajina

Ainakin Pohjanmaalla oli havaittavissa, että 1900-luvun ensi vuosikymmenten aikana Pohjois-Amerikassa siirtolaisena oleita löytyi hyvin usein kuntien luottamuselimistä. Siirtolaiskokemuksia hankkineita on ollut myös Suomen eduskunnassa. Niinpä vuosina 1917–33 tällaisia oli vähintään 15, kahdeksan vasemmistoon ja seitsemän oikeistoon kuulunutta.¹⁵

Pohjois-Amerikassa olleiden suomalaispoliitikkojen joukossa oli muutamia, jotka saivat Suomessa hyvinkin näkyvän aseman. Joissakin tapauksissa heillä oli poliittisia ansioita jo Amerikkaan mennessä, mutta osa hankki ensimmäiset poliittiset kokemuksensa nimenomaan Amerikassa oltessaan. Suomeen palanneista menestyneistä poliitikoista ansaitsevat tulla esitellyiksi Oskari Tokoi, Matti Kurikka, Yrjö Sirola ja Niilo Wälläri.

Oskari Tokoi lähti siirtolaiseksi noin vuonna 1890 ja oli sitten vuoristovaltioissa ja Tyynenmeren rannikolla kymmenisen vuotta kaivosmiehenä. Vuonna 1900 hän palasi Suomeen. Lähes 20 vuoden ajan hän oli sitten merkittävä hahmo Suomen sosiaalidemokraattisessa liikkeessä ja ehti olla mm. kansanedustaja, eduskunnan puhemies, senaatin puheenjohtaja ja lopuksi kansanvaltuuskunnan elintarvikeasiain valtuutettu. Keväällä 1918 hän joutui pakenemaan Suomesta aluksi Pohjois-Venäjälle, mistä hän Englannin ja Kanadan kautta vuonna 1921 onnistui pääsemään Yhdysvaltoihin.

Abel Adams, alkuperäiseltä nimeltään Korhonen (1879–1938) menestyi Suomeen palattuaan liikemiehenä. Tämä Rautalammin kasvatti tajusi, millaisia taloudellisia mahdollisuuksia elokuvan tuottamiseen ja esittämiseen sisältyi. Amerikassa hän oli alkanut käyttää nimeä Adams, ja tämän nimen hän siirsi myös omistamaansa yhtiöön (Adams Filmi Oy). – *Elokuva-Aitta* 16/1938.

Tokoi kuului niihin siirtolaisiin, jotka lähtivät Suomeen palattuaan uudelleen siirtolaiseksi ja jäivät lopulta sille tielle. Tokoin toinen Suomesta lähtö oli tosin poikkeuksellinen siirtolaismatka – olihan hän lähtiessään itse asiassa kuolemaan tuomittu poliittinen pakolainen. Matti Kurikan vaiheet olivat hiukan erilaiset.

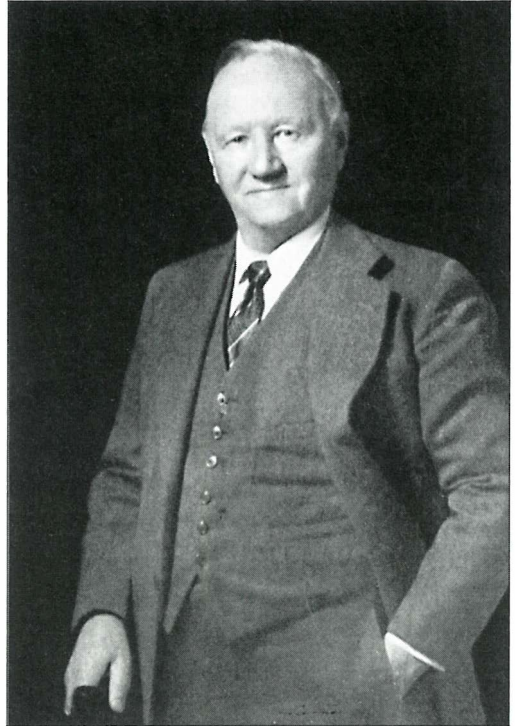

Kun amerikansuomalaiset siirtolaiset 1890-luvun lopulla etsivät toimintamuotoja omalle työväenliikkeelleen, suunnitelti Työmies-lehden päätoimittaja Matti Kurikka samaan aikaan Suomessa ihanneyhteiskunnan perustamista. Ihanyhteiskunnassa piti toteuttaa joukko työväenliikkeestä, teosofiasta, tolstoilaisuudesta ja suomalaisesta kansallisuusajattelusta ammennettuja ajatuksia. Uusi parempi maailma piti perustaa Australiaan, josta Matti Kurikka uskoi kaikkea hyvää.¹⁶

Kurikan yritykset Australiassa epäonnistuivat perusteellisesti. Uuden yhteiskunnan luomisyriyksistä tihkui kuitenkin myönteisiä tietoja Kanadan länsiosissa asuvien suomalaisten siirtolaisten keskuuteen. Näitä välittivät nimenomaan Australiasta Brittiläiseen Kolumbiaan muuttaneet Kurikan ”oppilaat”, joille yksi epäonnistuminen ei riittänyt. Kanadansuomalaisten kutsumana Kurikka saapuikin syksyllä 1900 Nanaimoon, Brittiläiseen Kolumbiaan perustamaan uutta yhteiskuntaa, jossa jokainen eläisi yltäkylläisyydessä ja vapaana.

Kurikka ja hänen hengenheimolaisensa saivat Malkosaarelta – Malcolm Island –käyttöön 11 000 hehtaarin alueen. Ensimmäiset suomalaisensa saari sai vuonna 1901. Kurikka tuli sinne juhannuksena 1902. Tällöin saarella vietettiin juhannusjuhlat, joista myöhemmin käytettiin nimitystä ”luomispäivät”. Niiden aikana paikkaa ryhdyttiin kutsumaan Sointulaksi.

Kurikka oli kansanjohtaja, joka lumosi kansanjoukot puhetaidollaan, mutta käytännön mies hän ei ollut. Sointulaakaan ei voitu rakentaa pelkästään suurilla ajatuksilla ja puheilla, ja niinpä yritys kohtasi alusta alkaen monenlaisia vaikeuksia, nimenomaan kuitenkin taloudellisia. Vuon-

Oskari Tokoi (1873–1963) palasi kymmenen vuoden Amerikassa olon jälkeen vuonna 1900 Suomeen ja oli sitten menestyvä poliitikko. Vuonna 1918 hän joutui pakenemaan Suomesta ja päätyi lopuksi Yhdysvaltoihin, jossa hän oli mm. Raivaajan toimittajana. – Tokoi 1947.

na 1903 Sointulaa koetteli tulipalo, jossa menehtyi 11 yhteisön jäsentä, ja sointulaisten päärakennus Melula tuhoutui.

Lokakuussa 1904 Kurikka lähti pettymysten saattelemana Malkosaarelta, mutta uskoi yhä utopia-aatteisiinsa. Jo marraskuussa hän perusti Vancouverin läheisyyteen innokkaimpien kannattajiensa kanssa uuden ihanneyhteisön, jota kutsuttiin Sammon Takojiksi. Tämäkin epäonnistui.

Monien epäonnistumisten jälkeen Kurikka palasi vuonna 1905 Suomeen ja yrit-

Yrjö Sirola (1876–1936) oli punaisten vuonna 1918 muodostaman kansanvaltuuskunnan jäsen ja ulkoasiainvaltuutettu. Paettuaan vuoden 1918 sodan päättyessä Venäjälle hän toimi hyvin monenlaisissa vaativissa tehtävissä. Niinpä hän oli Suomen Kommunistisen Puolueen keskuskomitean jäsen vuosina 1918–36 ja Kominternin kansalliskomitean jäsen vuosina 1931–36. Suomen työväenliikkeen kommunistinen osa on vaalinut Sirolan muistoa mm. perustamalla Yrjö Sirolan säätiön ja Vanajalle Sirola-opiston. – Kuvassa Sirola perheineen Hancockissa vuonna 1913. – *Kansan Arkisto*.

ti juurruttaa utopioitaan nyt vanhaan kotimaahansa. Koettuaan jälleen epäonnistumisen hän muutti vuonna 1908 taas Yhdysvaltoihin, jossa hän kuoli vuonna 1915.

On vaikea sanoa, miten siirtolaisena olo ja Amerikassa saadut kokemukset vaikuttivat Oskari Tokoin toimintaan Suomessa. Amerikkalainen työväenliike tuskin malleja saattoi antaa, ja kun Tokoi palasi Suomeen, oli amerikansuomalainenkin työväenliike vasta ottamassa ensi askeleitaan. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että kymmenen vuotta kaivosmiehen elämää pakotti Tokoin varmasti sisäistämään työvä-

estön ongelmat, nimenomaan työttömyyden ja työelämään liittyneet vaarat.

Kun Matti Kurikka palasi Suomeen, oli hänellä siis jo kokemuksia kolmenkin utopiasiihtolan perustamisesta – ja yhtä monen epäonnistumisesta. Kurikka näyttää kuitenkin olleen jääräpäinen periaatteen mies, joka olisi ollut valmis yrittämään – ja epäonnistumaan – vielä Suomeenkin. Suomalaiselle työväenliikkeelle hän oli kuitenkin kummitus, jolla ei ollut mahdollisuuksia vaikuttaa Suomen työväenliikkeen kehitykseen.

Kun Yrjö Sirola vuonna 1910 muutti Amerikkaan, oli hän jo ansiotunut vasem-

mistopoliitikko: hän oli ollut mm. kansanedustajana ja parinkin työväenlehden toimitussihteerinä. Amerikkaan tultuaan hän sai työtä Työväen Opistolta ja oli tämän opiston johtajanakin siinä vaiheessa, jolloin sosialistien ja IWW-läisten suhteet alkoivat toden teolla kärjistyä. Syndikalistisia aatteita ja samalla jyrkän linjan omaksunut Sirola sai amerikansuomalaisten riidoista kuitenkin tarpeekseen ja palasi vuonna 1913 Suomeen.

Kun Suomen sosialidemokraatit vuonna 1917 alkoivat jakautua jyrkkiin ja mallittisiin, kuului Sirola jyrkkään siipeen, ja hänestä tuli kansanvaltuuskunnan ulkoasiainvaltuutettu. On mahdotonta sanoa, kuinka paljon hänen radikalismiinsa vaikuttivat ne vuodet, jotka hän oli viettänyt Amerikassa. Joka tapauksessa jyrkän tien valitseminen vuonna 1917 oli johdonmukaista jatkoa sille linjavalinnalle, jonka Sirola teki jo Yhdysvalloissa ollessaan.

Niilo Wälläri lähti vuonna 1913 merille vain 16 vuoden ikäisenä. Kolme vuotta myöhemmin hän karkasi laivastaan ja jäi siirtolaiseksi Yhdysvaltoihin. Siirtolaisuusiin mahtui työtä kaivoksessa ja opiskelua Työväen Opistossa. Wälläri omaksui IWW-liikkeen syndikalistiset aatteet, mikä koitui hänelle kohtalokkaaksi.¹⁷ Hänet karkotettiin vuonna 1920 Suomeen.

Wälläri toteaa muistelmissaan, että Yhdysvalloissa vietetyt vuodet vaikuttivat ratkaisevasti hänen myöhempään toimintaansa. Vuonna 1930 hän liittyi Merimies-Unioniin, jonka puheenjohtaja hän oli sitten aina kuolemaansa asti. Puheenjohtajana Wälläri oli liittonsa jäsenten ihailema kovaotteinen ammattiyhdistyspoliitikko, joka pani tarvittaessa jäänmurtajat seis-

Niilo Wälläri (1897–1967) ei ollut ainoa Yhdysvalloista tai Kanadasta poliittisista syistä karkotettu suomalainen. Yleisempää kuitenkin oli, että Yhdysvalloista ja Kanadasta karkotettiin sellaisia, jotka olivat tulleet luvatta maahan ja joutuneet sitten taloudellisiin vaikeuksiin. Vuonna 1931 Kanadasta karkotettiin jopa 221 suomalaista, 192 miestä ja 29 naista. Karkotetuista miehistä kolmasosa oli rikollisia. – Kuva on siltä ajalta, jolloin Wälläri oli Työväen Opiston opiskelija. – *Wälläri 1967.*

maan ja edisti onnistuneella politiikallaan huomattavasti merimiesten ammatillisia ja sosiaalisia oloja. Voimme tietenkin ajatella, että kovat otteet heijastivat Wällärin sisintä olemusta, mutta on muistettava myös, että Yhdysvalloissa ollessaan Wälläri kävi todella kovaa ”työmaitten koulua” ja että myös IWW-läisten Työväen Opisto teki kaikkensa oppilaittensa radikalisoimiseksi. – Vielä 1960-luvun alussa

Wälläri totesi, että ”hän on ammattiyhdistysmiehenä amerikkalainen”,¹⁸ mikä voitaneen tulkita niin, että Wälläri katsoi Amerikan vuosien vaikuttaneen todella paljon siihen, mitä hän Suomessa tuli tekemään.

Kulttuurin vaikuttajia

Moni suomalainen taiteilija on vierailut Pohjois-Amerikassa, ja joukossa on ollut myös sellaisia, jotka ovat viipyneet Yhdysvalloissa pitkäänkin. Akseli Gallen-Kallela oleskeli usean vuoden ajan Yhdysvalloissa. Niin teki myös säveltäjä Selim Palmgren. Kumpaakaan ei silti ole yleensä luettu siirtolaiseksi, vaikka siirtolaiseksi on kutsuttu monta sellaistaakin, jonka siirtolaiselämää ei laskettu vuosissa vaan päivissä ja viikoissa.

Gallen-Kallela ja Palmgren saivat Yhdysvaltain vuosistaan varmasti vaikutteita, mutta tuskin sellaisia, että ne olisivat heijastuneet konkreettisesti Gallen-Kallelan maalauksiin tai Palmgrenin musiikkiin. On kuitenkin yksi kulttuurialue, jossa palanneet siirtolaiset vaikuttivat konkreettisesti. Jatsin tulo Suomeen on tällainen.

Vuosi 1926 oli suomalaisen jatsin historiassa erittäin tärkeä. Tällöin Yhdysvalloista saapui Suomeen vierailulle Suomi-Soittokunta, jonka ohjelmisto oli poikkeuksellinen: aikaisemmin vierailleet siirtolaisorkesterit olivat esittäneet suomalaista musiikkia, Suomi-soittokunta taas esitti amerikkalaisia sävellyksiä. Soittokunta kierteli esiintymässä hyvällä menestyksellä eri puolilla Suomea. Osa muusikoista palasi Yhdysvaltoihin, osa jäi Suomeen ja soitteli helsinkiläisissä ravin-

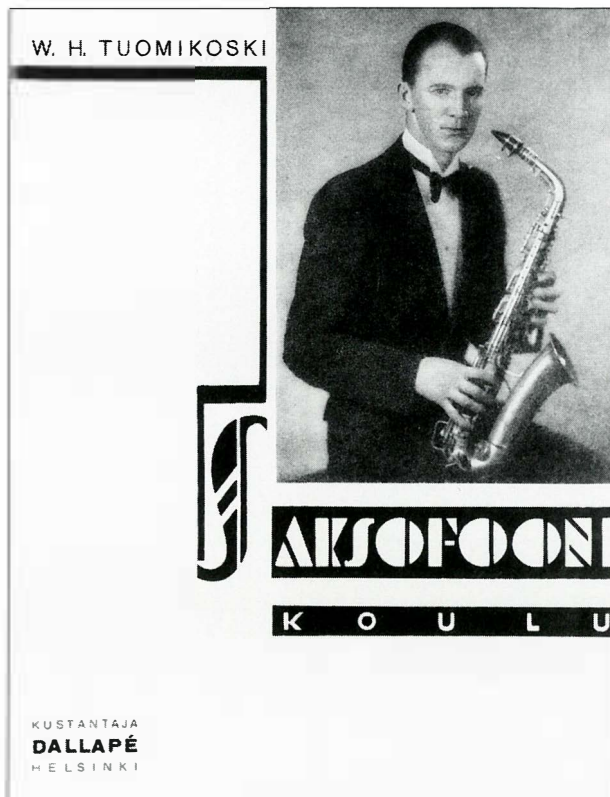
toloissa. Syksyllä 1926 orkesteri käytti sekä nimeä s/s Andanian American Jazz Band että s/s Andanian Yankees. Näihin orkestereihin kuuluneista muusikoista, ja nimenomaan Wilfred ”Tom” Tuomikoskesta on sanottu, että nämä ”loivat perustan suomalaiselle jatsille”. Tuomikoskesta tuli pian suomalaisten tanssimuusikoiden esikuva, jonka soittotyyliä jäljiteltiin. Tuomikoski teki muutakin kuin soitti. Hän julkaisi saksofonikurssin ja järjesti erilaisia musiikkikilpailuja. Onkin sanottu, että hän oli ”1930-luvun alun merkittävin hahmo suomalaisessa jatsissa”. – Vuonna 1936 Tuomikoski palasi Yhdysvaltoihin, jossa hän jo vuonna 1937 kuoli.¹⁹

Siirtolaisten Amerikasta Suomeen tuomista kulttuurivaikutteista mainittakoon myös vapaamuurariaate. Yhdysvaltain suurkaupungeissa oli ilmeisesti jo 1900-luvun alussa suomalaisten vapaamuurari-siirtolaisten perustamia looseja, joista tiedetään kuitenkin hyvin vähän. Joka tapauksessa tällainen loosi löytyi Chicagosta, josta yksi loosin jäsenistä – J. E. Tuokkola – muutti vuonna 1918 Suomeen.

Tuokkola keräsi Suomeen tultuaan ympärilleen joukon vapaamuurariaatteista kiinnostuneita ja sai Yhdysvalloissa asiansa ajamaan vanhan ystävänsä Toivo H. Nektonin. Vuonna 1922 New Yorkin osavaltion suurloosi nimitti Nektonin Suomen tasavallasta muodostetun vapaamuurariipiirin sijaissuurmestariksi ja valtuutti hänet perustamaan maahan vapaamuurarilooseja siihen asti, että Suomeen perustettaisiin oma suurloosi. Suomi loosi No.1 perustettiinkin Helsingissä 18.8.1922 ja Suomen suurloosi pari vuotta myöhemmin 9.9.1924.²⁰

Jatsia on soitettu Suomessa vuodesta 1926 lähtien. Wilfred ”Tom” Tuomikoski vaikutti suomalaisen jatsin alkuvaiheisiin enemmän kuin kukaan toinen. 1930-luvulla hän julkaisi saksofonikurssin. Kansikuvassa lienee ”Tom” itse.

”Työläisten isänmaahan”

Jo 20–30 vuotta Pohjois-Amerikassa olleiden siirtolaisten paluu takaisin Eurooppaan – mutta ei entiseen kotimaahan – lienee koko suomalaisen amerikansiirtolaisuuden omalaatuisimpia sopeutumattomuusilmiöitä. Nämä sopeutumattomat hakeutuivat 1920-luvulla ja 1930-luvun alkupuolella Neuvostoliittoon.²¹

Neuvostoliittoon lähteneitä oli ainakin 5 000, mutta ehkä jopa yli 6 000. Löytyypä arvio, jossa puhutaan 12 000 siirtolaisestakin. Tämä muuttoliike oli joka tapauksessa 1930-luvun alussa niin laajaa, että aikalaiset puhuivat ”Karjalan kuumeesta”. Yhdysvalloista ja Kanadasta lähteneitä

lienee ollut suurin piirtein yhtä paljon kuin Suomesta menneitä.

Pohjois-Amerikasta Neuvostoliittoon suuntautunut siirtolaisuus sai alkunsa jo 1920-luvun alussa. Vuosina 1921–22 Yhdysvaltain suomalaiset perustivat yli 10 osuuskuntaa, joilla oli tavoite lähteä Neuvostoliittoon. Yhteensä niihin kuuluneita lienee ollut muutamia satoja. Itä-Karjalaan amerikansuomalaiset perustivat Kalastusosuuskunnan ja Rakennusosuuskunnan. Edellisen piti olla alueen kalateollisuuden uranuurtaja, jälkimmäisen taas piti tuoda amerikkalaista tehoa ja taitoa Itä-Karjalan rakennusteollisuuteen. Etelä-Venäjälle amerikansuomalaiset perustivat ”Kommuuna Kylväjän”, jonka piti antaa

amerikkalaista oppia mustanmullan alueen talonpojille. Kylväjä lienee näistä osuuskunnista toteuttanut parhaiten sille asetetut tavoitteet, mutta sekin oli jatkuvasti niin suurissa vaikeuksissa, että yksi toisensa jälkeen sen perustajat katsoivat parhaaksi palata Yhdysvaltoihin. 1930-luvun alussa jäljellä olleista suuri osa siirrettiin Itä-Karjalaan perustamaan uutta kollektiivista maatalousyrittystä.²²

Vaikka amerikansuomalaisten 1920-luvun alussa saamat kokemukset Neuvostoliittoon lähtemisestä olivatkin masentavia, ei usko ”työläisten isänmaan” rakentamiseen romahtanut. Jo 1920-luvun puolivälissä oltiin perustamassa uusia kommuuneja. Amerikansuomalaiset saivat nyt haltuunsa Leningradin läheltä vanhan kartanon, jonne perustettiin ”Kommuuna Työ”. Tämäkin yritys epäonnistui. Aunuksen Karjalaan taas kanadansuomalaiset perustivat ”Kommuuni Säteen”, joka menestyi aluksi kohtuullisen hyvin.

1930-luvun alussa ”Karjalan kuume” sai aikaisempaa paljon suuremmat puitteet. Huippunsa tämä ”kuume” saavutti vuosina 1931–32, jolloin lähtijöitä oli yhteensä noin 4000. Vuoden 1934 jälkeen ei siirtolaisuutta enää tapahtunut ainakaan ryhmittäin.

Siirtolaisuusilmiölle on ollut tyypillistä, että pääosa muuttajista on 16–25-vuotiaita. Pohjois-Amerikasta Neuvostoliittoon tapahtunut suomalainen siirtolaisuus oli tässä suhteessa varsin poikkeuksellista. Suuri osa lähteneistä oli nimittäin ennen ensimmäistä maailmansotaa Yhdysvaltoihin saapuneita siirtolaisia, jotka Neuvostoliittoon muuttaessaan olivat jo 35–50-vuotiaita. Kun muutto lisäksi tapahtui usein perheittäin, oli lähtijöiden joukossa ehkä myös normaalia enemmän lapsia.

Vaikka siirtolaisuus Neuvostoliittoon olikin laajimmillaan juuri niihin aikoihin, jolloin talouspula koetteli pahiten Yhdysvaltoja ja Kanadaa, ei tämä muuttoliike ollut ensi sijassa työttömien siirtolaisten Yhdysvalloista ja Kanadasta poistumista. Vaikuttaa myös siltä, että Neuvosto-Karjalaan lähteneet eivät kuuluneet suomalaisen siirtolaisyhteisön köyhimpään osaan. Tähän viittaa esimerkiksi se, että useat Detroitista lähteneet omistivat talon.²³ Muistitieto kertoo myös tapauksista, joissa Neuvosto-Karjalaan lähtenyt omisti ”Wrightin kontrin parhaan farmin”, ”20 000 dollarin arvoisen hedelmäfarmin” tai ”8 000 dollarin arvoisen autokorjaamon”.²⁴ Matka Neuvosto-Karjalaan oli kustannettava itse, ja se, että joissakin tapauksissa osuuskuntaan tai kommuuniin liittyminen maksoi uudelle jäsenelle 500 dollaria, asetti lähtijäjoukolle oman varallisuuskynnyksensä.

Mikä sitten innosti useita tuhansia amerikansuomalaisia 1930-luvun alussa lähtemään Neuvostoliittoon? Muuttoliikkeen organisaatiolla ja lähdön eteen tehdyllä propagandalla lienee ollut erittäin suuri merkitys. On vaikea sanoa, kenen idea tämän siirtolaisuuden organisointi oli – ilmeisesti idea kypsyi vähitellen Neuvosto-Karjalan suomalaisjohtajien mielessä. Varmaa joka tapauksessa on, että Neuvostoliiton poliittinen johto antoi tavalla tai toisella tälle muuttoliikkeelle alkusysäyksen lähtien siitä, että ammattitaitoinen ulkomainen työvoima voisi olla avuksi Neuvostoliiton teollisuuden rakentamisessa ja että Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaiset voisivat tuoda Neuvosto-Karjalaan modernia metsätyötekniikkaa.

NEUVOSTOLIITON VIISIVUOTISSUUNNITELMA

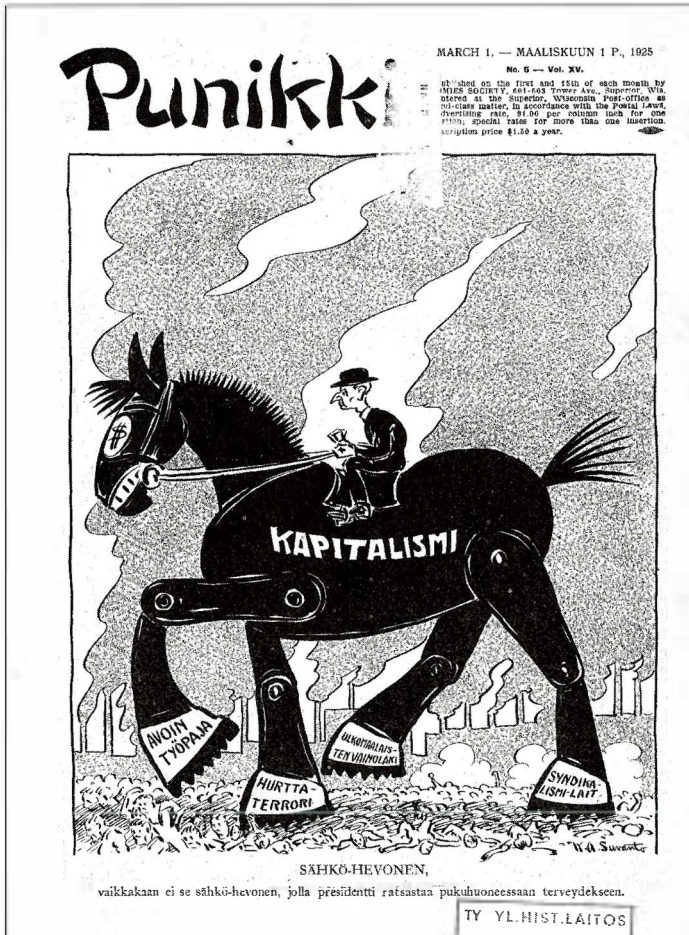
Maatalouden kollektivisoimisesta ja lähes kaikista muistakin Neuvostoliiton saavutuksista amerikan- ja kanadansuomalaisten kommunistien julkaisut antoivat ruusuisen kuvan. – *Työmiehen Joulu 1929.*

Uudessa kotimaassa vaikeuksiin joutuneille paluu ”vanhaan maahan” oli houkutteleva vaihtoehto. Amerikan- ja kanadansuomalaisille kommunisteille paluu 1930-luvun alun Suomeen oli kuitenkin mahdoton ajatus. Eniten kielteiseen Suomen kuvaan lienee vaikuttanut pilapiirtäjä K. A. Suvanto, jonka lempiaiheisiin kuuluivat erilaiset Suomen oikeistolaisista tehdyt pilapiirroksset. ”Lapuan lahtarit” innoitti Suvantoa monenkin pilapiirroksen laatimiseen. – *Punikki 1930.*

LAPUAN HENKI NOUSEE!

Lapuan lahtarien murha-riemu oli Vaasaan tehdyn roivioiretken jälkeen kohonnut niin korkealle, että pari näistä rovasti Kareksen rakkaista lampaista naksautti kuulan omaan kalloonsa, kai näyttääkseen havainnollisesti, mitä he kommunisteille meinaavat tehdä.

Yhdysvallat oli ameri-
kansuomalaiselle vasemmis-
tölle kapitalistinen kummi-
tus, K. A.Suvannon piirroksis-
sa kaiken alleen tallaa-
va hevonen. — *Punikki*
5/1925.

Joissakin muistelmissa Pohjois-Amerikasta Neuvostoliittoon tapahtunut siirtolaisuus leimataan ”puhtaaksi huiputukseksi”. Tällainen näkemys kuvastuu esimerkiksi erään Raivaajan kustantaman kirjasen alaotsikosta ”kommunistien vuosikausia kestänyt Karjalakeinottelu paljastettuna”.²⁵ Myös amerikansuomalaisissa sanomalehdissä käydyissä kiivaissa keskusteluissa tämä muuttoliike leimattiin usein ”pettämiseksi ja huijaukseksi”.

Värväystoimintaa johti keväällä 1931 perustettu Neuvosto-Karjalan Teknillinen

Apu, jota usein kutsuttiin leikillisesti ”Tenhus-Matin staapiksi”. Sillä oli kaksi konttoriakin, toinen New Yorkissa ja toinen Torontossa, ja 1930-luvun alussa sillä oli säännöllisesti ilmoituksia kommunistien kustantamissa suomenkielisissä päivälehdissä.

Neuvosto-Karjalan Teknillisen Avun julkaisemat ilmoitukset olivat varsin asiallisia. Ne kertoivat, millä tavalla Neuvostoliittoon päästiin, ja korostivat, että Karjalaan piti lähteä vain sellaisten, jotka olivat valmiita tinkimään omista eduis-

taan sosialistista yhteiskuntaa rakentaessaan. Lähtijöiden tuli olla valmiita "luomaan kapitalistinen nahkansa" ja heidän tuli suhtautua ymmärryksellä niihin vaikeuksiin, joita oli edessä, kun luotiin sosialistista yhteiskuntaa.²⁶

Sanomalehti-ilmoitukset olivat asiallisuudestaan huolimatta värväysilmoituksia, jotka "nostivat Karjalan kuumetta". Sitä nosti myös kaksi amerikansuomalaisten johtomiehiin kuulunutta henkilöä, Matti Tenhunen eli Tenhus-Matti ja Martin Hendrickson eli Martti-setä, jotka kumpikin tekivät ainakin yhden värväysmatkan kierrellen eri puolilla Yhdysvaltoja ja Kanadaa olevia suomalaiskeskuksia.²⁷

Värikkäimpiä propagandan tekijöitä olivat Neuvosto-Karjalaan lähteneet siirtolaiset itse. New Yorkiin keräytyneet matkalaiset julkaisivat – ilmeisesti "Tenhus-Matin staapin" kehotuksesta – Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten kommunistien lehdissä suuria tervehdyksiä Amerikkaan jääville tovereilleen. Niissä Karjalan siirtolaisuuden hyväksi tehty propaganda saavutti huippunsa. Sanan miekka säihkyi, kun matkalaiset julistivat Amerikkaan jääville tovereilleen lähtevänsä maahan, "*Missä seisoo sankarillinen työnjättiläinen, toisessa kädessään vielä hurmeinen miekka, jolla se on lyönyt lukemattomat vihollisensa, ja lyö edelleenkin ja toisessa kädessä muurauslasta, jolla se luo historian ennenkuulumattomalla sankaruudella ja työtarmolla uutta onnellisempaa yhteiskuntaa.*"²⁸

Myös matka New Yorkista Neuvostoliittoon tehtiin suurin elein. Niinpä erästä keväällä 1931 Neuvostoliittoon lähteneestä ryhmästä kerrotaan, että se "terrorisoi" Drottningholm-laivalla koko kol-

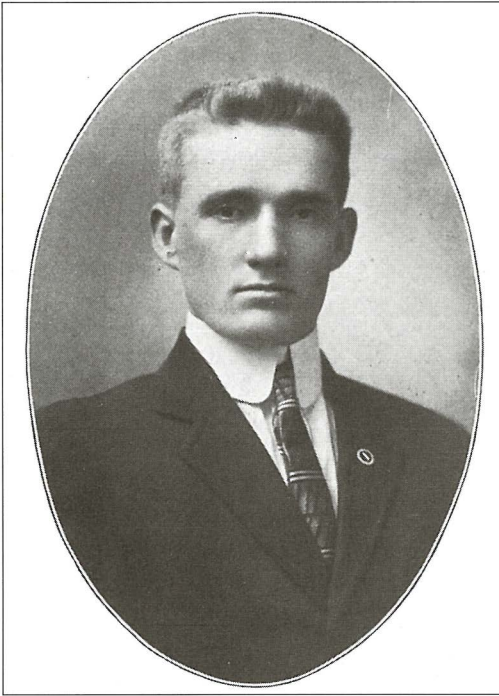
matta matkustajaluokkaa mielenosoituksillaan.²⁹

Kommunistien lehdistö ei saanut harjoittaa verhottua siirtolaispropagandaansa rauhassa, sillä sen pahimmat kilpailijat ja vihemiehet kuten Industrialisti ja Päivälehti alkoivat pian väittää, että kommunistien johtajat petkuttivat Karjalaan lähettämiään kommunistisen liikkeen rivimiehiä. Ne julkaisivat tietoja Neuvosto-Karjalan alkeellisista oloista, väittivät, että jotkut amerikansuomalaiset joutuivat Karjalassa teloitetuiksi, ja julkaisivat Neuvostoliitosta palanneiden pettynneiden suomalaisten haastatteluja.³⁰ Kommunistinen lehdistö yritti vastata tähän julkaisemalla Karjalasta lähetetyiksi väitettyjä kirjeitä ja syyttämällä muita lehtiä asioiden vääristelijöiksi.³¹

Neuvosto-Karjalasta Amerikkaan palaavia varoitettiin ankarasti antamasta Karjalasta kielteisiä lausuntoja. Niinpä eräs Karjalasta palannut toteaa vuonna 1933 tuttavalleen lähettämässään kirjeessä, että "*sen kyllä tiedän että sieltä takaisin tulleet ei aivan heti uskalla paljon mitään sanoa niistä totuuksista mitä ovat Karjalassa kuulleet nähneet ja vatsassaan tunteneet*".³²

Vaikka propaganda olikin varmasti erittäin tärkeä syy siihen, että amerikansuomalaiset vasemmistoradikaalit olivat innokkaita lähtemään Neuvostoliittoon, ei se ollut kuitenkaan tämän muuttoliikkeen perussy. Ratkaisevimmin vaikuttivat luultavasti ne käsitykset, joita Pohjois-Amerikan suomalaisilla vasemmistoradikaaleilla oli Yhdysvalloista ja Neuvostoliitosta.

Neuvostoliittoon mennyt suomalainen siirtolaisjoukko koostui lähinnä kommunisteista tai näitä hyvin lähellä olleista va-

Matti Tenhunen ja Martin Hendrickson näyttelivät keskeistä osaa Neuvosto-Karjalaan 1930-luvulla tapahtuneen siirtolaisuuden organisoimisessa. – 50. vuoden varrelta.

semmistolaisista. Tälle ryhmälle Yhdysvalloista ja Kanadasta oli tullut jo ennen 1930-luvun taloudellista lamakautta ”kapitalistisia kriisimaita”, jotka olivat ”Luumäeksi” kutsutun Suomen jälkeen maailman pahimpia. Usko Amerikkaan vapauden maana oli kadonnut. Vapauden patsas lienee ollut muillekin kuin ”Tenhus-Matin staapille” vapauden irvikuva.

Suurten joukkojen työttömäksi joutuminen oli monelle konkreettinen todiste kapitalistisen talousjärjestelmän huonoista puolista. Ja kommunistien sanomalehtiä lukevat ehkä näkivät tilanteen vielä paljon synkempänä kuin se olikaan. Työmiestä tai Vapautta lukeneen oli helppo ajatella: ”Kun on pakko valita toinen kahdesta niin sinne [Neuvostoliittoon] meno

*on sentään elämään päin niille joilla täällä kuolema melkein irvisteli, ja jos hoiperrellen olisi voinut elääkin, niin mitäs se semmoinenkaan elämä ihmiselle hyödyttää.”*³³

Kun Yhdysvallat ja Kanada olivat suomalaisille siirtolaiskommunisteille ”kapitalistisia kriisimaita”, oli Neuvostoliitto sen sijaan näille ”kaunis työväen unelma”.³⁴ Neuvostoliiton ihailu oli peräisin jo lokakuun vallankumouksen ajoilta, jota amerikansuomalainen vasemmisto piti ”meidän vallankumouksenamme”.³⁵

Kun vasemmistoradikaalit ihailivat rajattomasti Neuvostoliittoa, oli heidän helppo uskoa, että Neuvostoliittoon siirtymällä päästäisiin eroon ”kapitalististen kriisimaiden” ongelmista. Arveltiin, ettei

Useimmat Neuvosto-Karjalaan lähteneet ryhmät julkaisivat lähtötervehdyksen kommunistien omistamissa lehdissä, Työmiehessä, Eteenpäin-lehdessä tai Vapaudessa. Tervehdyksiin sisällytettiin lähtijöiden nimet ja lennokkaita iskulauseita.

Taistelevin Luokkatervehdyksin

— m e —

KARJALAAN SIIRTYJÄT

Lähestymme kaikkia Työmiehes-lehden lukijoita

Me annamme täyden tunnustuksen Työmiehes-lehdelle sen laaokkavalistustyn johdosta, jolla se on keskualltoiden saomalaisla tyväestöä valistunut, ja jota työtä se entistä kivaammoin edellelle tekee.

Tuosta laaokkavalistuksen oollatustajasta juuri johdetaan tätä kapitulistiväestöä käyttäen, jolla kivaammin osallistua sosialistis-sociaalisen osastoimintapora-johdoin, eikouvat Työmiehes-lehtä. Sikiä kehötämme jokaisen keski- ja lännuvalt suomalaisen työläisen ja farmarin oltuunsa kaiken tukensa Työmiehes-lehdelle.

Me siirtyessämme sosialismin rakentamistarimulle Karjalaan, samalla kuin oltuunsa sinun sinun ihmisten mukana on tasallisen ihmistatustan mukaan, olemme myöskin kakin vurojensa mukaan lahjoittaneet Työmiehes-lehdelle, sillä tiedämme, että silloin me parhaiten tuemme sitä laaokkavalistustajaa, jolla isketään emilähtevä, panikkien rakkaita, poraattoria ja sosialistis-sociaaleja, se tahtoo samaa koko kapitalistiväestöä ja sen opulaisia sosialistis-sociaaleja osastoinnisporeneja ja tarpeita.

Jokaisen toveri Työmiehesin alueella antakaa par-

hain tahtone omalle kommunistiselle lehdelle. Ja te Karjalaan lähtevät toverimme, kuin lähdette matkalle työn yhteistyöhön, niin ylit matkahuhtanasturme oltuun varamme lahjoittakaa Työmiehesille, sillä toveri Lenin sanoo, että:

”KOMMUNISTINEN TYÖVÄEN LEHTI I MUUTTUO OSAKSI SUUNNATTOMIA PAJANPALKEITA, JOTKA LAAJENTAVAT JOKAISEN LUOKKATAISTELUN JA KANSAN SUUTTUUMUKSEN KIPINÄN MAHTAVAKSI PALOKSI.”

Siksi siis jokainen Amerikan juuioy toveri ja erikouatit, jaha lähdette matkalle rakentamaan sosialismin, istikää naiden pölköiden pahallisuusonon tekemillä lahjoitustunne Työmiehes-lehdelle.

TUNNEMME, ETÄ RATKAISEVA TAISTELU KÄHDEN LUOKAN VÄLILLÄ ON KÄYTTÄVÄ LAHIAIKOINA. AIIORMNE SEISO AIIKOHAI-MME, SEISOKAA TEKIN RINTAMAOSUDEL-LÄNNE.

PARHALLA KUMOUKSELLISILLA TERVEHDYKSILLÄ

New York, elok. 19 päivä, 1931.

AMMI VÄIKÖ ja KEISITU NIEMI <i>Minneapolis Minn.</i> MUSTOR ANDERSON <i>Frederick So. Dak.</i> EDWARD SWA <i>Frederick So. Dak.</i> CH. E. NIXON <i>Frederick So. Dak.</i> CÄBI SAU <i>Frederick So. Dak.</i> LOUIS J. MUM <i>Frederick So. Dak.</i> FRANK NIXON <i>Frederick So. Dak.</i>	MATT LEKINEN <i>Hoboken, Mich.</i> FEKKA TAPANI <i>Ironwood, Mich.</i> STEFANUS EREN <i>Ironwood, Mich.</i> EDWARD BYORNI <i>Ironwood, Mich.</i> ANTON LAITURIN PERHE <i>Crosby, Minn.</i> ONNI MUKKA ja CTARA JUNTILA <i>Crosby, Minn.</i> JACOB RYNNI <i>Ashtab, Wis.</i> MRS. ja ANITI KARI <i>Ironwood, Mich.</i>	GABRIEL KOIVISTO ja PERHE <i>Canton, Mich.</i> E. D. MAKI <i>High Bridge, Wis.</i> DAVID VIATTAINEN <i>Wausau, Wis.</i> GUST DAVIDSON <i>High Bridge, Wis.</i> MORIS HEINO ja ELAMELI RAUTAINEN <i>Iron River, Mich.</i> THOMAS JUNTUNEN ja PERHE <i>Wausau, Wis.</i> EMIL TULLONEN <i>Marquette, Minn.</i> MRS. ja KALLE IAHII <i>Iron River, Mich.</i> HILJA HANSSINEN

Neuvostoliitossa olisi työttömyyttä. Niinpä joku kommunisti saattoi Karjalan kuumeessaan kirjoittaa:

*”Karjalaan täältä painelee kaikki jotka pääsee. Tiedä vaikka tästä mekin sinne vielä painelisimme. Siellä on edes työtä ja leipää ... Alekki arvelee että heidän liike voi postata koska vaan ja silloin se tulee meille eteen Karjalan matka.”*³⁶

Amerikansuomalaisilla kommunisteilla oli 1930-luvun alussa myös hyvin korkeat käsitykset Neuvostoliiton kouluoloista. Niinpä edellä lainattu kirjoittaja totesi miehensä Karjalaan lähdön aikeista, että

*”Aleksi on ollut hienossa [Karjalan] kuumeessa jo vuoden ajan etenkin Eeron takia, siellä hän saisi käydä koulua jos on kerran kykyä.”*³⁷

Joillakin Neuvosto-Karjalaan lähtijöillä oli ilmeisesti myös sellainen käsitys, että eläkeikään tultaessa oli parempi olla Neuvostoliitossa kuin Yhdysvalloissa. Niinpä eräessä kirjeessä todetaan, että *”moni arveli että vanhuus tulee ja täällä on silloin ihminen tarpeeton. Niin kait arveli Korpilähtikin”*,³⁸ joka lähti Neuvostoliittoon. Raivaajan julkaisemassa kirjassa taas todetaan, että *”Amerikasta on*

Suomalaisten lähtö Pohjois-Amerikasta Neuvosto-Karjalaan oli monella tavalla poikkeuksellinen muuttoliike, mutta Alfred Luoman tarina on varsin tyypillinen Neuvosto-Karjalaan menneen tarina. Luoma syntyi Lappajärvellä vuonna 1876 ja lähti siirtolaiseksi jo nuorena miehenä. Hän oli Sointulan ensimmäisiä jäseniä. Vuonna 1930 hän lähti kuvassa olevan perheensä kanssa Neuvosto-Karjalaan ja joutui siellä niinkuin vanhin poikansakin ”puhdistetuksi”. Kanadaa tulleiden tietojen mukaan poika yritti puolustaa isäänsä, kun tätä tultiin pidättämään, jolloin molemmat ammuttiin. – Raivio 1975.

Karjalaan mennyt suuri joukko farmareitakin siinä mielessä, että he siellä saavat itselleen vanhanpäivän turvan”.³⁹

Neuvosto-Karjalaan lähtijöitä innosti myös kuvitelma Neuvostoliitossa toteutusta tasa-arvoisuudesta. Kommunistien sanomalehdet korostivat nimittäin lukijoilleen, että ”*Ei siellä haluta laiskoja eikä valkokaulusherroja. Kaikki olivat yhdenvertaisia. Ei siellä nostettu lakkia kenellekään, oltiin kaikki tovereita keskenämme. Kaikki virkailijat olivat puettuna tavallisiin pukimiin, ei niillä ollut valkoisia kauluksia ja nallihattuja kun he kävelivät kaduilla niinkuin kapitalistimaissa. Kapitalistimaissa he ovat niin ylpeitä, että he eivät tunne meikäläisiä ollenkaan, kävelevät nenä pystyssä että sateella saataisi sieraimista sisään.*”⁴⁰

Neuvosto-Karjalaan lähteneet olivat omaksuneet vuosikymmenien kuluessa

joukon amerikkalaisia tapoja ja saavuttaneet eräitä amerikkalaisen elintason tunnusmerkkejä. Sopeutumisprosessi oli joillakin sen osa-alueilla jo varsin pitkällä. Poliittisesti tämä ryhmä oli kuitenkin hyvin poikkeava, eristäytynyt ja katkeroitunut joukko, joka tunsu elävänsä vieraassa ja vastenmielisessä maassa. Neuvosto-Karjalaan lähtö oli tämän vuoksi selvästi esille tuotujen tekijöiden ohella varmaan tulosta myös siitä henkisestä kriisistä, joka aiheutui sopeutumisvaikeuksista. Useimmiten sopeutumisvaikeudet johtivat siihen, että siirtolainen palasi entiseen kotimaahansa. Amerikansuomalaisten kommunistien osalta tällainen ratkaisu ei kuitenkaan tullut kysymykseen, koska Suomi oli näille valkoisen terrorin maa.

On vaikeata sanoa, täyttivätkö Pohjois-Amerikan suomalaiset ne toiveet, jotka värvärit heihin asettivat. Useimmista värvätyistä voidaan sen sijaan varmasti sanoa, että nämä eivät löytäneet Neuvostoliitosta sitä ihanneyhteiskuntaa, josta lähdettäessä uneksittiin. Eräs Kanadassa pienen omaisuuden koonnut ja sen Neuvosto-Karjalassa menettänyt Suomeen palannut siirtolainen totesikin, että *"se oli järjen köyhyyttä, kun innostuttiin lähteen, kun siitä puhuttiin hyvää paljon"*. Myös joistakin kirjeistä kuvastuu pettymys, jonka Neuvosto-Karjalassa käynti aiheutti:

*"Sanoivat siellä olevan paljon putkityötä tehtävänä, vaan kun narrasivat ... minut palkattiin putkitöihin sinne missä ei viellä tiedetä mitä tarkoitetaan sanalla Putki ... Joten et ihmettele että kun huomasin itseni narriksi, vaikka lähdinkin pois."*⁴¹

Työmies-lehden historiikin kirjoittaja lähti kuitenkin siitä, että pettyneet olivat "pikkuporvarillisella ajatusmaailmalla varustettuja". Lähimpänä totuutta oltaisiin varmaan, jos todettaisiin, että Neuvostoliitto oli 1930-luvun alussa Pohjois-Amerikan suomalaisille vasemmistoradikaaleille "kaunis työväen unelma", jonka todellisuuspohja alkoi paljastua vasta Neuvosto-Karjalassa ja jonka koko karuus nähtiin vasta vuosina 1937–38, "Karjalan suomalaisten kauhunvuosina". Näinä vuosina alueen neuvostojohto ei tyytynyt pelkästään elossa olevien tuhoamiseen, vaan halusi hävittää jo manalle menneidenkin suomalaisten maineen. Amerikkaan puhdistuksista saatettiin kuitenkin antaa varsin kaunisteltu kuva:

"Niin olen kuullu Että Sielläkin on Wähän aika Wilkastunu, mutta täällä se on aina yhtä Wilkas. Täällä mennää koko jou-

Suuri osa Neuvostoliittoon hakeutuneista oli tullut Pohjois-Amerikkaan jo 1900-luvun alussa. "Karjalan kuumeen" sai kuitenkin joukko toisen polven siirtolaisiakin kuten tämä farmarin poika Keskilänneestä. – 50. vuoden varrelta.

*tuun Eteenpäin Pikku Wastuksista huolimatta. Nuo tuholaiset ja troskilaiset ja ti-versantit nehän täällä on meidän Wastuksina ja jarruna Rakennus hommis mutta kylä niistä Pian Selvä tehdään."*⁴²

Pettyttyään Neuvostoliitossa suuri osa Pohjois-Amerikasta tulleista pyrki palaamaan joko Suomeen, Yhdysvaltoihin tai Kanadaan. Näyttää siltä, että yli puolet jäi kuitenkin pysyvästi uusimpaan isänmaahansa. Ainakin satoihin nousi kuitenkin

myös se joukko, joka onnistui pääsemään sieltä takaisin länteen.⁴³

Edellä todettiin, kuinka Neuvostoliittoon jääneet joutuivat 1930-luvun lopulla vaikeuksiin, kun Itä-Karjalassa pidettiin ”suursiivousta”. Helpolla eivät päässeet Pohjois-Amerikkaan palanneetkaan. Kommunistien sanomalehdet syyttivät heitä pettureiksi ja jopa vaativat kohtelemaan heitä vihollisina. Esimerkiksi Työmies julisti:

*”Karjalasta takaisin palanneet työläiset voimme merkitä luopioiksi ... vihollisina on heitä järjestyneiden työläisten taholta kohdeltava, sillä ne eivät omaa mitään varmempaa selkärankaa ja niin mahdollottomia tämän kokeen jälkeen antaa heille järjestyneiden työläisten luottoa.”*⁴⁴

Näyttää siltä, että Karjalasta palanneiden ympärillä vallitsi pelonsekainen ilmapiiri, jota eräs New Yorkiin palannut siirtolainen kuvaa seuraavasti:

*”Kaupungilla tapasimme joitakin entisiä tuttaviamme ja tovereita, mutta nämä näyttivät karttavan ikäänkuin jotain rikkollista. Jotkut heistä sanoivatkin, että mikset pysynyt siellä Karjalassa. Heidän keskuudessaan tuntui vallitsevan samanlainen käsitys ja suhde kuin salapoliisilla on vankisiirtolasta karanneeseen nähden. Jotkut entisistä tovereista sentään näyttivät ymmärtävänkin asemaa ja halusivat lähestyä ystävinäkin ja tiedustella kuulumisia, mutta he eivät uskalla toisten urkkijain seurattessa heitäkin, etteivät vaan mitenkään lyöttäydy ystäviksi Karjalasta takaisin palanneen kanssa.”*⁴⁵

Vähitellen Pohjois-Amerikkaan palanneet epäilemättä taas saivat kontakteja muihin maanmiehiinsä, mutta vielä 1970-luvullakin Neuvosto-Karjalan siirtolaisuus oli asia, josta Neuvostoliitosta Pohjois-Amerikkaan ja Suomeen palanneet eivät yleensä halunneet puhua.

Mutta useimmat jäivät Uutta Maailmaa rakentamaan

19

Siirtolainen lähti Amerikkaan tai Kanadaan tavallisesti vain viideksi vuodeksi, joiden aikana hän odotti vaurastuvansa. Lähtijöitä oli paljon: Kalifornian kultalöydöistä alkaneeseen ja 1930-luvun lamaan päättyneeseen ”suureen suomalaiseen siirtolaisuuteen” osallistuneita oli yli 350 000. Toisen maailmansodan jälkeenkin valtamerentakaisiin maihin lähteneitä suomalaisia on ollut kymmeniä tuhansia.

Tyypillinen suomalainen siirtolainen oli 1600-luvulla savolais-värmlantilainen kaskenpolttaja, joka Ruotsin valtion kannustamana etsi Atlantin takaa parempia kaskimaita. 1900-luvun alun tyypillinen siirtolainen taas oli pohjalaistalon poika tai mäkitupalainen, jolle Amerikka siinteli kultasantaisena raittina siitäkin huolimatta, että hän lähti hakemaan työtä Minnesotan ”avopiteistä” tai ”umpimaineista”. – Viime vuosikymmenien tyypillinen siirtolainen taas on ollut ylioppilastyttö, jonka siirtolaiseksi ryhtymiseen on ratkaisevim-

min vaikuttanut amerikkalaisen miehen kanssa solmittu avioliitto.

Viideksi vuodeksi uuteen maailmaan tullut suomalainen siirtolainen oli nuori – parhaassa työiässä. Hän löysi paikkansa kaivoksesta, tehtaasta, metsäkämpältä, farmilta tai varakkaasta amerikkalaisperheestä. Palkka oli paljon parempi kuin Koti-Suomessa, mutta työtahti oli kiivas, työ usein vaarallista ja talouslaman sattuessa hän oli usein ensimmäinen, joka menetti työpaikkansa. Ja vaikka palkka oli Koti-Suomen mittapuun mukaan korkea, kuului hän Yhdysvaltain ja Kanadan työvoiman joukossa siihen osaan, joka teki työnsä huonoimmalla palkalla ja jonka työ oli raskainta, likaisinta ja vaarallisinta.

Sata vuotta sitten puhuttiin ”Amerikan kultasantaisesta raitista” mutta sanottiin myös, että ”Amerikka on naisten taivas ja miesten ja hevosten helveti”. Moni löysi ”kultasantaisen raitinsa” – onnistui kokoamaan omaisuuden, jonka kanssa oli mukava palata Suomeen. Ja vielä useampi saavutti uudessa maailmassa elintason, johon hän oli tyytyväinen. Mutta siirtolaisella oli myös paljon vaikeita ongelmia.

Suomalainen siirtolainen oli ehkä juurettomampi kuin useimmat muut siirtolaiset. Juurettomuus johtui tietenkin siitä, että yhteys kotiseutuun ja kaikkeen tuttuun katkesi tai ainakin heikkeni. Saman kokivat muutkin siirtolaiset, mutta on ilmeistä, että siirtolaisryhmissä oli lukuisia sellaisia, joille perhe merkitsi enemmän kuin suomalaisille. Kriisin kohdatessa italialainen sai omalta perheeltä tukea enemmän kuin suomalainen.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensi vuosikymmenien aikana suomalainen siirtolainen yritti muita siirtolaisryhmiä useammin ratkaista ongelmansa kapakas-

sa. Yksinäisyys ja orpous olivat ongelmia, joita hän pyrki poistamaan viskin ja ”piirin” voimalla, ja hyvin usein tulos oli se, että siirtolainen sai alkoholista itselleen uuden ongelman.

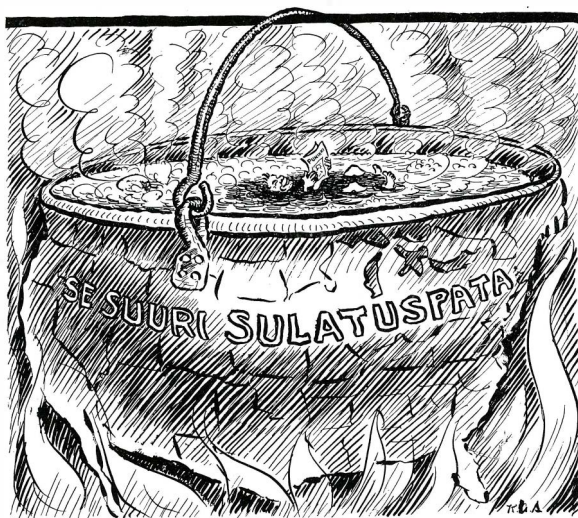
Kun suomalainen siirtolaisyhteisö 1900-luvun alkuvuosikymmeninä oli suurimmillaan, oli sen ikärakenne aivan toinen kuin niiden kylien, joista suomalaiset olivat lähteneet: 20–40-vuotiaita oli siirtolaisten joukossa erittäin paljon, samoin pikkulapsia, mutta vanhuksia löytyi lähinnä vain niiltä harvoilta paikkakunnilta, joille suomalaisia oli alkanut tulla runsaasti jo 1870- ja 1880-luvulla.

Poikkeuksellisesta ikärakenteesta oli seurauksena se, että kuolleisuus oli aikuisikäluokissa alhainen. Keuhkotauti ja onnettomuudet ”pitivät kuitenkin huolen” siitä, että aikuistenkin hautajaisia riitti. 1900-luvun alkaessa useimmat suomalaisyhteisöjen kuolleet olivat kuitenkin erilaisiin kulkutauteihin menehtyneitä lapsia. Oli vuosia, jolloin yli puoletkin suomalaisen ”finntownin” kuolleista oli alle yhden vuoden ikäisiä. Jo 1920-luvulla suomalaisen siirtolaisyhteisön korkea lapsikuolleisuus oli kuitenkin historiaa.

Kun suomalainen siirtolainen saapui uuteen maailmaan, hänestä tuntui, että viisi vuotta siirtolaiselämää olisi liian pitkä aika. Joka viides palasikin Suomeen, ja useimmiten vain 2–3 vuotta siirtolaisena oltuaan. Neljä viidestä lykkäsi sen sijaan paluutaan. Muutaman vuoden siirtolaisena oltuaan moni solmi avioliiton, ja kun perheeseen syntyi lapsia, alkoi paluu Suomeen tuntua vaikealta. Neljä viidestä siir-

K. A. Suvannon 1920-luvulla piirtämä näkemys ”siitä suuresta sulatuspadasta”, johon suomalaiset olivat siirtolaiseksi lähdettyään joutuneet ja johon he ”haihtuisivat”. Jossakin muodossa suomalaisuus on kuitenkin säilynyt niin Yhdysvalloissa kuin Kanadassakin. Niinpä Pohjois-Amerikassa ilmestyy edelleenkin kymmenkunta suomenkielistä lehteä. — *Punikki 1927.*

Viimeinen Amerikan Suomalainen

Me haihdumme suurehen sulatuspataan,
me sulamme jänkkien joukkoon,
vaikka kuinkakin vastaan pinnistäs
ja piiloutuis omaan loukkoon.

Me tuomitut olemme haihtumaan,
vaikka sulatus ottaakin aikaa.
I unat vuotta kun kuuu, niin tuskimpa
kieli Härmän tääll' enää kaikaa.

Tuhat vuotta kun pannaan eteenpäin,
niin kempähän selvän saisi
kuka Savosta saapui, ken Tornioista,
kuka Keuruulta tulla taisi.

Kun sielumme silmillä eteenpäin
noin ajassa sihtailemme,
niin siirtokansamme haihtumista
me suinkaan epäile emme.

Kuin näyssä me näemme loppumme:
kuinka viimeinen suomalainen
suureen sulatuspataan hukenee —
nähtävästi hän on savolainen.

Mutta huulilla viimeisen suomalaisen
hymy leveä leikkittelee,
sillä viime hetkellä sieluaan
hän Punikilla kutkuttelee.

tolaisesta jäikin pysyvästi joko Yhdysvaltoihin tai Kanadaan.

Suomesta lähtenyt siirtolainen oli Yhdysvaltoihin tai Kanadaan tultuaan suomalainen. Vuosien kuluessa ja paluuaikeistaan luovuttaan hän alkoi tuntea itsensä amerikan- tai kanadansuomalaiseksi.

Aktiivisimmat ”siirtosuomalaiset” halusivat vaikuttaa omaan ympäristöönsä. Pienen siirtolaisryhmän jäsenen vaikutusmahdollisuudet olivat kuitenkin vähäiset. Suomalaisen edustajan valitseminen Yhdysvaltain kongressiin tai Kanadan parla-

mentiin oli lähes mahdotonta. Oma siirtolaisyhteisöä oli sen sijaan mahdollista muuttaa.

Suomalaisesta siirtolaisyhteisöstä löytyi niitä, jotka halusivat jatkaa niitä uskonnollisia perinteitä, joiden piiristä siirtolaiset olivat lähteneet. Nämä perustivat lukuisia ”kirkkokuntia”, joista suurin oli Suomi-Synodi.

Seurakunnilla ja kirkkokunnilla on ollut 1870-luvun alusta aina tähän päivään asti tärkeä osansa amerikan- ja kanadansuomalaisten elämässä. 1800-luvun lo-

pulla ja 1900-luvun alkuvuosina raittiusseurojen merkitys oli ainakin yhtä suuri. Suomalaisia raittiusseuroja syntyi satoja. Ne syntyivät raittiutta edistämään, mutta seurojen haaleillaan järjestämät kokoukset palvelivat muutakin kuin raittiusaatetta: Hajallaan olevilla suomalaisilla oli hyvä tilaisuus tavata niissä toisiaan.

Siirtolaisryhmillä oli paljon yhteistä – ehkä enemmän yhteistä kuin erottavaa. Mutta erojakin oli. Jos jokin niin vasemmistoaatteet erottivat suomalaiset muista siirtolaisista. Niinpä 1900-luvun alkuvuosina suomalaiset muodostivat suurimman siirtolaisryhmän Yhdysvaltain sosialistipuolueessa, vaikka suomalaiset siirtolaiset olivat yksi pienimmistä siirtolaisryhmistä. Ja 1920-luvun alussa Yhdysvaltain kommunistisen puolueen jäsenistä noin puolet oli Suomessa syntyneitä.

Siirtolaisilla oli oma ”siirtolaiskulttuurinsa”. Se helli niin kansallisia kuin kansainvälisiäkin aatteita, joista luettiin omista sanomalehdistä, aikakauslehdistä, oppikirjoista ja romaaneista. Suomalaiseen siirtolaiskulttuuriin kuuluivat myös satojen ”bändien” ja ”köörien” soitto ja laulu, satojen näytelmäkerhojen ”Nummisuutarit” ja ”Kihlaukset”. Ja aivan erityisesti siihen kuuluivat sauna ja osuustoiminta.

Siirtolaiskulttuurista osa jäi vain yhden sukupolven kulttuuriksi, osa siirtyi sukupolvelta toiselle. Työväenliike ja raittiusliike eivät juurikaan siirtyneet polvelta toiselle, seurakuntien toiminta on sen sijaan löytänyt jo 3–4 sukupolvea.

Suomalaisuus, sellaisena kuin se esiintyi 1900-luvun alkuvuosien Pohjois-Amerikassa, on pääosin hävinnyt. Sen perintö elää silti yhä niin Yhdysvalloissa kuin Kanadasakin ja koostuu niistä osasista, jotka kolmas ja neljäs ”siirtolaispolvi” ovat saaneet vanhemmiltaan, ja siitä, mitä ”viimeisen paatin siirtolaiset” ovat Amerikkaan ja Kanadaan tuoneet.

Jätämme tämän siirtolaishistorian osan lopettaessamme suomalaiset ”mainiin vorkkimaan” ja ”pussaamaan trammakaaraa”. Esityksemme toisessa osassa käymme tutkimaan, millaista suomalainen siirtolaiskulttuuri oli, millaisia olivat sen kirkot, raittiusseurat ja vasemmistoliikkeet, millaisia sen sanomalehdet, bändit, näyttämöt ja juhlat. Ja miten siirtolaiset tulivat vanhoiksi ja tekivät tilaa uudelle siirtolaispolvelle ja uudelle siirtolaiskulttuurille.

Lähdeviitteet

1 Suomalaiset Uuden Ruotsin siirtokunnassa

¹ Koskinen 1863, s. 60.

² Koskinen 1863, s. 60.

³ Uuden Ruotsin siirtokuntaa koskevasta runsaasta tutkimuskirjallisuudesta on mainittava ennen muuta Amandus Johnsonin vuonna 1911 ilmestynyt tutkimus (Johnson 1911). Uuden Ruotsin siirtokunnan omistamisesta käydyssä ”tutki jain maaottelussa” suomalaisille tutkijoille ja nimenomaan alan harrastelijoille on ollut melko tyypillistä, että on keskitytty siirtokunnan suomalaisuuden todisteluun. Ruotsissa Delawaren siirtokuntaan liittyvää tutkimusta on tehty paljon enemmän kuin Suomessa – niinkuin luonnollista onkin. Yleisesti ottaen sikäläistä tutkimusta voi luonnehtia huomattavasti asiallisemmaksi kuin suomalaista – ruotsalaista tutkimusta ”vaivaa” ehkä eniten se, että esitys toisensa jälkeen toistaa lähinnä vain sen, mitä Amandus Johnson 1910-luvulla kirjoitti. Suurin osa ruotsalaisista tutkimuksista sivuuttaa jokseenkin kokonaan kysymyksen, millainen siirtokuntaan tulleen uudisasukasyväestön koostumus oli. Joissakin lähdetään

selkeästi siitä, että sinne tuli suomalaisiakin, mutta siirtokunnassa puhuttiin pääasiassa tai yksistään ruotsia aina siihen asti, kunnes ruotsin kielen sijalle tuli englanti. Lähinnä vain Sten Carlsson on ollut kiinnostunut Delawaren suuntautuneen siirtolaisuuden rakenteesta (Carlsson 1992). ”Maaottelusta”, ks. Myös Engman 1991, passim.

⁴ Hyvä kuvaus siirtokunnan vaiheista löytyy esimerkiksi Dahlgrenin ja Normanin tutkimuksesta (1988, s. 1–126).

⁵ Koskinen 1863, s. 68.

⁶ Tiedot on koottu Amandus Johnsonin tutkimuksesta (1911). – 1660-luvun alkuun mennessä ehkä jopa useita satoja Ruotsista tulleita uudisasukkaita oli jo ehtinyt kuolla.

⁷ John Mortonista ks. esim. Martti Kerkkonen 1976, s. 26–32.

⁸ Carlsson 1992, s. 56–57.

⁹ Ryhmien koostumuksesta ks. myös Carlsson 1988, s. 1–32 ja Carlsson 1992, s. 57–58.

¹⁰ Kalm oli Pohjois-Amerikassa vuodet 1747–51.

¹¹ Matti Kaupsin tulkinta kirjeessä Reino Kerrolle 23.8.1994.

¹² Pentikäinen 1988, s. 42–44.

¹³ Johan Printzistä siirtokunnan johtajana ks. esim. Dahlgren–Norman 1988, s. 64–91.

- ¹⁴ Kero 1986, s. 119–123.
¹⁵ Esim. Blum–Carton–Morgan–Schlesinger Jr.–Stampp–Woodward 1963, s. 55; Jordan and Kaups 1989, passim.
¹⁶ Matti Kaupsin kirje Reino Kerolle 23.8.1994.
¹⁷ Yrjö Koskisen mukaan jo vuonna 1693 siirtokunnasta ilmoitettiin Ruotsiin, että ”Suomalaista pappia ei ole meillä ollut, emmekä tarwitse, sillä me ymmärrämme kaikki ruotisia” (Koskinen 1863, s. 72).
¹⁸ Uuden Ruotsin siirtokunnasta on kirjoitettu myös suuri määrä popularisoituja esityksiä. Viimeisistä ks. esim. Weslager 1988 ja Åberg 1987.

2 ”Amerikankuume” saapuu Suomeen

- ¹ Virtanen 1988, s. 55–57.
² Tarkiainen 1990, s. 306–312. Amerikalla tarkoitetaan tässä ja myöhemmin Yhdysvaltoja.
³ Viborg 31.10.1856.
⁴ Mehiläinen 1860, s. 63.
⁵ Mehiläinen 1859, s. 130.
⁶ Åbo Underrättelser 2.8.1866.
⁷ Oulun Wiikko–Sanomia 4.1.1862. – Merimiesten siirtolaiseksi ryhtymistä on käsitelty nimenomaan seuraavissa tutkimuksissa: Ilmonen 1919, passim; Kero 1969, s. 167–174; Virtanen 1988, s. 39; Kero 1988, s. 395–413; Hautala 1967, s. 108–109; Fischer och Nordvik 1988, s. 373–394.
⁸ Ilmonen 1919, s. 71–182.
⁹ Ilmonen 1919, s. 79, 88, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 105.
¹⁰ Olavi Koivukankaan arvion mukaan Australiaan tuli 1850- ja 1860-luvulla noin 200 suomalaista kullankaivajaa. Ensimmäinen näistä tuli maahan Kaliforniasta. On hyvin todennäköistä, että Kaliforniasta tulleita oli enemmänkin (Koivukangas 1986, s. 64–66). 1800-luvun puolivälissä Euroopasta lähti Amerikkaan myös poliittisia pakolaisia. Suomesta tällaisia lienee lähtenyt vain yksi, August Fredrik Soldan, joka osallistui vaatimattomalla tavalla Ranskan vallankumoustahtumiin vuonna 1848 ja katsoi sitten parhaaksi muuttaa Yhdysvaltoihin, jossa hän oleskeli aina 1850-luvun lopulle asti. Soldanista enemmän Aho 1901, s. 104–260.
¹¹ Kero 1969, s. 167–169.
¹² Åbo Underrättelser 20.6.1851.
¹³ Hautala 1967, s. 108.
¹⁴ Ilmonen 1919, s. 79.
¹⁵ Engström 1930, s. 218–219.
¹⁶ Turun ja Porin, Uudenmaan sekä Vaasan läänien passiluettelot v.1855–56. Turun Maakunta-arkisto, Kansallisarkisto ja Vaasan Maakunta-arkisto. Oulun läänin passiluetteloissa ei ole merkintöjä ja Viipurin läänin passiluettelot puuttuvat. Laskelmaan otetuissa tapauksissa päämääräksi on ilmoitettu Amerikka. Myös ”ulkomaille” passin saanut saattoi kuitenkin matkustaa Amerikkaan.
¹⁷ Tiedetään, että Pietarsaassa toimineen varustamon omistama Amelie-niminen laiva myytiin vuonna 1854 New Orleansissa. Nikula 1948, s. 513.
¹⁸ Ilmonen 1919, s. 79, 158, 166–165.
¹⁹ Hautala 1967, s. 108–109.
²⁰ Fischer och Nordvik 1988, s. 373–394.
²¹ Kero 1969, s. 173–174.
²² Sanomia Turusta 17.7.1874.
²³ Esim. Satakunta 7.7.1883.
²⁴ Sointula oli Matti Kurikan johdolla 1900-luvun alussa Brittiläiseen Kolumbiaan perustettu sosialistinen ihanneyhteisö, joka eli kuitenkin vain muutaman vuoden ajan.
²⁵ Halminen 1936, s. 6–7.
²⁶ Lindström-Best 1988, s. 26.
²⁷ Adam Onkamo 2.3.1868 Hannu Sallalle. Oulun Wiikko–Sanomia 30.5.1868.
²⁸ Alanen 1910, s. 18.
²⁹ P.P. 24.2.1870 sukulaisilleen Suomeen. Oulun Wiikko–Sanomia 25.6.1870.
³⁰ K.O. 25.4.1875 Kaliforniasta Pohjois-Suomeen. Oulun Wiikko–Sanomia 17.7.1875.
³¹ Emil Aalto 3.9.1902 tuttavalleen. Turun Yliopiston Yleisen Historian Laitos (TYYH: s:m:SATAKUNTA:EUR:II:1).
³² Satakunta 1.3.1882.
³³ Satakunta 18.12.1902.
³⁴ Uusi Suometar 19.8.1896. Ks. myös Høglund 1981, s. 14.

3 Miksi siirtolaiseksi?

- 1 Ks. jäljempänä s. 109–110.
- 2 Esimerkiksi Sariola 1982, s. 13.

4 Amerikan kutsun kuulijoita oli paljon

- 1 Siirtolaisten määrää koskevat tiedot perustuvat etupäässä Reino Keron väitöskirjaan (Kero 1974, s. 24–47).
- 2 Laskelma perustuu virallisten siirtolaistilastojen ohella passi- ja matkustajaluetteloista koottavissa oleviin tietoihin.
- 3 Suomen siirtolaisuuden syistä ja siirtolaisuuden keskittymisestä nimenomaan Vaasan lääniin Toivonen 1963, s. 27–29, 72–121; Kero 1974, s. 50–64; Kero 1976, s. 24–30; Kero 1983, s. 29–37, 82–91. Ks. myös Alanen 1910, s. 8–26.
- 4 Toivonen 1963, s. 75–79.
- 5 Kilpi 1917, s. 151–152.
- 6 Kanada julisti Suomelle 7.12.1941 sodan. Kanadan satamissa olleista suomalaisista merimiehistä tuli tässä yhteydessä erikoislaatuista ”siirtolaisia”. Heidät vangittiin ”teknillisinä vihollisina”. Näistä noin 50 saattoi palata Suomeen vasta vuonna 1946. Vangituista merimiehistä ks. Varpu Lindström (käsik.): Questions of Priorities, passim.
- 7 Siirtolaisten määrästä toisen maailmansodan jälkeen ks. Korkiasaari 1989, s. 110–111.

5 Jokaisella siirtolaisella oli lähtömotiivinsa

- 1 Esitys siirtolaisten motiiveista perustuu enniten kaikkea Reino Keron tutkimuksiin (Kero 1974, s. 64–67; Kero 1976, s. 31–33. Ks. myös Toivonen 1963, s. 144–152).
- 2 Haastattelutiedot ovat Reino Keron vuosina 1964–67 kokoamia. Ne on kerätty Satakunnassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Pohjois-Suomi 30.7.1879.
- 4 Alanen 1910, s. 21.
- 5 1920-luvulla lähteneistä siirtolaisista loma-

ketiedustelun mukaan 1, 2% lähti poliittisista tai/ja ideologisista syistä. Vastauksia oli 706 – poliittisista syistä lähteneitä tässä kahdeksan. Hämäläinen 1977, s. 81.

- 6 Oulun Wiikko-Sanomia 12.2.1876.
- 7 Pohjois-Suomi 15.3.1879.
- 8 Satakunta 13.5.1882.
- 9 Alanen 1910, s. 21.
- 10 Siirtolaiseksi lähteneiden suunnitelmista ks. myös Alanen 1910, s. 19.

6 Virta Pohjois-Amerikkaan – purosia muualle

- 1 Latinalaiseen Amerikkaan tapahtuneesta siirtolaisuudesta ks. Lähteenmäki 1981, s. 289–301 ja Lähteenmäki 1989, passim. Brasiliaan tapahtuneesta siirtolaisuudesta Melkas 1994, passim.
- 2 Suomen Australian siirtolaisuudesta ks. erityisesti Koivukangas 1986, passim ja Koivukangas 1975, passim.
- 3 Maija-Leena Kero 1968, passim; Kuparinen 1981, s. 279–287 ja Kuparinen 1991, passim.
- 4 Hämäläinen 1977, s. 25–26.
- 5 Hämäläinen 1977, s. 26.

7 Kilpailu siirtolaisen matkarahoista

- 1 Kero 1969, s. 108; ks. myös Kero 1974, s. 131–132 ja Kero 1976, s. 61.
- 2 Hamburg–Amerikanische Packetfahrt Aktien Gesellschaft.
- 3 Hvidt 1971, s. 358–361.
- 4 Amerikan Suomalainen Lehti 27.2. ja 31.3. 1882.
- 5 Kero 1974, s. 135.
- 6 Wasabladet 19.5.1894.
- 7 Ks. esim. Waasan Lehti 28.1.1888; Satakunta 23.2.1888; Wasa Tidning 28.2.1888; Wasabladet 8.9.1888; Mikkelin Sanomat 9.6.1888.
- 8 Kero 1974, s. 140.
- 9 Kero 1974, s. 144–146.
- 10 Kero 1974, s. 146; Kero 1982, s. 104–105.

- 11 Kero 1974, s. 146; Kero 1982, s. 105.
 12 Kero 1974, s. 150–152; Kero 1982, s. 108–109.
 13 Kero 1974, s. 154.
 14 Kero 1974, s. 154.
 15 Kero 1982, s. 125.
 16 Engelberg, s. 49–51; Kero 1982, s. 125–126.

8 Atlantin aalloilla

- 1 Julia Salmentaustan kertomus matkastaan Amerikkaan. Kirjoittajan tekemä haastattelu vuonna 1967.
 2 Kero 1974, s. 195; Kero 1982, s. 117.
 3 Kero 1974, s. 196.
 4 Kero 1974, s. 196.
 5 Kero 1974, s. 196–197.
 6 Tokoi 1947, s. 29.
 7 Kero 1974, s. 197.
 8 Matkalipun ostamiseen tarvittu rahan hankkimisesta enemmän ks. Toivonen 1963, s. 56–59; Kero 1974, s. 174–195.
 9 Kero 1974, s. 197.
 10 Työmies 29.7.1891.
 11 Työmies 29.7.1891.
 12 Wasabladet 19.5.1894.
 13 Työmies 29.7.1891.
 14 Työmies 24.6.1892.
 15 Sankarin Maine 8.10.1880.
 16 Sankarin Maine 18.4.1879.
 17 Työmies 27.5.1892.
 18 Sankarin Maine 18.4.1879.
 19 Sankarin Maine 18.4.1879.
 20 Frans Lendén ja Kustaa Grönfors 11.4.1903 Frans Uusikartanolle. TYYH:s:m:SATAKUNTA:HON:III:1.
 21 Johan Kuusisto 20.5.1902 vanhemmilleen. TYYH:s:m:SATAKUNTA:HIN:II:1.
 22 Siirtolaisuuskomitean mietintö v. 1924, s. 41.

9 Siirtolaisuus heijasteli taloussuhdanteita

- 1 Siirtolaisuuden voimakkuuden vaihtelun kytkeytyemisestä vuodenaikoihin enemmän Kero 1974, s. 68–69.

- 2 Suomen Virallinen Tilasto XXVIII:10, s. 27.
 3 Nikolai Nieminen maaliskuussa 1890 Svan-te Peltoniemelle. TYYH:s:m:SATAKUNTA:KAR:VII:1.
 4 Suomen Virallinen Tilasto XXVIII:2, s. 21.
 5 Jerome 1926, erityisesti s. 208 ja 240.
 6 Siirtolaisuuden voimakkuuden vaihtelun ja Yhdysvaltain presidentinvaalien kytkeytymisestä tosiinsa ks. Kero 1974, s. 73–76 ja Høglund 1981, s. 20.
 7 Amerikan Suomalainen Lehti 5.6.1885.
 8 Frans Heinonen 5.8.1888 vaimolleen. TYYH:s:m:Satakunta:MER:I:11.
 9 K.A.Hemiä 12.12.1908 Johan Riihimäelle. TYYH:s:m:Satakunta:KAN:XII:3.
 10 Viktor Myllymäki 25.11.1908 sukulaisilleen. TYYH:s:m:Satakunta:SIK:LXVIII:8.
 11 Viktor Myllymäki 5.8.1907 sukulaisilleen. TYYH:s:m:Satakunta:SIK:LXXVIII:5.
 12 Toivonen 1963, s. 139–140.
 13 Thomas 1954, s. 83–94.
 14 Suomen siirtolaisuuden myöhästymisestä ks. myös Kero 1974, s. 79–80.

10 Siirtolaisuuden rakenne

- 1 Yksityiskohtainen selvitys ennen ensimmäistä maailmansotaa tapahtuneen siirtolaisuuden sukupuolirakenteesta löytyy Reino Keron väitöskirjasta (Kero 1974, s. 90–106. Ks. myös Kero 1976, s. 38–41 ja Kero 1982, s. 51–58).
 2 Kero 1976, s. 38.
 3 Hjelt 1905, s. 58. Ks. myös Toivonen 1963, s. 50.
 4 Kero 1974, s. 93.
 5 Ks. esim. Hvidt 1971, s. 148–174.
 6 Gebhard 1913, s. 87.
 7 Prepaid-lipuiksi kutsuttiin matkalippuja, joita Yhdysvalloissa ja Kanadassa olleet siirtolaiset saattoivat ostaa ja lähettää Euroopassa oleville sukulaisilleen.
 8 Zilliacus 1897, s. 3–4.
 9 Paras vertaileva siirtolaistutkimus lienee Andres A.Svalestuenin yhteispohjoismaisen tutkimushankkeen raportti (Svalestuen

1977, s. 17–63).

- 10 Siirtolaisuuskomitean mietintö v. 1924, s. 24.
- 11 Yksityiskohtainen selvitys Suomen amerikansiirtolaisuuden perhe- ja yksittäisiirtolaisuuteen liittyvistä kysymyksistä ks. Kero 1974, s. 119–130.
- 12 Perhe- ja yksittäissiirtolaisuuden osuukien laskeminen tarkasti on hyvin vaikeata nimenomaan siksi, että monessa tapauksessa on vaikea määritellä, kumpaan ryhmään lähijä kuului. Ongelmista ks. Kero 1974, s. 119–130 ja Kero 1982, s. 59–64.
- 13 F.O. Heinonen vaimolleen 26.6.1887. TYYH:s:m:SATAKUNTA:MER:I:1.

11 Mitä siirtolaisuudesta ajateltiin?

- 1 Kero 1969, s. 77–80.
- 2 Toivonen 1963, s. 211–220.
- 3 Alanen 1910, s. 51–52.
- 4 Siirtolaisuuslainsäädännön suunnittelusta ks. Ahonen 1979, s. 10–20.
- 5 Oulun Wiikko-Sanomia 9.12.1865.
- 6 Oulun Wiikko-Sanomia 10.3.1866.
- 7 Uusi Suometar 11.8.1873.
- 8 Uusi Suometar 1.10.1873.
- 9 Uusi Suometar 24.10.1873.
- 10 Työmiehen Ystävä 12.5.1876.
- 11 Oulun Wiikko-Sanomia 18.10. ja 25.10.1879.
- 12 Keski-Suomi 25.10.1879.
- 13 Kero 1976, s. 54–55.
- 14 Salonen 1967, s. 55.
- 15 Satakunta 22.4.1899.
- 16 Työmies 17.3.1899.
- 17 Työmies 20.4.1899.
- 18 Hengellinen Kuukauslehti 1893, s. 98–104.
- 19 Wilh. Malmivaara: Kaita tie Joonan kirjan valossa. Oulu 1900, s. 14.
- 20 Alanen (lainaus) 1953, s. 103–104.
- 21 Sanansaattaja 1903, s. 23.
- 22 Hengellinen Kuukauslehti 1924, s. 184.
- 23 Aho 1921, s. 93–95.
- 24 Amerikan Albumi, s. 5. Runon kirjoittaessaan Nyman oli ”maanpakolaisena” Amerikassa. Nymanin lyhyen Amerikassa oloon

sisältyi mm. aika, jonka hän toimi Eero Erkon kustantaman Amerikan Kaiun toimittajana New Yorkissa. Nyman palasi Suomeen vuonna 1905 ja oli sen jälkeen mm. Helsingin Sanomien päätoimittajana.

12 Suomalaisen pesäpaikat Pohjois-Amerikassa

- 1 Lisäksi on muistettava, että Yhdysvalloissa ja ehkä Kanadassakin oli aina jokin määrä luvatta maahan tulleita siirtolaisia – myös suomalaisia. Luvatta maahan tulleiden suomalaisten osuus koko suomalaisväestöstä oli huomattavan suuri todennäköisesti kuitenkin vain siinä vaiheessa, kun laivastaan karanneet merimiehet muodostivat suomalaisen siirtolaisyhteisön rungon.
- 2 Matkustajaluetteloissa olevien tietojen luotettavuudesta ks. tarkemmin Kero 1980, s. 11–15.
- 3 Michiganiin suuntautuneen suomalaisen siirtolaisuuden alkuvaiheista ks. Ilmonen 1923, s. 67–69; Holmio 1967, 124–125.
- 4 Järnefelt 1899, s. 88.
- 5 Kaups 1981, s. 63.
- 6 Detroitista suomalaiskeskuksena ks. Holmio 1967, s. 258–263; Virtanen 1977, s. 71–88.
- 7 Järnefelt-Rauanheimo 1921, s. 8.
- 8 Minnesotan varhaisimmasta suomalaisasutuksesta ks. Ilmonen 1923, s. 130–232; Wasstjerna 1957, s. 80–83, 86–99, 108, 115–116, 121, 144–146, 155–159, 183, 186, 233–234; Alanen 1988, s. 71–73.
- 9 Alanen 1981, s. 35.
- 10 Dakotan suomalaisasutuksen alkuvaiheista ks. Torma 1988, s. 99–108.
- 11 Kero 1980, s. 22–23.
- 12 Kalifornian suomalaisasutuksen alkuvaiheista ks. Ilmonen 1919, s. 80–109; Kero 1988, s. 405–408.
- 13 Amerikan Suomalainen Lehti 28.11.1879.
- 14 Wisconsinin suomalaisista enemmän ks. Kolehmainen and Hill 1951, Illinoisin suomalaisista Arra 1971, Ohion ja Pennsylvanian suomalaisista Kolehmainen 1977.

- 15 New Yorkin suomalaisasutuksesta ks. Tommola 1989, passim.
- 16 Suomalaisten osuusfarmi Georgiassa, s. 3.
- 17 Metsaranta 1989, s. 18.
- 18 Suomalaisten sijoittumisesta Kanadan eri osiin ks. Raivio 1975, s. 106–196 ja Kero 1980, s. 24–25.
- 19 Korkiasaari 1989, s. 110.
- 20 Uusi Kotimaa 14.2.1885.
- 21 van Cleef 1918, passim.
- 22 Siirtolaisten sijoittumista eri ammattien piiriin tarkastellaan perusteellisemmin jäljempänä.
- 23 Suomen eri osista lähteiden siirtolaisten sijoittumisesta enemmän Kero 1980, s. 37–39.
- 24 Varhaisen kanadansiirtolaisuuden lähtöalueilta ks. Kero 1976 I, passim.
- 25 Svaletuen 1971, s. 50–56.
- 26 Varpu Lindströmin antamia tietoja.
- 27 Punikki 1.4.1924.
- 28 Päivälehti 1.5.1915.
- 29 Alangon synnystä ja kehityksestä ks. Wasastjerna 1957, s. 647–658.
- 30 Esitys Konni Zilliacuksen toiminnasta Pohjois-Amerikassa vuosina 1889–1893 perustuu Olavi Lähteenmäen tutkimukseen (Lähteenmäki 1989).
- 31 Lähteenmäki 1989, s. 25–29.
- 32 Järnefelt 1899, s. 242.
- 33 Lähteenmäki 1989, s. 29–31.
- 34 Lähteenmäki 1989, s. 31–32.
- 35 Lähteenmäki 1989, s. 33–35.
- 36 E.E.T., Maastako pois? Suomen Nuorison Liiton Albumi III, s. 205–206. E.E.T. oli Esa Eetu Takala, joka oli ollut Yhdysvalloissa sanomalehtimiehenä. Ks. myös Lähteenmäki 1989, s. 35–36.
- 37 Lähteenmäki 1989, s. 36.
- 38 Lähteenmäki 1989, s. 38–56.
- 39 Nordisk Revy (Ser.2) 1903:2, s. 73. Ks. myös Lähteenmäki 1989, s. 57–58.
- 40 Lähteenmäki 1989, s. 24–25, 30.
- 1 loissa ks. esim. Hibbard 1924, passim.
- 2 Kaukiainen 1988, s. 354–364.
- 3 Oulun Wiikko-Sanomia 24.5.1862. On tietenkin hyvin vaikea sanoa, kuinka suuren osan oululaiset merimiehet muodostivat Kalifornian suomalaisista ja mitä nämä merimiehet tekivät elatukseksen. Hautalan mukaan noin viidennes kaikista suomalaisista 1800-luvun laivakarkureista oli oululaisia (Hautala 1967, s. 103).
- 4 Suomalaisista merimiehistä Kanadan kaupalaivastossa ks. Fischer och Nordvik 1988, passim,
- 5 Merimiehen Ystävä 1889, s. 154–156. Akseleli Järnefelt toteaa vuosisadan vaihteessa ilmestyneessä kirjassaan suomenruotsalaisista merimiehistä seuraavan: ”suomenruotsalaisia on paljon merimiehinä. Niitä tapaa ulkomaalaisissa laivoissa suunnilleen yhtä paljon kuin suomenkielisiäkin kansalaisiamme ... Jokaisessa Amerikan satamapaikassa, missä on suomenkielisiä merimiehiä, on ruotsalaisiakin kansalaisia ... New York ja San Francisco ovat näistä huomattavimmat. Ensinmainitussa kaupungissa nousee suomenruotsalaisten lukumäärä vähintään tuhanteen, vaikka emme tilapäisesti satamassa käypiä merimiehiä ottaisikaan lukuun” (Järnefelt 1899, s. 252).
- 6 Matti Tarkkasen vuosiraportti 1890 Suomen Merimieslähetysseuralle. Merimiehen Ystävä 5/1891.
- 7 Tommola 1989, s. 35.
- 8 Protokoll förtdt hos vällofliga Borgareståndet å Landtdagen i Helsingfors 1863–1864 I. Helsingfors 1864, s. 283. Ks. myös Hautala 1967, s. 112–113.
- 9 Fischer och Norvik 1988, s. 381–382.
- 10 Hyvin menestyneitä siirtolaisia käsitellään jäljempänä luvussa 17.
- 11 Kero 1982, s. 148–150.
- 12 Johannes Bäckin kirje Siirtolainen-lehden toimittajalle 1890-luvun lopulla. Johannes Bäckin kokoelma. HYK. Bäckin mukaan Montanan Beltissä kaivostyömiehen palkka saattoi nousta kuukaudessa jopa 120 dollariin.
- 13 Kirri 1945, s. 288.

13 Amerikassa tehtiin työtä

I Maansaantimahdollisuuksista Yhdysval-

- 14 Pala Selim Lammisen (Cloquet, Minn.) muistamasta laulusta. Kirjoittajan tekemä haastattelu vuonna 1966. Sanat ovat osittain ”fingliskaa”: vorkkia = tehdä työtä, pussata = työntää, trammakaara = kiskoilla kulkeva kaivosvaunu, pikka = kaivoksessa käytetty kuokka, juusata = käyttää.
- 15 Johannes Bäckin lomakekokoelma.HYK.
- 16 Sulkanen 1951, s. 38.
- 17 Tie Vapauteen 4/1924, s. 30.
- 18 Alanen 1981, s. 39.
- 19 Alanen 1988, s. 69–71. Kanadassa suomalaiset kaivosmiehet työskentelivät usein kiinalaisten kanssa ja kilpailivat työpaikoista kanadanranskalaisten kanssa. Varpu Lindströmin antamia tietoja.
- 20 Työvoiman vaihtumisesta kaivoksissa ks. Alanen 1988, s. 67–68.
- 21 Järnefelt 1899, s. 162.
- 22 Alanen 1981, s. 48.
- 23 Kero 1982, s. 149.
- 24 Alanen 1981, s. 53.
- 25 Virtanen 1977, s. 78.
- 26 Rissanen 1924, s. 89.
- 27 Des Brunner 1929, s. 6–7.
- 28 Kero 1982, s. 156.
- 29 Minnesotan suomalaisyhteisöjen synnystä ks. Wasastjerna 1957, passim; Alanen 1988, s. 71–75.
- 30 Historiallinen muistelu Johan Piipolta Holmes Citystä. Uusi Kotimaa 17.12.1881.
- 31 Järnefelt 1899, s. 162, 218–220.
- 32 Kero 1982, s. 156–157.
- 33 Kirjoittajan tekemä haastattelu vuonna 1967.
- 34 Reinikka–Uusitalo–Laukkonen 1937, s. 213.
- 35 Järnefelt 1899, s. 195.
- 36 Liite Hilma Ilomäen kyselylomakkeeseen. TYYH:s:m:lomakekokoelmat: lomake 2380.
- 37 50. vuoden varrelta, s. 30–32.
- 38 Järnefelt 1899, s. 238.
- 39 Järnefelt 1899, s. 240.
- 40 Kirjoittajan tekemä Theodor Froidin haastattelu vuonna 1967. Kertojan isä ja eräät muut suomalaiset siirtyivät 1910-luvulla Minnesotasta Floridaan farmareiksi.
- 41 Floridan Sanomat 2/1919.
- 42 Tietoja osuusfarmin alkuvaiheista on esi-
merkiksi Suomalaisten Osuusfarmi Georgiassa -nimisessä julkaisussa, joka ilmestyi luultavasti vuonna 1922.
- 43 Hakeutuminen maatalouden piiriin on tulkittu usein protestiksi amerikkalaiselle yhteiskunnalle. Ks. esim. Alanen 1981, s. 53.
- 44 Edistys 12/1899.
- 45 Siirtolainen 18.9.1914.
- 46 Wiimeisin Paras Länsi. Canada Kahdennella Kymmenennellä Vuosisadalla, s. 4.
- 47 Amerikan Suometar 24.9.1902.
- 48 Amerikan Suometar 11.11.1903.
- 49 Wisconsin Agriculturist 39 (Febr.1915). Ks. myös Alanen 1981, s. 53–54.
- 50 Pouhu Poutavaara, Korvessa. Ahjo 2/1916.
- 51 The Detroit News 26.9.1927. Ks. myös Loukinen 1981, s. 119.
- 52 Loukinen 1981, s. 119.
- 53 Järnefelt 1899, s. 44–45.
- 54 Ross 1981, s. 243–244.
- 55 Suomalainen kotiapulainen omaisilleen 4.3.1914. TYYH:s:m:SATAKUNTA:IKA: CLVIII:2.
- 56 Ross 1981, s. 244–245.
- 57 Tommola 1988, s. 47.
- 58 Ross 1981, s. 246.
- 59 Tommola 1988, s. 44.
- 60 Tommola 1988, s. 51–52.
- 61 Tommola 1988, s. 53–54.
- 62 Tommola 1988, s. 47.
- 63 Ross 1981, s. 245.
- 64 Eetu Kivirannan runoja, nyrkkipainos. Ks. myös Sariola 1982, s. 137.
- 65 Ross 1981, s. 244.
- 66 Ross 1981, s. 246.
- 67 Sariola 1982, s. 137–138.
- 68 TYYH:lomakekokoelmat:lomake 51.
- 69 TYYH:lomakekokoelmat:lomake 1987.
- 70 Tommola 1989, s. 57.
- 71 Tommola 1989, s. 233.
- 72 Kaups 1981, s. 77.
- 73 Johannes Bäckin lomakekokoelma. HYK. Kapakoitsijoista ks. myös Järnefelt–Rauanheimo 1921, s. 93.
- 74 Tietoja amerikansuomalaisista liikemiehistä löytyy hyvin runsaasti Salomon Ilmosen ”Amerikan Suomalaisten Sivistyshistorias-

- ta” (Ilmonen 1931, s. 80–104).
- 75 Laurila sa., s. 7.
- 76 Osuustoimintaliikettä tarkastellaan tämän esityksen toisessa osassa.
- 77 Ainakaan tähänastinen tutkimus ei sellaisesta tiedä.
- 78 Lindström-Best 1988, s. 110.
- 79 Salakauppiaista ks. Lindström-Best 1988, s. 102–110.
- 80 Ilmonen 1930, s. 196–206.
- 81 Ilmonen 1930, s. 203
- 82 Luku perustuu etupäässä Salomon Ilmosen keräämiin tietoihin (Ilmonen 1930, s. 196–206) ja kirjoittajan artikkeliin (Kero 1982).

14 Vaikeita ongelmia

- 1 Johannes Bäckin lomakekokoelma.HYK.
- 2 Lindström-Best 1988, s. 41–51.
- 3 Johannes Bäckin lomakekokoelma.HYK.
- 4 Järnefelt 1899, s. 115–116.
- 5 Reports of Immigration Commission. Volume 2, s. 228, 237.
- 6 Suomen Virallinen Tilasto XII.Lääkintälaitos 1911. Taulu X.
- 7 Lindström-Best 1988, s. 50.
- 8 Lindström-Best 1988, s. 51.
- 9 Lindström-Best 1988, s. 56.
- 10 Järnefelt 1899, s. 115–116.
- 11 Järnefelt 1899, s. 62.
- 12 Johannes Bäckin kirje Siirtolainen-lehden toimittajalle.HYK.
- 13 Johannes Bäckin suorittamasta kyselystä ks. myös edellä s. 190.
- 14 Johannes Bäck Siirtolainen-lehden toimittajalle 1890-luvun lopulla.Johannes Bäckin kokoelma.HYK.
- 15 Amerikan Suomalainen Lehti 9.1.1885 ja 5.9.1885.
- 16 Johannes Bäckin lomakekokoelma.HYK.
- 17 Johannes Bäckin lomakekokoelma.HYK.
- 18 Kanadassa suomalaisten alkoholiongelma oli luultavasti yhtä vaikea kuin Yhdysvalloissakin. Lainsäädännöstä johtuen alkoholirikoksista pidätettyjen suomalaisten määrä on Kanadassa saattanut kuitenkin olla aivan

toisenlainen.

- 19 Vuonna 1923 tehdystä tutkimuksesta enemmän ks. Verkko 1953, s. 349–354.

15 Avioliitto ja sen vaihtoehdot

- 1 Ross 1981, s. 242.
- 2 Linda Maja Copper Cliffistä 10.9.1924 Martta Välimäelle. TYYH:s:m:SATAKUNTA:IKA:CXC:1.
- 3 Uusi Kotimaa 8.2.1882.
- 4 Ross 1981, s. 242.
- 5 Siirtolainen 22.1.1896.
- 6 Lindström-Best 1988, s. 62.
- 7 Vapaus 12.2.1925. Ks. myös Vapaus 9.3.1921 ja 5.5.1923.
- 8 Alanen 1910, s. 20.
- 9 Siirtolainen 22.1.1896.
- 10 Raivaaja 13.12.1906.
- 11 New York 1900.
- 12 Esim. Vapaus 6.6.1925.
- 13 Vilma Nummela 30.3.1907 Emilia Kreulalle. TYYH:s:m:Satakunta:HIN:IX:6.
- 14 Lindström-Best 1988, s. 65–69.
- 15 Ross 1981, s. 252.
- 16 Niemi 1921, s. 41.
- 17 Palo Stoller and Lorna Earl Foster, Table 1.
- 18 Lindström-Best 1988, s. 64.
- 19 Kaups 1981, s. 78.
- 20 Sariola 1982, s. 55.
- 21 Olga Koskinen Emilia Kreulalle 25.5.1903. TYYH:s:m:Satakunta:HIN:VIII:1.
- 22 Vilma Nummela 17.6.1906 Emilia Kreulalle. TYYH:s:m:Satakunta:HIN:IX:5.
- 23 Hanna Savosen kirje 10.10.1914 siskolleen. TYYH:s:m:SATAKUNTA:JÄM:LXVIII:1
- 24 Esim. Vapaus 18.6.1921. Kanadansuomalaisten avoliitoista ks. myös Raivio 1975, s. 461 ja Eklund 1983, s. 243–245.
- 25 Lindström-Best 1988, s. 72.
- 26 New Yorkin Uutiset 29.5.1920.
- 27 New Yorkin Uutiset 29.5.1920. Ks. myös Tommola 1989, s. 8.
- 28 Sointulaa käsitellään laajemmin tämän esityksen toisessa osassa.
- 29 Peltoniemi 1985, s. 54.

- 30 Peltoniemi 1985, s. 54.
 31 Peltoniemi 1985, s. 54.
 32 Peltoniemi 1985, s. 54.
 33 Vapaan rakkauden opeista ks. myös Lindström-Best 1988, s. 75–77.
 34 Johannes Bäckin kyselylomake.HYK.
 35 Johannes Bäck Siirtolaisen toimittajalle 1890-luvun lopulla. Johannes Bäckin kokoelma.HYK.
 36 Esim. Siirtolainen 12.2.1896.
 37 Esim. Siirtolainen 4.11.1896.
 38 Siirtolainen 22.1.1896.
 39 Siirtolainen 15.1.1896.
 40 Esim. Työmies 4.1.1922.
 41 Esim. Vapaus 7.5.1925.
 42 Sulkanen 1951, s. 168.
 43 Kanadansuomalaisten avioeroista ks. Lindström-Best 1988, s. 77–78.
 44 ”Portto” ja ”porttola” ovat amerikansuomalaisten käyttämiä termejä.
 45 Johannes Bäck Siirtolainen-lehden toimittajalle 1890-luvun lopulla. Johannes Bäckin kokoelma.HYK.
 46 Pouhu Poutavaara:Korvessa. Ahjo II/1916.
 47 Reports of the Immigration Commission. Volume 2, s. 204–220; Siirtolaisten kirjoittamista romaaneista löytyy ainakin yksi suomalaisportton kuvaus (Hahl 1927, passim).
 48 Kanadansuomalaisista prostituoiduista enemmän ks. Lindström-Best 1988, s. 110–114.

16 Siirtolaisperhe

- 1 Kero 1990, s. 73–74.
 2 New Yorkin Uutiset 29.5.1920.
 3 Lindström-Best 1988, s. 78–83.
 4 Hilja Rantala 2.3.1929 ja 14.1.1937 Hilda Penttilälle.TYYH:s:m:SATAKUNTA: KAR: CXXXI: 1–2.
 5 Kero 1970, s. 166.
 6 Esim. New Yorkin Uutiset 11.2.1933, 29.5.1937. ”Ronttiruuma” = eteinen, ”kitsi” = keittiö, ”petiruuma” = makuuhuone.
 7 Lapsikuolleisuudesta ks. Kero 1990, passim; Lindström-Best 1988, s. 41–47.
 8 Kero 1990, s. 75–78. Kanadansuomalaisista

erityisesti ks. Lindström-Best 1988, s. 41–42.

- 9 Kero 1990, s. 81.
 10 Ks. tarkemmin Kero 1990, s. 81. – Alueelliset erot saattoivat olla hyvinkin suuria. Lasten kuoleman syistä kanadansuomalaisten keskuudessa ks. Lindström-Best 1988, s. 44.

17 Onnistuneita ja epäonnistuneita

- 1 Charles Linnin elämänvaiheista yksityiskohtainen selvitys Reino Keron artikkelissa (Kero 1971).
 2 Hjalmar Lehtistä koskevat tiedot perustuvat Lake Worthissä 13.3.1993 tehtyyn haastatteluun.
 3 Suomen Silta 5/1983, s. 32; New Yorkin Uutiset 30.8.1983. Väinö Hooverista enemmän ks. Siirtokansan Kalenteri 1960, s. 44–47.
 4 Oscar J. Larsonista enemmän ks. Siirtokansan Kalenteri 1921, s. 198–199; Järnefelt Rauanheimo 1921, s. 59–62.
 5 Järnefelt 1899, s. 92.
 6 Päivälehti 27.10.1920.
 7 Päivälehti 19.11.1920. Emil Hurjasta enemmän ks. Holli 1988, s. 413–423.
 8 Vasemmistoliikkeisiin kuulumista ja vasemmistoliikkeiden toimintaa käsitellään laajemmin tämän esityksen toisessa osassa.
 9 Santeri Nuortevasta enemmän ks. Kostiainen 1983, passim.
 10 Kalle Rissasen muistelmat. Käsikirjoitus, s. 112.TYYH.
 11 Järjestäjäksi kutsuttiin henkilöä, joka ameriikan- ja kanadansuomalaisissa työväenliikkeissä organisoii uusia osastoja ja värväsi niihin jäseniä.
 12 Lindström 1991, s. 241. Myös muut Kannastoa koskevat tiedot perustuvat pääosin tähän Lindströmin tutkimukseen.
 13 Eliel Saarisen elämästä työstä ks. esim. Christ-Janer 1979, passim; Mikkola 1984, passim.
 14 Kirjoittajan tekemä haastattelu vuonna 1967.

15 Lindström 1991, s. 178.

16 Lindström 1991, s. 175.

18 Moni palasi Vanhaan Maailmaan

¹ Suomeen palaavaa siirtolaisuutta koskeva luku perustuu nimenomaan seuraaviin tutkimuksiin Kero 1982; Virtanen 1979; Virtanen 1981 I, s. 183–202.

² Johannes Bäckin kokoelma.HYK.

³ H.F. vaimolleen 11.2.1906. TYYH: s:m: SATABAKUNTA: SIIK:III:2.

⁴ H.F. 29.11.1907 vaimolleen. TYYH:s:m: SATABAKUNTA:SIIK:III:3.

⁵ H.F. 1.4.1917 vaimolleen. TYYH: s:m: SATABAKUNTA:SIIK:III:14.

⁶ H.F. 24.9.1919 vaimolleen.TYYH:s:m:SATABAKUNTA:SIIK:III:16.

⁷ H.F.18.1.1926 pojalleen Simolle.TYYH:s:m: SATABAKUNTA:SIIK:III:27.

⁸ H.F. 21.5.1926 vaimolleen. TYYH:s:m:SATABAKUNTA:SIIK:III:28.

⁹ John Wickströmistä enemmän Kero 1982, s. 339–340.

¹⁰ Vassia (alkuaan Wass) koskevat tiedot teoksesta Etelä-pohjalaisia elämäkertoja, s. 839.

¹¹ Vassista enemmän Ylikangas 1989, s. 267–270, 397, 427, 490, 491, 492.

¹² Kotimaisen teollisuuden albumi II, s. 127–130.

¹³ Laakso 1994, s. 427.

¹⁴ Elokuva-Aitta 1938, s. 330.

¹⁵ Poliittisia vaikuttajia koskeva osa perustuu nimenomaan Keijo Virtasen väitöskirjaan (Virtanen 1979, s. 214–217).

¹⁶ Matti Kurikasta ks. esim. Koivukangas 1974, s. 131–142; Wilson 1981, s. 131–153; Peltoniemi 1985, s. 41–69.

¹⁷ Poliittisen toiminnan vuoksi Wälläri nimittäin karkotettiin Yhdysvalloista vuonna 1920 (Wälläri 1967, s. 43).

¹⁸ Mainettaan parempia 6. Niilo Wälläri. Suomen Kuvalehti 19.11.1960. Ks. myös Wälläri 1967, s. 44.

¹⁹ Jatsin Suomeen tuloa koskevat tiedot on saatu Veli-Matti Henttosen pro gradu -tutkielmasta (Henttonen 1983).

²⁰ Kultaa ja taivaansinistä. Vapaamuurarius, aate ajassa. Turun Maakuntamuseo, näyttelyesite 15. Turku 1992, s. 120–122.

²¹ Pohjois-Amerikasta Neuvostoliittoon tapahtuneesta siirtolaisuudesta tarkemmin Kero 1983; Kero 1981, s. 203–213.

²² 1920-luvun alussa Pohjois-Amerikasta Neuvostoliittoon tapahtuneesta siirtolaisuudesta enemmän Hovi Turku 1971 I, s. 181–257; Hovi 1971 II, s. 281–301; Copeland 1973.

²³ Hulda Myllynen 24.2.–8.6.1932 Alma Sainiolle. TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.

²⁴ Kirjoittajan vuonna 1967 tekemä Hilda Hillin haastattelu v. 1967. Haastatteluhetkellä hän asui Finland-nimisellä paikkakunnalla Minnesotassa.

²⁵ Havaintoja matkalta Karjalaan..., s. 1–5.

²⁶ Esim. Työmies 6.5.1934.

²⁷ Holmio 1967, s. 411.

²⁸ Työmies 26.1.1932.

²⁹ Uusi Suomi 29.5.1931.

³⁰ Esim. Industrialisti 6.8.1932 ja Päivälehti 18.7.1931.

³¹ Esim. Työmies 29.7.1931.

³² Alex Isotalo 24.3.1933 Frank Sainiolle.TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.

³³ Hulda Myllynen 13.11.1931 Alma Sainiolle.TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.

³⁴ Tällaista termiä Neuvostoliitosta käyttää Yhdysvaltoihin Neuvosto-Karjalasta palannut Alex Isotalo kirjeessään 14.3.1933 Frank Sainiolle.TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.

³⁵ Santeri Nuorteva käyttää tällaista ilmaisua 14.10.1918 Oskari Tokoille lähettämässään kirjeessä. Kirjeestä on säilynyt jäljennös, jonka Nuorteva lähetti 29.10.1918 ystävänsä M. Nivell'ille. TYYH:s:a:Helmi Nivell'in kokoelma.

³⁶ Hulda Myllysen kirje 24.2.–8.6.1932 Alma Sainiolle. TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.

³⁷ Hulda Myllysen kirje 24.2.–8.6.1932 Alma Sainiolle. TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.

³⁸ Hulda Myllysen kirje 13.11.1931 Alma Sainiolle. TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.

- ³⁹ Havaintoja matkalta Karjalaan..., s. 16.
- ⁴⁰ Ote Työmiehestä 4.1.1933 julkaistusta kirjeestä, jonka Työmies väittää olevan Risto Lee -nimisen henkilön Neuvosto-Karjalasta lähettämä. Kirjeen aitoudesta ei voida olla varmoja. Aitoudesta riippumatta kirje osoittaa, millaisia hyviä puolia Työmies halusi osoittaa Neuvostoliitossa olevan.
- ⁴¹ Alex Isotalo 2.6.1931 Frank ja Alma Sainiolle.TYYH:s:a:Frank Sainion kokoelma.
- ⁴² Isak Anttila 18.9.1937 Viidan perheelle.TYYH:s:lomakekokoelmat. Liite lomakkeeseen 73.
- ⁴³ Neuvostoliittoon jääneiden kohtaloista Sevander 1993, passim.
- ⁴⁴ Työmiehestä 19.5.1934 julkaistu Martin Hendricksonin kirje. Kirjeen aitoudesta ei voida olla varmoja.
- ⁴⁵ Havaintoja matkalta Karjalaan..., s. 31.

Lähdeluettelo

Arkistoaineisto

Helsingin Yliopiston kirjasto (HYK)
Johannes Bäckin kokoelma.

Kansallisarkisto
Uudenmaan läänin lääninhallituksen passiluettelot v. 1855–1856.

Turun Maakunta-arkisto (TMA)
Kankaanpään nimismiehen esteettömyystodistusten luettelot 1901.
Turun ja Porin läänin lääninhallituksen passiluettelot v. 1855–1856.

Turun yliopiston historian laitos,
Yleisen historian siirtolaishistorian arkisto
Amerikan- ja kanadansiirtolaisten haastattelut v. 1964–1967 ja 1993.
Helmi Nivellin kokoelma.
Frank Sainion kokoelma.
Siirtolaisilta ja palanneilta siirtolaisilta kerätyt lomaketiedot liitteineen.
Satakuntalaiset siirtolaiskirjeet.

Vaasan Maakunta-arkisto (VMA)
Vaasan läänin lääninhallituksen passiluettelot v. 1855–1856.

Ulkoministeriön arkisto
Suomen Yhdysvaltain konsulien raportit 1924.

Valokuva-aineisto – kuvien omistajat

Marita Cauthén, Fitchburg, Mass.
Kansan arkisto, Helsinki.
Reino Kero, Turku.
Pentti Keynäs, Helsinki.
Kortejärven sukuarkisto, Kiikka.
Ilkka Kylä-Heikkilä, Loimaa.
Pentti Lauttamus, Kauhava.
Charles Linnin sukuarkisto, Birmingham, Al.
Museovirasto, Helsinki.
Rakel Nylander, Helsinki.
Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
Tyrun yliopisto, Yleinen historia, Turku.
Jaakko Vassin perikunta, Ylihärmä.
Åbo Akademi, Turku.

Painettu alkuperäisaineisto

Protokoll förtdt hos vällofliga Borgareståndet å Landtdagen i Helsingfors 1863–1864 I. Helsingfors 1864.

Sanoma- ja aikakauslehdet, kalenterit

Ahjo (Duluth, Minn.) 1916, 1917.
Amerikan Suomalainen Lehti (Calumet, Mich.) 1879, 1882, 1885.
Amerikan Suometar (Hancock, Mich.) 1902, 1903.
The Detroit News (Detroit, Mich.) 1927.

- Edistys (Brooklyn, New York) 1899.
 Elokuva-Aitta (Helsinki) 1938.
 Finlandia Foundation News Letter (Los Angeles, Calif.) 1959.
 Floridan Sanomat (Astor, Fla.) 1919.
 Hengellinen Kuukauslehti (Vaasa) 1893, 1924.
 Industrialisti (Duluth, Minn.) 1918, 1928, 1932.
 Industrialistin Joulu (Duluth, Minn.) 1918, 1928.
 Keski-Suomi (Jyväskylä) 1879.
 Kyläkirjaston Kuvalehti, B-sarja (Jyväskylä) 1898.
 Lapatossu 1920.
 Mehiläinen (Helsinki) 1859, 1860.
 Merimiehen Ystävä (Helsinki) 1889, 1891.
 Mikkelin Sanomat (Mikkeli) 1888.
 New Yorkin Uutiset (Brooklyn, New York) 1920, 1933, 1937, 1938, 1983.
 Nordisk Revy, Ser.2, (Stockholm) 1903.
 Oulun Viikko-Sanomia (Oulu) 1862, 1865, 1866, 1868, 1870, 1875, 1876, 1879.
 Pohjois-Suomi (Oulu) 1879.
 Päivälehti (Duluth, Minn.) 1915, 1920, 1931.
 Punikki (Superior, Wisc.) 1924, 1925, 1930, 1932.
 Raivaaaja (Fitchburg, Mass.) 1906.
 Sanansaattaja (Helsinki) 1903.
 Sankarin Maine (Hancock, Mich.) 1879, 1880.
 Sanomia Turusta (Turku) 1874.
 Satakunta (Pori) 1882, 1883, 1888, 1899, 1902.
 Siirtokansan Kalenteri 1921, 1960.
 Siirtolainen (Superior, Wisc.) 1894, 1896, 1901, 1914.
 Suomen Kuvalehti (Helsinki) 1876, 1960.
 Suomen Silta (Helsinki) 1938, 1983.
 Tie Vapauteen (Duluth, Minn.) 1924.
 Työmiehen Joulu (Superior, Wisc.) 1923, 1927, 1928, 1929.
 Työmiehen Ystävä (Helsinki) 1876.
 Työmies (Helsinki) 1899.
 Työmies (Michigan) 1891, 1892.
 Työmies (Superior, Wisc.) 1922, 1932, 1933, 1934.
 Uusi Kotimaa (New York Mills, Minn.) 1881, 1882, 1885.
 Uusi Suometar (Helsinki) 1873, 1896.
 Uusi Suomi (Helsinki) 1931.
 Waasan Lehti (Vaasa) 1888.
 Vapaus (Sudbury, Ont.) 1921, 1923, 1925.
 Wasabladet (Vaasa) 1888, 1894.
 Wasa Tidning (Vaasa) 1888.
 Viborg (Viipuri) 1856.
 Wisconsin Agriculturist 1915.
 Väkäleuka (Port Arthur, Ont.) 1908.
 Åbo Underrättelser (Turku) 1851, 1866.
- ### Aikalaiskirjallisuus ja muistelmat
- Alanen, Yrjö: Siirtolaisemme ja kotimaa. Siirtolaisuuden vaikutuksesta kansamme oloihin ja luonteeseen. Kansanvalistusseuran toimituksia 154. Helsinki 1910. (Alanen 1910)
 Amerikan Albumi. Kuvia Amerikan suomalaisten asuinpaikoilta. Brooklyn, New York, 1904. (Amerikan Albumi).
 Durchman, W.K.: Muistelmia ja mietelmiä Amerikan suomalaisten siirtolaisten oloista ja sielunhoidosta. Tampere 1901. (Durchman 1901).
 Greater New York Finnish Directory and General Information. New York 1932. (Greater New York Finnish Directory).
 Hahl, M.: Maansa hylkimä. Fitchburg, Mass., 1927. (Hahl 1927).
 Havaintoja matkalta Karjalaan ja siellä oloajalta. Kommunistien vuosikausia kestänyt Karjalakeinottelu paljastettuna. Sl. 1934. (Havaintoja...)
 Hedman, E.A.: Amerikan muistoja. Näkemiäni ja kokemiäni neljänkymmenen vuoden täällä oloni ajalla. Helsinki 1926. (Hedman 1926).
 Hälsning från Amerika. Brooklyn, N.Y., Sa. (Hälsning).
 Järnefelt-Rauanheimo, Akseli: Meikäläisiä merten takana. Kuvauksia Amerikan suomalaisista. Porvoo 1921. (Järnefelt-Rauanheimo 1921).
 Kirri, Valto E.: Amerikan vieras. Helsinki 1945. (Kirri 1945).
 Kiviranta, Eetu: Runoja. Sa. ja sl. (Kiviranta).
 Koski, Kalle: Runoja. Calumet, Mich., 1896.
 Laurén, L.L.: Waroitus, muuttamisesta pois isänmaasta. Rahvaankirjoja kristillissiweellisestä sisällöstä I. Nikolainkaupunki 1872. (Laurén 1872).
 Liikemiesten ja Laulajain Suomimatka 1921. Hancock, Mich., 1921. (Liikemiesten ja Laulajain Suomimatka 1921).

- Muisto-Julkaisu ”Suomen Sävel” Lauluseuran toiminnasta 1893–1918. Sl. 1918. (Muisto-Julkaisu).
- Nyman, Severi: Elämän ulapoilla. New York 1905.
- Opas terveyteen. New York. Sa. (Opas terveyteen).
- Parmanen, E.I.: Laittomien asevelvollisuuskutsuntojen vaikutus siirtolaisuuteen. Jouluviesti (Brooklyn, N.Y.) 1931.
- Pulli, E.A.: Ja setä Sämi avasi ovensa. Duluth, Minn., 1947. (Pulli 1947).
- Rissanen, Kalle: Muistelmat. Käsikirjoitus. Suomalaisten Osuusfarmi Georgiassa. Superior, Wisc., sa. (Suomalaisten osuusfarmi).
- Suomen Nuorison Liiton Albumi III. Helsinki 1903. (Suomen Nuorison Liiton albumi).
- Tervehdys Suomelle. Brooklyn, New York, 1920. (Tervehdys Suomelle).
- Tokoi, Oskari: Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi. Lahti 1947. (Tokoi 1947).
- Tuomikoski, W.H.: Saksofonikoulu. Helsinki 1934. (Tuomikoski 1934).
- Wiimeisin Paras Länsi. Canada Kahdennella Kymmenennellä Vuosisadalla. Sa. ja sl.
- Wälläri, Niilo: Antoisia vuosia. Toinen painos. Helsinki 1967. (Wälläri 1967).
- Tilastot ja viralliset julkaisut**
- Reports of the Immigration Commission. Abstracts of Reports of the Immigration Commission II. Reprint. New York 1970.
- Siirtolaisuuskomitean mietintö 1924. Moniste. Suomen Virallinen Tilasto XI. Lääkintälaitos 1911. Helsinki 1913.
- Suomen Virallinen Tilasto XXVIII. Siirtolaisuustilasto 1–24. Helsinki 1905–1948.
- Tutkimukset**
- Aho, Juhani: Aatteiden mies. Piirteitä August Fredrik Soldanin elämästä. Porvoo 1901. (Aho 1901).
- Ahonen, Jorma: Ulkosuomalaistoiminnan synty ja alkuvaiheet vuosina 1918–1944. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1979. (Ahonen 1979).
- Alanen, Arnold R.: Finns and the Corporate Mining Environment of the Lake Superior Region. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Alanen 1981).
- Alanen, Arnold R.: Finns and Other Immigrant Groups in the American Upper Midwest: Interactions and Comparisons. Finns in North America. Proceedings of Finn Forum III. 5–8 September 1984. Turku, Finland. Ed. by Michael G. Karni, Olavi Koivukangas and Edward W. Laine. Turku 1988. (Alanen 1988).
- Alanen, Aulis J.: Ilmajoki 1809 jälkeen. Tiennäyttäjänä maakunnalle maamiesseura-aikana. Vaasa 1953. (Alanen 1953).
- Arra, Esa: Illinoisin suomalaiset. New York Mills, Minn., 1971. (Arra 1971).
- Blum, John M. & Catton, Bruce & Morgan, Edmund S. & Schlesinger Jr., Arthur M. & Stamp, Kenneth M. & Woodward, C. Vann: The National Experience. New York-Chicago-Burlingame 1963. (Blum...1963).
- des Brunner, Edmund: Immigrant Farmers and their Children with four Studies of Immigrant Communities. New York 1929. (des Brunner 1929).
- Carlsson, Sten: The Swedish Expeditions to North America 1642–1649. Swedish American Genealogist. A Journal Devoted to Swedish American Biography, Genealogy and Personal History. 1/1988. (Carlsson 1988).
- Carlsson, Sten: The Colonists of New Sweden 1638–1656: Their Geographical and Social Background. Swedish American Genealogist. A Journal Devoted to Swedish American Biography, Genealogy and Personal History. 2/1992. (Carlsson 1992).
- Christ-Janer, Albert: Eliel Saarinen: Finnish-American Architect and Educator. Chicago 1979. (Christ-Janer 1979).
- van Cleef, Eugene: The Finn in America. The Geographical Review VI (1918). (van Cleef 1918).
- Copeland, William R.: Amerikansuomalaiset ”pyhiinvaeltajat” Neuvosto-Karjalassa. His-

- toriallinen Aikakauskirja 4/1973. (Copeland 1973).
- Dahlgren, Stellan & Norman, Hans: The Rise and Fall of New Sweden. Governor Johan Ristingh's Journal 1654–1655 in Its Historical Context. Uppsala 1988. (Dahlgren-Norman 1988).
- Eklund, William: Canadian rakentajia. Canadian Suomalaisen Järjestön Historia vv. 1911–1971. Toronto, Ont., 1983. (Eklund 1983).
- Engelberg, Rafael: Suomi ja Amerikan Suomalaiset. Keskinäinen yhteys ja sen rakentaminen. Helsinki 1944.
- Engman, Max: Dragkampen om Nya Sverige 1938. Historisk Tidskrift (Stockholm) 1991. (Engman 1991).
- Engström, Arne: Åbo Sjöfarts Historia II:1. Segelsjöfarten 1827–1856. Åbo 1930. (Engström 1930).
- Etelä-pohjalaisia elämäkertoja. Vaasa 1965. (Etelä-Pohjalaisia).
- Fischer, Lewis R. och Nordvik, Helge W.: Finlandare i den kanadensiska handelsflottan 1863–1913. Historisk Tidskrift för Finland 3/1988. (Fischer-Nordvik 1988).
- Gebhard, Hannes: Maanviljelysväestö, sen suhde muihin elinkeinoryhmiin ja sen yhteiskunnallinen kokoonpano Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman Väestön Alakomitea. Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. 1. Maanviljelysväestö. Helsinki 1913. (Gebhard 1913).
- Hautala, Kustaa: Merimiesten karkaaminen suomalaisilta laivoilta 1800-luvulla. Näkökulmia menneisyyteen. Eino Jutikkalan juhla-kirja. Porvoo 1967. (Hautala 1967).
- Henttonen, Veli-Matti: Jazz musiikkina ja kulttuuri-ilmionä Suomessa ennen toista maailmansotaa. Tutkimus ”mustan” musiikin ensimmäisistä vuosikymmenistä Suomessa. ”Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1983. (Henttonen 1983).
- Hibbard, B.H.: A History of the Public Land Policies. New York 1924. (Hibbard 1924).
- Hjelt, August: Suomen siirtolaisuusliikkeestä. Yhteiskuntaloudellinen Aikakauskirja 1905. (Hjelt 1905).
- Hoglund, A. William: Finnish Immigrants in America 1880–1920. Binghamton, N.Y., 1960. (Hoglund 1960).
- Hoglund, A. William: Finnish Immigrant Letter-Writers: Reporting from the United States to Finland, 1870s to World War I. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Hoglund 1981).
- Holli, Melvin: Emil E. Hurja – Presidential Public Opinion Pollster. Finns in North America. Proceedings of Finn Forum III. 5–8 September 1984. Ed. by Michael G. Karni, Olavi Koivukangas and Edward W. Laine. Turku 1988. (Holli 1988).
- Holmio, Armas K.E.: Michiganin suomalaisten historia. Hancock, Mich., 1967. (Holmio 1967).
- Hovi, Ritva-Liisa: Amerikansuomalaiset osuuskunnat Neuvosto-Karjalassa 1920-luvun alkupuolella amerikansuomalaisten ja neuvostokarjalaisten lehtien valossa. Turun Historiallinen Arkisto XXIV. Turku 1971. (Hovi 1971 I).
- Hovi, Ritva-Liisa: Amerikansuomalaisten maanviljelykkuuni Etelä-Venäjällä. Turun Historiallinen Arkisto XXV. Turku 1971. (Hovi 1971 II).
- Hvidt, Kristian: Flugten til Amerika eller drivkraeften i masseudvandringen fra Danmark 1868–1914. Skrifter udgivet af Jysk Selskap for Historie 22. Odense 1971. (Hvidt 1971).
- Hyrskke, Lauri: Siirtolaisrunnarien kulta-aika. Uusi Suomi 13.12.1957. (Hyrskke 1957).
- Hämäläinen, Ilpo: Suomalaisen siirtolaisuus Pohjois-Amerikkaan vuosina 1919–1931: Syyt ja voimakkuus. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1977. (Hämäläinen 1977).
- Ilmonen, S.: Amerikan ensimmäiset suomalaiset eli Delawaren siirtokunnan historia. Hancock, Mich., 1916. (Ilmonen 1916).
- Ilmonen, S.: Amerikan suomalaisten historiaa I–II. Hancock, Mich., 1919, Jyväskylä 1923. (Ilmonen 1919, Ilmonen 1923).
- Ilmonen, S.: Amerikan suomalaisten sivistys-historia. Johtavia aatteita, harrastuksia, yh-

- teisyrintöjä ja tapahtumia siirtokansan keskuudessa. I-II. Hancock, Mich., 1930–1931. (Ilmonen 1930 ja Ilmonen 1931).
- Ilmonen, S.: John Morton. Amerikan itsenäisyydenjulistuksen allekirjoittaja. Hancock, Mich., 1936. (Ilmonen 1936).
- Jerome, Harry: Migration and Business Cycles. Publications of the National Bureau of Economic Research, incorporated, No. 9. New York 1926. (Jerome 1926).
- Johnson, Amandus: The Swedish Settlements on the Delaware. Their History and Relation to the Indians, Dutch and English 1638–1664, with an Account of the South, the New Sweden, and the American Companies, and the Efforts of Sweden to Regain the Colony. I–II. Lancaster, Pa. 1911. (Johnson 1911).
- Jordan, Terry G. and Kaups, Matti: The American Backwoods Frontier. An Ethnic and Ecological Interpretation. Baltimore, Maryland, 1989. (Jordan and Kaups 1989).
- Jutikkala, Eino: Kuolemalla on aina syynsä. Maailman väestöhistorian ääri viivoja. Porvoo 1987. (Jutikkala 1987).
- Järnefelt, Akseli: Suomalaiset Amerikassa. Helsinki 1899. (Järnefelt 1899).
- Kalemaa, Kalevi: Matti Kurikka. Legenda jo eläessään. Porvoo 1978. (Kalemaa 1978).
- Kaukiainen, Yrjö: Från jungman Jansson till Kalle Aaltonen. Sjömän i Finlands handelsflotta 1860–1914 – en kvantitativ översikt. Historisk Tidskrift för Finland 3/1988. (Kaukiainen 1988).
- Kaups, Matti: Finns in Urban America: A View from Duluth. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Kaups 1981).
- Kerkkonen, Martti: Finland and Colonial America. Old Friends – Strong Ties. Ed. by Vilho Niitemaa, Jussi Saukkonen, Tauri Aaltio and Olavi Koivukangas. Vaasa 1976. (Kerkkonen 1976).
- Kero, Maija-Leena: 'Löytyisikö onni Afrikasta?'. Suomalaiset siirtolaiset vuosisadan vaihteen Etelä-Afrikassa. Suomen Silta 5/1968. (M-L.Kero 1968).
- Kero, Reino: Siirtolaisuus Suomesta Amerikkaan vuosien 1849–1865 välisenä aikana. Oulun Historiaseuran julkaisuja II. Oulu 1969. (Kero 1969 I).
- Kero, Reino: Suomen kuvernöörien siirtolaisraportit vuosina 1873–1874. Turun Historiallisen Yhdistyksen Julkaisu XX1. Forssa 1969. (Kero 1969 II).
- Kero, Reino: Satakuntalainen amerikansiirtolaisuus ennen ensimmäistä maailmansotaa. Lähtö ja muuttoliikkeet. Licensiaattitutkielma Turun Yliopistossa huhtikuussa 1970. (Kero 1970).
- Kero, Reino: Charles Linn, amerikansuomalainen self-made-man 1800-luvulta. Suomen Silta 4/1971. (Kero 1971).
- Kero, Reino: The Return of Emigrants from America to Finland. Publications of the Institute of General History. University of Turku. Nr 4. Turku 1972. (Kero 1972).
- Kero, Reino: Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War. Annales Universitatis Turkuensis. Series B – Tom 130. Vammala 1974. (Kero 1974).
- Kero, Reino: Emigration from Finland to Canada before the First World War. The Lakehead University Review 1/1976. The Finnish Experience. (Kero 1976 I).
- Kero, Reino: Suuren Lännen Suomalaiset. Keuruu 1976. (Kero 1976 II).
- Kero, Reino: The Finns in North America. Destinations and Composition of Immigrant Societies in North America Before World War I. Annales Universitatis Turkuensis. Ser B. Tom 150. Turku 1980. (Kero 1980).
- Kero, Reino: The Canadian Finns in Soviet Karelia in the 1930s. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G.Karni. Toronto 1981. (Kero 1981).
- Kero, Reino: Siirtolainen tuo tekniikkaa. Pohjois-Amerikasta palanneet suomalaiset teollisuusyritysten perustajina. Turun Historiallinen Arkisto 38. Turku 1982. (Kero 1982).
- Kero, Reino: Neuvosto-Karjalaa rakentamassa. Pohjois-Amerikan suomalaiset tekniikan tuojina 1930-luvun Neuvosto-Karjalassa. Histo-

- riallisia tutkimuksia 122. Ekenäs 1983. (Kero 1983a).
- Kero, Reino: Suomen Siirtolaisuuden Historia I. Turku 1983. (Kero 1983).
- Kero, Reino: Värmlandsfinnar i Nya Sverige. Värmlandsfinnar. Om finnskogens historia och kultur. Stockholm 1986. (Kero 1986).
- Kero, Reino: Sjömän från Finland som emigranter i Amerika under 1800-talet. Historisk Tidskrift för Finland 3/1988. (Kero 1988).
- Kero, Reino: Child Mortality in the Ashtabula Harbor, Ohio Finnish American Immigrant Community. Finnish Identity in America. Institute of History, General History, University of Turku, Publication Nr 11. Turku 1990. (Kero 1990).
- Kero, Reino: Puukkojunkkari, juoppo ja kommunisti. Amerikansuomalainen siirtolaisvähemmistö rikollisuustilastoissa. Historian vähemmistöt. Turun Historiallinen Arkisto 48. Turku 1994. (Kero 1994).
- Kilpi, O.K.: Suomen siirtolaisuus ja 19. vuosisadan kansantalous. Taloustieteellisiä tutkimuksia XXII. Helsinki 1917. (Kilpi 1917).
- Koivukangas, Olavi: Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II. Kokkola 1974. (Koivukangas 1974).
- Koivukangas, Olavi : Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen. Siirtolaistutkimuksia A 1. Kokkola 1975. (Koivukangas 1975).
- Koivukangas, Olavi : Sea, Gold and Sugarcane. Attraction versus Distance. Finns in Australia 1851–1947. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. B. Tom 173. Turku 1986. (Koivukangas 1986).
- Kolehmainen, John I.: From Lake Erie's Shores to the Mahoning and Monongahela Valleys. A History of the Finns in Ohio, Western Pennsylvania and West Virginia. New York Mills, Minn., 1977. (Kolehmainen 1977).
- Kolehmainen, John I. and Hill, George W.: Haven in the Woods. The Story of the Finns in Wisconsin. Madison, Wisc., 1951. (Kolehmainen-Hill 1951).
- Korkiasaari, Jouni: Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään. Turku 1989. (Korkiasaari 1989).
- Koskinen, Yrjö: Suomalaiset Delawaren siirtokunnassa Pohjois-Amerikassa. Opiksi ja huwiksi. Lukemisia Suomen perheille. Helsinki 1863. (Koskinen 1863).
- Kostiainen, Auvo: Santeri Nuorteva. Kansainvälinen suomalainen. Historiallisia tutkimuksia 120. Vammala 1983. (Kostiainen 1983).
- Kultaa ja taivaansinistä. Vapaamuurarius, aate ajassa. Turun Maakuntamuseo, näyttelyesite 15. Turku 1992. (Kultaa..).
- Kuparinen, Eero: A "Golden" Disappointment: Finnish Migration to South Africa before the First World War. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Kuparinen 1981).
- Kuparinen, Eero: An African Alternative. Nordic Migration to South Africa, 1815–1914. Studia Historica 40. Jyväskylä 1991. (Kuparinen 1991).
- Laakso, Veikko: Suur-Loimaan historia II. Loimaa 1994. (Loimaa 1994).
- Laurila, Jacob: Massachusettsin suomalaisia liikemiehiä vuosina 1890–1945. Fitchburg, Mass. sa. (Laurila).
- Lindström, Varpu: Questions of Priorities. Käsikirjoitus.
- Lindström-Best, Varpu: Defiant Sisters. A Social History of Finnish Immigrant Women in Canada. Studies in Ethnic and Immigration History. Toronto 1988. (Lindström-Best 1988).
- Varpu Lindström, Varpu: Uhmattaret. Suomalaisen siirtolaisnaisten vaiheita Kanadassa 1890–1930. Juva 1991. (Lindström 1991).
- Ljungmark, Lars: For Sale – Minnesota. Organized Promotion of Scandinavian Immigration 1866–1873. Studia Historica Gothoburgensia XIII. Stockholm 1971. (Ljungmark 1971).
- Loukinen, Michael M.: Second Generation Finnish-American Migration from the Northwoods to Detroit, 1920–1950. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Loukinen 1981).
- Lähtenmäki, Olavi: Finnish Group Immigration to Latin America. Finnish Diaspora I: Ca-

- nada, South America, Africa, Australia and Sweden. Papers of the FINN FORUM conference, held in Toronto, Ontario, Canada, November 1–3, 1979. Ed. by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Lähteenmäki 1981).
- Lähteenmäki, Olavi: *Colonia Finlandesa. Uuden Suomen perustaminen Argentiinaan 1900-luvun alussa. Historiallisia tutkimuksia* 154. Toim. Reino Kero. Vammala 1989. (Lähteenmäki 1989).
- Nils Gustaf Malbergin suku. Helsinki 1993. (Nils Gustaf Malbergin suku).
- McEvedy, Colin and Jones, Richard: *Atlas of World Population History*. Norwich 1978. (McEvedy and Jones 1978).
- Melkas, Eevaleena: *Fazenda Penedo. Suomalaisen Brasilian siirtokunnan juuret ja perustamisvaiheet (n. 1925–1929)*. Pro gradu -tutkielma Turun yliopistossa 1994.
- Metsaranta, Marc: *Finnish Immigration to the Thunder Bay Area 1876–1914*. Project Bay Street. Activities of Finnish-Canadians in Thunder Bay before 1915. Ed. by Marc Metsaranta. Steinbach, Manitoba, 1989. (Metsaranta 1989).
- Mikkola, Kirmo: *Eliel Saarinen aikansa kaupunkisuunnittelunäkemyksen tulkkina*. Espoo 1984. (Mikkola 1984).
- Myhrman, Anders: *Finlandssvenskar i Amerika*. Skrifter Utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland Nr 453. Helsingfors 1972. (Myhrman 1972).
- Niemi, Clemens: *The Americanization of the Finnish People in Houghton County, Michigan*. Duluth, Minn., 1921. (Niemi 1921).
- Nikula, Oscar: *Malmska handelshuset i Jakobstad*. Helsingfors 1948. (Nikula 1948).
- Olin, K-G.: *Alaska. Del 1. Ryska tiden*. Jakobstad 1995. (Olin 1995).
- Palo Stoller, Eleanor and Foster, Lorna Earl: *Ethnicity and Social Stratification: Finnish-Americans in the 1980 U.S. Census*. Table 1. Moniste. (Palo Stoller-Foster).
- Peltoniemi, Teuvo: *Kohti parempaa maailmaa. Suomalaisen ihannesuurtokunnat 1700-luvulta nykypäivään*. Keuruu 1985. (Peltoniemi 1985).
- Pentikäinen, Juha: *Metsäsuomalaiset kaskenpolttajat Delawaren siirtokunnan pääasuttajina*. Siirtolaisuus – Migration 1/1988. (Pentikäinen 1988).
- Raivio, Yrjö: *Kanadan suomalaisten historia I–II*. Vancouver, B.C., 1975, Thunder Bay, Ont., 1979. (Raivio 1975, Raivio 1979).
- Rasila, Viljo: *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909*. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia LIX. Kajaani 1961. (Rasila 1961).
- Reinikka, Wm. & Uusitalo, John & Laukkonen, Elias: *Hockinsonin Majan Historia*. Y.S.K.V. ja S.-liiton 50-vuotishistoria. Muistojulkaisu. Duluth, Minn., 1937. (Reinikka-Uusitalo-Laukkonen 1937).
- Ross, Carl: *Finnish American Women in Transition, 1910–1920*. Finnish Diaspora II: United States. Edited by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Ross 1981).
- Eero Saarinen on His Work. Ed. By Aline B. Saarinen. New Haven, Conn., 1968. (Eero Saarinen on His Work).
- Salonen, Paavo: *Turun sanomalehdistön suhtautuminen siirtolaisuuteen vuosina 1900–1930*. Turun Historiallinen Arkisto XX. Turku 1967. (Salonen 1967).
- Sariola, Sakari: *Amerikan kultalaan. Amerikan-suomalaisten siirtolaisten sosiaalishistoriaa*. Helsinki 1982. (Sariola 1982).
- Sevander, Mayme: *Red Exodus. Finnish-American Emigration to Russia*. Saline, Michigan 1993. (Sevander 1993).
- Sulkanen, Elis: *Amerikan Suomalaisen Työväenliikkeen Historia*. Fitchburg, Mass., 1951. (Sulkanen 1951).
- Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975. Sotatieteen laitoksen julkaisuja. Vaasa 1975. (Suomen jääkärien elämäkerrasto).
- Svalestuen, Andres A.: *Nordisk emigrasjon. En komparativ oversikt. Emigrationen fra Norden indtil I. Verdenskrig*. Rapport til det Nordiske historikermøde i København 1971, 9–12 august. København 1971. (Svalestuen 1971).
- Svalestuen, Andres A.: *Five Local Studies of Nordic Emigration and Migration*. American

- Studies in Scandinavia 9 (1977). (Svalestuen 1977).
- Tarkiainen, Kari: Finnarnas historia i Sverige 1. Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid. Vammala 1990. (Tarkiainen 1990).
- Thomas, Brinley: Migration and Economic Growth. A Study of Great Britain and Atlantic Economy. Cambridge 1954. (Thomas 1954).
- Toivonen, Anna-Leena: Etelä-Pohjanmaan valtamerenantakainen siirtolaisuus 1867–1930. Historiallisia tutkimuksia LXVI. Seinäjoki 1963. (Toivonen 1963).
- Tommola, Esko: Uuden maan rakentajat. New Yorkin suomalaisten tarina. Keuruu 1989. (Tommola 1989).
- Torma, Carolyn: The Architecture of Finnish Settlement in South Dakota. Finns in North America. Proceedings of Finn Forum III. 5–8 September 1984. Turku Finland. Ed. by Michael G. Karni, Olavi Koivukangas and Edward W. Laine. Turku 1988. (Torma 1988).
- Valajärvi, Kirsi: Kotiapulaisesta perheenäidiksi – Yhdysvaltoihin vuosina 1890–1914 muuttaneiden suomalaisnaisten elämänvaiheet. Pro gradu -tutkielma Helsingin yliopistossa 1996. (Valajärvi 1996).
- Wasastjerna, Hans R.: Minnesotan suomalaisten historia. Superior, Wisc., 1957. (Wasastjerna 1957).
- Verkko, Veli: Amerikan suomalaisten yhteiskuntakelpoisuus. Suomalainen Suomi 1953. 50. vuoden varrelta. Toim. W. Lahtinen. Superior, Wisc., 1953. (50. vuoden).
- Vilmusenaho, Risto: Siikajokilaakson siirtolaisuus vuosina 1850–1914. Lisensiaattityö Oulun yliopistossa 1995. (Vilmusenaho 1995).
- Wilson, J. Donald: "Never Believe What You Have Never Doubted": Matti Kurikka's Dream for a New World Utopia. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Wilson 1981).
- Virtanen, Keijo: The Influence of the Automotive Industry on the Ethnic Picture of Detroit, Michigan, 1900–1940. Publications of the Institute of History. General History. University of Turku, Finland. Nr 9. Vaasa 1977. (Virtanen 1977).
- Virtanen, Keijo: Settlement or Return. Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement. Suomen Historiallinen Seura. Studia Historica 10. Helsinki 1979. (Virtanen 1979).
- Virtanen, Keijo: "Counter-Current": Finns in the Overseas Return Migration Movement. Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden. Ed. by Michael G. Karni. Toronto 1981. (Virtanen 1981).
- Virtanen, Keijo: Atlantin yhteys. Tutkimus amerikkalaisesta kulttuurista, sen suhteesta ja välittymisestä Eurooppaan, 1776–1917. Historiallisia tutkimuksia 144. Jyväskylä 1988. (Virtanen 1988).
- Weslager, C.A.: New Sweden on the Delaware. Wilmington, Delaware, 1988. (Weslager 1988).
- Ylikangas, Heikki: Tervasta teollisuuteen. Ylihärmän kehitys varhaisista ajoista nykypäiviin. Vaasa 1989. (Ylikangas 1989).
- Åberg, Alf: Folket i Nya Sverige. Vår koloni vid Delawarefloden. Uddevalla 1987. (Åberg 1987).
- Åkerman, Sune: From Stockholm till San Francisco. Reprint from Annales Academiae Regiae Scientiarum Uppsalaensis 19. Uppsala 1975. (Åkerman 1975).

Tietoja antaneet tutkijat

- Professori Matti Kaups (Duluth, Minn.).
Apulaisprofessori Varpu Lindström (Toronto, Ont.).

Henkilöhakemisto

A

Aaltonen, Wäinö 30
Adams, Abel 262–266
Ahlgren, Alex 211
Aho, Gerhard J. 203
Aho, Juhani 122
Ahola, Thekla 178
Alanen, Yrjö 259
Alatalo, Hilda K. 224
Anderson, William 252–254
Autio, Mary 105

B

Bäck, Johannes 150, 193, 194, 200, 201,
203, 221, 222, 256

C

Campbell 178
Cauthen, Marita 64
Cygnaeus, Uno 38

D

Daniell, John 189, 191
Dewey, Thomas E. 246

E

Eisenhower, Dwight 246
Enckell, Ralph 244
Ericksson, Mats 22
Etholén, Arvid Adolf 38

F

Farley, Joseph 202
Feldt, Erick 183
Fisk, James 243
Fleming, Klaus 18
Forss, Emeli Antoinette 241

G

Gallen-Kallela, Akseli 270
Gesellius, Herman 250
Grönlund, G. A. 61, 80, 81, 184

H

Haavisto, Edvin 236
Hakala, Hilma 219
Hall, Gus 247
Hallin Janne 202
Halminen, Matti 40
Harvey, Jane E. 30
Hedman, E. A. 130
Heikkilä, Frans 264, 265
Heinonen, Oskari 44
Hendrickson, Martin 165, 221, 247, 275, 276
Hietanen, Anselm 163
Hill, Heikki 230
Hirn, Yrjö 139
Hjält, Väinö 162
Holmio, Armas 167
Hoover, Herbert 246, 253
Hoover, Väinö 243–244

Hultin, V. K. 81
 Huovinen, Emil 243
 Hurja, Emil 245–247
 Hurja, Matti 246
 ”Hurja Hilma” 254
 Hyvärinen, Ilmari 121

I

Ilmonen, Salomon 35, 149, 186
 Isoluoma, Matti 153
 Isoluoma, Tilda 153

J

Jaakko, Wilson 191
 Janson, Isak 158
 Jasberg, J. H. 208
 Johansson, Gustaf 120
 Johnson, Amandus 23
 Joutsen, K. F. 157
 Julin, P. E. 158
 Järnefelt, Akseli 137, 139, 175, 178, 194,
 197, 245

K

Kaarle X Kustaa 19
 Kairinen, Paavo 112
 Kalm, Pietari 23
 Kannasto, J. V. 250
 Kannasto, Sanna 245, 249
 Karimo, Arno 17
 Kauppi, Heikki 183
 Kerkelä, Henry 191
 Ketola, Veli-Pekka 64
 Keynäs, Antti Ivanovits 60
 Keynäs, Pentti 60
 Keynäs, Vaseli Andreivits 60
 Kianto, Ilmari 122
 Kilpi, O.K. 63
 Kiviranta, Eetu 179
 Kohn, Edward 35
 Korhonen, Abel 266
 Kortejärvi, Hilja 257
 Kortejärvi, Oskari 257
 Koski, Kalle 212
 Koskinen, Eemeli 111
 Koskinen, Lempi 111
 Koskinen, Martta 111
 Koskinen, Yrjö 15, 17

Kropotkin, Pjotr Aleksejevits 139
 Kurikka, Matti 118, 140, 220–221, 247,
 266–267
 Kyllönen, Erkki 162
 Kyyhkynen, Alex 183

L

Laine, G. 185
 Lamppu, Selma 182
 Larson, Oscar J. 188, 245–246
 Latvala, Frans Gabriel 63
 Laukki, Leo 247
 Laurén, L. L. 113, 116
 Lauri, Andrew 230
 Lauttamus, J. K. 132
 Lauttamus, Pentti 257
 Lehtinen, Hjalmar 241–243
 Leinonen, Alexander 116, 117
 Lindeström, Pehr 22
 Lindgren, Armas 250
 Lindh, J. E. 38
 Linn, Charles 150, 184, 239–241, 243
 Linn, Eliza Jane 241
 Lumme, Saimi 232
 Lund, Pentti 64
 Lundström, Edvin 74
 Luoma, Alfred 278
 Luukkonen, John E. 161

M

Malmivaara, Wilhelmi 120, 121
 Mattila, Amanda 173
 Mattila, Erland 173
 Mattson, Hans 39, 40
 Maula, Mary 211
 Minuit, Peter 16
 Moates, Hilma 105
 Morton, John 24, 27–29
 Mäkelä, A. B. 220
 Mäkelä, Ida Sofia 182
 Mäki, Elli 257

N

Nekton, Toivo H. 270
 Niebaum (Nybom), Gustave 149, 150
 Niemi, Elisa Josefina 180
 Nordberg, John 264
 Nordenstreng, Rolf 140

Nordling, Klaus 24
 Norland, John 202
 Nummivuori 248
 Nuorteva, Kerttu 248
 Nuorteva, Matti 248
 Nuorteva, Pentti 248
 Nuorteva, Sanni 248
 Nuorteva, Santeri 245, 247–249
 Nyberg, Claes Fredrik 247
 Nyman (Nuormaa), Severi 121, 122

P

Palmgren, Selim 270
 Peminacka 27
 Penn, William 140
 Peter, August 158
 Peterson, Olof 203
 Piippo, Johan 158, 159
 Pio, Louis 164
 Potti, Charles 74
 Potti, Kalle 204
 Poutavaara 226
 Printz, Johan 26
 Pulkkinen 133
 Pulli, Eero A. 168
 Pykäri, Matti 184

R

Riback, Victor 165
 Ripnen, August 187
 Rissanen, Juho 160
 Rissanen, Kalle 248
 Rone, Thomas 243
 Roosevelt, Franklin D. 246
 Ruona, Tuomas 243
 Ruotsalainen, Helmi 235
 Ruotsalainen, Klaus 235

S

Saapeli, Mikko 38
 Saari, J. E. 188
 Saarinen, Eero 250, 251, 252
 Saarinen, Eliel 250, 251
 Sailo, Alpo 18

Sakko, Heikki 211
 Salmentausta, Julia 85
 Salo, David 219
 Sandström, Fiina 105
 Savolainen, Alexander 137
 Sirola, Yrjö 247, 266, 268, 269
 Sjödahl, Carl 239
 Skute, Sven 22
 Soldan, August F. 36
 Solitander, Axel 182
 Sorsén, Kaarlo J. 188, 189, 199
 Stark, Sandra 105
 Stuyvesant, Peter 16
 Sulkanen, Elis 198, 225
 Suvanto, K.A. 20, 98, 125, 138, 147, 207, 253, 273, 274, 283
 Syrjälä, Frans J. 247

T

Tanner, A. F. 232
 Tenhunen, Matti 275, 276
 Thesleff, Arthur 141
 Tillman 105
 Toivonen, Anna-Leena 51, 99
 Tokoi, Oskari 86, 133, 266–268
 Tuokkola, J. E. 270
 Tuomikoski, Wilfred ("Tom") 270, 271
 Tuomisto, Oskar 186
 Tuomisto, Sofia 186

V

Vassi, Jaakko 262–264

W

Wickström, John 261–262
 Wilson, Gustaf 36, 150
 Wäisänen, Johan 202, 205
 Wälimaa, P. P. 158
 Wälläri, Niilo 266, 269

Z

Zilliacus, Konni 138–141

